This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Ак № 14830

CAII PLINII

SECUNDI

HISTORIA NATURALIS.

TOMUS II.

CAII PLINII

SECUNDI

HISTORIÆ NATURALIS

LIBRI XXXVII.

Quos recensuit & Notis illustravit

GABRIEL BROTIER.

TOMUS II.

PARISIIS.

Typis J. BARBOU, viâ Mathurinensium.

MDCCLXXIX.

BIBLIOTHEQUE CANTONALE
LAUSANNE
ET UNIVERSITAIRE

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER VI.

Asiæ pars altera.

I. 1. PONTUS Euxinus, antea ab inhospitali feritate Axenos appellatus, peculiari invidiâ naturæ sine ullo fine indulgentis aviditati maris, & ipse inter Europam Asiamque funditur. Non fuerat satis oceano ambisse terras, & partem earum auctâ inanitate abstulisse: non irrupisse fractis montibus, Calpeque Africæ avulsâ tantò majora absorbuisse, quàm reliquerit, spatia: non per Hellespontum Propontida infudisse, iterum terris devoratis: a Bosporo quoque in aliam vastitatem panditur nullâ satietate, donec exspatianti lacus Mæotii rapinam suam jungant. Invitis hoc

accidisse terris, indicio sunt tot angustiæ, atque tam parva naturæ repugnantis intervalla, ad Hellespontum octingentorum septuaginta quinque passuum: ad Bosporos duos, vel bubus meabili transitu: unde nomen ambobus, & jam quædam in dissociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canumque latratus invicem audiuntur: vocis etiam humanæ commercia, inter duos orbes manente colloquio, nisi cùm idipsum auferunt venti. Mensuram Ponti a Bosporo ad Mæotium lacum quidam fecere XIV. triginta octo mill. D. passuum. Eratosthenes centum minorem. Agrippa a Calchedone ad Phasin X. mill. Inde Bosporum Cimmerium trecenta sexaginta mill. Nos intervalla generatim ponemus comperta in nostro ævo, quando etiam in ipso ore Cimmerio pugnatum est. Ergo a faucibus Bospori est amnis Rhebas, quem aliqui Rhesum dixerunt. Deinde Psillis, portus Calpas. Sagaris fluvius ex inclytis: Oritur in Phrygiâ, accipit vastos amnes, inter quos Tembrogium & Gallum: idem Sangarius a plerisque dictus, a quo incipiunt Mariandyni sinus, oppidumque Heraclea Lyco flumini adpositum. Abest a Ponti ore millibus ducentis: portus Acone, veneno aconito dirus, specus Acherusia. Flumina: Pædopides, Callichorum, Sonautes. Oppidum Tium,

ab Heracleâ triginta octo millibus pass. Fluvius Billis.

II. 2. Ultra quem gens Paphlagonia, quam Pylæmeniam aliqui dixerunt, inclusam a tergo Galatiâ. Oppidum Mastya Milesiorum, deinde Cromna. Quo loco Henetos adjicit Nepos Cornelius, a quibus in Italiâ ortos cognomines eorum Venetos credi postulat. Sesamum oppidum, quod nunc Amastris. Mons Cytorus a Tio LXIIII. mill. passuum. Oppida: Cimolis, Stephane: amnis Parthenius. Promontorium Carambis vasto excursu, abest a Ponti ostio CCCXXV. mill. passuum: vel, ut aliis placuit, CCCL. mill. Tantumdem a Cimmerio, aut ut aliqui maluere, CCCXII. M. D. Fuit & oppidum eodem nomine, & aliud inde Armene: nunc est colonia Sinope, a Cytoro CLXIV. millibus. Flumen Evarchum: gens Cappadocum, oppidum Gaziura, & Gazelum: amnis Halys, a radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamque decurrens. Oppida: Gangre, Carusa, Amisum liberum, a Sinope CXXX. mill. passuum. Ejusdemque nominis sinus tanti recessûs, ut Asiam pæne insulam faciat, CC. mill. passuum aut ampliùs per continentem ad Issicum Ciliciæ sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantùm gentes Græcas jure dici, Doricam, Ionicam, Æolicam, ceteras Barbarorum

esse. Amiso junctum fuit oppidum Eupatoria, a Mithridate conditum. Victo eo, Pompeiopolis utrumque appellatum est.

III. 3. Cappadocia intus habet coloniam Claudii Cæsaris Archelaidem, quam præfluit Halys. Oppida: Comana, quod Sarus: Neocæsaream, quod Lycus: Amasiam, quod Iris in regione Gazacenâ. In Colopenâ verò Sebastiam & Sebastopolim. Hæc parva, sed paria suprà dictis. Reliquâ sui parte Melitam, a Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocæsaream, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zelam: & sub monte Argæo Mazacam, quæ nunc Cæsarea nominatur. Cappadociæ pars prætenta Armeniæ majori, Melitene vocatur: Commagenæ, Cataonia: Phrygiæ, Garsauritis, Sargarausene, Cammanene: Galatiæ, Morimene: ubi disterminat eos Cappadox amnis, a quo nomen traxere, antea Leucosyri dicti. A Neocæsareâ suprà dictâ minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. Est & Ceraunus intus clarus. In orâ autem ab Amiso oppidum & flumen Chadisia, Lycastum, a quo Themiscyrena regio.

IV. Iris flumen deferens Lycum. Civitas Ziela intus, nobilis clade Triarii, & victoriâ C. Cæsaris: in orâ amnis Thermodon, ortus ad castellum, quod vocant Phanarœam, præterque radices Amazo-

mi montis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, & alia quinque, Amazonium, Themiscyra, Sotira, Amasia, Comana: nunc Manteium.

4. Gentes Genetarum, Chalybum. Oppidum Cotyorum. Gentes: Tibareni, Mossyni notis signantes corpora. Gens, Macrocephali: oppidum Cerasus, portus Chordule. Gentes: Bechires, Buzeri. Flumen, Melas. Gens, Macrones: Sidene, flumenque Sidenum, quo adluitur oppidum Polemonium ab Amiso CXX. mill. pass. Inde flumina, Iasonium, Melanthium: & ab Amiso LXXX. mill. pass. Pharnacea oppidum, Tripolis castellum & fluvius. Item Philocalea, & sine fluvio Liviopolis: & a Pharnaceâ centum mill. passuum, Trapezus liberum, vasto monte clausum. Ultra quod gens Armenochalybes, a majore Armeniâ XXX. mill. passuum distans. In orâ ante Trapezunta flumen Pyxites: ultrà verò gens Sannorum Heniochorum. Flumen Absarum, cum castello cognomine in faucibus, a Trapezunte CXL. mill. passuum. Ejus loci a tergo montium Iberia est: in orâ verò Heniochi, Ampreutæ, Lazi. Flumina: Acampsis, Isis, Mogrus, Bathis. Gentes Colchorum. Oppidum Matium, flumen Heracleum, & promontorium eodem nomine, clarissimusque Ponti Phasis. Oritur in Moschis: navigatur quamlibet

magnis navigiis XXXVIII. mill. D. passuum. Inde minoribus longo spatio, pontibus CXX. pervius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, Tyndarida, Circæum, Cygnum, & in faucibus Phasin. Maximè autem inclaruit Æa, XV. mill. passuum a mari, ubi Hippos & Cyaneos vasti amnes e diverso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantùm, & ipsum ab amne influente ibi cognominatum, usquequo magnarum navium capacem esse diximus. Et alios accipit fluvios, magnitudine numeroque mirabiles, inter quos Glaucum. In ore ejus, insulæ sine nomine, ab Absaro LXX. M. Inde aliud flumen Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi dicti, & Suani. Flumen Cobum e Caucaso per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes: Singames, Tarsuras, Astelephas, Chrysorrhoas. Gens Absilæ, castellum Sebastopolis, a Phaside centum mill. pass. Gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen & oppidum Penius. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

V. 5. Subjicitur Ponti Regio Colica, in quâ juga Caucasi ad Riphæos montes torquentur, ut dictum est, altero latere in Euxinum & Mæotin devexa, altero in Caspium & Hyrcanium mare. Reliqua litora feræ nationes tenent, Melanchlæni, Coraxi urbe Colchorum Dioscuriade, juxta

fluvium Anthemunta, nunc desertâ: quondam adeò clarâ, ut Timosthenes in eam ccc. nationes, dissimilibus linguis, descendere prodiderit. Et postea a nostris cxxx. interpretibus negotia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab Amphito & Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putent, a quibus ortam Heniochorum gentem feram constat. A Dioscuriade oppidum Heracleum: distat a Sebastopoli LXX. mill. pass. Achæi, Mardi, Cercetæ: post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityus oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptum est. A tergo ejus Epageritæ, Sarmatarum populus in Caucasi jugis: post quem Sauromatæ. Ad hos profugerat Mithridates Claudio principe, narravitque Thalos iis esse confines, qui ab oriente Caspii maris fauces attingerent: siccari eas æstu recedente. In orâ autem juxta Cercetas, flumen Icarusa, cum oppido Hiero & flumine, ab Heracleo CXXXVI. mill. Inde promontorium Crunœ, a quo supercilium arduum tenent Toretæ. Civitas Sindica, ab Hiero LXVII. M. D. passuum. Flumen Setheries.

6. Inde ad Bosporì Cimmerii introitum LXXXVIII. mill. D. passuum.

VI. Sed ipsius peninsulæ inter Pontum & Mæotim lacum excurrentis, non amplior LXVII. mill. D. passuum longitudo est:

latitudo nusquam infra duo jugera. Eionem vocant. Ora ipsa Bospori, utrimque ex Asiâ atque Europâ, curvatur in Mæotin. Oppida, in aditu Bospori primò Hermonassa, dein Cepi Milesiorum. Mox Stratoclia, & Phanagoria, & pæne desertum Apaturos, ultimoque in ostio Cimmerium, quod antea Cerberion vocabatur.

7. Inde Mæotis lacus, in Europâ dictus.

VII. A Cimmerio accolunt Mæotici, Vali, Serbi, Arrechi, Zingi, Psesii. Dein Tanain amnem, gemino ore influentem, colunt Sarmatæ, Medorum (ut ferunt) soboles, & ipsi in multa genera divisi. Primò Sauromatæ Gynæcocratumeni. Amazonum conubia. Dein Evazæ, Cottæ, Cicimeni, Messeniani, Costobocci, Choatræ, Zigæ, Dandari, Tussagetæ, Turcæ, usque ad solitudines saltuosis convallibus asperas: ultra quas Arimphæi, qui ad Riphæos pertinent montes. Tanain ipsum Scythæ Silin vocant, Mæotin Temerinda quo significant matrem maris. Oppidum in Tanais quoque ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenii & Mæones, postea Panticapenses.

Sunt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes has tradant gentes: A litore Napitas: supráque Essedones Colchis junctos, montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Autacas, Mazacas, Cantocaptas,

Agamathas, Picos, Rhymozolos, Afcomarcos: & ad juga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ramos, Anclacas, Tydios, Caraftafeos, Authiandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus: ibi gentes Caucadas, Opharitas: amnes, Menotharum, Imityem ex montibus Cissiis, inter Acdeos, Carnas, Ufcardeos, Accifos, Gabros, Gogaros. Circaque fontem Imityis, Imityos, & Aparthenos. Alii influxiffe eò Scythas Auchetas, Atarneos, Afampatas. Ab his Tanaitas & Inapæos viritim deletos. Aliqui flumen Opharium labi per Cantecos & Sapeos: Tanain verò transiffe Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amaffos, Iffos, Catazetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agandeos, Mandareos, Satarcheos, Spaleos.

VIII. 8. Peracta eft interior ora, omnefque accolæ: nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus: in quo multa aliter, ac veteres, proditurum me non eo inficias, anxiâ perquisita curâ, rebus nuper in eo situ geftis a Domitio Corbulone, regibufque inde missis fupplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur autem a Cappadocum gente. Longissimè hæc Ponticarum omnium introrfus recedens, minorem Armeniam, majoremque, & Commagenem lævo fuo latere transit: dextrâ verò omnes in Asiâ dictas gentes, pluri-

mis ſuperfuſa popùlis : magnoque impetu ſcandens ad ortum Solis & Tauri juga, transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam : vadit ſuper Antiochiæ tractum, & uſque ad Cyrrheſticam ejus regionem, parte ſuâ, quæ vocatur Cataonia, contendit. Itaque ibi longitudo Asiæ XII. quinquaginta mill. paſſuum efficit : latitudo, DCXL. mill.

IX. 9. Armenia autem major incipiens a Paryadris montibus, Euphrate amne (ut dictum eſt) aufertur Cappadociæ : & quà diſcedit Euphrates, Meſopotamiæ, haud minùs claro amne Tigri. Utrumque fundit ipſa, & initium Meſopotamiæ facit, inter duos amnes ituræ. Quod iter eſt ibi, tenent Arabes Orei. Sic finem uſque in Adiabenen perfert. Ab eâ tranſversis jugis incluſa, latitudinem in læva pandit ad Cyrum amnem tranſverſa Araxem : longitudinem verò ad minorem uſque Armeniam, Abſaro amne in Pontum defluente, & Paryadris montibus, qui fundunt Abſarum, diſcreta ab illâ.

X. Cyrus oritur in Heniochiis montibus, quos alii Coraxicos vocavere : Araxes eodem monte, quo Euphrates VI. mill. paſſuum intervallo : auctuſque amne Muſi, & ipſe (ut plures exiſtimavere) a Cyro defertur in Caſpium mare.

Oppida celebrantur in minore, Cæſarea, Aza, Nicopolis : in majore, Armo-

ſata Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta: in excelſo autem Tigranocerta: at in campis juxta Araxem Artaxata. Univerſæ magnitudinem Aufidius quinquagies centena mill. prodidit. Claudius Cæſar longitudinem a Daſcusâ ad confinium Caſpii maris, XIII. mill. paſſuum: latitudinem dimidium ejus, a Tigranocertâ ad Iberiam. Dividitur (quod certum eſt) in præfecturas, quas Στρατηγίας vocant, quaſdam ex iis vel ſingula regna quondam, barbaris nominibus CXX. Claudunt eam ab oriente montes, ſed non ſtatim, Ceraunii, nec Adiabene regio. Quod intereſt ſpatii, Sopheni tenent: ab his juga: ultrà Adiabeni tenent. Per convalles autem proximi Armeniæ ſunt Menobardi, & Moſcheni. Adiabenen Tigris, & montes invii cingunt. Ab lævâ ejus regio Medorum eſt, & proſpectus Caſpii maris. Ex oceano hoc (ut ſuo loco dicemus) infunditur, totumque Caucasiis montibus cingitur. Incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

XI. 10. Planitiem omnem a Cyro uſque, Albanorum gens tenet: mox Iberum, diſcreta ab iis amne Alazone, in Cyrum e Caucasiis montibus defluente. Prævalent oppida, Albaniæ, Cabalaca: Iberiæ, Harmaſtis juxta flumen, Neoris: regio Thasie, & Triare uſque ad Paryadras montes. Ultrà ſunt Colchicæ ſolitu-

dines, quarum a latere ad Ceraunios verso, Armenochalybes habitant & Moschorum tractus ad Iberum amnem in Cyrum defluentem: & infra eos Sacassani, & deinde Macrones ad flumen Absarum. Sic plana ac devexa obtinentur. Rursus ab Albaniæ confinio, totâ montium fronte gentes Silvorum feræ, & infrà Lubienorum: mox Diduri & Sodii.

XII. 11. Ab iis sunt portæ Caucasiæ, magno errore multis Caspiæ dictæ, ingens naturæ opus montibus interruptis repentè, ubi fores obditæ ferratis trabibus, subter medias amne diri odoris fluente, citráque in rupe castello (quod vocatur Cumania) communito ad arcendas transitu gentes innumeras: ibi loci, terrarum orbe portis discluso, ex adverso maximè Harmastis oppidi Iberum. A portis Caucasiis per montes Gordyæos, Valli, Suarni indomitæ gentes, auri tamen metalla fodiunt. Ab iis ad Pontum usque Heniochorum plura genera, mox Achæorum. Ita se habet terrarum sinus e clarissimis.

Aliqui inter Pontum & Caspium mare CCCLXXV. mill. passuum, non ampliùs interesse tradiderunt: Cornelius Nepos CCL. mill. Tantis iterum angustiis infestatur Asia. Claudius Cæsar a Cimmerio Bosporo ad Caspium mare CL. mill. prodidit:

eaque perfodere cogitasse Nicatorem Seleucum, quo tempore a Ptolemæo Cerauno sit interfectus. A portis Caucasiis ad Pontum CC. mill. passuum esse constat fere.

XIII. 12. Insulæ in Ponto Planctæ, sive Cyaneæ, sive Symplegades. Deinde Apollonia, Thynias dicta, ut distingueretur ab eâ quæ est in Europâ. Distat a continente passibus mille: cingitur tribus mill. Et contra Pharnaceam Chalceritis, quam Græci Ariam dixerunt, sacramque Marti, & in eâ volucres cum advenis pugnasse, pennarum ictu.

XIV. 13. Nunc omnibus, quæ sunt interiora Asiæ, dictis, Riphæos montes transscendat animus, dextrâque litori oceani incedat. Tribus hic partibus cæli adluens Asiam: Scythicus a septemtrione, ab oriente Eous, a meridie Indicus vocatur, variéque per sinus & accolas in complura nomina dividitur. Verùm Asiæ quoque magna portio adposita septemtrioni, injuriâ sideris rigentis, vastas solitudines habet. Ab extremo Aquilone ad initium orientis æstivi, Scythæ sunt. Extra eos ultraque Aquilonis initia Hyperboreos aliqui posuere, pluribus in Europâ dictos. Primùm inde noscitur promontorium Celticæ Lytarmis, fluvius Carambucis, ubi lassatâ cum siderum vi Riphæorum mon-

tium deficiunt juga. Ibique Arimphæos quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimenta baccæ, capillus juxtà feminis virisque in probro existimatur: ritus clementes. Itaque sacros haberi narrant, inviolatosque esse etiam feris accolarum populis: nec ipsos modò, sed illos quoque, qui ad eos profugerint. Ultra eos planè jam Scythæ, Cimmerii, Cissianthi, Georgi, & Amazonum gens. Hæc usque ad Caspium & Hyrcanium mare.

XV. Nam & irrumpit e Scythico oceano in aversa Asiæ, pluribus nominibus accolarum appellatum, celeberrimis duobus, Caspio & Hyrcanio. Non minus hoc esse quàm Pontum Euxinum, Clitarchus putat. Eratosthenes ponit & mensuram: ab exortu & meridie, per Cadusiæ & Albaniæ oram quinquies mille CCC. stadia. Inde per Anariacas, Amardos, Hyrcanos, ad ostium Oxi fluminis, quater mille DCCC. stad. Ab eo ad ostium Jaxartis, MM. CCCC. Quæ summa efficit quindecies centena septuaginta quinque mill. passuum. Artemidorus hinc detrahit viginti quinque mill. passuum. Agrippa Caspium mare, gentesque quæ circa sunt, & cum his Armeniam determinans, ab oriente oceano Serico, ab occidente Caucasi jugis, a meridie Tauri, a septemtrio-

ne oceano Scythico, patere quà cognitum est, CCCCXC. M. passuum, in longitudinem: CCXC. M. in latitudinem prodidit. Non desunt verò qui ejus maris universum circuitum a freto XXV. mill. pass. tradunt.

Irrumpit autem arctis faucibus, & in longitudinem spatiosis. At ubi cœpit in latitudinem pandi, lunatis obliquatur cornibus: velut ad Mæotium lacum ab ore descendens, sicilis (ut auctor est M. Varro) similitudine. Primus sinus appellatur Scythicus: utrimque enim accolunt Scythæ, & per angustias inter se commeant: hinc Nomades, & Sauromatæ multis nominibus, illinc Abzoæ non paucioribus. Ab introitu dextrâ, mucronem ipsum faucium tenent Udini Scytharum populus. Dein per oram Albani (ut ferunt) ab Iasone orti: ante quos mare quod est, Albanum nominatur. Hæc gens superfusa montibus Caucasiis, ad Cyrum amnem, Armeniæ confinium atque Iberiæ descendit, ut dictum est. Supra maritima ejus Udinorumque gentem, Sarmatæ, Utidorsi, Aroteres prætenduntur: quorum a tergo indicatæ jam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare, Casius & Albanus: deinde Cambyses in Caucasiis ortus montibus: mox Cyrus in Coraxicis, ut diximus. Oram om em a Casio præaltis rupibus inaccessam, patere CCCCXXV.

mill. passuum auctor est Agrippa. A Cyro Caspium mare vocari incipit: accolunt Caspii.

Corrigendus est error in hoc loco multorum, eorum etiam, qui in Armeniâ res proximè cum Corbulone gessere. Namque hi Caspias appellavere portas Iberiæ, quas Caucasias diximus vocari: situsque depicti & inde missi, hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur: cùm peteret illas, quæ per Iberiam in Sarmatas tendunt, vix ullo propter adpositos montes aditu ad Caspium mare. Sunt autem aliæ, Caspiis gentibus junctæ: quod dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni.

XVI. Namque Persarum regna, quæ nunc Parthorum intelligimus, inter duo maria, Persicum & Hyrcanium Caucasiis jugis adtolluntur. Utrimque per devexa laterum Armeniæ majori, a frontis parte, quæ vergit in Commagenen, Sophene (ut diximus) copulatur, eique Adiabene Assyriorum initium: cujus pars est Arbelitis, ubi Darium Alexander debellavit, proxima Syriæ. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominaverunt, a similitudine. Oppida: Alexandria, item Antiochia, quam Nisibin vocant. Abest ab Artaxatis DCCL. M. passuum. Fuit & Ninus

imposita Tigri, ad Solis occasum spectans, quondam clarissima. Reliquâ verò fronte, quâ tendit ad Caspium mare, Atropatene, ab Armeniæ Otene regione discreta Araxe. Oppidum ejus Gazæ, ab Artaxatis CCCCL. M. passuum: totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atropateni.

XVII. 14. Ecbatana caput Mediæ Seleucus rex condidit: a Seleuciâ magnâ DCCL. M. passuum: a portis verò Caspiis XX. M. Reliqua Medorum oppida, Phazaca, Aganzaga, Apamia Rhaphane cognominata. Causa portarum nominis eadem, quæ suprà, interruptis angusto transitu jugis, ita ut vix singula meent plaustra, longitudine VIII. mill. passuum, toto opere manu facto. Dexterâ lævâque ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per XXVIII. mill. passuum. Angustias impedit corrivatus salis e cautibus liquor, atque eadem emissus. Præterea serpentium multitudo, nisi hieme, transitum non sinit.

15. Adiabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ, παρ'ὁδὸν appellati, qui tenent Caspias portas. Iis a latere altero occurrunt deserta Parthiæ, & Citheni juga. Mox ejusdem Parthiæ amœnissimus sinus, qui vocatur Choara. Duæ ur-

bes ibi Parthorum, oppositæ quondam Medis, Calliope, & alia in rupe Issatis quondam. Ipsius verò Parthiæ caput Hecatompylos abest a portis CXXXIII. mill. passuum. Ita Parthorum quoque regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad litora usque, quæ nomen portis & mari dedit. Læva, montuosa. Ab eâ gente retrorsus ad Cyrum amnem produntur CXXV. mill. pass. Ab eodem amne si subeatur ad portas, DCC. millia passuum. Hunc enim cardinem Alexandri Magni itinera fecere, ab iis portis ad Indiæ principium, stadia XV. M. sexcenta octoginta prodendo: ad Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, MMM. septingenta. Inde ad Jaxartem amnem, V. millia.

XVIII. 16. A Caspiis ad orientem versùs regio est, Apavortene dicta, & in eâ fertilitatis inclytæ locus Dareium. Mox gentes Tapyri, Anariacæ, Stauri, Hyrcani, a quorum litoribus idem mare Hyrcanium vocari incipit, a flumine Sideri. Citra id amnes Maxeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio Margiane, apricitatis inclytæ, sola in eo tractu vitifera, undique inclusa montibus amœnis, ambitu stadiorum mille quingentorum, difficilis aditu propter arenosas solitudines per CXX. mill. passuum, & ipsa contra Parthiæ tra-

ctum sita: in quâ Alexander Alexandriam condiderat. Quâ dirutâ a barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syriam. Nam interfluente Margo, qui corrivatur in Zotale, is maluerat illam Antiochiam appellari. Urbis amplitudo circuitu LXX. stad. In hanc Orodes Romanos, Crassianâ clade captos deduxit. Ab hujus excelsis per juga Caucasi protenditur ad Bactros usque gens Mardorum, fera, sui juris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei, Comani, Marucæi, Mandrueni, Iatii. Flumina: Mandrum, Gridinum: ultráque Chorasmii, Candari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelæ, quos Græci Cadusios appellavere, Matiani. Oppidum Heraclea, ab Alexandro conditum: quod deinde subversum ac restitutum, Antiochus Achaida appellavit: Derbices, quorum medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo: Syrmatæ, Oxydracæ, Heniochi, Bateni, Saraparæ, Bactri, quorum oppidum Zariaspe (quod postea Bactrum) a flumine appellatum est. Gens hæc obtinet aversa montis Paropamisi, ex adversùs fontes Indi: includitur flumine Ocho. Ultrà Sogdiani, oppidum Panda, & in ultimis eorum finibus, Alexandria ab Alexandro Magno conditum. Aræ ibi sunt ab

Hercule ac Libero patre conſtitutæ, item Cyro, & Semiramide, atque Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illâ parte terrarum, includente flumine Jaxarte, quod Scythæ Silin vocant: Alexander militesque ejus, Tanain putavere eſſe. Tranſcendit eum amnem Demodamas, Seleuci & Antiochi regum dux, quem maximè ſequimur in iis: araſque Apollini Didymæo ſtatuit.

XIX. 17. Ultrà ſunt Scytharum populi. Perſæ illos Sacas in univerſum appellavere a proximâ gente, antiqui Aramæos. Scythæ ipsi Perſas, Chorſaros: & Caucaſum montem, Groucaſum, hoc eſt, nive candidum. Multitudo populorum innumera: & quæ cum Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorum Sacæ, Maſſagetæ, Dahæ, Eſſedones, Ariacæ, Rhymmici, Pæsicæ, Amardi, Hiſti, Edones, Camæ, Camacæ, Euchatæ, Cotieri, Antariani, Pialæ, Arimaſpi, antea Cacidari, Aſæi, Oetei. Ibi Napæi interiiſſe dicuntur, & Apellæi. Nobilia apud eos flumina, Mandrageum & Caſpasium. Nec in aliâ parte major auctorum inconſtantia: credo propter innumeras vagaſque gentes. Hauſtum ipsius maris dulcem eſſe & Alexander Magnus prodidit: & M. Varro, talem perlatum Pompeio, juxtà res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud

dubiè influentium amnium victo sale. Adjicit idem, Pompeii ductu exploratum, in Bactros septem diebus ex Indiâ perveniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat, & ex eo per Caspium in Cyrum subvectas, quinque non ampliùs dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontum Indicas posse devehi merces. Insulæ toto eo mari multæ, vulgata una maximè Tazata.

XX. A Caspio mari Scythicoque oceano, in Eoum cursus inflectitur, ad orientem conversâ litorum fronte. Inhabitabilis ejus prima pars, a Scythico promontorio, ob nives: proxima inculta, sævitiâ gentium. Anthropophagi Scythæ insident, humanis corporibus vescentes. Ideo juxtà vastæ solitudines, ferarumque multitudo, haud dissimilem hominum immanitatem obsidens. Iterum deinde Scythæ. Iterumque deserta cum belluis, usque ad jugum incubans mari, quod vocant Tabin. Nec ante dimidiam ferme longitudinem ejus oræ quæ spectat æstivum orientem, inhabitatur illa regio.

Primi sunt hominum, qui noscantur, Seres, lanicio silvarum nobiles, perfusam aquâ depectentes frondium canitiem: unde geminus feminis nostris labor redordiendi fila, rursumque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona transluceat. Seres mi-

tes quidem, ſed & ipsis feris persimiles cœtum reliquorum mortalium fugiunt, commercia exſpectant. Primum eorum noſcitur flumen Psitaras, proximum Cambari: tertium Lanos, a quo promontorium Chryſe: sinus Cyrnaba: flumen Atianos: sinus, & gens hominum Attacorûm, apricis ab omni noxio adflatu ſecluſa collibus, eâdem, quâ Hyperborei degunt, temperie. De iis privatim condidit volumen Amometus, sicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Phruri, & Tochari: & jam Indorum Casiri, introrſus ad Scythas versi, humanis corporibus veſcuntur. Nomades quoque Indiæ vagantur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipsis & Ciconas dixere, & Bryſanos.

XXI. Sed unde planè conſtent gentes, Emodi montes adſurgunt, Indorumque gens incipit, non Eoo tantùm mari adjacens, verùm & meridiano, quod Indicum appellavimus; quæque pars orienti adverſa recto prætenditur ſpatio, ad flexum & initium Indici maris XVIII. LXXV. mill. paſſ. colligit. Deinde quà flectitur in meridiem XXIV. LXXV. mill. paſſ. ut Eratoſthenes tradit, uſque ad Indum amnem, qui eſt ab occidente finis Indiæ. Complures autem totam ipsius longitudinem XL. dierum noctiumque velifico navium curſu determinavere: & a ſeptemtrione ad meridiem

XXVIII. quinquaginta mill. passuum. Agrippa longitudinis XXXIII. latitudinis XXIII. prodidit. Posidonius ab æstivo Solis ortu ad hibernum exortum metatus est eam, adversam Galliæ statuens, quam ab occidente æstivo ad occidentem hibernum metabatur totam a Favonio. Itaque adversam ejus venti adflatu juvari Indiam, salubremque fieri, haud dubiâ ratione docuit. Alia illius cæli facies, alii siderum ortus: binæ æstates in anno, binæ messes; mediâ inter illas hieme Etesiarum flatu: nostra verò brumâ lenes ibi auræ, mare navigabile. Gentes ibi & urbes innumerabiles, si quis omnes persequi velit. Etenim patefacta est non modò Alexandri Magni armis, regumque, qui ei successere, circumvectis etiam in Hircanium mare, & Caspium, Seleuco & Antiocho, præfectoque classis eorum Patrocle: verùm & aliis auctoribus Græcis, qui cum regibus Indicis morati (sicut Megasthenes, & Dionysius a Philadelpho missus ex eâ causâ) vires quoque gentium prodidere. Non tamen est diligentiæ locus, adeò diversa & incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ, quem armis subegerant, scripserunt quinque millia oppidorum fuisse, nullum Co minus, gentes IX. Indiamque tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinem populo-

rum innumeram, probabili sanè ratione. Indi enim propè gentium soli numquam migravere finibus suis. Colliguntur a Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum CLIV. annis VI. M. CCCCLI. adjiciunt & menses tres. Amnium mira vastitas. Proditur Alexandrum nullo die minùs stadia sexcenta navigasse in Indo, nec potuisse ante menses quinque enavigare, adjectis paucis diebus: & tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos tentatâ Indiæ commentatione sexaginta amnes ejus prodidit, gentes duodeviginti centumque. Par labor sit montes enumerare. Junguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamisus, Caucasus, a quibus tota decurrit in planitiem immensam, & Ægypto similem.

Verùm ut terrena demonstratio intelligatur, Alexandri Magni vestigiis insistamus. Diognetus & Bæton itinerum ejus mensores, scripsere, a portis Caspiis Hecatompylon Parthorum, quot diximus millia esse: inde Alexandriam Ariôn, quam urbem is rex condidit, DLXXV. mill. Inde ad Prophthasiam Drangarum CXCIX. mill. Inde ad Arachosiorum oppidum DLXV. mill. Inde Ortospanum CLXXV. mill. Inde Alexandri oppidum quinquaginta mill. In quibusdam exemplaribus diversi numeri reperiuntur: hanc urbem sub ipso Caucaso esse positam. Ab eâ ad flumen Copheta,

pheta, & oppidum Indorum Peucolaitin, CCXXVII. mill. Inde ad flumen Indum & oppidum Taxila, sexaginta mill. Ad Hydaspen fluvium clarum, CXX. mill. Ad Hypasin non ignobiliorem, XXIX. mill. CCCXC. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exsuperato tamen amne, arisque in adversâ ripâ dicatis. Epistolæ quoque regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt: ad Hesidrum, CLXIX. mill. Jomanem amnem tantumdem. Exemplaria aliqua adjiciunt quinque millia pass. Inde ad Gangen CXII. mill. Ad Rhodapham CXIX. mill. Alii CCCXXV. mill. in hoc spatio produnt. Ad Calinipaxa oppidum, CLXVII. D. alii CCLXV. mill. Inde ad confluentem Jomanis amnis, & Gangis, DCXXV. mill. plerique adjiciunt XIII. mill. D. ad oppidumque Palibothra CCCCXXV. Ad ostium Gangis DCCXXXVII. mill. D. pass.

Gentes, quas memorare non pigeat, a montibus Emodis, quorum promontorium Imaus vocatur, incolarum linguâ nivosum significante, Isari, Cosyri, Izgi, & per juga Chirotosagi, multarumque gentium cognomen Brachmanæ, quorum Maccocalingæ. Flumina: Prinas, & Cainas (quod in Gangem influit) ambo navigabilia. Gentes: Calingæ proximi mari, & suprà Mandei, Malli, quorum mons Mallus, finisque ejus tractûs est Ganges.

triones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi XV. diebus, Bæton auctor est: hoc idem pluribus locis Indiæ fieri, Megasthenes. Austrinum polum Indi Dramasa vocant. Amnis Jomanes in Gangem per Palibothros decurrit inter oppida Methora & Clisobora. A Gange versâ ad meridiem plagâ, tinguntur Sole populi, jam quidem infecti, nondum tamen Æthiopum modo exusti: quantùm ad Indum accedunt, tantùm colore præferunt sidus. Indus statim a Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmæi traduntur. Artemidorus inter duos amnes XXI. interesse tradit.

XXIII. 20. Indus incolis Sindus appellatus, in jugo Caucasi montis, quod vocatur Paropanisus, adversùs Solis ortum effusus, & ipse undeviginti recipit amnes. Sed clarissimos, Hydaspem, quatuor alios adferentem: Cantabram, tres. Per se verò navigabiles Acesinem, & Hypasin: quadam tamen aquarum modestiâ nusquam latior quinquaginta stadiis, aut altior XV. passus: amplissimam insulam efficiens, quæ Prasiane nominatur; & aliam minorem, quæ Patale. Ipse per XII. CL. M. passuum (parcissimis auctoribus) navigatus, & quodam Solis comitatu in occasum versus, oceano infunditur. Mensuram in orâ ad eum ponam, ut invenio, generatim, quamquam inter se nullæ congruunt. Ab ostio

Gangis ad promontorium Calingôn, & oppidum Dandagula DCXXV. M. passuum. Ad Tropina XII. XXV. mill. passuum. Ad Perimulæ promontorium, ubi est celeberrimum Indiæ emporium, DCCL. Ad oppidum in insulâ, quam suprà diximus, Patalam, DCXX.

Gentes montanæ inter eum & Jomanem, Cesi, Cetriboni silvestres: deinde Megallæ, quorum regi quingenti elephanti, peditum equitumque numerus incertus: Chrysei, Parasangæ, Asangæ, tigri ferâ scatentes. Armant peditum XXX. mill. elephantos CCC. equites DCCC. Hos includit Indus, montium coronâ circumdatos & solitudinibus per DCXXV. M. Infra solitudines, Dari, Suræ, iterumque solitudines per CLXXXVII. mill. pass. plerumque arenis ambientibus haud alio modo, quàm insulas mari. Infra deserta hæc Maltecoræ, Singæ, Marohæ, Rarungæ, Moruni. Hi montium qui perpetuo tractu oceani oræ prætenti, incolæ, liberi & regum expertes, multis urbibus montanos obtinent colles. Nareæ deinde, quos claudit mons altissimus Indicorum Capitalia. Hujus incolæ, alio latere latè auri & argenti metalla fodiunt. Ab iis Oraturæ, quorum regi elephanti quidem decem, sed amplæ vires peditum: Varetatæ, qui sub rege elephantos non alunt, fiduciâ equitum pe-

ditumque. Odomboeræ, Salabastræ. Horatæ urbe pulcrâ, fossis palustribus munitâ: per quas crocodili, humani corporis avidissimi, aditum nisi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impositum litori quinque amnium in unum confluente concursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. DC. peditum CL. M. equitum quinque M. Pauperior Charmarum rex elephantos LX. parvasque reliquas vires habet. Ab iis gens Pandæ, sola Indorum regnata feminis. Unam Herculi sexûs ejus genitam ferunt, ob idque gratiorem præcipuo regno donatam. Ab eâ deducentes originem imperitant CCC. oppidis, peditum CL. mill. elephantis quingentis. Post hanc trecentarum urbium Syrieni, Derangæ, Posingæ, Buzæ, Gogiarei, Umbræ, Nereæ, Brancosi, Nobundæ, Cocondæ, Nesei, Pedatriræ, Solobriasæ, Olostræ Patalen insulam attingentes: a cujus extremo litore ad Caspias portas XIX. XXV. mill. produntur.

Hîc deinde accolunt Indum adversum evidenti demonstratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari, Ordabæ, Mesæ. Ab his Uri, Sileni: mox deserta in CCL. mill. passuum. Quibus exsuperatis Organagæ, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ: & ab iis solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgæ, Baraomatæ, Umbrit-

tæque, quorum XII. nationes, singulisque binæ urbes. Asmeni trium urbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditum. Montani super hos Caucaso subjecti, Soleadæ, Sondræ: transgressisque Indum, & cum eo decurrentibus Samarabriæ, Sambruceni, Bisambritæ, Osii, Antixeni, Taxillæ, cum urbe celebri, jam in plana demisso tractu, cui universo nomen Amandæ. Populi quatuor, Peucolaitæ, Arsagalitæ, Geretæ, Asoi.

Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adjiciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios Paropamisadas, ultimo fine Cophete fluvio: quæ omnia Ariorum esse, aliis placet.

21. Nec non & Nysam urbem plerique Indiæ adscribunt, montemque Merum, Libero patri sacrum: unde origo fabulæ, Jovis femine editum. Item Astacanos gentem, vitis, & lauri, & buxi, pomorumque omnium in Græciâ nascentium fertilem. Quæ memoranda, & propè fabulosa, de fertilitate terræ, ac genere frugum arborumque, aut ferarum, aut volucrum, & aliorum animalium traduntur, suis quæque locis in reliquâ parte operis commemorabuntur. Quatuor verò satrapiæ mox paulo, ad Taprobanen insulam festinante animo.

Sed antè sunt aliæ, Patale, quam significavimus in ipsis faucibus Indi, triquetrâ figurâ, CCXX. M. passuum latitudine. Extra ostium Indi, Chryse, & Argyre, fertiles metallis, ut credo. Nam quod aliqui tradidere, aureum argenteumque iis solum esse, haud facilè crediderim. Ab iis XX. M. pass. Crocala. Ab eâ XII. M. pass. Bibaga, ostreis & conchyliis referta. Deinde Coralliba IX. M. pass. a suprà dictâ, multæque ignobiles.

XXIV. 22. Taprobanen alterum orbem terrarum esse, diu existimatum est, Antichthonum appellatione. Ut liqueret insulam esse, Alexandri Magni ætas resque præstitere. Onesicritus classis ejus præfectus, elephantos ibi majores bellicosioresque, quàm in Indiâ, gigni scripsit: Megasthenes flumine dividi, incolásque Palæogonos appellari, auri margaritarumque grandium fertiliores, quàm Indos. Eratosthenes & mensuram prodidit, longitudinis VII. M. stad. latitudinis quinque M. nec urbes esse, sed vicos septingentos. Incipit ab Eoo mari, inter ortum occasumque Solis Indiæ prætenta, & quondam credita XX. dierum navigatione a Prasianâ gente distare: mox, quia papyraceis navibus, armamentisque Nili peteretur, ad nostrarum navium cursus, VII. dierum intervallo taxato. Mare interest vadosum,

ſenis non ampliùs altitudinis passibus, ſed certis canalibus ita profundum, ut nullæ ancoræ sidant: ob id navibus utrimque proræ, ne per anguſtias alvei circumagi sit neceſſe: Magnitudo ad terna millia amphorûm. Siderùm in navigando nulla obſervatio. Septemtrio non cernitur: ſed volucres ſecum vehunt, emittentes ſæpius, meatumque earum terram petentium comitantur. Nec plus quaternis mensibus anno navigant. Cavent a ſolſtitio maximè centum dies, tùm illo mari hiberno.

Hactenus a priſcis memorata: nobis diligentior notitia Claudii principatu contigit, legatis etiam ex inſulâ advectis. Id accidit hoc modo: Annii Plocami, qui maris Rubri vectigal a fiſco redemerat, libertus circa Arabiam navigans, Aquilonibus raptus præter Carmaniam, XV. die Hippuros portum ejus invectus, hoſpitali regis clementiâ ſex mensium tempore imbutus adloquio, percunctanti poſtea narravit Romanos & Cæſarem. Mirum in modum in auditis juſtitiam ille ſuſpexit, quòd pares pondere denarii eſſent in captivâ pecuniâ, cùm diverſæ imagines indicarent a pluribus factos. Et hoc maximè ſollicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorum Rachiâ. Ex iis cognitum D. eſſe oppida, portum contra meridiem, adpositum oppido Palæsimundo,

omnium ibi clarissimo, ac regiam CC. mill. plebis. Stagnum intus Megisba, CCCLXXV. mill. passuum ambitu, insulas pabuli tantùm fertiles complexum. Ex eo duos amnes erumpere: Palæsimundum, juxta oppidum ejusdem nominis, influentem in portum tribus alveis, quinque stadiorum arctissimo, XV. amplissimo: alterum ad septemtriones Indiamque versum, Cydara nomine. Proximum esse Indiæ promontorium, quod vocetur Coliacum, quatridui navigatione, medio in cursu Solis insulâ occurrente. Mare id colore perviridi, præterea fruticosum arboribus, jubas earum gubernaculis deterentibus. Septemtriones Vergiliasque apud nos, veluti novo cælo, mirabantur. Ne Lunam quidem apud ipsos, nisi ab octavâ ad XVI. supra terram aspici fatentes. Canopum lucere noctibus, sidus ingens & clarum. Sed maximè mirum iis erat, umbras suas in nostrum cælum cadere, non in suum: Solemque a lævâ oriri, & in dexteram occidere potiùs, quàm e diverso. Iidem narravere, latus insulæ, quod prætenderetur Indiæ, X. mill. stad. esse ab oriente hiberno. Ultra montes Emodos, Seras quoque ab ipsis aspici, notos etiam commercio: patrem Rachiæ commeasse eò: advenis sibi Seras occursare. Ipsos verò excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, cæru-

leis oculis, oris ſono truci; nullo commercio linguæ. Cetera eadem, quæ noſtri negotiatores. Fluminis ulteriore ripâ merces poſitas juxta venalia tolli ab his, si placeat permutatio: non aliter odio juſtiore luxuriæ, quàm si perducta mens illuc uſque cogitet, quid, & quo petatur, & quare.

Sed ne Taprobane quidem, quamvis extra orbem a naturâ relegata, noſtris vitiis caret. Aurum argentumque & ibi in pretio. Marmor teſtudinis simile, gemmæ margaritæque in honore multò præſtantiores: & totius luxuriæ noſtræ cumulus. Ipſorum opes majores eſſe dicebant, ſed apud nos opulentiæ majorem uſum. Servum nemini: non in diem aut interdiu ſomnum: ædificia modicè ab humo exſtantia, annonam numquam augeri, non fora liteſve eſſe: coli Herculem: eligi regem a populo ſenectâ clementiâque, liberos non habentem: & si poſtea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo XXX. dari: nec nisi plurium ſententiâ quemquam capitis damnari: sic quoque appellationem eſſe ad populum; & ſeptuaginta judices dari: si liberent ii reum, ampliùs triginta, his nullam eſſe dignationem, graviſſimo probro. Regi cultum Liberi patris, ceteris Arabum. Regem, si quid delinquat, morte multari, nullo interimente, averſantibus

cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus. Festa venatione absumi, gratissimam eam tigribus elephantisque constare. Agros diligenter coli: vitis usum non esse, pomis abundare. Esse & in piscatu voluptatem, testudinum maximè, quarum superficie familias habitantium contegi: tantâ reperiri magnitudine. Vitam hominum centum annis modicam. Hæc comperta de Taprobane.

XXV. Quatuor satrapiæ, quas in hunc locum distulimus, ita se habent.

23. A proximis Indo gentibus, montana. Capissene habuit Capissam urbem, quam diruit Cyrus. Arachosia cum oppido & flumine ejusdem nominis, quod quidam Cophen dixere, a Semiramide conditum. Amnis Erymanthus præfluens Parabesten Arachosiorum. Proximos iis a meridie ad partem Arachotarum faciunt Gedrosos, & a septemtrione Paropamisadas: Cartana oppidum sub Caucaso, quod postea Tetragonis dictum. Hæc regio est ex adverso. Bactrianorum deinde, cujus oppidum Alexandria, a conditore dictum. Syndraci, Dangalæ, Parapiani, Cantaces, Maci. Ad Caucasum, Cadrusi: oppidum ab Alexandro conditum.

Infra hæc omnia, ora ab Indo: Ariana regio ambusta fervoribus, desertisque circumdata, multâ tamen interfusâ opacitate:

cultores congregat circa duos maximè fluvios, Tonderon & Arosapen. Oppidum Artacoana. Arius amnis, qui præfluit Alexandriam ab Alexandro conditam. Patet oppidum stadia XXX. multóque pulcrius, sicut antiquius, Artacabane: iterum ab Antiocho munitum, stadia L. Dorisci gens. Amnes: Pharnacotis, Ophradus. Prophthasia oppidum Zariasparum: Drangæ, Evergetæ, Zarangæ, Gedrusi. Oppida: Peucolais, Lymphorta: Methoricorum desertum. Amnis Manais: Augutturi gens. Flumen Borru: gens Urbi. Flumen navigabile Pomanus Pandarum finibus. Item Cabirus Suarorum, ostio portuosus. Oppidum Condigramma. Flumen Cophes. Influunt in eum navigabilia Sadarus, Parospus, Sodinus.

Arianæ partem esse Daritin aliqui volunt; mensuramque produnt utriusque longitudine XIX. L. latitudine dimidio minore, quàm Indiæ. Alii Gedrusos, & Pasires posuere per CXXXIV. mill. passuum. Mox Ichthyophagos Oritas, propriâ, non Indorum, linguâ loquentes, per CC. mill. pass. Inde posuere Arbiorum gentem per CC. mill. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piscibus vivere. Ultrà deserta: deinde Carmania, ac Persis, atque Arabia.

XXVI. Sed priusquam hæc generatim persequamur, indicare convenit, quæ pro-

dit Onesicritus, classe Alexandri circumvectus in mediterranea Persidis ex Indiâ, narrata proximè a Jubâ: dein eam navigationem, quæ his annis comperta servatur hodie. Onesicriti & Nearchi navigatio nec nomina habet mansionum, nec spatia: primúmque Xylenepolis ab Alexandro condita, unde ceperunt exordium, juxta quod flumen, aut ubi fuerit, non satis explanatur. Hæc tamen digna memoratu produntur. Arbis oppidum a Nearcho conditum in navigatione eâ. Flumen Nabrum navium capax: contrà insula distans LXX. stad. Alexandria condita a Leonnato jussu Alexandri in finibus gentis, Argenus portu salubri. Flumen Tuberum navigabile, circa quod Pasiræ. Deinde Ichthyophagi tam longo tractu, ut XX. dierum spatio prænavigaverint. Insula, quæ Solis appellatur, & eadem cubile Nympharum, rubens, in quâ nullum non animal absumitur, incertis causis. Ori gens: flumen Carmaniæ Hytanis portuosum, & auro fertile. Ab eo primùm septemtriones apparuisse adnotavere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus, nec totis umquam. Achæmenidas usque illò tenuisse. Æris & ferri metalla, & arsenici, & minii exerceri. Inde promontorium Carmaniæ est, ex quo in adversâ orâ ad gentem Arabiæ Macas trajectus distat L. mill. pass.

Insulæ tres, quarum Oracla tantùm habitatur aquosa, a continenti xxv. mill. pass. Insulæ IV. jam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini vicenûm cubitorum adnatantes terruere classem. Insula, Acrotadus: item Gauratæ, in quibus Chiani gens. Flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarum navium capax. Flumen Sitiogagus, quo Pasargadas septimo die navigatur. Flumen navigabile Heratemis: insula sine nomine. Flumen Granis modicarum navium capax, per Susianem fluit: dextra ejus accolunt Deximontani, qui bitumen perficiunt. Flumen Zarotis ostio difficili, nisi peritis: insulæ duæ parvæ: inde vadosa navigatio palustri similis, per euripos tamen quosdam peragitur. Ostium Euphratis. Lacus, quem faciunt Eulæus & Tigris juxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrum invenerunt septimo mense, postquam digressus ab iis fuerat Patalis; tertio navigationis. Sic Alexandri classis navigavit. Postea a Syagro Arabiæ promontorio Patalen Favonio, quem Hippalum ibi vocant, peti certissimum videbatur XIII. XXXII. mill. passuum æstimatione.

Secuta ætas propiorem cursum tutioremque judicavit, si ab eodem promontorio Zigerum portum Indiæ peteret. Diuque ita navigatum est, donec compendia

invenit mercator, lucroque India admota est. Quippe omnibus annis navigatur, sagittariorum cohortibus impositis: etenim piratæ maximè infestant. Nec pigebit totum cursum ab Ægypto exponere, nunc primùm certâ notitiâ patescente. Digna res, nullo anno imperii nostri minùs H-S. quingenties exhauriente Indiâ, & merces remittente, quæ apud nos centuplicato veneant. Duo millia passuum ab Alexandriâ abest oppidum Juliopolis. Inde navigant Nilo Coptum CCCIII. mill. passuum, qui cursus Etesiis flantibus peragitur XII. diebus. A Copto camelis itur, aquationum ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur Hydreum, XXXII. mill. Secunda in monte, diei itinere. Tertia in altero Hydreumate, a Copto XCV. mill. Deinde in monte. Mox ad Hydreum Apollinis, a Copto CLXXXIV. mill. passuum. Rursus in monte. Mox ad novum Hydreum a Copto CCXXXIII. mill. passuum. Est & aliud Hydreum vetus, Troglodyticum nominatur, ubi præsidium excubat diverticulo duûm millium. Distat a novo Hydreumate IV. mill. passuum. Inde Berenice oppidum, ubi portus Rubri maris, a Copto CCLVIII. mill. passuum. Sed quia major pars itineris conficitur noctibus propter æstus, & stativis dies absumuntur, totum a Copto Berenicen iter duodecimo conficitur die.

Navigare incipiunt æstate mediâ ante Canis ortum, aut ab exortu protinus, veniuntque circiter XXX. die Ocelim Arabiæ, aut Canen thuriferæ regionis. Est & tertius portus, qui vocatur Muza, quem Indica navigatio non petit, nec nisi thuris odorumque Arabicorum mercatores. Intus oppidum, regia ejus appellatur Saphar, aliudque Save. Indos autem petentibus utilissimum est ab Oceli egredi. Inde vento Hippalo navigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ Muzirim, non expetendum propter vicinos Piratas, qui obtinent locum nomine Nitrias: neque est abundans mercibus. Præterea longè a terrâ abest navium statio, lintribusque adferuntur onera, & regeruntur. Regnabat ibi, cùm proderem hæc, Celebothras. Alius utilior portus gentis Necanidon, qui vocatur Barace. Ibi regnat Pandion, longè ab emporio mediterraneo distante oppido, quod vocatur Modusa. Regio autem ex quâ piper monoxylis lintribus Baracen convehunt, vocatur Cottonara: quæ omnia gentium, portuumve, aut oppidorum nomina apud neminem priorum reperiuntur. Quo apparet mutari locorum status. Ex Indiâ renavigant mense Ægyptio Tybi incipiente, nostro Decembri: aut utique Mechiris Ægyptii intra diem sextum, quod fit in-

tra Idus Januarias nostras: ita evenit, ut eodem anno remeent. Navigant autem ex Indiâ vento Vulturno: & cùm intravere Rubrum mare, Africo vel Austro. Nunc revertemur ad propositum.

XXVII. Carmaniæ oram patere duodecies centena L. mill. passuum Nearchus scripsit. Ab initio ejus ad flumen Sabin centum mill. passuum. Inde vineas coli & arva ad flumen Andanin, XXV. mill. spatio. Regio vocatur Armuzia. Oppida Carmaniæ, Zethis, & Alexandria.

XXVIII. Irrumpit deinde & in hac parte geminum mare terras, quod Rubrum dixere nostri, Græci Erythræum a rege Erythrâ, aut (ut alii) Solis repercussu talem reddi colorem existimantes: alii ab arenâ terrâque, alii tali aquæ ipsius naturâ.

24. Sed in duos dividitur sinus. Is qui ab oriente est, Persicus appellatur, $\overline{XXV}$. M. passuum circuitu, ut Eratosthenes tradit. Ex adverso est Arabia, cujus $\overline{XII}$. mill. pass. est longitudo. Rursus altero ambitur sinu, Arabico nominato. Oceanum qui influit, Azanium appellant. Persicum introitum V. mill. passuum latitudinis, alii quatuor fecerunt. Ab eo ad intimum sinum recto cursu $\overline{XI}$. XXV. mill. propemodum constat esse, & situm ejus humani capitis effigie. Onesicritus & Nearchus ab Indo amne in sinum Persicum, atque illinc Babylonem Eu-

phratis paludibus, ſcripſerunt XVII. mill. paſſuum eſſe.

In Carmaniæ angulo ſunt Chelonophagi, teſtudinum ſuperficie caſas tegentes, carne veſcentes. A flumine Arbi promontorium ipſum inhabitant, præter capita toto corpore hirti, coriiſque piſcium veſtiti.

25. Ab horum tractu Indiam versùs Caicandrus deſerta inſula in oceano, L. mill. paſſuum traditur: juxtaque eam freto interfluente Stoidis, quæſtuoſa margaritis. A promontorio Carmanis junguntur Armozei. Quidam interponunt Arbios, CCCCXII. millia paſſuum toto litore. Ibi portus Macedonum, & aræ Alexandri in promontorio. Amnes: Saganos: dein Daras, & Salſos. Ab eo promontorium Themiſteas, inſula Aphrodisias habitatur. Inde Perſidis initium ad flumen Oroatin, quo dividitur ab Elymaide. Contra Perſidem inſulæ, Philos, Caſandra, Aracia cum monte præalto Neptuno ſacra. Ipſa Perſis adversùs occaſum ſita obtinet litora D L. mill. paſſuum: etiam in luxum dives, in Parthorum jam pridem tranſlata nomen. Horum de imperio nunc paucis.

XXIX. Regna Parthorum duodeviginti ſunt omnia: ita enim dividunt provincias, circa duo (ut diximus) maria, Rubrum a meridie, Hyrcanum a ſeptemtrione. Ex iis undecim, quæ ſuperiora dicuntur, in-

cipiunt a confinio Armeniæ, Caſpiiſque litoribus: pertinent ad Scythas, cum quibus ex æquo degunt. Reliqua ſeptem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet, ſemper fuit Parthia in radicibus montium ſæpius dictorum, qui omnes eas gentes prætexunt. Habet ab ortu Arios, a meridie Carmaniam & Arianos, ab occaſu Pratitas Medos, a ſeptemtrione Hyrcanos, undique deſertis cincta. Ulteriores Parthi Nomades appellantur: citrà, deſerta: ab occaſu urbes eorum, quas diximus, Iſſatis & Calliope: ab oriente æſtivo, Europum: ab hiberno, Mania: in medio Hecatompylos, Arſacæ regia: Niſæa Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis a conditore.

Neceſſarium eſt in hoc loco ſignare & Medorum ſitum, terrarumque faciem circumagere ad Perſicum mare, quò faciliùs deinde reliqua noſcantur. Namque Media ab occaſu tranſverſa obliquè Parthiæ occurrens, utraque regna includit. Habet ergo ipſa ab ortu Caſpios, & Parthos: a meridie Sittacenen, & Suſianen, & Perſida: ab occaſu Adiabenen: a ſeptemtrione Armeniam. Perſæ Rubrum mare ſemper accoluere, propter quod is ſinus Perſicus vocatur: Regio ibi maritima, Syrtibolos. Quà verò ipſa ſubit ad Medos, Climax Megale appellatur locus, arduo montis aſcenſu per gradus, introitu an-

gusto, ad Persepolin caput regni, dirutum ab Alexandro. Præterea habet in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Passagardas castellum, in quo Cyri sepulcrum est: & horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Inter Parthos & Arianos excurrunt Parætaceni. His gentibus & Euphrate, inferiora regna includuntur. Reliqua dicemus a Mesopotamiâ, excepto mucrone ejus, Arabumque populis, in priore dictis volumine.

XXX. Mesopotamia tota Assyriorum fuit, vicatim dispersa, præter Babylona, & Ninum. Macedones eam in urbes congregavere, propter ubertatem soli. Oppida, præter jam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam: Item in Arabum gente, qui Orei vocantur, & Mardani, Antiochiam, quæ a præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita Arabis vocatur. Junguntur his Arabes introrsus Eldamarii. Supra quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani, & Masei Arabes. Gordyæis verò juncti Aloni, per quos Zerbis fluvius in Tigrin cadit, Azones, Silici montani, & Orontes, quorum ad occidentem oppidum Gaugamela: Item Sue, in rupibus: Suprà Silici Classitæ, per quos Lycus ex Armeniâ fertur: Absidris

ad hibernum exortum, Azochis oppidum. Mox in campeſtribus oppida: Dioſpage, Polytelia, Stratonice, Anthemus. In viciniâ Euphratis Nicephorion, quod, ut diximus, Alexander juſſit condi propter loci opportunitatem. Dicta eſt in Zeugmate Apamia, ex quâ orientem petentes excipit oppidum apprimè munitum, quondam ſtadiorum LXX. amplitudine, & ſatraparum regia appellatum, quo tributa conferebantur, nunc in arcem redactum. Durant, ut fuerant, Hebata, & ductu Pompeii Magni terminus Romani imperii Oruros, a Zeugmate ducentis quinquaginta millibus paſſuum. Sunt qui tradunt Euphratem Gobaris præfecti opere deductum, ubi eum diximus findi, ne præcipiti curſu Babyloniam infeſtaret: ab Aſſyriis verò univerſis appellatum Narmalchan, quod ſignificat regium flumen. Quà derivatur, oppidum fuit Agrani e maximis, quod diruêre Perſæ.

Babylon, Chaldaicarum gentium caput, diu ſummam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Meſopotamiæ Aſſyriæque Babylonia appellata eſt, ſexaginta millia paſſuum amplexa, muris ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in ſingulos pedes ternis digitis menſurâ ampliore, quàm noſtrâ, interfluo Euphrate, mirabili opere utroque. Durat adhuc

ibi Jovis Beli templum. Inventor hic fuit sideralis ſcientiæ. Ceterò ad ſolitudinem rediit, exhauſta vicinitate Seleuciæ, ob id conditæ a Nicatore intra nonagesimum lapidem, in confluente Euphratis foſsâ perducti, atque Tigris: quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac ſui juris, Macedonumque moris. Ferunt ei plebis urbanæ DC. M. eſſe: situm verò mœnium, aquilæ pandentis alas: agrum totius Orientis fertiliſsimum. Invicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontem juxta tertium ab eâ lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc caput eſt regnorum. Et poſtquam nihil proficiebatur, nuper Vologeſus rex aliud oppidum Vologeſocertam in vicino condidit. Sunt etiamnum in Meſopotamiâ oppida: Hipparenum, Chaldæorum doctrinâ clarum & hoc, sicut Babylonii, juxta fluvium Narragam qui dedit civitati nomen. Muros Hipparenorum Perſæ diruêre. Orcheni quoque tertia Chaldæorum doctrina, in eodem situ locantur, ad meridiem versi. Ab his Notitæ & Orothophanitæ, & Gneciochantæ.

Euphrate navigari Babylonem e Perſico mari CCCCXII. mill. paſſuum tradunt Nearchus & Onesicritus. Qui verò poſtea ſcripſere, a Seleuciâ CCCCXC. mill. Juba a Babylone Characem CLXXV. mill. Di

passuum. Fluere aliqui ultra Babylonem continuo alveo, priusquam distrahitur ad rigua, LXXXVII. mill. Universo autem cursu XI. passuum. Inconstantiam mensuræ diversitas auctorum facit, cùm Persæ quoque schœnos & parasangas alii aliâ mensurâ determinent. Ubi desinit alveo munire, ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens. Ultra quos Scenitæ. Ambitu verò Euphratis Nomades Arabiæ, usque ad deserta Syriæ, unde in meridiem flecti eum diximus, solitudines Palmirenas relinquentem. Seleucia abest a capite Mesopotamiæ Euphratem navigantibus undecies centena XXV. mill. passuum. A mari Rubro, si Tigri navigetur, CCCXX. mill. a Zeugmate DXXVII. mill. Zeugma a Seleuciâ Syriæ ad nostrum litus CLXXV. mill. passuum. Hæc est ibi latitudo terrarum inter duo maria. Parthici verò regni DCCCC. XLIV. mill. passuum.

XXXI. Est etiamnum oppidum Mesopotamiæ in ripâ Tigris circa confluentes, qnod vocant Digbam.

27. Sed & de Tigri ipso dixisse conveniat. Oritur in regione Armeniæ majoris, fonte conspicuo in planitie. Loco nomen Elegosine est. Ipsius, quà tardior fluit, Diglito: unde concitatur, a celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi

Medi ſagittam. Influit in lacum Arethuſam omnia illata pondera ſuſtinentem, & nitrum nebulis exhalantem. Unum genus ei piſcium eſt, idque tranſcurrentis non miſcetur alveo, sicut nec e Tigri piſces in lacum tranſnatant. Fertur autem & curſu & colore dissimilis: tranſvectuſque occurrente Tauro monte in ſpecu mergitur: ſubterque lapſus a latere altero ejus erumpit. Locus vocatur Zoaranda. Eumdem eſſe manifeſtum eſt, quòd demerſa perfert. Alterum deinde transit lacum, qui Thoſpites appellatur, rurſuſque in cuniculos mergitur, & poſt XXII. mill. paſſuum circa Nympheum redditur. Tam vicinum Arſaniæ fluere eum in regione Arrhene Claudius Cæſar auctor eſt, ut, cùm intumuere, confluant, nec tamen miſceantur: leviorque Arſanias innatat IV. mill. ferme ſpatio: mox diviſus in Euphratem mergitur. Tigris autem ex Armeniâ, acceptis fluminibus claris Partheniâ, ac Nicephorione, Arabas Oreos, Adiabenoſque diſterminans, & quam diximus Meſopotamiam faciens, luſtratis montibus Gordyæorum circa Apamiam Meſenes oppidum, citra Seleuciam Babyloniam CXXV. mill. paſſ. diviſus in alveos duos, altero meridiem ac Seleuciam petit, Meſenen perfundens: altero ad ſeptemtrionem flexus, ejuſdem gentis tergo campos Cauchas ſecat. Ubi

remeavere aquæ, Pasitigris appellatur. Poſtea recipit ex Mediâ Choaſpem: atque (ut diximus) inter Seleuciam & Cteſiphontem vectus, in lacus Chaldaicos ſe fundit, eoſque LXII. mill. paſſ. amplitudine implet: mox vaſto alveo profuſus, dextrâ Characis oppidi infertur mari Perſico X. mill. paſſuum ore. Inter duorum amnium oſtia XXV. mill. paſſuum fuere, aut (ut alii tradunt) VII. mill. utroque navigabili. Sed longo tempore Euphratem præcluſere Orcheni, & accolæ agros rigantes: nec niſi Paſitigri defertur in mare.

Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In eâ dictum eſt de Meſene. Oppidum ejus Dibitach. Jungitur Chalonitis cum Cteſiphonte, non palmetis modò, verùm & oleâ, pomiſque, aliiſque arbuſtis nobilis. Ad eam pervenit Zagrus mons ex Armeniâ inter Medos, Adiabenoſque veniens, ſupra Parætacenen, & Perſidem. Chalonitis abeſt a Perſide CCCLXXX. mill. paſſuum. Tantùm a Caſpio mari & Aſſyriam abeſſe compendio itinerum aliqui tradunt.

Inter has gentes atque Meſenen Sittacene eſt, eadem Arbelitis, & Palæſtine dicta. Oppidum ejus Sittace Græcorum ab ortu eſt, & Sabata: ab occaſu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin & Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris ſuæ impoſuit, Tigris circumfunditur. Hæc dividitur Archoo.

Infrà eſt Susiane, in quâ vetus regia Perſarum Suſa, a Dario Hyſtaſpis filio condita: abeſt a Seleuciâ Babyloniâ CCCCL. mill. paſſuum. Tantumdem ab Ecbatanis Medorum per montem Charbanum. In ſeptemtrionali Tigris alveo oppidum eſt Babytace. Abeſt a Susis CXXXV. mill. paſſ. Ibi mortalium ſoli aurum in odio contrahunt, id defodiunt, ne quo cui sit in uſu. Susianis ad orientem versùs junguntur Oxii latrones, & Mizæorum XL. populi liberæ feritatis. Supra eos patent Parthusi, Mardi, & Saitæ, ii qui prætenduntur ſupra Elymaida, quam Persidi in orâ junximus. Suſa a Persico mari abſunt CCL. mill. paſſuum. Quà ſubiit ad eam claſsis Alexandri Pasitigri, vicus ad lacum Chaldaicum vocatur Aphle: unde Suſa navigatione LXV. M. D. paſſuum abſunt. Susianis ab oriente proximi ſunt Coſſæi: ſupra Coſſæos ad ſeptemtrionem Meſabatene ſub monte Cambalido, qui eſt Caucasi ramus: inde mollissimo transitu in Bactros.

Susianen ab Elymaide diſterminat amnis Eulæus, ortus in Medis, modicoque ſpatio cuniculo conditus, hac rurſus exortus, & per Meſabatenen lapſus, circuit arcem Suſorum, ac Dianæ templum auguſtissimum illis gentibus, & ipſe in magnâ cærimoniâ. Siquidem reges non ex

C ij

alio bibunt, & ob id in longinqua portant. Recipit amnem Hedypnum, præter Asylum Persarum venientem, Adunam ex Susianis. Oppidum juxta eum Magoa, a Charace XV. mill. passuum. Quidam hoc in extremâ Susianâ ponunt solitudinibus proximum.

Infra Eulæum Elymais est, in orâ junctâ Persidi, a flumine Oroati ad Characem, CCXL. mill. passuum. Oppida ejus, Seleucia, & Sosirate, adposita monti Casyro. Oram, quæ præjacet, minorum Syrtium vice diximus inaccessam cœno, plurimùm limi deferentibus Brixiâ & Ortaceâ amnibus: madente & ipsâ Elymaide in tantum, ut nullus sit, nisi circuitu ejus, ad Persidem aditus. Infestatur & serpentibus, quos flumina deportant. Pars ejus maximè invia. Characene vocatur ab oppido, Arabiæ claudente regna, de quo dicemus, expositâ priùs M. Agrippæ sententiâ. Namque is Mediam & Parthiam, & Persidem ab oriente Indo, ab occidente Tigri, a septemtrione Tauro, Caucaso, a meridie Rubro mari terminatas patere in longitudinem XIII. XX. mill. pass. in latitudinem DCCCXL. prodidit. Præterea per se Mesopotamiam ab oriente Tigri, ab occasu Euphrate, a septemtrione Tauro, a meridie mari Persico inclusam, longitudine octingentorum mill. passuum, latitudine CCCLX.

Charax oppidum Persici sinûs intimum, a quo Arabia Eudæmon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluentes, dextrâ Tigrin, lævâ Eulæum, II. mill. pass. laxitate. Conditum est primum ab Alexandro Magno: qui colonis ex urbe regiâ Durine (quæ tum interiit) deductis, militumque inutilibus ibi relictis, Alexandriam appellari jusserat: pagumque Pellæum, a patriâ suâ, quem propriè Macedonum fecerat. Flumina id oppidum expugnavere. Postea Antiochus restituit quintus regum, & suo nomine appellavit. Iterumque infestatum Pasines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabum, quem Juba Satrapen Antiochi fuisse falsò tradit, oppositis molibus restituit: nomenque suum dedit, emunito situ juxtà, in longitudinem III. mill. pass. in latitudinem paulo minùs. Priùs fuit a litore stadiis X. & maritimum etiam ipsa inde portum habuit: Jubâ verò prodente, L. mill. pass. Nunc abesse a litore CXX. mill. legati Arabum nostrique negotiatores, qui inde venere, adfirmant. Nec ullâ in parte plus aut celeriùs profecere terræ fluminibus invectæ. Magis id mirum est, æstu longè ultra id accedente non repercussas. Hoc in loco genitum esse Dionysium, terrarum orbis sitûs recentissimum auctorem constat, quem ad commentanda omnia in

Orientem præmisit divus Auguſtus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicaſque res majore filio. Non me præterit, nec ſum oblitus, ſui quemque sitûs diligentissimum auctorem viſum nobis in introitu hujus operis. In hac tamen parte arma Romana ſequi placet nobis, Jubamque regem, ad eumdem Caium Cæſarem ſcriptis voluminibus de eadem expeditione Arabicâ.

XXXII. 28. Arabia gentium nulli poſtferenda, amplitudine longissima, a monte Amano, a regione Ciliciæ Commageneſque deſcendit, ut diximus, multis gentibus eorum deductis illò a Tigrane magno, ſponte verò ad mare noſtrum lituſque Ægyptiacum, ut docuimus: nec non in media Syriæ ad Libanum montem penetrantibus Nubeis, quibus junguntur Ramisi. Deinde Taranei, deinde Patami. Ipſa verò peninſula Arabia inter duo maria, Rubrum Perſicumque procurrens, quodam naturæ artificio ad similitudinem atque magnitudinem Italiæ mari circumfuſa, in eamdem etiam cæli partem nullâ differentiâ ſpectat. Hæc quoque in illo situ felix. Populos ejus a noſtro mari uſque ad Palmirenas ſolitudines diximus: reliqua nunc peragemus. Nomadas inde infeſtatoreſque Chaldæorum, Scenitæ (ut diximus) claudunt & ipsi vagi, ſed a tabernaculis cognominati, quæ ciliciis metantur, ubi li-

buit. Deinde Nabatæi oppidum includunt Petram nomine in convalle, paulo minùs duûm mill. passuum amplitudinis, circumdatum montibus inaccessis amne interfluente. Abest a Gazâ oppido litoris nostri DC. M. a sinu Persico CXXXV. M. Huc convenit utrumque bivium, eorum qui & Syriâ Palmiram petiere, & eorum qui ab Gazâ venerunt. A Petrâ incoluere Omani ad Characem usque, oppidis quondam claris a Semiramide conditis, Abesamide & Soractiâ. Nunc sunt solitudines. Deinde est oppidum, quod Characenorum regi paret, in Pasitigris ripâ, Forath nomine, in quod a Petrâ conveniunt. Characemque inde XII. M. passuum secundo æstu navigant. E Parthico autem regno navigantibus vicus Teredon, infra confluentem Euphratis & Tigris: læva fluminis Chaldæi obtinent, dextra Nomades Scenitæ. Quidam & alia duo oppida longis intervallis Tigri prænavigari tradunt, Barbatiam, mox Thumatam: quod abesse a Petrâ decem dierum navigatione, nostri negotiatores dicunt, Characenorumque regi parere: & Apamiam sitam, ubi restagnatio Euphratis cum Tigri confluat. Itaque molientes incursionem Parthos operibus objectis inundatione arceri.

Nunc a Charace dicemus oram Epiphani primùm exquisitam. Locus ubi Euphra-

tis ostium fuit: flumen Salsum: promontorium Chaldone: voragini similius, quàm mari, per L. M. pass. oræ: flumen Achana: deserta C. M. pass. usque ad insulam Icharam. Sinus Capeus, quem accolunt Gaulopes & Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidum Gerra quinque mill. pass. amplitudine, turres habet ex salis quadratis molibus. A litore L. M. passuum, regio Attene. Ex adverso Tylos insula, totidem millibus a litore, plurimis margaritis celeberrima, cum oppido ejusdem nominis: juxtáque altera minor, a promontorio ejus XII. mill. D. pass. Ultrà magnas aspici insulas tradunt, ad quas non sit perventum. Hujus ambitum CXII. M. D. passuum, a Perside longiùs abesse, adiri uno alveo angusto. Insula Asgilia: Gentes: Nocheti, Zurachi, Borgodi, Cataræi, Nomades. Flumen Cynos. Ultrà navigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit Juba, prætermissâ mentione oppidi Omanorum Batrasabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item Omnæ & Athanæ, quæ nunc oppida maximè celebrari a Persico mari nostri negotiatores dicunt. A flumine Canis, ut Juba tradit, mons adusto similis. Gentes Epimaranitæ. Mox Ichthyophagi: insula deserta: gens, Bathymi. Eblitæi montes, insula Omœnus. Portus Machorbæ,

insulæ Etaxalos, Onchobrice: gens, Chadæi. Insulæ sine nominibus multæ: celebres verò, Isura, Rhinnea, & proxima in quâ scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Goboea portus, Bragæ insulæ desertæ. Gens Thaludæi. Dabanegoris regio. Mons Orsa cum portu. Sinus Duatus, insulæ multæ. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulæ Solanidæ, Capina. Item Ichthyophagorum. Deinde Glari. Litus Hammæum, ubi auri metalla. Regio Canauna; gentes Apitami, Gasani. Insula Devadæ: Fons Goralus. Insulæ Calæu & Amnamethu. Gens Darræ. Insulæ: Chelonitis, Ichthyophagôn multæ, Eodanda deserta, Basag, multæ Sabæorum. Flumina: Thamar, Amnon: Insulæ Dolicæ. Fontes: Daulotes, Dora. Insulæ: Pteros, Labatanis, Coboris, Sambracate, & oppidum eodem nomine in continenti. A meridie insulæ multæ, maxima Camari. Flumen, Mysecros. Portus, Leupas. Scenitæ Sabæi. Insulæ multæ. Emporium eorum Acila, ex quo in Indiam navigatur. Regio, Amithoscuta: Damnia. Mizi majores & minores, Drimati. Naumachæorum promontorium contra Carmaniam est. Distat quinquaginta mill. pass. Mira res ibi traditur: Numenium ab Antiocho regè Mesenæ præpositum, ibi vicisse eodem die classe, æstuque reverso

iterum equitatu contra Perſas dimicantem, & gemina tropæa eodem in loco Jovi ac Neptuno ſtatuiſſe.

Inſula in alto objacet Ogyris, clara Erythrâ rege ibi ſepulto. Diſtat a continente CXXV. mill. paſſuum, circuitu CXII. mill. D. paſſuum. Nec minùs altera clara in Azanio mari Dioſcoridu, diſtans a Syagro extimo promontorio CCLXXX. mill. paſſuum.

Reliqui in continente a Noto etiamnum Auſaritæ: inde in montes VIII. dierum transitus. Gentes: Larendani, Catabani, Gebanitæ pluribus oppidis, ſed maximis, Nagia, & Tamna templorum LXV. Hæc eſt amplitudinis significatio. Promontorium, a quo ad continentem Troglodytarum L. mill. paſſ. Toani, Aſcitæ, Chatramotitæ, Tomabei, Antidalei, Lexianæ, Agræi, Cerbani. Sabæi Arabum propter thura clarissimi, ad utraque maria porrectis gentibus. Oppida eorum in Rubro litore: Marane, Marma, Corolia, Sabatha: intus oppida, Naſcus, Cardava, Carnus, & quò merces odorum deferunt, Tomala. Pars eorum Atramitæ, quorum caput Sabota, LX. templa muris includens. Regia tamen omnium eſt Mariaba. Sinum obtinet XCIV. millibus paſſ. refertum inſulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo junguntur Minæi: mare accolunt & Elamitæ,

oppido ejusdem nominis. Iis juncti Cagulatæ. Oppidum Siby, quod Græci Apaten vocant. Arsi, Codani, Vadei, oppido magno: Banasasæi, Lechieni: Sygaros insula, quam canes non intrant, expositique circa litora errando moriuntur. Sinus intimus, in quo Leanitæ, qui nomen ei dedêre. Regia eorum Agra, & in sinu Læana, vel, ut alii, Ælana. Nam & ipsum sinum nostri Ælaniticum scripsere, alii Ælenaticum, Artemidorus Aleniticum, Juba Læaniticum. Circuitus Arabiæ a Charace Læana colligere proditur quadragies septies centena LXV. M. Juba paulo minùs XL. putat. Latissima est a septemtrione inter oppida Heroum & Characem.

Nunc & reliqua mediterranea ejus dicantur. Nabatæis Thimaneos junxerunt veteres: nunc sunt Taveni, Suelleni, Arraceni, Areni: oppidum, in quo omnis negotiatio convenit. Hemuatæ, Analitæ: oppida, Domatha, Egra: Thamudeni, oppidum Badanatha. Carrei, oppidum Carriata: Achoali, oppidum Phoda: ac Minæi, a rege Cretæ Minoe (ut existimant) originem trahentes: quorum Charmæi: oppidum XIV. mill. pass. Maribba Baramalacum, & ipsum non spernendum: item Carnon. Rhadamæi, & horum origo Rhadamanthus putatur frater Minois. Homeritæ, Massalâ oppido. Hamirei, Gedra-

nitæ, Amptæ, Ilisanitæ, Bachilitæ, Sammei, Amathei cum oppidis Nesſâ & Cennesseri. Zamareni cum oppidis Saiace, Scantate, Bacaſcami. Riphearma oppidum, quo vocabulo hordeum appellant. Autei & Ravi, Gyrei & Mathatæi. Helmodenes cum oppido Ebode. Agacturi in montibus, oppido xx. mill. paſſuum, in quo fons Emiſchabales, quod significat camelorum oppidum. Ampelone colonia Mileſiorum. Actrida oppidum: Calingii, quorum Mariaba oppidum significat dominos omnium. Oppida: Pallon, Murannimal juxta flumen, per quod Euphratem emergere putant. Gentes: Agrei, Ammonii. Oppidum Athenæ, Caurarani, quod significat ditissimos armento: Coranitæ, Cæſani, Choani. Fuerunt & Græca oppida, Arethuſa, Lariſſa, Chalcis: deleta variis bellis.

Romana arma ſolus in eam terram adhuc intulit Ælius Gallus ex equeſtri ordine. Nam C. Cæſar Auguſti filius proſpexit tantùm Arabiam. Gallus oppida diruit non nominata ab auctoribus, qui antè ſcripſerunt, Negram, Amneſtum, Neſcam, Maguſam, Tammacum, Labeciam, & ſuprà dictam Mariabam, circuitu VI. mill. paſſ. Item Caripeta, quò longissimè processit. Cetera explorata retulit: « Nomades lacte » & ferinâ carne veſci: reliquos vinum, » ut Indos, palmis exprimere, oleum ſe-

» famæ. Numerosissimos esse Homeritas: » Minæis fertiles agros palmetis arbustisque, in pecore divitias. Cerbanos & » Agræos armis præstare, maximè Chatramotitas. Carreis latissimos & fertilissimos agros. Sabæos ditissimos silvarum » fertilitate odoriferâ, auri metallis, agrorum riguis: mellis ceræque proventu». De odoribus suo dicemus volumine. Arabes mitrati degunt, aut intonso crine: barba abraditur, præterquam in superiore labro. Aliis & hæc intonsa: mirumque dictu ex innumeris populis pars æqua in commerciis, aut latrociniis degit: in universum gentes ditissimæ, ut apud quas maximæ opes Romanorum Parthorumque subsistant, vendentibus quæ e mari aut silvis capiunt, nihil invicem redimentibus.

XXXIII. Nunc reliquam oram Arabiæ contrariam persequemur. Timosthenes totum sinum quatridui navigatione in longitudinem taxavit, bidui in latitudinem, angustias VII. mill. D. passuum. Eratosthenes ab ostio $\overline{\text{XIII}}$. mill. in quamque partem. Artemidorus Arabiæ latere $\overline{\text{XVII}}$. quinquaginta mill.

29. Troglodytico verò $\overline{\text{XI}}$. XXXVII. D. pass. Ptolemaida usque. Agrippa $\overline{\text{XVII}}$. XXII. mill. passuum, sine differentiâ laterum. Plerique latitudinem CCCCLXXV. prodiderunt, faucesque hiberno orienti obver-

ſas, alii VII. mill. alii XII. mill. paſſuum patere.

Situs autem ita ſe habet. A sinu Ælanitico alter sinus, quem Arabes Æant vocant, in quo Heroum oppidum eſt. Fuit & Cambyſu inter Nelos & Marchadas, deductis eò ægris exercitûs. Gens Tyra: Daneon portus, ex quo navigabilem alveum perducere in Nilum, quâ parte ad Delta dictum decurrit LXII. mill. D. paſſ. intervallo (quod inter flumen & Rubrum mare intereſt) primus omnium Seſoſtris Ægypti rex cogitavit: mox Darius Perſarum: deinde Ptolemæus ſequens: qui & duxit foſſam latitudine pedum centum, altitudine XXX. in longitudinem XXXVII. mill. D. paſſuum uſque ad fontes amaros. Ultrà deterruit inundationis metus, excelſiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quàm terrâ Ægypti. Aliqui non eam adferunt cauſam, ſed ne immiſſo mari corrumperetur aqua Nili, quæ ſola potus præbet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur a mari Ægyptio, quod eſt triplex: unum a Pelusio per arenas, in quo nisi calami defixi regant, via non reperitur, ſubinde aurâ veſtigia operiente. Alterum verò duo mill. paſſuum ultra Casium montem, quod a ſexaginta mill. paſſuum redit in Pelusiacam viam. Adcolunt Arabes Autei. Tertium a Gerro (quod Adip-

ſon vocant) per eoſdem Arabas ſexaginta mill. paſſuum propiùs, ſed aſperum montibus, & inops aquarum. Eæ viæ omnes Arsinoen ducunt, conditam ſororis nomine in sinu Charandrâ, a Ptolemæo Philadelpho, qui primus Troglodyticen excussit, & amnem qui Arsinoen præfluit, Ptolemæum appellavit. Mox oppidum parvum eſt Ænnum, pro quo alii Philoteram ſcribunt. Deinde ſunt Azarei, ex Troglodytarum conubiis, Arabes feri. Inſulæ: Sapirene, Scytala: mox deſerta ad Myoshormon, ubi fons Tadnos. Mons Æas. Inſula Iambe, portus multi. Berenice, oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter a Copto diximus. Arabes Autei, & Gebadei.

XXXIV. Troglodytice, quam priſci Michoen, alii Midoen dixere. Mons Pentedactylos: inſulæ Stenæ deiræ aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus inſulis refertus: ex iis quæ Mareu vocantur, aquoſæ: quæ Eratonos, sitientes. Regum his præfecti fuere. Introrſus Candei, quos Ophiophagos vocant, ſerpentibus veſci adſueti, neque alia regio fertilior earum.

Juba, qui videtur diligentissimè proſecutus hæc, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium vitium eſt) Berenicen alte-

ram, quæ Panchryſos cognominata eſt: & tertiam, quæ Epidires, insignem loco. Eſt enim sita in cervice longè procurrente, ubi fauces Rubri maris VII. mill. D. paſſuum ab Arabiâ diſtant. Inſula ibi Cytis topazium ferens & ipſa.

Ultrà silvæ, ubi Ptolemais a Philadelpho condita ad venatus elephantorum, ob id Epitheras cognominata, juxta lacum Monoleum. Hæc eſt regio ſecundo volumine a nobis significata: in quâ quadraginta quinque diebus ante ſolſtitium, totidemque poſtea, horâ ſextâ conſumuntur umbræ, & in meridiem reliquis horis cadunt, ceteris diebus in ſeptemtrionem: cùm in Berenice, quam primam poſuimus, ipſo die ſolſtitii ſextâ horâ umbræ in totum abſumantur, nihilque adnotetur aliud novi, DCII. mill. paſſuum intervallo a Ptolemaide: res ingentis exempli, locuſque ſubtilitatis immenſæ, mundo ibi deprehenſo, cùm indubitatâ ratione umbrarum Eratoſthenes menſuram terræ prodere inde cœperit. Hinc Azanium mare, promontorium, quod aliqui Hiſpalum ſcripſere: lacus, Mandalum: inſula Colocasitis, & in alto multæ, in quibus teſtudo plurima. Oppidum Suche, inſula Daphnidis, oppidum Aduliton. Ægyptiorum hoc ſervi a dominis profugi condidere. Maximum hic emporium Troglodytarum, etiam Æthio-

pum. Abeſt a Ptolemaide quinque dierum navigatione. Deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, chelyon teſtudinum, ſphingia, mancipia. Suprà Æthiopes Aroteres: inſulæ, quæ Aliæu vocantur; item Bacchias & Antibacchias, & Stratonis. Hinc in orâ Æthiopiæ sinus incognitus, quod admiremur, cùm ulteriora mercatores ſcrutentur. Promontorium, in quo fons Cucios, expetitus navigantibus. Ultrà Isidis portus decem dierum remigio ab oppido Adulitarum diſtans. In eum Troglodytis myrrha confertur. Inſulæ ante portum duæ, Pſeudopilæ vocantur: interiores totidem, Pylæ: in alterâ ſtelæ lapideæ literis ignotis. Ultrà sinus Abalites. Inſula Diodori, & aliæ deſertæ: per continentem quoque deſerta: oppidum Gaza, promontorium & portus Moſſylicus, quò cinnamomum devehitur. Huc uſque Seſoſtris exercitum duxit.

Aliqui unum Æthiopiæ oppidum ultrà ponunt in litore Baragaza. A Moſſylico promontorio Atlanticum mare incipere vult Juba, præter Mauritanias ſuas Gadeis uſque navigandum Coro. Cujus tota ſententia hoc in loco ſubtrahenda non eſt. A promontorio Indorum, quod vocatur Lepteacra, ab aliis Drepanum, proponit recto curſu præter Exuſtam, ad Malchu

insulam XV. passuum esse. Inde ad locum quem vocant Sceneos, CCXXV. M. Inde ad insulam Adanu centum quinquaginta mill. passuum. Sic fieri ad apertum mare XVIII. LXXV. mill. passuum. Reliqui omnes propter Solis ardorem navigari posse non putaverunt. Quin & commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitæ appellati, quoniam bubulos utres binos sternentes ponte piraticam exercent sagittis venenatis. Gentes Troglodytarum idem Juba tradit Therothoas a venatu dictos, miræ velocitatis: sicut Ichthyophagos, natantes, ceu maris animalia: Bargenos, Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazanes. Quin & accolas Nili a Syene non Æthiopum populos, sed Arabum esse dicit usque Meroen. Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Ægypti situ diximus, Arabas conditores habere. Sunt & qui ulteriorem ripam Æthiopiæ auferant adnectantque Africæ, ripas autem incolere propter aquam. Nos relicto cuique intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine utrimque ponemus.

XXXV. A Syene, & priùs Arabiæ latere, gens Catadupi. Deinde Syenitæ. Oppida: Tacompson, quam quidam appellaverunt Thathicen, Aranium, Sesanium, Sandura, Nasaudum, Anadoma, Cumara, Peta & Bochiana, Leuphithorga,

Tantarene, Mœchindira, Noa, Gophoa, Gyſtatæ, Megeda, Lea, Rhemnia, Nupsia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximum Meroæ: sic prodidit Bion.

Juba aliter: Oppidum in monte Megatichos, inter Ægyptum & Æthiopiam, quod Arabes Myrſon vocavere. Deinde Tacompſon, Aranium, Seſanium, Piden, Mamuda, Corambin, juxta eam bituminis fontem: Hammodara, Proſda, Parenta, Mama, Teſſara, Gallas, Zoton, Graucomen, Emeum, Pidibotas, Hebdomecontacometas, Nomadas in tabernaculis viventes: Cyſten, Pemmam, Gadagalen, Paloin, Primin, Nupsin, Daſelin, Patin, Gambreves, Magaſen, Segaſmala, Cranda, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, Alana, Macum, Scammos, Goram in inſulâ: ab iis Abala, Androcalim, Seren, Mallos, Agocen.

Ex Africæ latere tradita ſunt eodem nomine Tacompſos altera, sive pars prioris: Magora; Sea, Edoſa, Pelenaria, Pyndis, Maguſa, Bauma, Linitima, Spintum, Sydopta, Genſoa, Pindicitora, Agugo, Orsima, Suaſa, Maumarum, Urbim, Mulon, quod oppidum Græci Hypaton vocarunt: Pagoargas, Zamnes, unde elephanti incipiant: Mamblia, Berreſa, Cetuma.

Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen, antequam Bion scriberet, deletum.

Hæc sunt prodita usque Meroen: ex quibus hoc tempore nullum prope utroque latere exstat. Certè solitudines nuper renuntiavere principi Neroni, missi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella & Æthiopicum cogitanti. Intravere autem & eò arma Romana divi Augusti temporibus, duce P. Petronio, & ipso equestris ordinis præfecto Ægypti. Is oppida eorum expugnavit, quæ sola invenerat, quo dicemus ordine: Pselcin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambusin, Attevan, Stadisin, ubi Nilus præcipitans se, fragore auditum accolis aufert. Diripuit & Napata. Longissimè autem a Syene progressus est DCCCCLXX. mill. passuum. Nec tamen arma Romana ibi solitudinem fecerunt. Ægyptiorum bellis attrita est Æthiopia, vicissim imperitando serviendoque, clara & potens etiam usque ad Trojana bella Memnone regnante: & Syriæ imperitasse eam; nostroque litori, ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis.

Simili modo & de mensurâ ejus varia prodidere: primus Dalion ultra Meroen longè subvectus: Mox Aristocreon, & Bion, & Basilis: Simonides minor etiam,

quinquennio in Meroe moratus, cùm de Æthiopiâ ſcriberet. Nam Timoſthenes classium Philadelphi præfectus, sine menſurâ, dierum LX. a Syene Meroen iter prodidit: Eratoſthenes DCXXV. mill. Artemidorus DC. mill. Seboſus ab Ægypti extremis ſedecies centena LXXV. mill. paſſuum; unde proximè dicti XII. L. Verùm omnis hæc finita nuper diſputatio eſt: quoniam a Syene DCCCLXXIII. mill. Neronis exploratores renuntiavere his modis: A Syene Hieran ſycaminon LIV. mill. paſſuum. Inde Tama LXXII. millia paſſ. Regionem Evonymiton Æthiopum primam, CXX. Acinam LIV. mill. Pitaran XXV. Tergedum CVI. mill. Inſulam Gagauden eſſe in medio eo tractu. Inde primùm viſas aves psittacos, & ab alterâ (quæ vocatur Artigula) animal ſphingion, a Tergedo cynocephalos. Inde Napata LXXX. mill. Oppidum id parvum inter prædicta ſolum. Ab eo ad inſulam Meroen CCCLX. mill. Herbas circa Meroen demum viridiores, silvarumque aliquid apparuiſſe, & rhinocerotum elephantorumque veſtigia. Ipſum oppidum Meroen ab introitu inſulæ abeſſe LXX. mill. paſſuum: juxtaque aliam inſulam Tadu dextro ſubeuntibus alveo, quæ portum faceret. Ædificia oppidi pauca. Regnare feminam Candacem, quod nomen multis jàm annis ad reginas tranſiit. Delubrum

Hammonis & ibi religiosum, & toto tractu sacella. Ceterùm cùm potirentur rerum Æthiopes, insula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum CCL. mill. dare solitam, artificum CCCC. mill. alere. Reges Æthiopum XLV. & hodie traduntur.

30. Universa verò gens Ætheria appellata est, deinde Atlantia, mox a Vulcani filio Æthiope Æthiopia.

Animalium hominumque effigies monstriferas circa extremitates ejus gigni minimè mirum, artifici ad formanda corpora effigiesque cælandas mobilitate igneâ. Ferunt certè ab orientis parte intimâ gentes esse sine naribus, æquali totius oris planitie. Alias superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto & naribus carens, uno tantum foramine spirat, potumque calamis avenæ trahit, & grana ejusdem avenæ sponte provenientis ad vescendum. Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est. Quibusdam ante Ptolemæum Lathurum regem Ægypti ignotus fuit usus ignium. Quidam & Pygmæorum gentem prodiderunt inter paludes, ex quibus Nilus oriretur.

In orâ autem, ubi desiimus, continui montes, ardentibus similes rubent. Troglodytis & Rubro mari a Meroe tractus omnis superponitur: a Napatâ tridui itinere ad Rubrum litus, aqua pluvia ad

usum compluribus locis servatur, fertilissimâ regione, quæ interest, auri. Ulteriora Atabuli, Æthiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominavere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quæ elephantis vescitur. Ex adverso in Africæ parte Macrobii. Rursus a Megabaris Memnones & Davelli, dierumque viginti intervallo Critensi. Ultra eos Dochi, deinde Gymnetes semper nudi. Mox Anderæ, Mathitæ, Mesagebes, Hipporeæ, atri coloris tota corpora rubricâ illinunt. At ex Africæ parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte viventes, Olabi, Syrbotæ, qui octonûm cubitorum esse dicuntur.

Aristocreon Lybiæ latere a Meroe oppidum Tolen dierum quinque itinere tradit. Inde dierum duodecim Esar Ægyptiorum oppidum, qui Psammeticum fugerint: In eo produntur annis trecentis habitasse. Contrà in Arabico latere Daron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen vocat, quod ille Esar, & ipso nomine advenas ait significari: Caput eorum in insulâ, Sembobitin: & tertium in Arabiâ, Sai. Inter montes autem & Nilum Symbari sunt, Phaliges: in ipsis verò montibus Asachæ multis nationibus. Abesse a mari dicuntur dierum quinque itinere. Vivunt

elephantorum venatu. Insula in Nilo Semberritarum, reginæ paret. Ab eâ Nubei Æthiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impositum, Tenupsis. Sambri, apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephanti. At ex Africæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ, qui canem pro rege habent, motu ejus imperia augurantes: Arusbi oppido longè a Nilo sito. Postea Achisarmi, Phalliges, Marigeri, Casamarri.

Bion alia oppida in insulis tradit, a Sembobiti Meroen versùs dierum toto itinere viginti. Proximæ insulæ oppidum Semberritarum sub reginâ: & aliud Asar: alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen vocant, in quâ oppidum Asel. Quartam eodem, quo oppidum, nomine Garoden. Inde per ripas oppida: Navos, Modundam, Andatim, Secundum, Colligat, Secande, Navectabe, Cumi, Agrospi, Ægipam, Candrogari, Arabam, Summaram.

Regio supra Sirbitum, ubi desinunt montes, traditur a quibusdam habere maritimos Æthiopas, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternûm & quaternûm oculorum viros: non quia sic sint, sed quia sagittis præcipuâ contemplatione utantur. Ab eâ verò parte Nili, quæ supra Syrtes majores oceanumque meridianum protenditur, Dalion

Dalion vocatos esse dicit, pluviâ tantùm aquâ utentes Cisoros, Longoporos. Ab Œcalicibus dierum quinque itinere Usibalcos, Isuelos, Pharusos, Valios, Cissipios. Reliqua deserta. Deinde sabulosa. Ad occidentem versùs Nigroe, quorum rex unum oculum habeat in fronte. Agriophagi, pantherarum & leonum carnibus maximè viventes. Pamphagi, omnia mandentes. Anthropophagi, humanâ carne vescentes. Cynamolgi, caninis capitibus. Artabatitæ quadrupedum ferarum modo vagi. Deinde Hesperii, Perorsi, quos in Mauritaniæ confinio diximus. Pars quædam Æthiopum locustis tantùm vivit, fumo & sale duratis in annua alimenta; ii quadragesimum annum vitæ non excedunt.

Æthiopum terram universam cum mari Rubro patere in longitudinem semel & vicies centena LXX. mill. passuum: in latitudinem cum superiore Ægypto duodecies centena XCVIII. mill. Agrippa existimavit. Quidam longitudinem ita diviserunt: a Meroe Sirbitum, XII. dierum navigationem. Ab eâ XII. ad Davellos. Ab his ad oceanum Æthiopicum sex dierum iter. In totum autem ab oceano ad Meroen DCXXV. mill. passuum esse inter auctores fere convenit: inde Syenen, quantùm diximus. Sita est Æthiopia ab oriente hiberno ad occidentem hibernum. Meri-

diano cardine silvæ ebeno maximè virent: a mediâ ejus parte imminens mari mons excelſus, æternis ardet ignibus, Theôn ochema dictus Græcis: a quo navigatio quatridui ad promontorium, quod Heſperion ceras vocatur, confine Africæ juxta Æthiopas Heſperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœnâ opacitate veſtitos Ægipanum Satyrorumque produnt.

XXXVI. 31. Inſulas toto eo mari & Ephorus complures eſſe tradidit, & Eudoxus, & Timoſthenes: Clitarchus verò Alexandro regi renuntiatam adeò divitem, ut equos incolæ talentis auri permutarent. Alteram, ubi ſacer mons opacus silvâ repertus eſſet, diſtillantibus arboribus odore miræ ſuavitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur inſula adverſa Æthiopiæ, cujus neque magnitudo, neque intervallum a continente conſtat, Æthiopas tantùm populos habere proditur. Ephorus auctor eſt, a Rubro mari navigantes in eam non poſſe propter ardores ultra quaſdam columnas (ita appellantur parvæ inſulæ) provehi. Polybius in extremâ Mauritaniâ contra montem Atlantem a terrâ ſtadia octo abeſſe prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex adverſo maximè Carthaginis a continente paſſus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur & alia inſula contra mon-

tem Atlantem, & ipſa Atlantis appellata. Ab eâ quinque dierum navigatione ſolitudines ad Æthiopas Heſperios, & promontorium, quod vocavimus Heſperion ceras, inde primùm circumagente ſe terrarum fronte in occaſum, ac mare Atlanticum. Contra hoc quoque promontorium Gorgades inſulæ narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui navigatione diſtantes a continente, ut tradit Xenophon Lampſacenus. Penetravit in eas Hanno Pœnorum imperator, prodiditque hirta feminarum corpora, viros pernicitate evasiſſe: duarumque Gorgonum cutes argumenti & miraculi gratiâ in Junonis templo poſuit, ſpectatas uſque ad Carthaginem captam. Ultra has etiamnum duæ Heſperidum inſulæ narrantur. Adeóque omnia circa hæc incerta ſunt, ut Statius Seboſus a Gorgonum inſulis prænavigatione Atlantis dierum xl. ad Heſperidum inſulas curſum prodiderit, ab iis ad Heſperu ceras unius. Nec Mauritaniæ inſularum certior fama eſt. Paucas modò conſtat eſſe ex adverſo Autololum, a Jubâ repertas, in quibus Gætulicam purpuram tinguere inſtituerat.

XXXVII. 32. Sunt qui ultra eas Fortunatas putant eſſe, quaſdamque alias: quarum numero idem Seboſus etiam ſpatia complexus, Junoniam abeſſe a Gadi-

bus DCCL. mill. passuum tradit. Ab eâ tantumdem ad occasum versùs Pluvialiam, Caprariamque: in Pluvialiâ non esse aquam, nisi ex imbribus. Ab iis CCL. mill. pass. Fortunatas contra læva Mauritaniæ in IX. horam Solis: vocari Convallem a convexitate, & Planariam a specie: Convallis circuitum, CCC. mill. passuum. Arborum ibi proceritatem ad centum XIV. pedes adolescere.

Juba de Fortunatis ita inquisivit: sub meridie quoque positas esse prope occasum, a Purpurariis DCXXV. mill. passuum, sic ut CCL. supra occasum navigetur: deinde per CCCLXXV. mill. passuum ortus petatur. Primam vocari Ombrion nullis ædificiorum vestigiis: habere in montibus stagnum, arbores similes ferulæ: ex quibus aqua exprimatur, ex nigris amara, ex candidioribus potui jucunda. Alteram insulam Junoniam appellari, in eâ ædiculam esse tantùm lapide exstructam. Ab eâ in vicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse Nivariam, quæ hoc nomen accepit a perpetuâ nive, nebulosam. Proximam ei Canariam vocari a multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti sunt Jubæ duo: apparentque ibi vestigia ædificiorum. Cùm autem omnes copiâ pomorum & avium omnis

generis abundent, hanc & palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pineâ abundare. Esse copiam & mellis. Papyrum quoque & siluros in amnibus gigni. Infestari eas belluis, quæ expellantur assiduè, putrescentibus.

XXXVIII. At abundè orbe terrarum extrà intrà indicato, colligenda in arctum mensura æquorum videtur.

33. Polybius a Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Mæotis XXXIV. XXXVII. mill. D. passuum prodidit. Ab eodem initio ad orientem recto cursu Siciliam XII. LX. mill. D. passuum, Cretam CCCLXXV. mill. passuum, Rhodum CLXXXVII. mill. D. passuum : Chelidonias tantumdem : Cyprum CCXXII. mill. passuum. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam CXV. mill. passuum. Quæ computatio efficit vicies ter centena XL. mill. passuum. Agrippa hoc idem intervallum a freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinem directam XXXIV. XL. passuum mill. taxat, in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem a Siculo freto Alexandriam cursu XII. L. mill. passuum tradidit. Universus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit ad Mæotin lacum, C. LVI. mill. passuum. Artemidorus adjicit DCCLIII. mill. Idem cum Mæotide CLXXIII. XC. mill. passuum esse tradit. Hæc est mensura iner-

mium, & pacatâ audaciâ fortunam provocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparabitur, utcumque difficultatem adferet auctorum diversitas. Aptissimè tamen spectabitur ad longitudinem latitudine additâ. Est ergo ad hoc præscriptum Europæ magnitudo LXXXII. XCIV. mill. passuum. Africæ (ut media ex omni varietate prodentium sumatur computatio) efficit longitudo XXXVII. XCVIII. mill. Latitudo, quà colitur, nusquam ducenta quinquaginta millia passuum excedit. Sed quoniam a Cyrenaicâ ejus parte nongentorum decem millium passuum, eam fecit Agrippa, deserta ejus ad Garamantas usque, quà noscebantur, complectens, universam mensuram, quæ venit in computationem, XLVI. VIII. mill. passuum efficit. Asiæ longitudo in confesso est LXIII. LXXV. mill. passuum. Latitudo sanè computetur ab Æthiopico mari Alexandriam juxta Nilum sitam, ut per Meroen & Syenen mensura currat, XVIII. LXXV. mill. passuum. Apparet ergo Europam paulo minùs dimidiâ Asiæ parte majorem esse, quàm Asiam. Eamdem altero tanto & sextâ parte Africæ, ampliorem quàm Africam. Quod si misceantur omnes summæ, liquidò patebit Europam totius terræ tertiam esse partem & octavam paulo ampliùs: Asiam verò quartam & quartamdecimam: Africam au-

tem quintam & insuper sexagesimam.

XXXIX. His addemus etiamnum unam Græcæ inventionis sententiam vel exquisitissimæ subtilitatis, ut nihil desit in spectando terrarum situ: indicatisque regionibus noscatur, & cum quâ cuique earum societas sit, sive cognatio dierum ac noctium, quibusque inter se pares umbræ & æqua mundi convexitas. Ergo reddetur hoc etiam, terræque universæ in membra cæli digerentur. Plura sunt autem hæc segmenta mundi, quæ nostri circulos appellavere, Græci parallelos.

34. Principium habet Indiæ pars versa ad austrum. Patet usque Arabiam & Rubri maris accolas. Continentur Gedrosi, Persæ, Carmani, Elymæi, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petras usque, Syria Cœle, Pelusium, Ægypti inferiora, quæ Χώρα vocatur Alexandriæ, Africæ maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Adrumetum, Clupea, Carthago, Utica, uterque Hippo, Numidia, Mauritania utraque, Atlanticum mare, columnæ Herculis. In hoc cæli circumflexu æquinoctii die mediâ, umbilicus, quem Gnomonem vocant, VII. pedes longus, umbram non ampliùs IV. pedes longam reddit. Noctis verò dieique longissima spatia horas XIV. æquinoctiales habent, brevissima e contrario X.

Sequens circulus incipit ab Indiâ vergente ad occasum, vadit per medios Parthos, Persepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorem, Judæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hierosolymam, Ascalonem, Ioppen, Cæsaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolin, Byblum, Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cypri austrina, Cretam, Lilybæum in Siciliâ, septemtrionalia Africæ & Numidiæ. Umbilicus æquinoctio XXXV. pedum, umbram vigintiquatuor pedes longam facit. Dies autem noxque maxima quatuordecim horarum æquinoctialium est, accedente iis quintâ parte unius horæ.

Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caspias portas Mediæ proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliæ Siden, Lycaoniam, Lyciæ Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnassum, Gnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Messeniam Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniæ austrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum unciæ, umbram septuagintaseptem unciarum

faciunt. Longissimus dies est æquinoctialium horarum quatuordecim atque dimidiæ, cum tricesimâ parte unius horæ.

Quarto subjacent circulo, quæ sunt ab altero latere Imai, Cappadociæ austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletos, Samos, Chios, Icarium mare, Cycladum septemtrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patræ, Isthmos, Epirus, septemtrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiva, Hispaniæ maritima a Carthagine novâ, & inde ad occasum. Gnomoni XXI. pedum respondent umbræ XVI. pedum: longissimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & tertias duas unius horæ.

Quinto continentur segmento ab introitu Caspii maris, Bactra, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in Ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thasus, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Edessa, Beroea, Pharsalia, Carystum, Euboea Boeotûm, Chalcis, Delphi, Acarnania, Ætolia, Apollonia, Brundisium, Tarentum, Thurii, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuscum

mare, Corsica, Baleares, Hiſpania media. Gnomoni ſeptem pedes, umbris ſex. Magnitudo diei ſumma horarum æquinoctialium quindecim.

Sexta comprehensio, quâ continetur urbs Roma, amplectitur Caſpias gentes, Caucaſum, ſeptemtrionalia Armeniæ, Apolloniam ſupra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lyſimachiam, Cherroneſum, Melanem ſinum, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Ænum, Beſſicam, Thraciam, Medicam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrachium, Canuſium, Apuliæ extima, Campaniam, Etruriam, Piſas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Maſſiliam, Narbonem, Tarraconem, Hiſpaniam Tarraconenſem mediam, & inde per Luſitaniam. Gnomoni pedes novem, umbræ octo. Longiſſima diei ſpatia, horarum æquinoctialium quindecim, additâ nonâ parte unius horæ: aut, ut Nigidio placuit, quintâ.

Septima diviſio ab alterâ Caſpii maris orâ incipit: vaditque ſupra Calatim, Boſporum, Boryſthenem, Tomos, Thraciæ averſa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patavium, Veronam, Cremonam, Ravennam, Anconam, Picenum, Marſos, Pelignos, Sabinos, Um-

briam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaque ab Apennino: transque Alpes Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiam. Umbilico triginta quinque pedum, umbræ triginta sex, ut tamen in parte Venetiæ exæquetur umbra gnomoni: amplissima dies horarum æquinoctialium quindecim, & quintarum partium horæ trium.

Hactenus antiquorum exacta celebravimus. Sequentium diligentissimi, quod superest terrarum tribus adsignavere segmentis. A Tanai per Mæotin lacum & Sarmatas usque Borysthenem, atque ita per Dacos partemque Germaniæ, Gallias, Oceani litora amplexi, quod esset horarum sedecim. Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarum decem & septem. Postremum Scythicum a Riphæis jugis in Thulen, in quo dies continuarentur (ut diximus) noctesque per vices. Iidem & ante principia, quæ fecimus, posuere circulos duos. Primum per insulam Meroen, & Ptolemaidem, in Rubro mari ad elephantorum venatus conditam: ubi longissimus dies duodecim horarum esset, dimidiâ horâ amplior. Secundum per Syenen Ægypti euntem, qui esset horarum tredecim. Iidemque singulis dimidia horarum spatia usque ad ultimum adjecere circulis. Et hactenus de terris.

LIBER VII.

Hominum genitura ad institutionem, ad inventionem Artium.

I. MUNDUS, & in eo terræ, gentes, maria insignia, insulæ, urbes, ad hunc modum se habent. Animantium in eodem natura, nullius propè partis contemplatione minor est, si quidem omnia exsequi humanus animus queat. Principium jure tribuetur homini, cujus causâ videtur cuncta alia genuisse natura, magnâ sæva mercede contra tanta sua munera: ut non sit satis æstimare, parens melior homini, an tristior noverca fuerit. Ante omnia unum animantium cunctorum, alienis velat opibus: ceteris variè tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera. Truncos etiam arboresque cortice, interdum gemino, a frigoribus & calore tutata est. Hominem tantùm nudum & in nudâ humo, natali die abjicit ad vagitus statim & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad

lacrimas, & has protinus vitæ principio. At hercules risus, præcox ille & celerrimus, ante quadragesimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itaque feliciter natus jacet, manibus pedibusque devinctis, flens animal ceteris imperaturum: & a suppliciis vitam auspicatur, unam tantùm ob culpam, quia natum est. Heu dementiam ab his initiis existimantium ad superbiam se genitos!

Prima roboris spes, primumque temporis munus quadrupedi similem facit. Quando homini incessus? quando vox? quando firmum cibis os? quamdiu palpitans vertex, summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Jam morbi, totque medicinæ contra mala excogitatæ, & hæ quoque subinde novitatibus victæ. Cetera sentire naturam suam, alia pernicitatem usurpare, alia præpetes volatus, alia nare: hominem scire nihil sine doctrinâ, non fari, non ingredi, non vesci: breviterque non aliud naturæ sponte, quàm flere. Itaque multi exstitere, qui non nasci optimum censerent, aut quàm ocissimè aboleri.

Uni animantium luctus est datus, uni luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per singula membra: uni ambitio, uni avaritia, uni immensa vivendi cupido,

uni ſuperſtitio, uni ſepulturæ cura, atque etiam poſt ſe de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido major, nulli pavor confuſior, nulli rabies acrior. Denique cetera animantia in ſuo genere probè degunt: congregari videmus, & ſtare contra diſſimilia. Leonum feritas inter ſe non dimicat: ſerpentium morſus non petit ſerpentes: ne maris quidem belluæ ac piſces, niſi in diverſa genera, ſæviunt. At hercules homini plurima ex homine ſunt mala.

1. Et de univerſitate quidem generis humani, magnâ ex parte in relatione gentium diximus. Neque enim ritus moreſque nunc tractamus, innumeros, ac totidem pæne, quot ſunt hominum cœtus: quædam tamen haud omittenda duco, maximéque longiùs a mari degentium: in quibus prodigioſa aliqua & incredibilia multis viſum iri haud dubito. Quis enim Æthiopas, antequam cerneret, credidit? aut quid non miraculo eſt, cùm primùm in notitiam venit? Quàm multa fieri non poſſe, priuſquam ſint facta judicantur? Naturæ verò rerum vis atque majeſtas in omnibus momentis fide caret: ſi quis modò partes ejus ac non totam complectatur animo. Ne pavones, aut tigrium, pantherarumque maculas, & tot animalium picturas commemorem, parvum dictu, ſed

immenſum æſtimatione, tot gentium ſermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, ut externus alieno pæne non sit hominis vice. Jam in facie vultuque noſtro, cùm sint decem, aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiſcretas effigies exsiſtere: quod ars nulla in paucis numero præſtet adfectando. Nec tamen ego in pleriſque eorum obſtringam fidem meam, potiúſque ad auctores relegabo, qui dubiis reddentur omnibus: modò ne sit faſtidio Græcos ſequi, tantò majore eorum diligentiâ vel curâ vetuſtiore.

II. 2. Eſſe Scytharum genera, & quidem plura, quæ corporibus humanis veſcerentur, indicavimus. Idipſum incredibile fortaſſe, ni cogitemus in medio orbe terrarum, ac Siciliâ & Italiâ fuiſſe gentes hujus monſtri, Cyclopas & Læſtrygonas, & nuperrimè trans Alpes hominem immolari gentium earum more ſolitum: quod paulum a mandendo abeſt: Sed & juxta eos, qui ſunt ad ſeptemtrionem versi, haud procul ab ipſo Aquilonis exortu, ſpecuque ejus dicto, quem locum Geſcliton appellant, produntur Arimaſpi, quos diximus, uno oculo in fronte mediâ insignes: quibus assiduè bellum eſſe circa metalla cum gryphis, ferarum volucri genere, quale vulgò traditur, eruente ex cuniculis aurum, mirâ cupiditate & feris cuſtodienti-

bus, & Arimaſpis rapientibus, multi, ſed maximè illuſtres Herodotus, & Ariſteas Proconneſius ſcribunt.

Super alios autem Anthropophagos Scythas, in quadam convalle magnâ Imai montis, regio eſt, quæ vocatur Abarimon, in quâ silveſtres vivunt homines, aversis poſt crura plantis, eximiæ velocitatis, passim cum feris vagantes. Hos in alio non ſpirare cælo, ideoque ad finitimos reges non pertrahi, neque ad Alexandrum Magnum pertractos, Bæton itinerum ejus menſor prodidit.

Priores Anthropophagos, quos ad ſeptemtrionem eſſe diximus decem dierum itinere ſupra Boryſthenem amnem, ossibus humanorum capitum bibere, cutibuſque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti, Isigonus Nicæensis. Idem in Albaniâ gigni quoſdam glaucâ oculorum acie, a pueritiâ ſtatim canos, qui noctu plus quàm interdiu cernant. Idem itinere dierum decem ſupra Boryſthenem Sauromatas tertio die cibum capere ſemper.

Crates Pergamenus in Helleſponto circa Parium, genus hominum fuiſſe tradit, quos Ophiogenes vocat, ſerpentium ictus contactu levare ſolitos, & manu impositâ venena extrahere corpori. Varro etiamnum eſſe paucos ibi, quorum ſalivæ contra ictus ſerpentium medeantur. Similis

& in Africâ gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo rege dicta, cujus sepulcrum in parte Syrtium majorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, & cujus odore sopirent eas. Mos verò liberos genitos protinus objiciendi sævissimis earum, eoque genere pudicitiam conjugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Hæc gens ipsa quidem propè internecione sublata est a Nasamonibus, qui nunc eas tenent sedes: genus tamen hominum ex iis qui profugerant, aut cùm pugnatum est, afuerant, hodieque remanent in paucis. Simile & in Italiâ Marsorum genus durat, quos a Circæ filio ortos servant, & ideo inesse iis vim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest venenum: feruntque ictas salivâ, ut ferventis aquæ contactum fugere. Quod si in fauces penetraverit, etiam mori: idque maximè humani jejuni oris.

Supra Nasamonas confinesque illis Machlyas, Androgynos esse utriusque naturæ, inter se vicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Aristoteles adjicit dextram mammam iis virilem, lævam muliebrem esse.

In eadem Africâ familias quasdam effascinantium, Isigonus & Nymphodorus;

quorum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse ejusdem generis in Triballis & Illyriis, adjicit Isigonus, qui visu quoque effascinent, interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis: quod eorum malum faciliùs sentire puberes. Notabilius esse quòd pupillas binas in oculis singulis habeant. Hujus generis & feminas in Scythiâ, quæ vocantur Bithyæ, prodit Apollonides. Phylarchus & in Ponto Thibiorum genus, multosque alios ejusdem naturæ: quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem. Eosdem præterea non posse mergi, ne veste quidem degravatos. Haud dissimile iis genus Pharnacum in Æthiopiâ prodidit Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus adferat.

Feminas quidem omnes ubique visu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos auctor est. Adeò naturæ, cùm ferarum morem vescendi humanis visceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore, & in quorumdam oculis quoque venena placuit: ne quid usquam mali esset, quod in homine non esset.

Haud procul urbe Româ in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ vocantur Hirpi: hæ sacrificio annuo, quod fit ad

montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo senatusconsulto militiæ omniumque aliorum munerum vacationem habent.

Quorumdam corpori partes nascuntur ad aliqua mirabiles: sicut Pyrrho regi pollex in dextero pede, cujus tactu lienosis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditumque loculo in templo.

Præcipuè India Æthiopumque tractus miraculis scatent. Maxima in Indiâ gignuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores ceteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut sagittis superjaci nequeant. Hæc facit ubertas soli, temperies cæli, aquarum abundantia, (si libeat credere) ut sub unâ ficu turmæ condantur equitum. Arundines verò tantæ proceritatis, ut singula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.

Multos ibi quina cubita constat longitudine excedere: non exspuere: non capitis, aut dentium; aut oculorum ullo dolore adfici, rarò aliarum corporis partium: tam moderato Solis vapore durari. Philosophos eorum, quos Gymnosophistas vocant ab exortu ad occasum perstare, contuentes Solem immobilibus oculis: ferventibus arenis toto die alternis pedibus

insiſtere. In monte, cui nomen eſt Nulo, homines eſſe aversis plantis, octonos digitos in singulis habentes, auctor eſt Megaſthenes.

In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, unguibus armatum venatu & aucupio veſci. Horum ſupra centum viginti millia fuiſſe prodente ſe Ctesias ſcribit: & in quadam gente Indiæ, feminas ſemel in vitâ parere, genitoſque confeſtim caneſcere. Item hominum genus, qui Monocoli vocarentur, singulis cruribus, miræ pernicitatis ad ſaltum: eoſdemque Sciapodas vocari, quòd in majori æſtu humi jacentes reſupini, umbrâ ſe pedum protegant: non longè eos a Troglodytis abeſſe. Rurſuſque ab his occidentem versùs, quoſdam sine cervice oculos in humeris habentes.

Sunt & Satyri Subſolanis Indorum montibus (Catharcludorum dicitur regio) pernicissimum animal: cùm quadrupedes, tum rectè currentes, humanâ effigie, propter velocitatem, nisi ſenes aut ægri, non capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron, silveſtrem, sine voce, ſtridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiæ, viris plantas eſſe cubitales: feminis adeò parvas, ut Struthopodes appellentur.

Megasthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantùm habentem, anguium modo loripedem, vocari Scyritas. Ad extremos fines Indiæ ab oriente circa fontem Gangis, Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam vestiri frondium lanugine, halitu tantùm viventem & odore quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullumque potum: tantùm radicum florumque varios odores & silvestrium malorum, quæ secùm portant longiore itinere, ne desit olfactus: graviore paulo odore haud difficulter exanimari.

Supra hos extremâ in parte montium Trispithami, Pygmæique narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, salubri cælo, semperque vernante, montibus ab Aquilone oppositis: quos a gruibus infestari Homerus quoque prôdidit. Fama est, insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis veris tempore universo agmine ad mare descendere, & ova pullosque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto, pennisque & ovorum putaminibus construi. Aristoteles in cavernis vivere Pygmæos tradit: cetera de his, ut reliqui.

Cyrnos Indorum genus Isigonus annis centenis quadragenis vivere. Item Æthio-

pas Macrobios & Seras exiſtimat, & qui Athon montem incolant: hos quidem, quia viperinis carnibus alantur: itaque nec capiti, nec veſtibus eorum noxia corpori ineſſe animalia.

Onesicritus, quibus locis Indiæ umbræ non sint, corpora hominum cubitorum quinûm, & binorum palmorum exsiſtere, & vivere annos centum triginta, nec ſeneſcere, ſed ut medio ævo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant, Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Ctesias gentem ex his, quæ appelletur Pandore, in convallibus sitam, annos ducenos vivere, in juventâ candido capillo, qui in ſenectute nigreſcat. Contrà alios, quadragenos non excedere annos, junctos Macrobiis, quorum feminæ ſemel pariant: idque & Agatharchides tradit. Præterea locuſtis eos ali, & eſſe pernices. Mandorum nomen iis dedit Clitarchus, & Megaſthenes, trecentoſque eorum vicos adnumerat. Feminas ſeptimo ætatis anno parere, ſenectam quadragesimo accidere.

Artemidorus, in Taprobanâ inſulâ longissimam vitam sine ullo corporis languore traduci. Duris, Indorum quoſdam cum feris coire, mixtoſque & ſemiferos eſſe partus. In Calingis ejuſdem Indiæ gente quinquennes concipere feminas,

octavum vitæ annum non excedere. Et alibi caudâ villosâ homines nasci pernicitatis eximiæ, alios auribus totos contegi. Oritas ab Indis Arbis fluvius disterminat. Hi nullum alium cibum novere, quàm piscium, quos unguibus dissectos Sole torreant: atque ita panem ex his faciunt, ut refert Clitarchus, Troglodytas super Æthiopiam velociores esse equis, Pergamenus Crates. Item Æthiopas octona cubita longitudine excedere: Syrbotas vocari gentem eam.

Nomadum Æthiopum, secundùm flumen Astragum ad septemtrionem vergentium, gens Menisminorum appellata, abest ab oceano dierum itinere viginti, animalium, quæ Cynocephalos vocamus, lacte vivit, quorum armenta pascit maribus interemptis, præterquam sobolis causâ. In Africæ solitudinibus hominum species obviæ subinde fiunt, momentoque evanescunt. Hæc atque talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. Et singula quidem, quæ facit in dies, ac propè horas, quis enumerare valeat? ad detegendam ejus potentiam, satis sit inter prodigia posuisse gentes. Hinc ad confessa in homine pauca.

III. 3. Tergeminos nasci certum est, Horatiorum Curiatiorumque exemplo: su-

pra, inter ostenta dicitur: præterquam in Ægypto, ubi fetifer potu Nilus amnis. Proximè, supremis divi Augusti, Fausta quædam e plebe, Ostiæ duos mares, totidem feminas enixa, famem, quæ consecuta est, portendit haud dubiè. Reperitur & in Peloponneso binos quater enixa, majòremque partem ex omni ejus vixisse partu. Et in Ægypto septenos uno utero simul gigni auctor est Trogus. Gignuntur & utriusque sexûs, quos Hermaphroditos vocamus, olim Androgynos vocatos, & in prodigiis habitos, nunc verò in deliciis.

Pompeius Magnus in ornamentis theatri mirabiles famâ posuit effigies, ob id diligentiùs magnorum artificum ingeniis elaboratas: inter quas legitur Eutychis, a XX. liberis rogo illata, Trallibus enixa XXX. partus. Alcippe elephantum, quamquam id inter ostenta est. Namque & serpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monstra partus eduntur. Claudius Cæsar scribit Hippocentaurum in Thessaliâ natum eodem die interiisse. Et nos principatu ejus allatum illi ex Ægypto in melle vidimus. Est inter exempla, in uterum protinus reversus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.

Ex feminis mutari in mares, non est fabulosum

bulosum. Invenimus in annalibus, P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino coss. Casini puerum factum ex virgine sub parentibus, jussuque aruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit, visum a se Argis Arescontem, cui nomen Arescusæ fuisset: nupsisse etiam, mox barbam & virilitatem provenisse, uxoremque duxisse. Ejusdem sortis & Smyrnæ puerum a se visum. Ipse in Africâ vidi mutatum in marem nuptiarum die, L. Cossicium civem Thysdritanum.

Editis geminis raram esse, aut puerperæ, aut puerperio, præterquam alteri, vitam: si verò utriusque sexûs editi sint gemini, rariorem utrique salutem: feminas gigni celeriùs, quàm mares, sicuti celeriùs senescere: sæpius in utero moveri mares, & in dexterâ fere geri parte, in lævâ feminas, constat.

IV. 5. Ceteris animantibus statum, & pariendi, & partûs gerendi tempus est: homo toto anno, & incerto gignitur spatio. Alius septimo mense, alius octavo, & usque ad initia decimi undecimique. Ante septimum mensem haud umquam vitalis est. Septimo non nisi pridie posterove plenilunii die, aut interlunio concepti nascuntur. Tralatitium in Ægypto est & octavo gigni. Jam quidem & in Italiâ tales partus esse vitales, contra priscorum opi-

niones. Variant hæc pluribus modis. Vestilia C. Herdicii, ac postea Pomponii, atque Orfiti clarissimorum civium conjux; ex his quatuor partus enixa, septimo semper mense, genuit Suillium Rufum undecimo, Corbulonem septimo, utrumque consulem: postea Cæsoniam Caii principis conjugem, octavo. In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus labor: Gravidis autem, quarto & octavo mense, letalesque in iis abortus. Masurius auctor est, L. Papirium prætorem, secundo herede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse; cùm mater partum se XIII. mensibus diceret tulisse: quoniam nullum certum tempus pariendi statum videretur.

V. 6. A conceptu decimo die, dolores capitis, oculorum vertigines tenebræque, fastidium in cibis, redundatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus: motus in utero quadragesimo die. Contraria omnia in altero sexu: ingestabile onus, crurum & inguinis levis tumor. Primus autem nonagesimo die motus. Sed plurimùm languoris in utroque sexu, capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes præcipuè infestat. Adeóque incessus, atque omne, quidquid dici potest, in gravidâ refert:

ut falsioribus cibis usæ, carentem unguiculis partum edant: &, si respiravere, difficiliùs enitantur. Oscitatio quidem in enixu letalis est: sicut sternuisse a coitu, abortivum.

7. Miseret atque etiam pudet æstimantem quàm sit frivola animalium superbissimi origo, cùm plerumque abortûs causa fiat odor a lucernarum extinctu. His principiis nascuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem ejus existimas, sed partum: tu tamen cujus semper tinctoria est mens, tu qui te deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente: aut etiam, ut Anacreon poeta, acino uvæ passæ: ut Fabius senator prætor, in lactis haustu uno pilo strangulatus. Is demum profectò vitam æquâ lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.

VI. 8. In pedes procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellavere Agrippas, ut ægre partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum, unico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quamquam is quoque adversâ pedum valetudine, miserâ juventâ, exercito ævo inter arma mor-

tesque, ad noxia successu, infelici terris stirpe omni, sed per utrasque Agrippinas maximè, quæ Caium & Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: præterea brevitate ævi, quinquagesimo uno raptus anno, in tormentis adulteriorum conjugis, socerique prægravi servitio, luisse augurium præposteri natalis existimatur. Neronem quoque paulo antè principem, & toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitum parens ejus scribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.

VII. 9. Auspicatiùs enectâ parente gignuntur: sicut Scipio Africanus prior natus, primusque Cæsarum a cæso matris utero dictus: quâ de causâ & Cæsones appellati. Simili modo natus & Manilius, qui Carthaginem cum exercitu intravit.

VIII. 10. Vopiscos appellabant e geminis, qui retenti utero nascerentur, altero interempto abortu. Namque maxima, etsi rara, circa hoc miracula exsistunt.

IX. 11. Præter mulierem, pauca animalia coitum novere gravida. Unum quidem omnino, aut alterum superfetat. Exstat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia consectari curæ fuit, uno abortu duodecim puerperia egesta. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus

intercessit, utrumque perfertur: ut in Hercule & Iphicle fratre ejus apparuit: & in eâ, quæ gemino partu, alterum marito similem, alterumque adultero genuit: item in Proconnesiâ ancillâ, quæ ejusdem diei coitu, alterum domino similem, alterum procuratori ejus: & in aliâ, quæ unum justo partu, quinque mensium alterum, edidit. Rursus in aliâ, quæ septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixa est.

X. Jam illa vulgata, variè ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eademque parte truncos: signa quædam, nævosque, & cicatrices etiam regenerari. Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.

12. In Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membranâ oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios avo; & ex geminis quoque alterum patri, alterum matri: annoque pòst genitum, majori similem fuisse, ut geminum. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam viro, quasdam nulli, quasdam feminam patri, marem sibi. Indubitatum exemplum est Nicæi nobilis pyctæ Byzantii geniti, qui adulterio Æthiopis natâ matre, nil a ceteris colore differente, ipse avum regeneravit Æthiopem.

Similitudinum quidem in mente reputa-

tio est; & in quâ credantur multa fortuitâ pollere, visus, auditus, memoria, haustæque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam utriuslibet animum subitò transvolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideoque plures in homine, quàm in ceteris omnibus animalibus differentiæ, quoniam velocitas cogitationum, animique celeritas, & ingenii varietas multiformes notas imprimat: cùm ceteris animantibus immobiles sint animi, & similes omnibus, singulisque in suo cuique genere. Antiocho regi Syriæ e plebe nomine Artemon in tantum similis fuit, ut Laodice conjux regia, necato jam Antiocho, mimum per eum commendationis, regnique successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam e plebe, & Publicius etiam servitute liberatus, indiscretâ propè specie fuere similes, illud os probum reddentes, ipsumque honorem eximiæ frontis. Qualis caussa patri quoque ejus, Menogenis coci sui cognomen imposuit, jam Strabonis a specie oculorum habenti, vitium imitata & in servo: Scipioni, Serapionis: is erat suarii negotiatoris vile mancipium. Ejusdem familiæ Scipioni post eum cognomen Salutio mimus dedit: sicut Spinther secundarum, tertiarumque Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli coss. In quo perquam

importunè fortuitum hoc quoque fuit, duorum simul consulum in scenâ imagines cerni. E diverso L. Plancus orator, histrioni Rubrio, cognomen imposuit. Rursus Curioni patri Burbuleius, itemque Messalæ censorio Menogenes, perinde histriones. Suræ quidem proconsulis etiam rictum in loquendo, contractionemque linguæ, & sermonis tumultum, non imaginem modò, piscator quidam in Siciliâ reddidit. Cassio Severo celebri oratori, armentarii Mirmillonis objecta similitudo est. Toranius mango Antonio jam triumviro, eximios formâ pueros, alterum in Asiâ genitum, alterum trans Alpes, ut geminos vendidit: tanta unitas erat. Postquam deinde sermone puerorum detectâ fraude a furente increpitus Antonio est: inter alia magnitudinem pretii conquerente, (nam ducentis mercatus erat sestertiis,) respondit versutus ingenii mango, « ob id ipsum se tanti vendidisse, quo» niam non esset mira similitudo in ullis » eodem utero editis: diversarum quidem » gentium natales tam concordi figurâ re» periri, super omnem esse taxationem. » Adeóque tempestivam admirationem intulit, ut ille proscriptor animus, modò & contumeliâ furens, non aliud in censu magis ex fortunâ suâ duceret.

XI. 13. Est quædam privatim dissocia-

tio corporum: & inter se steriles, ubi cum aliis junxere, gignunt: sicut Augustus & Livia. Item alii aliæque feminas tantùm generant, aut mares: plerumque & alternant: sicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici novies. Aliis sterilis est juventa, aliis semel in vitâ datur gignere. Quædam non perferunt partus: quales, si quando medicina & cura vicere, feminam fere gignunt. Divus Augustus in reliquâ exemplorum raritate, neptis suæ nepotem vidit genitum quo excessit anno, M. Silanum: qui cùm Asiam obtineret post consulatum, Neronis principis successione, veneno ejus interemptus est. Q. Metellus Macedonicus, cùm sex liberos relinqueret, undecim nepotes reliquit: nurus verò, generosque, & omnes qui se patris appellatione salutarent, viginti septem. In actis temporum divi Augusti invenitur duodecimo consulatu ejus, Lucioque Sullâ collegâ, a. d. III. Idus Aprilis, C. Crispinum Hilarum ex ingenuâ plebe Fesulanâ, cum liberis novem, (in quo numero filiæ duæ fuerunt,) nepotibus XXVII. pronepotibus XXIX. neptibus octo prolatâ pompâ, cum omnibus his in Capitolio immolasse.

XII. 14. Mulier post quinquagesimum annum non gignit, majorque pars quadragesimo profluvium genitale sistit. Nam

in viris Massinissam regem, post LXXXVI. annum generasse filium, quem Methymathnum appellaverit, clarum est: Catonem censorium octogesimo exacto, e filiâ Salonii clientis sui. Quâ de causâ, aliorum ejus liberorum propago, Liciniani sunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Uticensis fuit. Nuper etiam L. Volusio Saturnino, in Urbis præfecturâ extincto, notum est Corneliâ Scipionum gentis, Volusium Saturninum, qui fuit consul, genitum post LXII. annum. Et usque ad LXXV. apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.

XIII. 15. Solum autem animal menstruale mulier est: inde unius utero, quas appellarunt molas. Ea est caro informis, inanima, ferri ictum & aciem respuens. Movetur, sistitque menses: & ut partus, aliàs letalis, aliàs unà senescens, aliquando alvo citatiore excidens. Simile quiddam & viris in ventre gignitur, quod vocant scirron: sicut Oppio Capitoni prætorio viro. Sed nihil facilè reperiatur mulierum profluvio magis monstrificum. Acescunt superventu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus insedêre, decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitor: alvei apium emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo proti-

nus corripit, odorque dirus: & in rabiem aguntur gustato eo canes, atque insanabili veneno morsus inficitur. Quin & bituminum sequax alioquin ac lenta natura, in lacu Judææ, qui vocatur Asphaltites, certo tempore anni supernatans, non quit sibi avelli, ad omnem contactum adhærens, præterquam filo, quod tale virus infecerit. Etiam formicis, animali minimo, inesse sensum ejus ferunt: abjicique gestatas fruges, nec postea repeti. Et hoc tale tantumque omnibus tricenis diebus malum in muliere exsistit, & trimestri spatio largius. Quibusdam verò sæpius mense: sicut aliquibus numquam: sed tales non gignunt, quando hæc est generando homini materia, semine e maribus coaguli modo hoc in sese glomerante, quod deinde tempore ipso animatur, corporaturque. Ergo cùm gravidis fluxit, invalidi aut non vitales partus eduntur, aut saniosi, ut auctor est Nigidius.

16. Idem, lac feminæ non corrumpi alenti partum, si ex eodem viro rursus conceperit, arbitratur.

XIV. Incipiente autem hoc statu, aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Fecunditatis in feminis prærogativam accepimus, inunctis medicamine oculis, salivam infici.

XV. Ceterùm editis primores septimo mense gigni dentes, priúsque in superâ

fere parte haud dubium eſt. Septimo eoſdem decidere anno, alioſque ſuffici. Quoſdam & cum dentibus naſci, ſicut M'. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus eſt: & Cn. Papirium Carbonem, præclaros viros. In feminis ea res inauſpicati fuit exempli, regum temporibus. Cùm ita nata eſſet Valeria, exitio civitati, in quam delata eſſet, futuram, reſponſo aruſpicum vaticinante, Sueſſam Pometiam illâ tempeſtate florentissimam deportata eſt, veridico exitu conſecuto. Quaſdam concreto genitali gigni, infauſto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio eſt. Aliqui vice dentium, continuo oſſe gignuntur: sicuti Prusiæ regis Bithyniorum filius, supernâ parte oris.

Dentes autem tantùm invicti ſunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cavantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Uſu atteruntur, multóque primùm in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantùm & alimentis neceſſarii: quippe vocis ſermoniſque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguæ, ſerieque ſtructuræ, atque magnitudine mutilantes, mollienteſve, aut hebetantes verba: & cùm defuere, explanationem omnem adimentes.

Quin & augurium in hac eſſe creditur

parte. Triceni bini viris adtribuuntur, exceptâ Turdulorum gente: quibus plures fuere, longiora promitti vitæ putant ſpatia. Feminis minor numerus: quibus in dexterâ parte gemini supernè, a canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur, sicut in Agrippinâ Domitii Neronis matre: contrà in lævâ. Hominem priùs quàm genito dente cremari, mos gentium non eſt. Sed mox plura de hoc, cùm membratim hiſtoria decurret.

Riſiſſe eodem die, quo genitus eſſet, unum hominem accepimus Zoroaſtrem. Eidem cerebrum ita palpitaſſe, ut impoſitam repelleret manum, futuræ præſagio ſcientiæ.

XVI. In trimatu ſuò cuique dimidiam eſſe menſuram futuræ certum eſt. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri, propemodum obſervatur: raroſque patribus proceriores, conſumente ubertatem ſeminum exuſtione, in cujus vices nunc vergat ævum. In Cretâ terræ motu rupto monte inventum eſt corpus ſtans XLVI. cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuiſſe arbitrantur. Oreſtis corpus oraculi juſſu refoſſum, VII. cubitorum fuiſſe, monumentis creditur. Jam verò ante annos propè mille, vates ille Homerus non ceſſavit minora corpora mortalium, quàm priſca, conqueri. Nævii Pollionis

amplitudinem annales non tradunt. Sed quia populi concursu pæne interemptus esset, prodigii vice habitum. Procerissimum hominum ætas nostra divo Claudio principe Gabbaram nomine, ex Arabiâ advectum novem pedum, & totidem unciarum vidit. Fuere sub divo Augusto semipede addito, quorum corpora ejus miraculi gratiâ, in conditorio Sallustianorum adservabantur hortorum. Posioni & Secundillæ erant nomina.

Eodem præside, minimus homo duos pedes & palmum, Conopas nomine, in deliciis Juliæ neptis ejus fuit: & mulier Andromeda liberta Juliæ Augustæ. Manium Maximum, & M. Tullium equites Romanos, binûm cubitorum fuisse, auctor est M. Varro: & ipsi vidimus in loculis adservatos. Sesquipedales gigni, quosdam longiores, in trimatu implentes vitæ cursum, haud ignotum est.

XVII. Invenimus in monumentis, Salamine Euthymenis filium, in tria cubita triennio adolevisse, incessu tardum, sensu hebetem; & jam puberem factum voce robustâ, absumptum contractione membrorum subitâ, triennio circumacto. Ipsi non pridem vidimus eadem ferme omnia præter pubertatem, in filio Cornelii Taciti equitis Romani, Belgicæ Galliæ rationes procurantis. Ἐκτραπέλους Græci vocant eos: in Latio non habent nomen.

17. Quod sit homini ſpatium a veſtigio ad verticem, id eſſe passis manibus inter longissimos digitos obſervatum eſt, sicuti vires dexterâ parte majores, quibuſdam æquas utraque, aliquibus lævâ manu præcipuas: nec id umquam in feminis.

XVIII. Mares præſtare pondere, & defuncta viventibus corpora omnium animalium, & dormientia vigilantibus. Virorum cadavera ſupina fluitare, feminarum prona, velut pudori defunctarum parcente naturâ.

18. Concretis quoſdam ossibus, ac sine medullis vivere accepimus. Signum eorum eſſe, nec sitim ſentire, nec ſudorem emittere: quamquam & voluntate ſcimus sitim victam: equitemque Romanum Julium Viatorem e Vocontiorum gente fœderatâ, in pupillaribus annis, aquæ ſubter cutem fuſæ morbo, prohibitum humore a medicis, naturam feciſſe conſuetudine, atque in ſenectâ caruiſſe potu. Nec non & alii multa sibi imperavere.

19. Ferunt Craſſum, avum Crassi in Parthis interempti, numquam risiſſe, ob id Agelaſtum vocatum: sicut nec fleſſe multos. Socratem clarum ſapientiâ eodem ſemper viſum vultu, nec aut hilaro magis, aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quemdam, torvitatemque naturæ duram & inflexibilem, affe-

ctusque humanos adimit, quales ἀπαθεῖς Græci vocant, multos ejus generis experti: quodque mirum sit, auctores maximè sapientiæ, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani evectum. Sed hæc parva naturæ insignia in multis varia cognoscuntur: ut in Antoniâ Drusi numquam exspuisse, in Pomponio consulari poetâ numquam ructasse. Quibus naturâ concreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei vocantur.

XIX. 20. Corpore vesco, sed eximiis viribus Tritannum, in gladiatorio ludo, Samnitium armaturâ celebrem, filiumque ejus militem Magni Pompeii, & rectos & transversos cancellatim toto corpore habuisse nervos, in brachiis etiam manibusque, auctor est Varro in prodigiosâ virium elatione. Atque etiam hostem ab eo ex provocatione dimicantem, inermi dextrâ uno digito superatum, & postremo correptum in castra translatum. At Vinnius Valens meruit in prætorio divi Augusti centurio, vehicula cum culeis onusta, donec exinanirentur, sustinere solitus: carpenta adprehensa unâ manu retinere, obnixus contrà nitentibus jumentis: & alia mirifica facere, quæ insculpta monumento ejus spectantur. Ideo M. Varro: « Rusticellus, inquit, Her-

« cules appellatus, mulum suum tollebat »: Fusius Salvius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus & ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. Nos quoque vidimus Athanatum nomine, prodigiosæ ostentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnisque quingentorum pondo calciatum per scenam ingredi. C. Milonem athletam, cùm constitisset, nemo vestigio educebat: malum tenenti nemo digitum corrigebat.

XX. Cucurrisse MCXL. stadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippidem, magnum erat: donec Anystis cursor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri Magni, a Sicyone Elin, uno die mille ducenta stadia cucurrerunt. Nunc quidem in Circo quosdam CLX. M. passuum tolerare non ignoramus. Nuperque Fonteio & Vipstano coss. annos VIII. genitum puerum a meridie ad vesperam LXXV. millia pass. cucurrisse. Cujus rei admiratio ita demum solida perveniet, si quis cogitet nocte ac die longissimum iter vehiculis tribus Tiberium Neronem emensum, festinantem ad Drusum fratrem ægrotum in Germaniâ: in eo fuerunt CC. millia passuum.

XXI. 21. Oculorum acies vel maximè fidem excedentia invenit exempla. In nuce inclusam Iliada Homeri carmen, in membranâ scriptum, tradidit Cicero. Idem,

fuiſſe qui pervideret CXXXV. M. paſſuum. Huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonem vocatum. Solitum autem Punico bello, a Lilybæo Siciliæ promontorio, exeunte claſſe e Carthaginis portu, etiam numerum navium dicere. Callicrates ex ebore formicas & alia tam parva fecit animalia, ut partes earum a ceteris cerni non poſſent. Myrmecides quidem in eodem genere inclaruit, a quo quadrigam ex eadem materiâ, quam muſca integeret alis, fabricatam, & navem, quam apicula pinnis abſconderet.

XXII. 22. Auditus unum exemplum habet mirabile, prœlium, quo Sybaris deleta eſt, eo die quo geſtum erat, auditum Olympiæ. Nam Cimbricæ victoriæ, Caſtoreſque Romani, qui Perſicam victoriam ipſo die, quo contigit, nuntiavere, viſus, & numinum fuere præſagia.

XXIII. 23. Patientia corporis, ut eſt crebra ſors calamitatum, innumera documenta peperit. Clariſſimum in feminis, Leænæ meretricis, quæ torta non indicavit Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas: in viris, Anaxarchi, qui ſimili de causâ cùm torqueretur, præroſam dentibus linguam, unamque ſpem indicii, in tyranni os exſpuit.

XXIV. 24. Memoria, neceſſarium maximè vitæ bonum, cui præcipua haud facile dic-

tu est, tam multis gloriam ejus adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit: L. Scipio, populo Romano: Cineas Pyrrhi regis legatus, senatui & equestri ordini Romæ, postero die quàm advenerat. Mithridates duarum & viginti gentium rex, totidem linguis jura dixit, pro concione singulas sine interprete adfatus. Charmadas quidam in Græciâ, quæ quis exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repræsentavit. Ars postremò ejus rei facta, & inventa est, a Simonide melico, consummata a Metrodoro Scepsio, ut nihil non iisdem verbis redderetur auditum. Nec aliud est æquè fragile in homine, morborum & casûs injurias atque etiam metus sentiens, aliàs particulatim, aliàs universa. Ictus lapide oblitus est literas tantùm. Ex prælto tecto lapsus, matris & adfinium, propinquorumque cepit oblivionem: Alius ægrotus, servorum etiam: sui verò nominis Messala Corvinus orator. Itaque sæpe deficere tentat, ac meditatur, vel quieto corpore & valido. Somno quoque serpente amputatur, ut inanis mens quærat, ubi sit loci.

XXV. Animi vigore præstantissimum arbitror genitum Cæsarem dictatorem. Nec virtutem constantiamque nunc commemoro, nec sublimitatem omnium capacem

quæ cælo continentur: sed proprium vigorem celeritatemque quodam igne volucrem. Scribere aut legere, simul dictare & audire solitum accepimus. Epistolas verò tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare: aut si nihil aliud ageret, septenas. Idem signis collatis quinquagies dimicavit: solus M. Marcellum transgressus, qui undequadragies dimicaverat. Nam præter civiles victorias, undecies centena, & XCII. M. hominum occisa prœliis ab eo, non equidem in gloriâ posuerim, tantam etiam coactam, humani generis injuriam: quod ita esse confessus est ipse, bellorum civilium stragem non prodendo.

XXVI. Justiùs Pompeio Magno tribuatur DCCCXLVI. naves piratis ademisse: Cæsari proprium & peculiare sit, præter suprà dicta, clementiæ insigne: quâ usque ad pœnitentiam omnes superavit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. Spectacula enim edita effusasque opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ faventis est. Illa fuit vera & incomparabilis invicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam Pompeii Magni scriniis epistolarum, iterumque apud Thapsum Scipionis, concremasse ea optimâ fide, atque non legisse.

XXVII. 26. Verùm ad decus imperii

Rom. non solùm ad viri unius pertinet victoriam, Pompeii Magni titulos omnes, triumphosque hoc in loco nuncupari: æquato non modò Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis propè ac Liberi patris. Igitur Siciliâ recuperatâ, unde primùm, Sullanus in reip. causâ exoriens, auspicatus est: Africâ verò totâ subactâ, & in ditionem redactâ, Magnique nomine in spolium inde capto, eques Rom. (id quod antea nemo) curru triumphali revectus est, & statim ad Solis occasum transgressus, excitatis in Pyrenæo tropæis, oppida DCCCLXXVI. ab Alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionem redacta victoriæ suæ adscripsit, & majore animo Sertòrium tacuit: belloque civili (quod omnia externa conciebat) extincto, iterum triumphales currus eques Rom. induxit, toties imperator, antequam miles. Postea ad tota maria, & deinde Solis ortus missus, hos retulit patriæ titulos, more sacris certaminibus vincentium. Neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant. Hos ergo honores Urbi tribuit in delubro Minervæ, quod ex manubiis dicabat. CN. POMPEIUS MAGNUS IMP. BELLO XXX. ANNORUM CONFECTO, FUSIS, FUGATIS, OCCISIS, IN DEDITIONEM ACCEPTIS HOMINUM CENTIES VICIES SEMEL LXXXIII. M. DEPRESSIS AUT CAPTIS NAVIBUS DCCC-

XLVI. OPPIDIS, CASTELLIS MDXXXVIII. IN FIDEM RECEPTIS: TERRIS A MÆOTIS LACU AD RUBRUM MARE SUBACTIS, VOTUM MERITO MINERVÆ. Hoc est breviarium ejus ab Oriente. Triumphi verò, quem duxit a. d. tertium Kalendas Octobres, M. Pisone, M. Messalâ consulibus, præfatio hæc fuit: CUM ORAM MARITIMAM A PRÆDONIBUS LIBERASSET, ET IMPERIUM MARIS POPULO ROMANO RESTITUISSET: EX ASIA, PONTO, ARMENIA, PAPHLAGONIA, CAPPADOCIA, CILICIA, SYRIA, SCYTHIS, IUDÆIS, ALBANIS, IBERIA, INSULA CRETA, BASTERNIS, ET SUPER HÆC DE REGIBUS MITHRIDATE ATQUE TIGRANE TRIUMPHAVIT. Summa summarum in illâ gloriâ fuit, (ut ipse in concione dixit, cùm de rebus suis dissereret,) Asiam ultimam provinciarum accepisse, eamdemque mediam patriæ reddidisse. Si quis e contrario simili modo velit percensere Cæsaris res, qui major illo apparuit, totum profectò terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse conveniet.

XXVIII. 27. Ceteris virtutum generibus variè & multi fuere præstantes. Cato primus Porciæ gentis tres summas in homine res præstitisse existimatus, ut esset optimus orator, optimus imperator, optimus senator: quæ mihi omnia, etiamsi non priùs, attamen clariùs fulsisse in Scipione

Æmiliano videntur, dempto præterea plurimorum odio, quo Cato laboravit. Itaque sit proprium Catonis, quater & quadragies causam dixisse, nec quemquam sæpius postulatum, & semper absolutum.

XXIX. 28. Fortitudo in quo maximè extiterit, immensæ quæstionis est, utique si recipiatur poetica fabulositas. Q. *Ennius* T. Cæcilium Dentrem, fratremque ejus præcipuè miratus, propter eos sextumdecimum adjecit annalem. L. Siccius Dentatus, qui tribunus plebis fuit, Sp. Tarpeio, A. Aterio consulibus, haud multò post exactos reges, vel numerosissima suffragia habet, centies vicies prœliatus, octies ex provocatione victor, quadraginta quinque cicatricibus adverso corpore insignis, nullâ in tergo. Item spolia cepit XXXIV. donatus hastis puris duodeviginti, phaleris XXV. torquibus tribus & LXXX. armillis CLX. coronis XXVI. civicis XIV. aureis VIII. muralibus III. obsidionali unâ, fisco æris X. captivis & XX. simul bubus, imperatores novem ipsius maximè operâ triumphantes secutus: præterea (quod optimum in operibus ejus reor) uno ex ducibus T. Romilio ex consulatu ad populum convicto malè acti imperii.

Rei militaris haud minora forent Manlii Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu vitæ. Ante decimum septimum an-

rum bina ceperat ſpolia. Primus omnium eques muralem acceperat coronam, VI. civicas, XXXVII. dona, XXIII. cicatrices adverſo corpore exceperat: P. Servilium magiſtrum equitum ſervaverat, ipſe vulneratus humerum ac femur. Super omnia, Capitolium ſummamque rem in eo ſolus a Gallis ſervaverat, si non regno ſuo ſervaſſet. Verùm ſunt in his quidem virtutis opera magna, ſed majora fortunæ.

M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quemquam hominum jure prætulerit: licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget. Secundo ſtipendio dexteram manum perdidit: ſtipendiis duobus ter & vicies vulneratus eſt: ob id neutrâ manu, neutro pede ſatis utilis: uno tantùm ſervo, plurimis poſtea ſtipendiis debilis miles. Bis ab Annibale captus, (neque enim cum quolibet hoſte res fuit:) bis vinculorum ejus profugus, XX. mensibus nullo non die in catenis aut compedibus cuſtoditus. Siniſtrâ manu ſolâ quater pugnavit, duobus equis insidente eo ſuffoſsis. Dexteram ſibi ferream fecit, eâque religatâ prœliatus. Cremonam obsidione exemit, Placentiam tutatus eſt: duodena caſtra hoſtium in Galliâ cepit: quæ omnia ex oratione ejus apparent, habitâ cùm in præturâ ſacris arceretur a collegis, ut debilis. Quos hic coronarum acervos conſtructurus hoſte

mutato? Etenim plurimùm refert, in quæ cujusque virtus tempora inciderit. Quas Trebia, Ticinusve, aut Trasymenus civicas dedêre? Quæ Cannis corona merita? unde fugisse virtutis summum opus fuit. Ceteri profectò victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.

XXX. 29. Ingeniorum gloriæ quis possit agere delectum, per tot disciplinarum genera, & tantam rerum operumque varietatem? nisi fortè Homero vate Græco nullum felicius exstitisse convenit, sive operis fortuna, sive materia æstimetur. Itaque Alexander Magnus, (etenim insignibus judiciis optimè, citraque invidiam, tam superba censura peragetur:) inter spolia Darii Persarum regis unguentorum scrinio capto, quod erat auro gemmisque ac margaritis pretiosum, varios ejus usus amicis demonstrantibus, (quando tædebat unguenti bellatorem & militiâ sordidum,) « immo hercule, inquit, librorum Homeri » custodiæ detur » : ut pretiosissimum humani animi opus quàm maximè diviti opere servaretur. Item Pindari vatis familiæ penatibusque jussit parci, cùm Thebas caperet. Aristotelis philosophi patriam condidit: tantæque rerum claritati tam benignum testimonium miscuit.

Archilochi poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem

principem defunctum sepeliri Liber pater jussit, obsidentibus mœnia Lacedæmoniis: Lysandro eorum rege in quiete sæpius admonito, « ut pateretur humari delicias suas ». Requisivit rex, quis supremum diem Athenis obiisset: nec difficulter ex iis, quem deus significasset, intellexit: pacemque funeri dedit.

XXXI. 30. Platoni sapientiæ antistiti Dionysius tyrannus, aliàs sævitiæ superbiæque natus, vittatam navem misit obviam: ipse quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit. Æschines Atheniensis summus orator, cùm accusationem, quâ fuerat usus, Rhodiis legisset: legit & defensionem Demosthenis, quâ in illud pulsus fuerat exsilium: mirantibusque, « tum » magis fuisse miraturos dixit, si ipsum » orantem audivissent »: in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidem imperatorem Athenienses in exsilium egere, rerum conditorem revocavere, eloquentiam mirati, cujus virtutem damnaverant. Magnum & Menandro in comico socco testimonium regum Ægypti & Macedoniæ contigit, classe & per legatos petito: majus ex ipso, regiæ fortunæ prælatâ literarum conscientiâ.

Perhibuere & Romani proceres etiam exteris testimonia. Cn. Pompeius confecto

Mithridatico bello intraturus Posidonii ſapientiæ professione clari domum, fores percuti de more a lictore vetuit: & faſces literarum januæ ſubmisit is, cui ſe Oriens Occidenſque ſubmiſerat. Cato cenſorius, in illâ nobili trium ſapientiæ procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quamprimùm legatos eos cenſuit dimittendos, quoniam illo viro argumentante, quid veri eſſet haud facilè diſcerni poſſet. Quanta morum commutatio? Ille ſemper alioquin univerſos ex Italiâ pellendos cenſuit Græcos: at pronepos ejus Uticensis Cato, unum ex tribunatu militum philoſophum, alterum ex Cypriâ legatione deportavit. Eamdemque linguam ex duobus Catonibus, in illo abjeciſſe, in hoc importaſſe, memorabile eſt. Sed & noſtrorum gloriam percenſeamus.

Prior Africanus Q. Ennii ſtatuam ſepulcro ſuo imponi jussit: clarumque illud nomen, immo verò ſpolium ex tertiâ orbis parte raptum, in cinere ſupremo cum poetæ titulo legi.

Divus Auguſtus carmina Virgilii cremari contra teſtamenti ejus verecundiam vetuit: majuſque ita vati teſtimonium contigit, quàm si ipſe ſua probaviſſet.

M. Varronis in bibliothecâ, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata Romæ eſt, unius viventis poſita

imago eſt : haud minore (ut equidem reor) gloriâ, principe oratore & cive, ex illâ ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, quàm cùm eidem Magnus Pompeius piratico ex bello navalem dedit. Innumerabilia deinde ſunt exempla Romana, si perſequi libeat : cùm plures una gens in quocumque genere eximios tulerit, quàm ceteræ terræ.

Sed & quo te, M. Tulli, piaculo taceam? quove maximè excellentem insigni prædicem? quo potiùs, quàm universi populi illius gentis amplissimo teſtimonio, & e totâ vitâ tuâ conſulatûs tantùm operibus electis? Te dicente legem agrariam, hoc eſt, alimenta ſua abdicaverunt tribus : te ſuadente, Roſcio theatralis auctori legis ignoverunt, notataſque ſe diſcrimine ſedis æquo animo tulerunt : te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit : tuum Catilina fugit ingenium : tu M. Antonium proſcripsiſti. Salve primus omnium parens patriæ appellate, primus in togâ triumphum linguæque lauream merite, & facundiæ Latiarumque literarum parens : atque (ut dictator Cæſar, hoſtis quondam tuus, de te ſcripsit) omnium triumphorum lauream adepte majorem, quantò plus eſt, ingenii Romani terminos in tantum promoviſſe, quàm imperii, reliquis animi bonis.

31. Præstitere ceteros mortales sapientiâ, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates, oraculo Apollinis Pythii prælatus cunctis.

XXXII. 32. Rursus mortales oraculorum societatem dedêre Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta ejus Delphis consecrando, aureis literis, quæ sunt hæc: « Nosse se quemque: & nihil nimium cu» pere: comitemque æris alieni atque li» tis, esse miseriam ». Quin & funus ejus, cùm victore filio Olympiæ exspirasset gaudio, tota Græcia prosecuta est.

XXXIII. 33. Divinitas, & quædam cælitum societas nobilissima, ex feminis in Sibyllâ fuit: ex viris in Melampode apud Græcos, apud Romanos in Marcio.

XXXIV. 34. Vir optimus semel a condito ævo judicatus est Scipio Nasica, a jurato senatu. Idem in togâ candidâ bis repulsâ notatus a populo. In summâ, ei in patriâ mori non licuit: non hercules magis, quàm extra vincula illi sapientissimo ab Apolline judicato Socrati.

XXXV. 35. Pudicissima femina semel, matronarum sententiâ, judicata est Sulpicia Paterculi filia, uxor Fulvii Flacci: electa ex centum præceptis, quæ simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterum, religionis experimento, Claudia, inductâ Romam deûm Matre.

XXXVI. 36. Pietatis exempla infinita quidem toto orbe exſtitere : ſed Romæ unum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera, ſupplicii causâ carcere inclusâ matre, cùm impetraſſet aditum, a janitore ſemper excuſſa, ne quid inferret cibi, deprehenſa eſt uberibus ſuis alens eam. Quo miraculo, matris ſalus donata pietati eſt, ambæque perpetuis alimentis, & locus ille eidem conſecratus deæ, C. Quinctio, M'. Acilio coſſ. templo Pietatis exſtructo in illius carceris ſede, ubi nunc Marcelli theatrum eſt. Gracchorum pater anguibus prehensis in domo, cùm reſponderetur, « ipſum » victurum alterius ſexûs interempto » : « Immo verò, inquit, meum necate : Cor» nelia enim juvenis eſt, & parere adhuc poteſt ». Hoc erat uxori parcere, & reipublicæ conſulere. Idque mox conſecutum eſt. M. Lepidus Apuleiæ uxoris caritate poſt repudium obiit. P. Rutilius morbo levi impeditus, nuntiatâ fratris repulsâ in conſulatûs petitione, illico exſpiravit. P. Catienus Plotinus patronum adeò dilexit, ut heres omnibus bonis inſtitutus, in rogum ejus ſe jaceret.

XXXVII. 37. Variarum artium ſcientiâ innumerabiles enituere, quos tamen attingi par ſit florem hominum libantibus : Aſtrologiâ Beroſus, cui ob divinas præ-

dictiones Athenienses publicè in gymnasio statuam inauratâ linguâ statuêre. Grammaticâ Apollodorus, cui Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates medicinâ: qui venientem ab Illyriis pestilentiam prædixit, discipulosque ad auxiliandum circa urbes dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decrevit Græcia. Eamdem scientiam in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalensibus sacris donavit c. talentis, servato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama est, extractâ Philippi regis oculo sagittâ, & citra deformitatem oris curatâ orbitate luminis. Summa autem Asclepiadi Prusiensi, conditâ novâ sectâ, spretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, repertâ ratione, quâ vinum ægris mederetur, relato e funere homine & servato: sed maximè sponsione factâ cum fortunâ, ne medicus crederetur, si umquam invalidus ullo modo fuisset ipse: & victor, supremâ in senectâ lapsu scalarum exanimatus est.

XXXVIII. Grande & Archimedi geometricæ ac machinalis scientiæ testimonium M. Marcelli contigit, interdicto, cùm Syracusæ caperentur, ne violaretur unus: nisi fefellisset imperium militaris imprudentia. Laudatus est & Chersiphron Gnossius, æde Ephesiæ Dianæ admirabili fabricatâ: Philon, Athenis armamentario

mille navium, Ctesibius pneumaticâ ratione & hydraulicis organis repertis: Dinocrates metatus Alexandro condente in Ægypto Alexandriam. Idem hic imperator edixit, ne quis ipsum alius, quàm Apelles, pingeret: quàm Pyrgoteles, sculperet: quàm Lysippus, ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

XXXIX. 38. Aristidis Thebani pictoris unam tabulam, centum talentis rex Attalus licitus est. Octoginta emit duas Cæsar dictator, Medeam & Ajacem Timomachi, in templo Veneris Genetricis dicaturus. Candaules rex, Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocris spatii, pari rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret, a parte eâ muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus est, Gnidiâque Venere, præcipuè vesano amore cujusdam juvenis insigni: & Nicomedis æstimatione regis, grandi Gnidiorum ære alieno permutare eam conati. Phidiæ Jupiter Olympius quotidie testimonium perhibet: Mentori Capitolinus, & Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis ejus vasa.

XL. 39. Pretium hominis in servitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit grammaticæ artis Daphni, Gnatio Pisaurense vendente, &

M. Scauro principe civitatis H-S. DCC. li-cente. Excessere hoc in nostro ævo nec modicè histriones, sed libertatem suam mercati. Quippe cùm jam apud majores Roscius histrio: H-S. D. annua meritasse prodatur: nisi quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli, paulo antè propter Tiridatem gesti, dispensatorem, quem Nero H-S. $\overline{CXXX}$. manumisit. Sed hoc pretium belli, non hominis fuit: tam hercule, quàm libidinis, non formæ, Pæzontem e spadonibus Sejano H-S. $\overline{D}$. mercante a C. Lutorio Prisco. Quam quidem injuriam lucrifecit ille mercatus in luctu civitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

XLI. 40. Gentium in toto orbe præstantissima una omnium, virtute, haud dubiè Romana exstitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini, non est humani judicii: cùm prosperitatem ipsam alius alio modo, & suopte ingenio quisque terminet. Si verum facere judicium volumus, ac repudiatâ omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo est felix. Abundè agitur, atque indulgenter fortuna decidit cum eo, qui jure dici non infelix potest. Quippe ut alia non sint, certè, ne lassescat fortuna, metus est: quo semel recepto, solida felicitas non est. Quid quòd nemo mortalium omnibus horis sapit? utinamque falsum hoc, & non a vate dictum quàm plu-

rimi judicent! Vana mortalitas, & ad circumſcribendum ſeipſam ingenioſa, computat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore diſtinctos, pro experimento cujuſque diei in urnam condit, ac ſupremo die ſeparatos dinumerat, atque ita de quoque pronuntiat. Quid quòd iſte calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quàm multos accepta adflixere imperia? quàm multos bona perdidere, & ultimis merſere ſuppliciis? iſta nimirum bona, si cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita eſt profectò, alius de alio judicat dies, & tamen ſupremus de omnibus: ideoque nullis credendum eſt. Quid quòd bona malis paria non ſunt, etiam pari numero: nec lætitia ulla minimo mærore penſanda? Heu vana & imprudens diligentia! numerus dierum comparatur: ubi quæritur pondus.

XLII. 41. Una feminarum in omni ævo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuerit. Una Berenice, quæ filia, ſoror, mater Olympionicarum. Una familia Curionum, in quâ tres continuâ ſerie oratores exſtiterunt. Una Fabiorum, in quâ tres continui principes ſenatûs, M. Fabius Ambuſtus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

XLIII. 42. Cetera exempla fortunæ va-

riantis innumera ſunt. Etenim quæ facit magna gaudia, nisi ex malis? aut quæ mala immenſa, nisi ex ingentibus gaudiis?

43. Servavit proſcriptum a Sullâ M. Fiduſtium ſenatorem, annis XXXVI. ſed iterum proſcriptus. Superſtes Sullæ vixit, ſed uſque ad Antonium: conſtatque nullâ aliâ de causâ ab eo proſcriptum, quàm quia proſcriptus fuiſſet.

XLIV. Triumphare P. Ventidium de Parthis voluit quidem ſolum, ſed eumdem in triumpho Aſculano Cn. Pompeii Strabonis duxit puerum: quamquam Maſurius auctor eſt bis in triumpho ductum: Cicero, mulionem caſtrenſem ſuffaraneum fuiſſe: plurimi, juventam inopem in caligâ militari toleraſſe. Fuit & Balbus Cornelius major conſul, ſed accuſatus, atque de jure virgarum in eum, judicum in consilium miſſus: primus externorum, atque etiam in oceano genitorum uſus illo honore, quem majores Latio quoque negaverunt. Eſt & L. Fulvius inter insignia exempla, Tuſculanorum rebellantium conſul: eodemque honore, cùm transiſſet, exornatus confeſtim a populo Romano: qui ſolus eodem anno, quo fuerat hoſtis, Romæ triumphavit ex iis, quorum conſul fuerat.

Unus hominum ad hoc ævi Felicis ſibi cognomen adſeruit L. Sulla, civili nempe

ſanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatum. Et quibus felicitatis inductus argumentis? quòd proſcribere tot millia civium ac trucidare potuiſſet. O prava interpretatio, & futuro tempore infelix! Non melioris ſortis tunc fuere pereuntes, quorum miſeremur hodie, cùm Sullam nemo non oderit? Age, non exitus vitæ ejus, omnium proſcriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente ſe ipſo corpore, & ſupplicia sibi gignente? Quod ut diſſimulaverit, & ſupremo ſomnio ejus (cui immortuus quodammodo eſt) credamus, ab uno illo invidiam gloriâ victam: hoc tamen nempe felicitati ſuæ defuiſſe confeſſus eſt, quòd Capitolium non dedicaviſſet.

XLV. Quintus Metellus in eâ oratione, quam habuit ſupremis laudibus patris ſui L. Metelli, pontificis, bis conſulis, dictatoris, magiſtri equitum, quindecimviri agris dandis, qui primus elephantos ex primo Punico bello duxit in triumpho, ſcriptum reliquit, « decem maximas res » optimaſque, in quibus quærendis ſapien» tes ætatem exigerent, conſummaſſe eum. » Voluiſſe enim primarium bellatorem eſſe, » optimum oratorem, fortiſſimum impe» ratorem, auſpicio ſuo maximas res ge» ri, maximo honore uti, ſummâ ſapien» tiâ eſſe, ſummum ſenatorem haberi, pe-

» cuniam magnam bono modo invenire, » multos liberos relinquere, & clarissi» mum in civitate esse : hæc contigisse ei, » nec ulli alii post Romam conditam ». Longum est refellere & supervacuum, abundè uno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio, cùm Palladium raperet ex æde Vestæ, memorabili causâ, sed eventu misero. Quo fit, ut infelix quidem dici non debeat: felix tamen non possit. Tribuit ei populus Romanus, quòd numquam ulli alii ab condito ævo, ut quoties in senatum iret, curru veheretur ad curiam. Magnum & sublime, sed pro oculis datum.

44. Hujus quoque Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter honores amplissimos, cognomenque e Macedoniâ, quatuor filiis illatus rogo, uno prætorio, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio: quæ singula quoque paucis contigere: in ipso tamen flore dignationis suæ ab C. Attinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, tribuno plebis, quem e senatu censor ejecerat, revertens e Campo meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad Tarpeium raptus, ut præcipitaretur, convolante quidem tam numerosâ illâ cohorte,

quæ patrem eum appellabat, ſed (ut neceſſe erat in ſubito) tardè & tamquam in exſequias, cùm resiſtendi ſacroque ſanctum repellendi jus non eſſet, virtutis ſuæ operâ & cenſuræ periturus, ægre tribuno, qui intercederet, reperto, a limine ipſo mortis revocatus: alieno beneficio poſtea vixit, bonis inde etiam conſecratis a damnato ſuo: tamquam parum eſſet, faucium certè intortarum, expressique per aures ſanguinis pœna exacta eſt. Equidem & Africani ſequentis inimicum fuiſſe, inter calamitates duxerim, ipſo teſte Macedonico. Siquidem liberis dixit: « Ite filii, » celebrate exſequias, numquam civis ma» joris funus videbitis ». Et hoc dicebat jam Balearicis, & Diadematis, jam Macedonicus ipſe. Verùm ut illa ſola injuria æſtimetur, quis hunc jure felicem dixerit, periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani ſaltem, perire? quos hoſtes viciſſe tanti fuit? aut quos non honores curruſque illâ ſuâ violentiâ fortuna retroegit, per mediam urbem cenſore tracto, (etenim ſola hæc morandi ratio fuerat:) tracto in Capitolium illud, in quod triumphans ipſe de eorum exuviis, ne captivos quidem ſic traxerat? Majus hoc ſcelus felicitate conſecutâ factum eſt, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo a triumphalibus liberis

portaretur in rogum, velut exſequiis quoque triumphans. Nulla eſt profectò ſolida felicitas, quam contumelia ulla vitæ rumpit, nedum tanta. Quod ſupereſt, neſcio morum gloriæ, an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam ſceleratam C. Attinii audaciam ſemper fuiſſe inultam.

XLVI. 45. In divo quoque Auguſto, quem univerſa mortalitas in hac cenſurâ nuncupat, si diligenter æſtimentur cuncta, magna ſortis humanæ reperiantur volumina. Repulſa in magiſterio equitum apud avunculum, & contra petitionem ejus prælatus Lepidus: proſcriptionis invidia, collegium in triumviratu pessimorum civium, nec æquâ ſaltem portione, ſed prægravi Antonio: Philippensi prœlio morbus, fuga, & triduò in palude ægroti, & (ut fatentur Agrippa & Mæcenas) aquâ ſubter cutem fusâ turgidi, latebra: naufragia Sicula, & alia ibi quoque in ſpeluncâ occultatio. Jam in navali fugâ urgente hoſtium manu, preces Proculeio mortis admotæ: cura Perusinæ contentionis: ſollicitudo Martis Actiaci: Pannonicis bellis ruina e turri: tot ſeditiones militum, tot ancipites morbi corporis: ſuſpecta Marcelli vota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita insidiis vita, incuſatæ liberorum mortes, luctuſque non tantùm orbitate triſtes: adulterium filiæ, & consilia

parricidæ palam facta: contumeliosus privigni Neronis secessus: aliud neptis adulterium: juncta deinde tot mala: inopia stipendii, rebellio Illyrici, servitiorum delectus, juventutis penuria, pestilentia Urbis, fames sitisque Italiæ, destinatio exspirandi, & quatridui inediâ major pars mortis in corpus recepta. Juxta hæc Variana clades, & majestatis ejus fœda sugillatio, abdicatio Postumi Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem: inde suspicio in Fabium, arcanorumque proditionem: hinc uxoris & Tiberii cogitationes, suprema ejus cura. In summâ, deus ille, cælumque, nescio adeptus magis, an meritus, herede hostis sui filio excessit.

XLVII. 46. Subeunt in hac reputatione Delphica oracula, velut ad castigandam hominum vanitatem a deo emissa. Duo sunt hæc: « Phedium felicissimum, qui pro » patriâ proximè occubuisset ». Iterum a Gyge rege tunc amplissimo terrarum consultum, « Aglaum Psophidium esse feli» ciorem ». Senior hic in angustissimo Arcadiæ angulo parvum, sed annuis victibus largè sufficiens, prædium colebat, numquam ex eo egressus: atque (ut e vitæ genere manifestum est) minimâ cupidine minimum in vitâ mali expertus.

XLVIII. 47. Consecratus est vivus sen-

tienſque oraculi ejuſdem juſſu & Jovis deorum ſummi adſtipulatu, Euthymus pycta, ſemper Olympiæ victor, & ſemel victus. Patria ei Locri in Italiâ: ibi imaginem ejus, & Olympiæ alteram, eadem die tactam fulmine, Callimachum, ut nihil aliud, miratum video, ad eumque jusſiſſe ſacrificari: quod & vivo factitatum & mortuo, nihilque adeò mirum aliud, quàm hoc placuiſſe diis.

XLIX. 48. De ſpatio atque longinquitate vitæ hominum, non locorum modò ſitus, verùm exempla, ac ſua cuique ſors naſcendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulosè (ut reor) multa de hominum ævo referens, cornici novem noſtras adtribuit ætates, quadruplum ejus cervis, id triplicatum corvis. Et reliqua fabulosiùs in phœnice, ac Nymphis. Anacreon poeta Arganthonio Tartessiorum regi CL. tribuit annos, Cinyræ Cypriorum X. annis ampliùs, Ægimio CC. Theopompus Epimenidi Gnossio CLIII. Hellanicus quoſdam in Ætoliâ Epiorum gentis CC. explere. Cui adſtipulatur Damaſtes, memorans Pictoreum ex iis præcipuum corpore viribusque, etiam CCC. vixiſſe. Ephorus Arcadum reges CCC. annis. Alexander Cornelius, Dandonem quemdam in Illyrico D. vixiſſe. Xenophon in Periplo, Tyriorum

insulæ regem DC. atque ut parcè mentitus, filium ejus DCCC. quæ omnia inscitiâ temporum acciderunt. Annum enim alii æstate unum determinabant, & alterum hieme: alii quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidam Lunæ senio, ut Ægyptii: itaque apud eos aliqui & singula millia annorum vixisse produntur.

Sed ut ad confessa transeamus, Arganthonium Gaditanum octoginta annis regnasse propè certum est: putant quadragesimo cœpisse. Masinissam sexaginta annis regnasse indubitatum est: Gorgiam Siculum centum & octo vixisse. Q. Fabius Maximus sexaginta tribus annis augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in consulatu sententiam rogaverant, superstites fuere. Perpenna, septem reliquit ex iis, quos censor legerat: vixit annos XCVIII. Quâ in re & illud adnotare succurrit, unum omnino quinquennium fuisse, quo senator nullus moreretur: cùm Flaccus & Albinus censores lustrum condidere, usque ad proximos censores, ab anno Urbis quingentesimo septuagesimo nono. M. Valerius Corvinus, C. annos implevit: cujus inter primum & sextum consulatum XLVI. anni fuere. Idem sellâ curuli semel ac vicies sedit, quoties nemo alius. Æquavit ejus vitæ spatium Metellus pontifex.

Et ex feminis Livia Rutilii XCVII. annos excessit: Statilia, Claudio principe, ex nobili domo, nonaginta novem: Terentia Ciceronis CIII. Clodia Ofilii CXV. hæc quidem etiam enixa quindecies. Lucceia mima centum annis in scenâ pronuntiavit. Galeria Copiola Emboliaria reducta est in scenam, C. Poppæo, Q. Sulpicio coss. ludis pro salute divi Augusti votivis, annum centesimum quartum agens: quæ producta fuerat tirocinio a M. Pomponio ædili plebis, C. Mario, Cn. Carbone consulibus, ante annos nonaginta unum: & a Magno Pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. Sammulam quoque centum decem annis vixisse, auctor est Asconius Pedianus. Minùs miror Stephanionem (qui primus togatas saltare instituit) utrisque sæcularibus ludis saltasse, & divi Augusti, & quos Claudius Cæsar consulatu suo quarto fecit, quando LXIII. non ampliùs anni interfuere, quamquam & postea diu vixit. In Tmoli montis cacumine, quod vocant Tempsin, CL. annis vivere, Mucianus auctor est. Totidem annos censum Claudii Cæsaris censurâ T. Fullonium Bononiensem: idque collatis censibus quos antè detulerat, vitæque argumentis (etenim id curæ principi erat) verum apparuit.

L. 49. Poscere videtur locus ipse side-

ralis ſcientiæ ſententiam. Epigenes CXII. annos impleri negavit poſſe: Beroſus excedi CXVI. Durat & ea ratio, quam Petoſiris ac Necepſos tradiderunt, & tetartemorion appellant, a trium ſignorum portione, quâ poſſe in Italiæ tractu CXXIV. annos vitæ contingere apparet. Negavere illi quemquam XC. partium exortivam menſuram (quod anaphoras vocant) tranſgredi, & has ipſas incidi occurſu maleficorum ſiderum, aut etiam radiis eorum, Soliſque. Schola rurſus Æſculapii ſecuta, quæ ſtata vitæ ſpatia a ſtellis accipi dicit, ſed quantùm plurimùm tribuat incertum eſt. Rara autem eſſe dicunt longiora tempora, quandoquidem momentis horarum insignibus, Lunæ dierum, ut VII. atque XV. (quæ nocte ac die obſervantur) ingens turba naſcatur, ſcansili annorum lege occidua, quam climacteras appellant, non fere ita genitis LIV. annum excedentibus.

Primùm ergo artis ipsius inconſtantia declarat, quàm incerta res ſit. Accedunt experimenta recentissimi censûs, quem intra quadriennium imperatores Cæſares Veſpasiani, pater filiuſque cenſores egerunt. Nec ſunt omnia vaſaria excutienda: mediæ tantùm partis, inter Apenninum Padumque, ponemus exempla. Centum viginti annos Parmæ tres edidere, Brixelli unus CXXV. Parmæ duo CXXX. Placentiæ

unus, Faventiæ una mulier CXXXV. Bononiæ L. Terentius Marci filius, Arimini verò M. Aponius, C. & L. Tertulla, CXXXVII. Circa Placentiam in collibus oppidum est Veleiatium, in quo CX. annos sex detulere, quatuor centenos vicenos: unus, CL. M. Mucius M. filius, Galeriâ, Felix. Ac ne pluribus moremur in re confessâ, in regione Italiæ octavâ centenûm annorum censi sunt homines LIV. centenûm denûm homines XIV. centenûm vicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm aut septenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres.

Alia mortalitatis inconstantia: Homerus eadem nocte natos Hectorem & Polydamanta tradit, tam diversæ sortis viros. C. Mario, Cn. Carbone III. coss. a. d. quintum Kalend. Junias, M. Cæcilius Rufus & C. Licinius Calvus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari eventu. Hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo quotidie evenit, pariterque domini ac servi gignuntur, reges & inopes.

LI. 50. Publius Cornelius Rufus, qui consul cum M'. Curio fuit, dormiens oculorum visum amisit, cùm id sibi accidere somniaret. E diverso Pheræus Iason deploratus a medicis vomicæ morbo, cùm

mortem in acie quæreret, vulnerato pectore medicinam invenit ex hoste. Q. Fabius Maximus consul apud flumen Isaram prœlio commisso adversùs Allobrogum Arvernorumque gentes, a. d. VI. Idus Augustas, CXXX. M. perduellium cæsis, febri quartanâ liberatus est in acie.

Incertum ac fragile nimium est hoc munus naturæ, quidquid datur nobis: malignum verò & breve etiam in his, quibus largissimè contigit, universum utique ævi tempus intuentibus. Quid quod æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio vitæ suæ vivit? pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contigit quies. Nec reputantur infantiæ anni, qui sensu carent: non senectæ, in pœnam vivacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties invocatâ morte, ut nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus brevitate vitæ præstitit melius. Hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta: & tamen vitæ hoc tempus adnumeratur. Ergo pro miraculo & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum musicum centum & quinque annis vixisse sine ullo corporis incommodo. At hercules reliquis omnibus per singulas membrorum partes,

qualiter nullis aliis animalibus, certis pestifer calor remeat horis, aut rigor, neque horis modò, sed & diebus noctibusque trinis quadrinisve, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis, per sapientiam mori. Morbis enim quoque quasdam leges natura posuit. Quadrini circuitûs febrem, numquam brumâ, numquam hibernis mensibus incipere: quosdam post sexagesimum vitæ spatium non accidere: alios pubertate deponi, a feminis præcipuè. Senes minimè sentire pestilentiam. Namque & universis gentibus ingruunt morbi, & generatim modò servitiis, modò procerum ordini, aliosque per gradus. Quâ in re observatum, a meridianis partibus ad occasum Solis pestilentiam semper ire: nec umquam fere aliter: non hieme, nec ut ternos excedat menses.

LII. 51. Jam signa letalia: in furoris morbo risum: sapientiæ verò ægritudine, fimbriarum curam & stragulæ vestis plicaturas: a somno moventium neglectum, præfandi humoris e corpore effluvium: in oculorum quidem & narium aspectu indubitata maximè, atque etiam supino assiduè cubitu: venarum inæquabili aut formicante percussu: quæque alia Hippocrati principi medicinæ observata sunt. Et cùm innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatisque nulla sunt: quippe cùm cen-

fcrius Cato ad filium de validis quoque obfervationem, ut ex oraculo aliquo, prodiderit, fenilem juventam præmaturæ mortis effe fignum. Morborum verò tam infinita eft multitudo, ut Pherecydes Syrius ferpentium multitudine ex corpore ejus erumpente exfpiraverit. Quibufdam perpetua febris eft, ficut C. Mæcenati. Eidem triennio fupremo, nullo horæ momento contigit fomnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis, uno die tantùm natali, corripiebatur febre, & eo confumptus eft fatis longâ fenectâ.

LIII. 52. Aviola confularis in rogo revixit: & quoniam fubveniri non potuerat prævalente flammâ, vivus crematus eft. Similis caufa in L. Lamiâ prætorio viro traditur. Nam C. Ælium Tuberonem præturâ functum a rogo relatum, Meffala Rufus, & plerique tradunt. Hæc eft conditio mortalium: ad has, & ejufmodi occafiones fortunæ gignimur, uti de homine ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotini Clazomenii animam relicto corpore errare folitam, vagamque e longinquo multa annuntiare, quæ nifi a præfente nofci non poffent, corpore interim femianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ vocabantur) remeanti animæ velut vaginam ademerint. Arifteæ etiam vifam evolantem ex ore in

Proconneso, corvi effigie, magnâ quæ sequitur fabulositate. Quam equidem & in Gnossio Epimenide simili modo accipio: Puerum æstu & itinere fessum in specu septem & quinquaginta dormisse annis: rerum faciem mutationemque mirantem, velut postero experrectum die: hinc pari numero dierum senio ingruente, ut tamen in septimum & quinquagesimum atque centesimum vitæ duraret annum. Feminarum sexus huic malo videtur maximè opportunus, conversione vulvæ: quæ si corrigatur, spiritus restituitur. Huc pertinet nobile apud Græcos volumen Heraclidis, septem diebus feminæ exanimis ad vitam revocatæ.

Varro quoque auctor est, XX. viro se agros dividente Capuæ, quemdam qui efferretur, foro domum remeasse pedibus. Hoc idem Aquini accidisse. Romæ quoque Corfidium materteræ suæ maritum funere locato revixisse, & locatorem funeris ab eo elatum. Adjicit miracula, quæ tota indicasse conveniat. E duobus fratribus equestris ordinis, Corfidio majori accidisse, ut videretur exspirasse, apertoque testamento recitatum heredem minorem funeri institisse: interim eum, qui videbatur extinctus, plaudendo concivisse ministeria, & narrasse « a fratre se venisse, » commendatam sibi filiam ab eo. Demon» stratum

» ſtratum præterea, quo in loco defodiſ-
» ſet aurum nullo conſcio, & rogaſſe ut
» iis funebribus, quæ comparaſſet, effer-
» retur ». Hoc eo narrante, fratris domeſtici properè annuntiavere exanimatum illum: & aurum, ubi dixerat, repertum eſt. Plena præterea vita eſt his vaticiniis, ſed non conferenda, cùm ſæpius falſa ſint, ſicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæſaris claſsiarius fortisſimus captus a Sex. Pompeio, juſſu ejus incisâ cervice, & vix cohærente, jacuit in litore toto die. Deinde cùm adveſperaviſſet, cum gemitu precibuſque congregatâ multitudine petiit, uti Pompeius ad ſe veniret, aut aliquem ex arcanis mitteret: ſe enim ab inferis remiſſum, habere quæ nuntiaret. Miſit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus dixit: « Inferis diis pla-
» cere Pompeii cauſas & partes pias:
» proindè eventum futurum, quem opta-
» ret: hoc ſe nuntiare juſſum: argumen-
» tum fore veritatis, quòd peractis man-
» datis, protinus exſpiraturus eſſet »: idque ita evenit. Poſt ſepulturam quoque viſorum exempla ſunt: niſi quòd naturæ opera, non prodigia conſectamur.

LIV. 53. In primis autem miraculo ſunt atque frequenti mortes repentinæ, (hoc eſt, ſumma vitæ felicitas,) quas eſſe naturales docebimus. Plurimas prodidit Ver-

rius: nos cum delectu modum servabimus. Gaudio obiere, præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles & Dionysius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ victoriæ nuntio. Mater pugnâ illâ Cannensi, filio incolumi viso contra falsum nuntium. Pudore Diodorus sapientiæ dialecticæ professor, lusoriâ quæstione non protinus ad interrogationes Stilponis dissolutâ.

Nullis evidentibus causis obiere, dum calciantur matutinò, duo Cæsares, prætor, & præturâ perfunctus dictatoris Cæsaris pater: hic Pisis exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in consulatu suo pridie Kalend. Januarias: in cujus locum Rebilus paucissimarum horarum consulatum petiit: Item C. Vulcatius Gurges senator: omnes adeò sani atque tempestivi, ut de progrediendo cogitarent. Q. Æmilius Lepidus jam egrediens incusso pollice limini cubiculi. C. Aufustius egressus cùm in senatum iret, offenso pede in comitio. Legatus quoque qui Rhodiorum causam in senatu magnâ cum admiratione oraverat, in limine Curiæ protinus exspiravit progredi volens. Cn. Bebius Tamphilus, præturâ & ipse functus, cùm a puero quæsisset horas. Aulus Pompeius in Capitolio, cùm deos salutasset. M'. Juventius Thalna consul, cùm sacrificaret. C. Servilius Pansa, cùm staret in foro ad tabernam horâ diei secun-

dâ, in P. Pansam fratrem innixus. Bæbius judex, cùm vadimonium differri jubet. M. Terentius Corax, dum tabellas scribit in foro. Nec non & proximo anno, dum consulari viro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui est in foro Augusti. Super omnes C. Julius medicus dum inungit, specillum per oculum trahens. Aulus Manlius Torquatus consularis, cùm in cenâ placentam adpeteret. L. Tuccius Valla medicus, dum mulsi potionem haurit. Ap. Saufeius, cùm a balineo reversus mulsum bibisset, ovumque sorberet. P. Quinctius Scapula, cùm apud Aquilium Gallum cenaret. Decimus Saufeius scriba, cùm domi suæ prandéret. Cornelius Gallus prætorius, & Q. Haterius eques Rom. in Venere obiere. Et quos nostra adnotavit ætas, duo equestris ordinis in eodem pantomimo mythico, tum formâ præcellente. Operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur. Comœdiarum histrio is, cùm populo admodum placuisset natali die suo, conviviumque haberet, editâ cenâ calidam potionem in pultario poposcit, simulque personam ejus diei acceptam intuens, coronam e capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec adcubantium proximus tepescere potionem admoneret.

Hæc felicia exempla : at contrà miseriarum innumera. L. Domitius clarissimæ gentis apud Massiliam victus, Corfinii captus ab eodem Cæsare, veneno poto propter tædium vitæ, postquam biberat, omni opere ut viveret, adnisus est. Invenitur in actis, Felice russato aurigâ elato, in rogum ejus unum e faventibus jecisse sese : frivolum dictu : ne hoc gloriæ artificis daretur, adversis studiis copiâ odorum corruptum criminantibus. Cùm antè non multò M. Lepidus nobilissimæ stirpis, quem divortii anxietate diximus mortuum, flammæ vi e rogo ejectus, recondi propter ardorem non potuisset, juxtà sarmentis aliis nudus crematus est.

LV. 54. Ipsum cremare apud Romanos non fuit veteris instituti : terrâ condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos servavere ritus : sicut in Corneliâ nemo ante Sullam dictatorem traditur crematus. Idque voluisse, veritum talionem, eruto C. Marii cadavere. Sepultus verò intelligitur quoquo modo conditus : humatus verò humo contectus.

LVI. 55. Post sepulturam variæ Manium ambages. Omnibus a supremâ die eadem, quæ ante primum : nec magis a morte sensus ullus aut corpori aut animæ,

quàm ante natalem. Eadem enim vanitas in futurum etiam ſe propagat, & in mortis quoque tempora ipſa ſibi vitam mentitur: aliàs immortalitatem animæ, aliàs transfigurationem, aliàs ſenſum inferis dando, & Manes colendo, deumque faciendo, qui jam etiam homo eſſe desierit: ceu verò ullo modo ſpirandi ratio homini a ceteris animalibus diſtet, aut non diuturniora in vitâ multa reperiantur, quibus nemo similem divinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ per ſe? quæ materia? ubi cogitatio illi? quomodo viſus? auditus? aut quî tangit? qui uſus ejus? aut quod sine his bonum? Quæ deinde ſedes, quantave multitudo tot ſæculis animarum, velut umbrarum? Puerilium iſta delinimentorum, avidæque numquam desinere mortalitatis commenta ſunt. Similis & de adſervandis corporibus hominum, ac reviveſcendi promiſſa Democrito vanitas, qui non revixit ipſe. Quæ (malum) iſta dementia eſt, iterari vitam morte? quæve genitis quies umquam, si in ſublimi ſenſus animæ manet, inter inferos umbræ? Perdit profectò iſta dulcedo credulitaſque præcipuum naturæ bonum, mortem: ac duplicat obitus, si dolere etiam pòſt futuri æſtimatione evenit. Etenim si dulce vivere eſt, cui poteſt eſſe vixiſſe? At quantò facilius certiuſque, sibi quemque credere,

ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento?

LVII. 56. Consentaneum videtur, priusquam digrediamur a naturâ hominum, indicare quæ cujusque inventa sint. Emere ac vendere instituit Liber pater. Idem diadema, regium insigne, & triumphum invenit. Ceres frumenta, cùm antea glande vescerentur. Eadem molere & conficere in Atticâ, & alia in Siciliâ: ob id dea judicata. Eadem prima leges dedit: ut alii putavere, Rhadamanthus. Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alii apud Ægyptios a Mercurio, ut Gellius: alii apud Syros repertas volunt. Utique in Græciam attulisse e Phœnice Cadmum sedecim numero. Quibus Trojano bello Palamedem adjecisse quatuor hac figurâ Θ. Ξ. Φ. Χ. Totidem post eum Simonidem melicum, Ζ. Η. Ψ. Ω. quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Aristoteles x. & viii. priscas fuisse: Α. Β. Γ. Δ. Ε. Ζ. Ι. Κ. Λ. Μ. Ν. Ο. Π. Ρ. Σ. Τ. Υ. Φ.: & duas ab Epicharmo additas Θ. Χ. quam a Palamede mavult. Anticlides in Ægypto invenisse quemdam nomine Menon tradit, xv. annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem: idque monumentis adprobare conatur. E diverso Epigenes, apud Babylonios DCCXX. M. annorum observationes siderum coctilibus laterculis in-

scriptas docet, gravis auctor in primis a qui minimum, Berosus & Critodemus, CCCCXC. M. annorum. Ex quo apparet æternum literarum usum. In Latium eas attulerunt Pelasgi.

Laterarias, ac domum constituerunt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis: antea specus erant pro domibus. Gellio Doxius Cæli filius, lutei ædificii inventor placet, exemplo sumpto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops a se appellavit Cecropiam, quæ nunc est arx Athenis. Aliqui Argos a Phoroneo rege antè conditum volunt: quidam & Sicyonem. Ægyptii verò multò antè apud ipsos Diospolin. Tegulas invenit Cinyra Agriopæ filius, & metalla æris, utrumque in insulâ Cypro: item forcipem, martulum, vectem, incudem. Puteos Danaus, ex Ægypto advectus in Græciam, quæ vocabatur Argos Dipsion. Lapicidinas Cadmus Thebis, aut, ut Theophrastus, in Phœnice. Thrason muros. Turres, ut Aristoteles, Cyclopes: Tirynthii, ut Theophrastus. Ægyptii textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius Arachnes: linum & retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarensis. Sutrinam Tychius Bœotius. Medicinam Ægyptii apud ipsos volunt repertam: alii per Arabum, Babylonis & Apol-

linis filium: herbariam & medicamentariam a Chirone, Saturni & Philyræ filio. Æs conflare & temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat. Ærariam fabricam, alii Chalybas, alii Cyclopas. Ferrum Hesiodus in Cretâ eos, qui vocati sunt Dactyli Idæi. Argentum invenit Erichthonius Atheniensis: ut alii, Æacus. Auri metalla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem: ut alii, Thoas & Eaclis in Panchaiâ: aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoque inventionem ex melle adsignat. Plumbum ex Cassiteride insulâ primus adportavit Midacritus. Fabricam ferream invenerunt Cyclopes. Figlinas Corœbus Atheniensis. In iis orbem Anacharsis Scythes: ut alii, Hyperbius Corinthius. Fabricam materiariam Dædalus, & in eâ serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam: normam autem, & libellam, & tornum & clavem Theodorus Samius. Mensuras & pondera, Phidon Argivus: aut Palamedes, ut maluit Gellius. Ignem e silice Pyrodes Cilicis filius: eumdem adservare in ferulâ, Prometheus.

Vehiculum cum quatuor rotis Phryges: Mercaturas Pœni. Culturas vitium & arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aquâ misceri Staphylus Sileni filius. Oleum &

trapetas Aristæus Atheniensis. Idem mella. Bovem & aratrum Buzyges Atheniensis: ut alii, Triptolemus.

Regiam civitatem Ægyptii, popularem Attici, post Theseum. Tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Servitium invenere Lacedæmonii. Judicium capitis in Areopago primum actum est. Prœlium Afri contra Ægyptios primi fecere fustibus, quos vocant phalangas. Clypeos invenerunt Prœtus & Acrisius inter se bellantes, sive Chalcus Athamantis filius. Loricam Midias Messenius. Galeam, gladium, hastam Lacedæmonii. Ocreas & cristas Cares. Arcum & sagittam Scythen Jovis filium; alii sagittas Persen Persei filium invenisse dicunt: lanceas Ætolos, jaculum cum amento Ætolum Martis filium. Hastas velitares Tyrrhenum: Pilum Penthesileam Amazonem: securim, Pisæum: venabula, & in tormentis scorpionem Cretas: catapultam Syrophœnicas, ballistam & fundam. Æneam tubam, Pisæum Tyrrhenum. Testudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis, Epeum ad Trojam. Equo vehi Bellerophontem. Frenos & strata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secundùm Pelium montem. Bigas prima junxit Phrygum na-

tio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitûs, signi dationem, tesseras, vigilias Palamedes invenit Trojano bello. Specularum significationem, eodem Sinon. Inducias Lycaon. Fœdera Theseus.

Auguria ex avibus Car: a quo Caria appellata. Adjecit ex ceteris animalibus Orpheus. Aruspicam Delphus, ignispicia Amphiaraus, auspicia avium Tiresias Thebanus. Interpretationem ostentorum & somniorum Amphictyon. Astrologiam Atlas Libyæ filius: ut alii, Ægyptii, ut alii, Assyrii. Sphæram Milesius Anaximander. Ventorum rationem Æolus Hellenis filius.

Musicam Amphion. Fistulam & monaulum Pan Mercurii: obliquam tibiam Midas in Phrygiâ: geminas tibias Marsyas in eadem gente: Lydios modulos Amphion: Dorios Thamyras Thrax: Phrygios Marsyas Phryx: Citharam Amphion: ut alii, Orpheus: ut alii, Linus. Septem chordis additis Terpander. Octavam Simonides addidit: nonam Timotheus. Citharâ sine voce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion: ut alii, Linus. Citharœdica carmina composuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœzenius Ardalus instituit. Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhichen Pyrrhus, utramque in Cretâ.

Versum heroicum Pythio oraculo debe-

mus. De poematum origine magna quæstio est. Ante Trojanum bellum probantur fuisse. Prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit, Cyri regis ætate. Historiam Cadmus Milesius. Ludos Gymnicos in Arcadiâ Lycaon: funebres Acastus Iolco: post eum Theseus in Isthmo. Hercules Olympiæ athleticam: Pythus pilam lusoriam: Gyges Ludus picturam in Ægypto: in Græciâ verò Euchir Dædali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polygnotus Atheniensis.

Nave primus in Græciam ex Ægypto Danaus advenit: antea ratibus navigabatur, inventis in mari Rubro inter insulas a rege Erythrâ. Reperiuntur, qui Mysos & Trojanos priores excogitasse in Hellesponto putent, cùm transirent adversùs Thracas. Etiam nunc in Britannico oceano vitiles corio circumsutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & scirpo, & arundine. Longâ nave Iasonem primum navigasse, Philostephanus auctor est: Hegesias Paralum: Ctesias Semiramim: Archemacus Ægæonem. Biremem Damastes Erythræos fecisse: triremem Thucidides Aminoclem Corinthium: quadriremem Aristoteles Carthaginienses: quinqueremem Mnesigiton Salaminios: sex ordinum Xenagoras Syracusios: ab eâ ad decemremem Mnesigiton, Alexandrum Magnum, ferunt insti-

tuisse: ad XII. ordines, Philostephanus Ptolemæum Soterem: ad quindecim, Demetrium Antigoni: ad XXX. Ptolemæum Philadelphum: ad XL. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est. Onerariam Hippus Tyrius invenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices, celetem Rhodii, cercuron Cyprii. Siderum observationem in navigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem ejus Platææ: vela Icarus, malum & antennam Dædalus: Hippagum Samii, aut Pericles Atheniensis, tectas longas Thasii: antea ex prorâ tantùm & puppi pugnabatur. Rostra addidit Pisæus Tyrrhenus: ancoram Eupalamus: eamdem bidentem Anacharsis: harpagonas & manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Typhis. Classe princeps depugnavit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bovem.

LVIII. 57. Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit, ut Ionum literis uterentur.

58. Veteres Græcas fuisse easdem pæne, quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio, dono principum Minervæ dicata in bibliothecâ, cum inscriptione tali, ΑΔΤΣΙΚΡΑΤΗΣ ΑΝΕΘΕΤΟ ΤΗ ΔΙΟΣ ΚΟΡΗ ΤΗΝ ΔΕΚΑΤΗΝ ΔΙΑ ΔΕΞΙΟΝ ΑΙΩΝΑ.

LIX. 59. Sequens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Siciliâ venere post Romam conditam anno quadringentesimo quinquagesimo quarto, adducente P. Ticinio Menâ, ut auctor est Varro: antea intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus sequens: divus Augustus cultris semper usus est.

LX. 60. Tertius consensus fuit in horarum observatione, jam hic rationi accedens. Quando & a quo in Græciâ reperta diximus in secundo volumine. Seriùs etiam hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis ortus tantùm & occasus nominantur: post aliquot annos adjectus est & meridies, accenso consulum id pronuntiante, cùm a Curiâ inter Rostra & Græcostasin prospexisset Solem. A columnâ Mæniâ ad carcerem inclinato sidere, supremam pronuntiabat. Sed hoc serenis tantùm diebus usque ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis solarium horologium statuisse ante undecim annos, quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini L. Papirius Cursor, cùm eam dedicaret, a patre suo votam, a Fabio Vestale proditur. Sed neque facti horologii rationem vel artificem significat: nec unde translatum sit, aut apud quem scriptum id invenerit. M. Varro primum statutum in

publico secundùm Rostra in columnâ tradit, bello Punico primo, a M. Valerio Messalâ consule, Catinâ captâ in Siciliâ: deportatum inde post XXX. annos, quàm de Papiriano horologio traditur, anno Urbis CCCCLXXXXI. nec congruebant ad horas ejus lineæ: paruerunt tamen eis annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit censor, diligentiùs ordinatum juxtà posuit: idque munus inter censoria opera gratissimè acceptum est. Etiam tum tamen nubilo incertæ fuere horæ usque ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica, collega Lænatis, primus aquâ divisit horas æquè noctium ac dierum. Idque horologium sub tecto dicavit, anno Urbis DXCV. Tamdiu populo Romano indiscreta lux fuit. Nunc revertemur ad reliqua animalia, primúmque terrestria.

LIBER VIII.

Majorum animalium genera & naturæ.

I. 1. AD reliqua transeamus animalia, & primùm terrestria. Maximum est elephas, proximumque humanis sensibus: quippe intellectus illis sermonis patrii, & imperiorum obedientia, officiorumque, quæ didicere, memoria: amoris, & gloriæ voluptas: immo verò, (quæ etiam in homine rara,) probitas, prudentia, æquitas: religio quoque siderum, Solisque ac Lunæ veneratio. Auctores sunt, in Mauritaniæ saltibus ad quemdam amnem, cui nomen est Amilo, nitescente Lunâ novâ, greges eorum descendere: ibique se purificantes sollemniter aquâ circumspergi, atque ita salutato sidere in silvas reverti, vitulorum fatigatos præ se ferentes. Alienæ quoque religionis intellectu, creduntur maria transituri non antè naves conscendere, quàm invitati rectoris jurejurando de reditu. Visique sunt fessi ægritudine, (quando & illas moles infestant morbi,) herbas su-

pini in cælum jacientes, veluti tellure precibus allegatâ. Nam quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua submittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

II. 2. Romæ juncti primùm subiere currum Pompeii Magni Africano triumpho: quod priùs Indiâ victâ, triumphante Libero patre, memoratur. Procilius negat potuisse Pompeii triumpho junctos egredi portâ. Germanici Cæsaris munere gladiatorio, quosdam etiam inconditos motus edidere, saltantium modo. Vulgare erat, per auras arma jacere non auferentibus ventis, atque inter se gladiatorios congressus edere, aut lasciviente pyrrhiche colludere: postea & per funes incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitantes: plenisque homine tricliniis accubitum iere per lectos ita libratis vestigiis, ne quis potantium attingeretur.

III. 3. Certum est unum tardioris ingenii in accipiendis quæ tradebantur, sæpius castigatum verberibus, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirum maximè, & adversis quidem funibus subire, sed regredi magis utique pronis. Mucianus ter consul auctor est, aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didicisse, solitumque præscribere ejus linguæ verbis: « Ipse ego hæc scripsi, & spolia Celtica di-

» cavi ». Itemque se vidente Puteolis, cùm advecti e nave egredi cogerentur, territos spatio pontis procul a continente porrecti, ut sese longinquitatis æstimatione fallerent, aversos retrorsus isse.

IV. Prædam ipsi in se expetendam sciunt solam esse in armis suis, quæ Juba cornua appellat, Herodotus tantò antiquior, & consuetudo meliùs, dentes. Quamobrem deciduos casu aliquo, vel senectâ defodiunt. Hoc solum ebur est: ceterò, & in his quoque, quà corpus intexit, vilitas ossea. Quamquam nuper ossa etiam in laminas secari cœpere penuriâ. Etenim rara amplitudo jam dentium, præterquam ex Indiâ, reperitur: cetera in nostro orbe cessere luxuriæ. Dentium candore intelligitur juventa. Circa hos belluis summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit prœliis hebes: alterius operario usu fodiunt radices, impellunt moles: circumventique a venantibus, primos constituunt, quibus sunt minimi, ne tanti prœlium putetur: postea fessi, impactos arbori frangunt, prædâque se redimunt.

V. 4. Mirum in plerisque animalium, scire quare petantur: sed & per cuncta quid caveant. Elephas homine obvio fortè in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidusque etiam demonstrare viam traditur. Idem vestigio hominis animad-

verſo priùs quàm homine, intremiſcere inſidiarum metu, ſubsiſtere ab olfactu, circumſpectare, iras proflare, nec calcare, ſed erutum proximo tradere, illum ſequenti, nuntio simili uſque ad extremum: & tunc agmen circumagi, & reverti, aciemque dirigi: adeò omnium odori durare virus illud, majore ex parte ne nudorum quidem pedum. Sic & tigris etiam feris ceteris truculenta, atque ipſa elephanti quoque ſpernens veſtigia, hominis viſo transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? ubi antè conſpecto illo, quem timet? Etenim tales silvas minimè frequentari certum eſt. Sanè mirentur ipſam veſtigii raritatem: ſed unde ſciunt timendum eſſe? Immo verò cur vel ipsius conſpectum paveant, tantò viribus, magnitudine, velocitate præſtantiores? Nimirum hæc eſt natura rerum, hæc potentia ejus, ſævissimas ferarum maximaſque numquam vidiſſe quod debeant timere, & ſtatim intelligere cùm sit timendum.

5. Elephanti gregatim ſemper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem transituri minimos præmittunt, ne majorum ingreſſu atterente alveum, creſcat gurgitis altitudo. Antipater auctor eſt, duos Antiocho regi in bellicis usibus, celebres etiam cognominibus, fuiſſe: etenim novere ea. Cer-

tè Cato, cùm imperatorum nomina Animalibus detraxerit, eum qui fortissimè prœliatus esset in Punicâ acie, Surum tradidit vocatum, altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis experienti renuit Ajax, alioquin dux agminis semper. Tum pronuntiatum, ejus fore principatum, qui transisset : ausumque Patroclum, ob id phaleris argenteis, quo maximè gaudent, & reliquo omni primatu donavit. Ille, qui notabatur, inediâ mortem ignominiæ prætulit. Mirus namque pudor est, victusque vocem fugit victoris : terram ac verbenas porrigit.

Pudore numquam nisi in abdito coeunt : mas quinquennis, femina decennis. Initur autem biennio, quinis (ut ferunt) cujusque anni diebus, nec ampliùs : sexto, perfunduntur amne, non antè reduces ad agmen. Nec adulteria novere : nullave propter feminas inter se prœlia, ceteris animalibus pernicialia : non quia desit illis amoris vis : namque traditur unus amasse quamdam in Ægypto corollas vendentem : ac ne quis vulgariter electam putet, mirè gratam Aristophani, celeberrimo in arte grammaticâ. Alius Menandrum Syracusanum incipientis juventæ in exercitu Ptolemæi, desiderium ejus, quoties non videret, inediâ testatus. Et unguentariam quamdam dilectam Juba tradit. Omnium amo-

ris fuere argumenta, gaudium a conſpectu, blanditiæque inconditæ, ſtipeſque, quas populus dediſſet, ſervatæ, & in ſinum effuſæ. Nec mirum eſſe amorem, quibus ſit memoria. Idem namque tradit, agnitum in ſenectâ, multos poſt annos, qui rector in juventâ fuiſſet. Item divinationem quamdam juſtitiæ. Cùm Bocchus rex triginta elephantis, totidem, in quos ſævire inſtituerat, ſtipitibus alligatos objeciſſet, procurſantibus inter eos qui laceſſerent, non potuiſſe effici, ut crudelitatis alienæ miniſterio fungerentur.

VI. 6. Elephantos Italia primùm vidit Pyrrhi regis bello, & boves Lucas appellavit, in Lucanis viſos, anno Urbis quadringentesimo ſeptuagesimo ſecundo: Roma autem in triumpho, ſeptem annis ad ſuperiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingentesimo ſecundo, victoriâ L. Metelli pontificis in Siciliâ de Pœnis captos. Centum quadraginta duo fuere (aut ut quidam CXL.) tranſvecti ratibus, quas doliorum conſertis ordinibus impoſuerat. Verrius eos pugnaſſe in Circo, interfectoſque jaculis tradit penuriâ consilii: quoniam neque ali placuiſſet, neque donari regibus. L. Piſo inductos dumtaxat in Circum, atque ut contemptus eorum increſceret, ab operariis haſtas præpilatas habentibus, per Circum totum actos. Nec

quid deinde iis factum sit, auctores explicant, qui non putant interfectos.

VII. 7. Clara est unius e Romanis dimicatio adversùs elephantum, cùm Annibal captivos nostros dimicare inter sese coegisset. Namque unum qui supererat, objecit elephanto: & ille, dimitti pactus, si interemisset, solus in arenâ congressus, magno Pœnorum dolore, confecit. Annibal, cùm famam ejus dimicationis contemptum allaturam belluis intelligeret, equites misit, qui abeuntem interficerent. Proboscidem eorum facillimè amputari, Pyrrhi prœliorum experimentis patuit. Romæ pugnasse Fenestella tradit primum omnium in Circo, Claudii Pulcri ædilitate curuli, M. Antonio, A. Postumio coss. anno Urbis sexcentesimo quinquagesimo quinto. Item post annos XX. Lucullorum ædilitate curuli adversùs tauros. Pompeii quoque altero consulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnavere in Circo viginti, aut, ut quidam tradunt, XVII. Gætulis ex adverso jaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in catervas, abrepta scuta jaciens in sublime, quæ decidentia voluptati spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore belluæ jacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, uno ictu occiso. Pilum

autem ſub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Universi eruptionem tentavere, non sine vexatione populi, circumdati clathris ferreis. Quâ de causâ Cæſar dictator, poſtea simile ſpectaculum editurus, euripis arenam circumdedit: quos Nero princeps ſuſtulit, equiti loca addens. Sed Pompeiani amiſsâ fugæ ſpe miſericordiam vulgi inenarrabili habitu quærentes ſupplicavere, quadam ſeſe lamentatione complorantes: tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris, ac munificentiæ honori ſuo exquisitæ, flens univerſus conſurgeret, diraſque Pompeio, quas ille mox luit, imprecaretur. Pugnavere & Cæſari dictatori tertio conſulatu ejus, viginti contra pedites quingentos: iterumque totidem turriti cum ſexagenis propugnatoribus eodem, quo priores, numero peditum, & pari equitum ex adverſo dimicante: poſtea singuli, principibus Claudio & Neroni, in conſummatione gladiatorum. Ipsius animalis tanta narratur clementia contra minùs validos, ut in grege pecudum occurrentia manu dimoveat, ne quod obterat imprudens: nec nisi laceſſiti noceant, ideoque gregatim ſemper ambulent, minimè ex omnibus ſolivagi. Equitatu circumventi, infirmos aut feſſos, vulneratoſve, in medium agmen recipiunt: ac velut imperio ac ratione, per vices

subeunt. Capti celerrimè mitificantur hordei succo.

VIII. 8. Capiuntur autem in Indiâ unum ex domitis agente rectore: qui deprehensum, solitarium, abactumve a grege, verberet ferum: quo fatigato, transscendit in eum, nec secus ac priorem regit. Africa foveis capit, in quas deerrante aliquo, protinus ceteri congerunt ramos, moles devolvunt, aggeres construunt, omnique vi conantur extrahere. Antea domitandi gratiâ, greges equitatu cogebant in convallem manu factam, & longo tractu fallacem: cujus inclusos ripis fossisque, fame domabant. Argumentum erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentium causâ, pedes eorum jaculantur, alioquin mollissimos. Troglodytæ contermini Æthiopiæ, qui hoc solo venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conscendunt. Inde totius agminis novissimum speculati, extremas in clunes desiliunt. Lævâ apprehénditur cauda: pedes stipantur in sinistro femine. Ita pendens alterum poplitem dextrâ cædit præacutâ bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis nervos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alii tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longiùs. Hos præcipui viribus juvenes continent: alii connixi pari

conatu contendunt, ac prætereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis vestigiis sequuntur. Elephantorum generis feminæ multò pavidiores.

IX. 9. Domantur autem rabidi, fame & verberibus, elephantis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant: & aliàs circa coitus maximè efferantur, & stabula Indorum dentibus sternunt. Quapropter arcent eos coitu, feminarumque pecuaria separant, quæ aut alio modo, quàm armentorum, habent. Domiti militant, & turres armatorum in hostes ferunt, magnâque ex parte Orientis bella conficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, vulneratique & territi retro semper cedunt, haud minore partium suarum pernicie. Indicum Afri pavent, nec contueri audent: nam & major Indicis magnitudo est.

X. 10. Decem annis gestare in utero vulgus existimat: Aristoteles biennio, nec ampliùs quàm singulos: vivere ducenis annis, & quosdam trecenis. Juventa eorum a sexagesimo incipit. Gaudent amnibus maximè, & circa fluvios vagantur, cùm alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Iidem frigoris impatientes: maximum hoc malum: inflationemque & profluvium alvi, nec alia morborum genera sentiunt. Olei potu tela, quæ corpori

pori eorum inhæreant, decidere invenio: a sudore autem faciliùs adhærescere. Et terram edisse his tabificum est, nisi sæpius mandant. Devorant autem & lapides. Truncos quidem gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosternunt, ac ita jacentium absumunt fructum. Mandunt ore: spirant & bibunt, odoranturque haud impropriè appellatâ manu. Animalium maximè odere murem: & si pabulum in præsepio positum attingi ab eo vidêre, fastidiunt. Cruciatum in potu maximum sentiunt haustâ hirudine, quam sanguisugam vulgò cœpisse appellari adverto. Hæc ubi in ipso animæ canali se fixit, intolerando adficit dolore.

Durissimum dorso tergus, ventri molle, setarum nullum tegumentum: ne in caudâ quidem præsidium abigendo tædio muscarum, (namque id & tanta vastitas sentit:) sed cancellata cutis, & invitans id genus animalium odore. Ergo cùm extenti recepere examina, arctatis in rugas repentè cancellis, comprehensas enecant. Hoc iis pro caudâ, jubâ, villo est.

Dentibus ingens pretium, & deorum simulacris lautissima ex iis materia. Invenit luxuria commendationem & aliam, expetiti in callo manûs saporis, haud aliâ de causâ, credo, quàm quia ipsum ebur sibi mandere videtur. Magnitudo dentium vi-

detur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, quà confinis Æthiopiæ est, postium vicem in domiciliis præbere: sepesque in iis & pecorum stabulis, pro palis, elephantorum dentibus fieri, Polybius tradidit, auctore Gulussâ regulo.

XI. 11. Elephantos fert Africa ultra Syrticas solitudines, & in Mauritaniâ: ferunt Æthiopes & Troglodytæ, ut dictum est: sed maximos India, bellantesque cum iis perpetuâ discordiâ dracones, tantæ magnitudinis & ipsos, ut circumplexu facili ambiant, nexuque nodi præstringant. Commoritur ea dimicatio: victusque corruens, complexum elidit pondere.

XII. 12. Mira animalium pro se cuique solertia est, ut his una. Ascendendi in tantam altitudinem difficultas draconi: itaque iter ad pabula speculatus, ab excelsâ se arbore injicit. Scit ille imparem sibi luctatum contra nexus: itaque arborum aut rupium attritum quærit. Cavent hoc dracones, ob idque gressus primùm adligant caudâ. Resolvunt illi nodos manu. At hi in ipsas nares caput condunt, pariterque spiritum præcludunt, & mollissimas lancinant partes: iidem obvii deprehensi, in adversos erigunt se, oculosque maximè petunt. Ita fit ut plerumque cæci, ac fame & mæroris tabe confecti reperiantur.

Quam quis aliam tantæ diſcordiæ cauſam attulerit, nisi naturam, ſpectaculum sibi ac paria componentem? Eſt & alia dimicationis hujus fama. Elephantis frigidissimum eſſe ſanguinem: ob id æſtu torrente præcipuè a draconibus expeti. Quamobrem in amnibus merſos insidiari bibentibus: arctatiſque illigatâ manu in aurem morſum defigere: quoniam is tantùm locus defendi non possit manu. Dracones eſſe tantos, ut totum ſanguinem capiant. Itaque elephantos ab iis ebibi, siccatoſque concidere: & dracones inebriatos opprimi, commorique.

XIII. 13. Generat eos & Æthiopia Indicis pares, vicenûm cubitorum. Id modò mirum, unde criſtatos Juba crediderit. Aſachæi vocantur Æthiopes, apud quos maximè naſcuntur. Narratur in maritimis eorum quaternos quinoſque, inter ſe cratium modo implexos, erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus.

XIV. 14. Megaſthenes ſcribit, in Indiâ ſerpentes in tantam magnitudinem adoleſcere, ut ſolidos hauriant cervos tauroſque. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, ut ſupervolantes quamvis altè perniciterque alites hauſtu raptas abſorbeant. Nota eſt, in Punicis bellis ad flumen Bagradam a Regulo imperatore balliſtis tor-

mentísque, ut oppidum aliquod, expugnata serpens CXX. pedum longitudinis. Pellis ejus maxillæque usque ad bellum Numantinum duravere Romæ in templo. Faciunt his fidem in Italiâ appellatæ boæ: in tantam amplitudinem exeuntes, ut divo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. Aluntur primò bubuli lactis succo, unde nomen traxere. Ceterorum animalium, quæ modò convecta undique, Italiam contigere sæpius, formas nihil attinet scrupulosè referre.

XV. 15. Paucissima Scythia gignit, inopiâ fruticum: pauca contermina illi Germania: insignia tamen boum ferorum genera, jubatos bisontes, excellentique vi & velocitate uros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cùm id gignat Africa, vituli potiùs cervique quadam similitudine.

XVI. Septemtrio fert & equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia, & Africa: præterea alcem, ni proceritas aurium & cervicis distinguat, jumento similem. Item natam in Scandinaviâ insulâ, nec umquam visam, in hac urbe, multis tamen narratam, achlin, haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu: ideoque non cubantem, sed acclinem arbori in somno, eâque incisâ ad insidias, capi, aliàs velocitatis me-

moratæ. Labrum ei superius prægrande: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens involvatur. Tradunt in Pæoniâ feram, quæ bonasus vocetur, equinâ jubâ, cetera tauro similem, cornibus ita in se flexis, ut non sint utilia pugnæ: quapropter fugâ sibi auxiliari, reddentem in eâ fimum, interdum & trium jugerum longitudine: cujus contactus sequentes ut ignis aliquis amburat.

XVII. Mirum pardos, pantheras, leones & similia, condito in corporis vaginas unguium mucrone, ne refringatur hebeteturve, ingredi: aversisque falculis currere, nec nisi appetendo protendere.

16. Leoni præcipua generositas, tunc, cùm colla armosque vestiunt jubæ. Id enim ætate contingit leone conceptis. Quos verò pardi generavere, semper insigni hoc carent: simili modo feminæ. Magna iis libido coitûs, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maximè spectat, inopiâ aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: variè feminis cujusque generis mares aut vi aut voluptate miscente. Unde etiam vulgare Græciæ dictum: « Semper aliquid no- » vi Africam adferre ». Odore pardi coitum sentit in adulterâ leo, totâque vi consurgit in pœnam. Idcirco ea culpa flumine abluitur, aut longiùs comitatur. Semel au-

tem edi partum, lacerato unguium acie utero in enixu, vulgum credidisse video. Ariſtoteles diverſa tradit, vir quem in iis magnâ ſecuturus ex parte, præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noſcendi, delegatâque hac commentatione Ariſtoteli, ſummo in omni doctrinâ viro, aliquot millia hominum in totius Aſiæ Græciæque tractu parere juſſa, omnium quos venatus, aucupia, piſcatuſque alebant: quibuſque vivaria, armenta, alvearia, piſcinæ, aviaria in curâ erant: ne quid uſquam genitum ignoraretur ab eo: quos percunctando, quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit: quæ a me collecta in arctum, cum iis quæ ignoraverat, quæſo ut legentes boni conſulant, in universis rerum naturæ operibus, medioque clarissimi regum omnium desiderio, curâ noſtrâ breviter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fetu parere quinque catulos, ac per annos singulos uno minùs: ab uno ſterileſcere. Informes minimaſque carnes magnitudine muſtelarum eſſe initio, ſemeſtres vix ingredi poſſe, nec nisi bimeſtres moveri. In Europâ autem inter Acheloum tantùm Neſtumque amnes leones eſſe: ſed longè viribus præſtantiores iis, quos Africa aut Syria gignant.

XVIII. Leonum duo genera: compactile & breve, crispioribus jubis. Hos pavidiores esse, quàm longos simplicique villo: eos contemptores vulnerum. Urinam mares crure sublato reddere, ut canes, gravem odore, nec minùs halitum: raros in potu: vesci alternis diebus: a saturitate interim triduò cibis carere. Quæ possint, in mandendo solida devorare: nec capiente aviditatem alvo, conjectis in fauces unguibus extrahere, ut, si fugiendum in satietate, abeant. Vitam iis longam docet argumento, quod plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Æmiliani comes, in senectâ hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non superant. Tunc obsidere Africæ urbes: eâque de causâ crucifixos vidisse se cum Scipione, quia ceteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxâ.

XIX. Leoni tantùm ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: & ubi sævit, in viros potiùs, quàm in feminas fremit, in infantes non nisi magnâ fame. Credit Libya intellectum pervenire ad eos precum. Captivam certè Gætuliæ reducem audivi, multorum in silvis impetum a se mitigatum alloquio, ausam dicere se feminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, ceterisque imperitantis, indignam ejus gloriâ prædam.

Varia circa hoc opinio, ex ingenio cujusque, vel casu, mulceri alloquiis feras: quippe obvium, serpentes extrahi cantu, cogique in pœnam, verum falsumne sit, vita non decreverit.

Leonum animi index cauda, sicut & equorum aures. Namque & has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immotâ ergo placidus, clemens, blandientique similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia. Ejus in principio, terra verberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni vulnere, sive ungue impresso, sive dente, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxii sunt. Generositas in periculis maximè deprehenditur: non in illo tantummodo, quòd spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi testatur: cooriturque non tamquam periculo coactus, sed tamquam amentiæ iratus. Illa nobilior animi significatio: quamlibet magnâ canum & venantium urgente vi, contemptim restitansque cedit in campis, & ubi spectari potest: idem ubi virgulta silvasque penetravit, acerrimo cursu fertur, velut abscondente turpitudinem loco. Dum sequitur, insilit saltu quo in fuga non utitur. Vulneratus observatione mirâ percussorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum verò

qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, correptum rotatumque sternit, nec vulnerat. Cùm pro catulis feta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat. Ceterò dolis carent & suspicione: nec limis intuentur oculis, aspicique simili modo nolunt. Creditum est, a moriente humum morderi, lacrimamque leto dari. Atque hoc tale, tam sævum animal, rotarum orbes circumacti, currusque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantusque etiam magis terrent, sed maximè ignes. Ægritudinem fastidii tantùm sentit, in quâ medetur ei contumelia, in rabiem agente adnexarum lascivià simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est.

XX. Leonum simul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scævola P. filius in curuli ædilitate. Centum autem jubatorum primus omnium L. Sulla, qui postea dictator fuit, in præturâ. Post eum Pompeius Magnus in Circo DC. in iis jubatorum CCCXV. Cæsar dictator CCCC.

XXI. Capere eos, ardui erat quondam operis, foveisque maximè. Principatu Claudii casus rationem docuit, pudendam pæne talis feræ nomine, pastoris Gætuli sago contra ingruentis impetum objecto: quod spectaculum in arenam protinus translatum est, vix credibili modo torpescente

tantâ illâ feritate, quamvis levi injectu operto capite, ita ut devinciatur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis. Quò minùs mirum sit, a Lysimacho Alexandri jussu simul incluso strangulatum leonem.

Jugo subdidit eos, primusque Romæ ad currum junxit M. Antonius, & quidem civili bello, cùm dimicatum esset in Pharsalicis campis, non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus jugum subire illo prodigio significante: nam quòd ita vectus est cum mimâ Cytheride, supra monstra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno e clarissimis Pœnorum traditur: damnatusque illo argumento, quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenii videbatur: & malè credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas.

Sunt verò & fortuita eorum quoque clementiæ exempla. Mentor Syracusanus in Syriâ leone obvio suppliciter volutante, attonitus pavore, cùm refugienti undique fera opponeret sese, & vestigia lamberet adulanti similis, animadvertit in pede ejus tumorem vulnusque, & extracto surculo liberavit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elphis Samius natione, in Africam delatus nave,

juxta litus conspecto leone hiatu minaci, arborem fugâ petit, Libero patre invocato: quoniam tum præcipuus votorum locus est, cùm spei nullus est. Neque profugienti, cùm potuisset, fera institerat: & procumbens ad arborem, hiatu, quo terruerat, miserationem quærebat. Os morsu avidiore inhæserat dentibus, cruciabatque inedia, tum pœna in ipsis ejus telis, suspectantem, ac velut mutis precibus orantem: dum fortuitu fidens non est contra feram, multò diutiùs miraculo, quàm metu, cessatum est. Degressus tandem evellit præbenti, & quàm maximè opus esset, accommodanti. Traduntque quamdiu navis ea in litore steterit, retulisse gratiam venatus aggerendo. Quâ de causâ Libero patri templum in Samo Elpis sacravit, quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellavere. Miremur postea vestigia hominum intelligi a feris, cùm etiam auxilia ab uno animalium sperent? Cur enim non ad alia iere? aut unde medicas manus hominis sciunt? nisi fortè vis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

17. Æquè memorandum & de antherâ tradit Demetrius physicus, jacentem in mediâ viâ hominis desiderio, repentè apparuisse patri cujusdam Philini, affectatoris sapientiæ: illum pavore cœpisse regredi, feram verò circumvolutari non du-

biè blandientem, sesesque conflictantem mærore, qui etiam in pantherâ intelligi posset. Feta erat, catulis procul in foveam delapsis. Primum ergo, miserationis fuit non expavescere: proximum, ei curam intendere: secutusque, quà trahebat vestem unguium levi injectu, ut causam doloris intellexit, simulque salutis suæ mercedem, exemit catulos: eâque cum iis prosequente, usque extra solitudines deductus, lætâ atque gestiente: ut facilè appareret gratiam referre, & nihil invicem imputare: quod etiam in homine rarum est.

XXII. Hæc fidem & Democrito adferunt, qui Thoantem in Arcadiâ servatum a dracone narrat. Nutrierat eum puer dilectum admodum: parensque serpentis naturam, & magnitudinem metuens, in solitudines tulerat, in quibus circumvento latronum insidiis, agnitoque voce, subvenit. Nam quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cùm essent expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris a lupâ, magnitudini fatorum accepta ferri æquiùs, quàm ferarum naturæ arbitror.

XXIII. Panthera & tigris macularum varietate propè solæ bestiarum spectantur: ceteris unus ac suus cujusque generis color est. Leonum tantùm in Syriâ niger. Pantheris in candido breves macularum oculi. Ferunt odore earum mirè sollicitari

quadrupedes cunctas, sed capitis torvitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliquâ dulcedine invitatas corripiunt. Sunt qui tradant in armo iis similem Lunæ esse maculam, crescentem in orbes, & cavantem pari modo cornua. Nunc varias, & pardos qui mares sunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in Africâ Syriâque. Quidam ab iis pantheras candore solo discernunt: nec adhuc aliam differentiam inveni.

XXIV. Senatusconsultum fuit vetus, « ne liceret Africanas in Italiam advehe» re ». Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius tribunus plebis, permisitque Circensium gratiâ importare. Primus autem Scaurus ædilitate suâ varias centum quinquaginta universas misit: dein Pompeius Magnus quadringentas decem: divus Augustus quadringentas viginti.

XXV. Idem Q. Tuberone, Paulo Fabio Maximo coss. IV. Nonas Maias, Theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romæ ostendit in caveâ mansuefactum: divus verò Claudius simul quatuor.

18. Tigrin Hyrcani & Indi ferunt animal velocitatis tremendæ, & maximè cognitæ, dum capitur totus ejus fetus, qui semper numerosus est. Ab insidiante rapitur, equo quàm maximè pernici, atque in recentes subinde transfertur. At ubi vacuum cubile reperit feta, (maribus enim

cura non est sobolis:) fertur præceps, odore vestigans. Raptor adpropinquante fremitu, abjicit unum e catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocior acta remeat, iterumque consequitur, ac subinde: donec in navim regresso irrita feritas sævit in litore.

XXVI. Camelos inter armenta pascit Oriens, quarum duo genera, Bactriæ & Arabiæ: differunt, quòd illæ bina habent tubera in dorso, hæ singula: sub pectore alterum, cui incumbant. Dentium superiore ordine, ut boves, carent in utroque genere. Omnes autem jumentorum ministeriis dorso funguntur, atque etiam equitatu in prœliis. Velocitas inter equos, sed sua cuique mensura, sicuti vires: nec ultra adsuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium adversùs equos gerunt naturale. Sitim & quatriduò tolerant: implenturque, cùm bibendi occasio est, & in præteritum, & in futurum, obturbatâ proculcatione priùs aquâ: aliter potu non gaudent. Vivunt quinquagenis annis, quædam & centenis. Utcumque rabiem & ipsæ sentiunt. Castrandi genus, etiam feminas, quæ bello præparentur, inventum est: fortiores ita fiunt coitu negato.

XXVII. Harum aliqua similitudo in duo transfertur animalia: Nabun Æthiopes vocant, collo similem equo, pedibus & cru-

ribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, unde appellata Camelopardalis, dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primùm visa Romæ. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis, quàm feritate, conspicua: quare etiam ovis feræ nomen invenit.

XXVIII. 19. Pompeii Magni primùm ludi ostenderunt Chama, quem Galli Rufium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Iidem ex Æthiopiâ, quas vocant κήπυς, quarum pedes posteriores, pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere similes. Hoc animal postea Roma non vidit.

XXIX. 20. Iisdem ludis & rhinoceros, unius in nare cornus, qualis sæpe visus. Alter hic genitus hostis elephanto: cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione alvum maximè petens, quam scit esse molliorem. Longitudo ei par, crura multò breviora, color buxeus.

XXX. 21. Lyncas vulgò frequentes & sphingas, fusco pilo, mammis in pectore geminis, Æthiopia generat, multaque alia monstri similia: pennatos equos, & cornibus armatos, quos Pegasos vocant: Crocottas, velut ex cane lupoque conceptos, omnia dentibus frangentes, protinusque devorata conficientes ventre: Cercopithecos nigris capitibus, pilo asinino, & dissimiles ceteris voce:

Indicos boves unicornes, tricornesque: Leucrocotam pernicissimam feram, asini fere magnitudine, cruribus cervinis: collo, caudâ, pectore leonis, capite melium, bisulcâ ungulâ, ore ad aures usque rescisso, dentium loco osse perpetuo. Hanc feram humanas voces tradunt imitari. Apud eosdem & quæ vocatur eale, magnitudine equi fluviatilis, caudâ elephanti, colore nigra vel fulva: maxillas apri, majora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna in pugnâ sistit, variatque infesta aut obliqua, utcumque ratio monstravit. Sed atrocissimos habet tauros silvestres, majores agrestibus, velocitate ante omnes, colore fulvos, oculis cæruleis, pilo in contrarium verso, rictu ad aures dehiscente, juxta cornua mobilia: tergori duritia silicis, omne respuens vulnus. Feras omnes venantur: ipsi non aliter, quàm foveis capti, feritate semper intereunt. Apud eosdem nasci Ctesias scribit, quam mantichoran appellat, triplici dentium ordine pectinatim coeuntium, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, caudâ scorpionis modo spicula infigentem: vocis, ut si misceatur fistulæ & tubæ concentus: velocitatis magnæ, humani corporis vel præcipuè appetentem.

XXXI. In Indiâ & boves solidis un-

gulis, unicornes: & feram nomine axin, hinnulei pelle, pluribus candidioribusque maculis, sacrorum Liberi patris. Orsæi Indi simias candentes toto corpore venantur. Asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, caudâ apro, mugitu gravi, uno cornu nigro mediâ fronte cubitorum duûm eminente. Hanc feram vivam negant capi.

XXXII. Apud Hesperios Æthiopas fons est Nigris, ut plerique existimavere, Nili caput: argumenta, quæ diximus, persuadent. Juxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioquin, ceterisque membris iners, caput tantùm prægrave ægre ferens: id dejectum semper in terram: aliàs internecio humani generis, omnibus qui oculos ejus vidêre confestim exspirantibus.

XXXIII. Eadem & basilisci serpentis est vis. Cyrenaica hunc generat provincia, duodenûm non ampliùs digitorum magnitudine, candidâ in capite maculâ, ut quodam diademate insignem. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici, ut reliquæ, corpus impellit, sed celsus & erectus in medio incedens. Necat frutices, non contactos modò, verùm & adflatos: exurit herbas, rumpit saxa. Talis vis malo est. Creditum quondam, ex equo occisum hastâ, & per eam subeunte vi, non

equitem modò, sed equum quoque absumptum. Atque huic tali monstro (sæpe enim enectum concupivere reges videre) mustelarum virus exitio est: adeò naturæ nihil placuit esse sine pari. Injiciunt eas cavernis facilè cognitis soli tabe: necant illæ simul odore, moriunturque, & naturæ pugna conficitur.

XXXIV. 22. Sed in Italiâ quoque creditur luporum visus esse noxius: vocemque homini, quem priores contemplentur, adimere ad præsens. Inertes hos parvosque Africa & Ægyptus gignunt: asperos trucesque, frigidior plaga. Homines in lupos verti, rursumque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia, quæ fabulosa tot sæculis comperimus. Unde tamen ista vulgo infixa sit fama in tantum, ut in maledictis versipelles habeat, indicabitur. Evanthes inter auctores Græciæ non spretus, tradit Arcadas scribere, ex gente Anthi cujusdam, sorte familiæ lectum, ad stagnum quoddam regionis ejus duci, vestituque in quercu suspenso transnatare, atque abire in deserta, transfigurarique in lupum, & cum ceteris ejusdem generis congregari per annos novem. Quo in tempore si homine se abstinuerit, reverti ad idem stagnum: & cùm transnataverit, effigiem recipere, ad pristinum habitum addito no-

vem annorum senio. Id quoque Fabius, eamdem recipere vestem. Mirum est quò procedat Græca credulitas! Nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat. Itaque Agriopas, qui Olympionicas scripsit, narrat Demænetum Parrhasium in sacrificio, quod Arcades Jovi Lycæo humanâ etiam tum hostiâ faciebant, immolati pueri exta degustasse, & in lupum se convertisse: eumdem decimo anno restitutum athleticæ, certasse in pugilatu, victoremque Olympiâ reversum. Quin & caudæ hujus animalis creditur vulgò inesse amatorium virus exiguo in villo, eumque, cùm capiatur, abjici, nec idem pollere, nisi viventi direptum. Dies, quibus coeat, toto anno non ampliùs duodecim. Eumdem in fame vesci terrâ. Inter auguria, ad dexteram commeantium præciso itinere, si pleno id ore fecerit, nullum ominum præstantius. Sunt in eo genere, qui cervarii vocantur, qualem e Galliâ in Pompeii Magni arenâ spectatum diximus. Huic quamvis in fame mandenti, si respexerit, oblivionem cibi subrepere aiunt, digressumque quærere aliud.

XXXV. 23. Quod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem ejus plerasque terræ habere, in quâ occultentur. Innumera esse genera. Cerastis corpore eminere corniculа sæpe quadrigemina: quorum motu,

reliquo corpore occultato, sollicitent ad se aves. Geminum caput amphisbænæ, hoc est, & a caudâ, tamquam parum esset uno ore fundi venenum. Aliis squamas esse, aliis picturas: omnibus exitiale virus. Jaculum ex arborum ramis vibrari: nec pedibus tantùm pavendas serpentes, sed & missili volare tormento. Colla aspidum intumescere, nullo ictûs remedio, præterquam si confestim partes contactæ amputentur. Unus huic tam pestifero animali sensus, vel potiùs affectus est. Conjugia ferme vagantur: nec nisi cum pari vita est: itaque alterutrâ interemptâ, incredibilis alteri ultionis cura. Persequitur interfectorem, unumque eum in quantolibet populi agmine notitiâ quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus arcetur, aut præceleri fugâ. Non est fateri, rerum natura largiùs mala, an remedia genuerit. Jam primùm hebetes oculos huic malo dedit: eosque non in fronte ex adverso cernere, sed in temporibus: itaque excitatur pede sæpius quàm visu.

24. Deinde internecinum bellum cum ichneumone.

XXXVI. Notum est animal hac gloriâ maximè, in eâdem natum Ægypto. Mergit se limo sæpius, siccatque Sole. Mox ubi pluribus eodem modo se coriis lori-

tavit, in dimicationem pergit. In eâ caudam attollens, ictus irritos aversus excipit, donec obliquo capite speculatus invadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitiùs debellat animal.

XXXVII. 25. Crocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terrâ pariter ac flumine infestum. Unum hoc animal terrestre linguæ usu caret. Unum superiore mobili maxillâ imprimit morsum, aliàs terribilem, pectinatim stipante se dentium serie. Magnitudine excedit plerumque duodeviginti cubita. Parit ova quanta anseres: eaque extra eum locum semper incubat, prædivinatione quadam, ad quem summo auctu eo anno accessurus est Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in majorem crescit magnitudinem. Et unguibus hic armatus est, contra omnes ictus cute invictâ. Dies in terrâ agit, noctes in aquâ, teporis utrumque ratione. Hunc saturum cibo piscium, & semper esculento ore, in litore somno datum, parva avis, quæ trochilos ibi vocatur, rex avium in Italiâ, invitat ad hiandum pabuli sui gratiâ, os primùm ejus adsultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quàm maximè hiantes: in quâ voluptate somno pressum conspicatus ichneumon, per easdem fauces, ut telum aliquod, immissus, erodit alvum.

XXXVIII. Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, est in Nilo natus scincos, contra venena præcipuus antidotis: item ad inflammandam virorum Venerem. Verùm in crocodilo major erat pestis, quàm ut uno esset ejus hoste natura contenta. Itaque & delphini immeantes Nilo, quorum dorso tamquam ad hunc usum cultellata inest spina, abigentes eos prædâ, ac velut in suo tantùm amne regnantes, alioqui impares viribus ipsi, astu interimunt: callent enim in hoc cuncta animalia, sciuntque non sua modò commoda, verùm & hostium adversa: norunt sua tela, norunt occasiones, partesque dissidentium imbelles. In ventre mollis est tenuisque cutis crocodilo: ideo se, ut territi, mergunt delphini, subeuntesque alvum illâ secant spinâ. Quin & gens hominum est huic belluæ adversa in ipso Nilo Tentyritæ, ab insulâ, in quâ habitat, appellata. Mensura eorum parva, sed præsentia animi in hoc tantùm usu mira. Terribilis hæc contra fugaces bellua est; fugax contra insequentes: sed adversùm ire soli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorsoque equitantium modo impositi, hiantibus resupino capite ad morsum, additâ in os clavâ, dextrâ ac lævâ tenentes extrema ejus utrimque, ut frenis in terram agunt captivos: ac voce etiam solâ terri-

....

tos, cogunt evomere recentia corpora ad ſepulturam. Itaque uni ei inſulæ crocodili non adnatant: olfactuque ejus generis hominum, ut Pſyllorum ſerpentes fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aquâ, extrà acerrimi viſûs: quatuorque menſes hiemis inediâ ſemper tranſmittere in ſpecu. Quidam hoc unum quamdiu vivat, creſcere arbitrantur: vivit autem longo tempore.

XXXIX. Major altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: ungulis binis, quales bubus, dorſo equi, & jubâ, & hinnitu, roſtro resimo, caudâ & dentibus aprorum aduncis, ſed minùs noxiis: tergoris ad ſcuta galeaſque impenetrabilis, præterquam si humore madeat. Depaſcitur ſegetes, deſtinatione antè (ut ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus veſtigiis, ne quæ revertenti insidiæ comparentur.

XL. 26. Primus eum, & quinque crocodilos Romæ ædilitatis ſuæ ludis M. Scaurus temporario euripo oſtendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magiſter exſtitit. Assiduâ namque ſatietate obeſus exit in litus, recentes arundinum cæſuras ſpeculatum: atque ubi acutissimam videt ſtirpem, imprimens corpus, venam quamdam in crure vulnerat, atque ita profluvio ſanguinis morbidum aliàs cor-

pus exonerat, & plagam limo rursus obducit.

XLI. 27. Simile quiddam & volucris in eadem Ægypto monstravit quæ vocatur ibis: rostri aduncitate per eam partem se perluens, quâ reddi ciborum onera maximè salubre est. Nec hæc sola a multis animalibus reperta sunt, usui futura & homini. Dictamnum herbam extrahendis sagittis cervi monstravere, percussi eo telo, pastuque ejus herbæ ejecto. Iidem percussi a phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur. Est & ad serpentium ictus præcipua, quâ se lacerti, quoties cùm his conseruere pugnam, vulnerati refovent. Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstravere, vexatis pullorum oculis illâ medentes.

Testudo cunilæ, quam bubulam vocant, pastu, vires contra serpentes refovet: mustela rutæ, in murium venatu cum iis dimicatione consertâ: Ciconia origano, ederâ apri in morbis sibi medentur, & cancros vescendo, maximè mari ejectos. Anguis hiberno situ membranâ corporis obductâ, feniculi succo impedimentum illud exuit, nitidusque vernat. Exuit autem a capite primùm, nec celeriùs quàm uno die ac nocte replicans, ut extrà fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hibernâ latebrâ

latebrâ visu obscurato, marathro herbæ sese adfricans, oculos inungit ac refovet: si verò squamæ obtorpuere, spinis juniperi se scabit. Draco vernam nauseam silvestris lactucæ succo restinguit. Pantheras perfricatâ carne aconito, (venenum id est) barbari venantur. Occupat illico fauces earum angor: quare pardalianches id venenum appellavere quidam. At fera contra hoc excrementis hominis sibi medetur: & aliàs tam avida eorum, ut a pastoribus ex industriâ in aliquo vase suspensa altiùs, quàm ut queat saltu attingere, jaculando se appetendoque deficiat, & postremò exspiret: alioqui vivacitatis adeò lentæ, ut ejectis interaneis diu pugnet. Elephas chamæleone concolori frondi devorato, occurrit oleastro huic veneno suo. Ursi, cùm mandragoræ mala gustavere, formicas lambunt. Cervus herbâ cinare venenatis pabulis resistit. Palumbes, graculi, merulæ, perdices, lauri folio annuum fastidium purgant: columbæ, turtures, & gallinacei, herbâ quæ vocatur helxine: anates, anseres, ceteræque aquaticæ herbâ siderite: grues & similes, junco palustri. Corvus occiso chamæleone, qui etiam victori nocet, lauro infectum virus extinguit.

XLII. 28. Millia præterea, ut pote cùm plurimis animalibus eadem natura rerum,

cæli quoque obſervationem & ventorum, imbrium, tempeſtatum præſagia, aliis alia dederit, quod perſequi immenſum eſt, æquè ſcilicet quàm reliquam cum singulis hominum ſocietatem. Siquidem & pericula præmonent, non fibris modò extiſque, circa quod magna mortalium portio hæret, ſed aliâ quadam significatione. Ruinis imminentibus muſculi præmigrant, aranei cum telis primi cadunt. Auguria quidem artem fecere apud Romanos: & ſacerdotum collegium vel maximè ſollemne eſt. In Thraciâ locis rigentibus & vulpes, animal alioqui ſolertiâ dirum: amnes gelatos, lacuſque non nisi ad ejus itum reditumque tranſeunt. Obſervatum, eam aure ad glaciem appositâ, conjectare craſsitudinem gelus.

XLIII. 29. Nec minùs clara exitii documenta ſunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro auctor eſt, a cuniculis ſuffoſſum in Hiſpaniâ oppidum, a talpis in Theſſaliâ: ab ranis civitatem in Galliâ pulſam, ab locuſtis in Africâ: ex Gyaro Cycladum inſulâ incolas a muribus fugatos, in Italiâ Amyclas a ſerpentibus deletas. Citra Cynamolgos Æthiopas latè deſerta regio eſt, a ſcorpionibus & ſolipugis gente ſublatâ: & a ſcolopendris abactos Rhœtienſes, auctor eſt Theophraſtus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

XLIV. 30. Hyænis utramque esse naturam, & alternis annis mares, alternis feminas fieri, parere sine mare, vulgus credit, Aristoteles negat. Collum & juba continuitate spinæ porrigitur, flectique, nisi circumactu totius corporis, nequit. Multa præterea mira traduntur. Sed maximè sermonem humanum inter pastorum stabula adsimulare, nomenque alicujus addiscere, quem evocatum foras laceret. Item vomitionem hominis imitari, ad sollicitandos canes, quos invadat. Ab uno animali sepulcra erui, inquisitione corporum. Feminam rarò capi. Oculis mille esse varietates, colorumque mutationes. Præterea umbræ ejus contactu canes obmutescere. Et quibusdam magicis artibus omne animal, quod ter lustraverit, in vestigio hærere.

XLV. Hujus generis coitu leæna Æthiopica parit corocottam, similiter voces imitantem hominum pecorumque. Acies ei perpetua: in utraque parte oris nullis gingivis, dente continuo: qui ne contrario occursu hebetetur, capsarum modo includitur. Hominum sermones imitari & manticheram in Æthiopiâ, auctor est Juba.

XLVI. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africâ, quæ & asinorum silvestrium multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli feminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo gravidas

custodiunt, morsuque natos mares castrant. Contrà gravidæ latebras petunt, & parere furto cupiunt, gaudentque copiâ libidinis.

XLVII. Easdem partes sibi ipsi Pontici amputant fibri, periculo urgente, ob hoc se peti gnari: castoreum id vocant medici: aliàs animal horrendi morsûs, arbores juxta flumina, ut ferro, cædit: hominis parte comprehensâ, non antequam fracta concrepuerint ossa, morsus resolvit. Cauda piscium iis, cetera species lutræ. Utrumque aquaticum: utrique mollior plumâ pilus.

XLVIII. 31. Ranæ quoque rubetæ, quarum & in terrâ, & in humore vita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea adsiduè ac resumere a pastu dicuntur, venena tantùm semper sibi reservantes.

XLIX. Similis & vitulo marino victus, in mari ac terrâ: simile fibris & ingenium. Evomit fel suum, ad multa medicamenta utile: item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens. Theophrastus auctor est, anguis modo & stelliones senectutem exuere, eamque protinus devorare, præripientes comitiali morbo remedia. Eosdem mortiferi in Græciâ morsûs, innoxios esse in Siciliâ.

L. 32. Cervis quoque est sua malignitas, quamquam placidissimo animalium. Urgente vi canum, ultro confugiunt ad hominem.

Et in pariendo semitas minùs cavent, humanis vestigiis tritas, quàm secreta ac feris opportuna. Conceptus earum post Arcturi sidus. Octonis mensibus ferunt partus, interdum & geminos. A conceptu separant se. At mares relicti rabie libidinis sæviunt: fodiunt scrobes. Tunc rostra eorum nigrescunt, donec aliqui abluant imbres. Feminæ autem ante partum purgantur herbâ quadam, quæ seselis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas, quæ aros & seselis appellantur, pastæ, redeunt ad fetum: illis imbui lactis primos volunt succos, quacumque de causâ. Editos partus exercent cursu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, saltumque demonstrant. Jam mares soluti desiderio libidinis, avidè petunt pabula. Ubi se præpingues sensere, latebras quærunt, fatentes incommodum pondus. Et aliàs semper in fugâ adquiescunt, stantesque respiciunt: cùm propè ventum est, rursus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, ut ictu levi rumpatur intus. Fugiunt autem latratu canum audito secundâ semper aurâ, ut vestigia cum ipsis abeant. Mulcentur fistulâ pastorali & cantu: cùm erexere aures, acerrimi auditûs: cùm remisere, surdi. Ceterò animal simplex, & omnium rerum miraculo stupens: in tantum, ut equo aut buculâ ac-

cedente propiùs, hominem juxtà venantem non cernant: aut si cernant, arcum ipsum sagittasque mirentur. Maria tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentium clunibus, vicibusque ad terga redeuntes. Hoc maximè notatur a Ciliciâ Cyprum trajicientibus. Nec vident terras, sed in odore earum natant. Cornua mares habent, solique animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt: ideo sub ipsâ die quàm maximè invia petunt. Latent amissis velut inermes: sed & hi bono suo invident. Dextrum cornu negant inveniri, ceu medicamento aliquo præditum: idque mirabilius fatendum est, cùm & in vivariis mutent omnibus annis: defodi ab iis putant. Accensi autem utriuslibet odore comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoque ætatis in illis gerunt, singulos annis adjicientibus ramos usque ad sexennes. Ab eo tempore similia revivescunt: nec potest ætas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos, aut nullos habent: nec in cornibus imis ramos, alioqui ante frontem prominere solitos junioribus. Non decidunt castratis cornua, nec nascuntur. Erumpunt autem renascentibus tuberibus primò aridæ cutis similia. Eadem teneris increscunt ferulis, arundineas in paniculas molli plumata lanugine. Quamdiu

carent iis, noctibus procedunt ad pabula: increscentia Solis vapore durant, ad arbores subinde experientes: ubi placuit robur, in aperta prodeunt. Captique jam sunt, ederâ in cornibus viridante ex attritu arborum, ut in aliquo ligno, teneris, dum experiuntur, innatâ. Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuisse tradunt Q. Sertorii cervam, quam esse fatidicam Hispaniæ gentibus persuaserat. Et iis est cum serpente pugna. Vestigant cavernas, nariumque spiritu extrahunt renitentes. Ideo singulare abigendis serpentibus, odor adusto cervino cornu. Contra morsus verò præcipuum remedium ex coagulo hinnulei in matris utero occisi. Vita cervis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis jam cute in magnâ obesitate. Febrium morbos non sentit hoc animal, quin & medetur huic timori. Quasdam modò principes feminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, & longo ævo caruisse febribus: quod ita demum existimant ratum, si vulnere uno interierit.

33. Eadem est specie, barbâ tantùm & armorum villo distans, quem τραγέλαφον vocant, non alibi, quàm juxta Phasin amnem, nascens.

LI. Cervos Africa propemodum sola non gignit: At chamæleonem & ipsa, quamquam frequentiorem Indiæ. Figura & magnitudo erat lacerti, nisi crura essent recta & excelsiora. Latera ventri junguntur, ut piscibus, & spina simili modo eminet. Rostrum, ut in parvo, haud absimile suillo: cauda prælonga in tenuitatem desinens, & implicans se viperinis orbibus: ungues adunci: motus tardior, ut testudini: corpus asperum, ceu crocodilo: oculi in recessu cavo, tenui discrimine prægrandes, & corpori concolores: numquam eos operit: nec pupillæ motu, sed totius oculi versatione circumaspicit. Ipse celsus hianti semper ore, solus animalium nec cibo nec potu alitur, nec alio quàm aeris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior: mutat namque eum subinde, & oculis, & caudâ, & toto corpore, redditque semper quemcumque proximè attingit, præter rubrum candidumque. Defuncto pallor est. Caro in capite & maxillis, & ad commissuram caudæ ad modum exigua, nec alibi toto corpore: sanguis in corde, & circa oculos tantùm: viscera sine splene. Hibernis mensibus latet, ut lacerta.

LII. 34. Mutat colores & Scytharum tarandus, nec aliud ex iis quæ pilo vestiuntur, nisi in Indiis lycaon, cui jubata tra-

ditur cervix. Nam thoes (luporum id genus est procerius longitudine, brevitate crurum dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini) habitum, non colorem mutant, per hiemes hirti, æstate nudi. Tarando magnitudo, quæ bovi: caput majus cervino, nec absimile: cornua ramosa, ungulæ bifidæ, villus magnitudine ursorum. Sed cùm libuit sui coloris esse, asini similis est. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumque reddit, in quibus latet, metuens, ideoque raró capitur. Mirum esset habitum corpori tam multiplicem dari, mirabilius & villo.

LIII. 35. Hystrices generat India & Africa spinâ contectas, herinaceorum genere: sed hystrici longiores aculei, & cùm intendit cutem, missiles. Ora urgentium figit canum, & paulo longiùs jaculatur. Hibernis autem se mensibus condit: quæ natura multis, & ante omnia ursis.

LIV. 36. Eorum coitus hiemis initio: nec vulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexisque. Deinde secessus in specus separatim, in quibus pariunt trigesimo die, plurimùm quinos. Hi sunt candida informisque caro, paulo muribus major, sine oculis, sine pilo, ungues tantùm prominent: hanc lambendo

paulatim figurant. Nec quidquam rariùs, quàm parientem videre ursam. Ideo mares quadragenis diebus latent, feminæ quaternis mensibus. Specus si non habuere, ramorum fruticumque congerie ædificant, impenetrabiles imbribus, mollique fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam gravi somno premuntur, ut ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pinguescunt. Illi sunt adipes medicaminibus apti, contraque capilli defluvium tenaces. Ab iis diebus resident, ac priorum pedum suctu vivunt. Fetus rigentes adprimendo pectori fovent, non alio incubitu, quàm ad ova volucres. Mirum dictu, credit Theophrastus, per id tempus coctas quoque ursorum carnes, si adserventur, increscere. Cibi nulla tunc argumenta, nec nisi humoris minimum in alvo inveniri: sanguinis exiguas circa corda tantùm guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt vere, sed mares præpingues: cujus rei causa non prompta est: quippe nec somno quidem saginatis, præter quatuordecim dies, ut diximus. Exeuntes herbam quamdam aron nomine laxandis intestinis alioqui concretis devorant, circaque surculos dentium prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur: quâ maximè causâ favos expetunt, ut convulneratum ab apibus os levet sanguine grave;

dinem illam. Invalidissimum urso caput, quod leoni fortissimum; ideo urgente vi, præcipitaturi se ex aliquâ rupe, manibus eo operto jaciuntur: ac sæpe in arenâ colapho infracto exanimantur. Cerebro veneficium inesse Hispaniæ credunt, occisorumque in spectaculis capita cremant, testato, quoniam potum in ursinam rabiem agat. Ingrediuntur & bipedes. Arborem aversi derepunt. Tauros, ex ore cornibusque eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior. Annalibus notatum est, M. Pisone, M. Messalâ coss. a. d. XIV. Kalendas Octobr. Domitium Ahenobarbum ædilem curulem ursos Numidicos centum, & totidem venatores Æthiopas in Circo dedisse. Miror adjectum Numidicos fuisse, cùm in Africâ ursum non gigni constet.

LV. 37. Conduntur hieme & Pontici mures, hi dumtaxat albi: quorum palatum in gustu sagacissimum, auctores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & Alpini, quibus magnitudo melium est: sed hi pabulo antè in specus convecto, cùm quidam narrent alternos marem ac feminam, supra se complexo fasce herbæ, supinos, caudâ mordicus adprehensâ, invicem detrahi ad specum, ideoque illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares

& in Ægypto: similiterque resident in clunes, & binis pedibus gradiuntur, prioribusque, ut manibus utuntur.

LVI. Præparant hiemi & herinacei cibos: ac volutati supra jacentia poma adfixa spinis, unum ampliùs tenentes ore, portant in cavas arbores. Iidem mutationem Aquilonis in Austrum, condentes se in cubile præsagiunt. Ubi verò sensere venantem, contracto ore pedibusque, ac parte omni inferiore, quâ raram & innocuam habent lanuginem, convolvuntur in formam pilæ, ne quid comprehendi possit præter aculeos. In desperatione verò, urinam ex se reddunt tabificam, tergori suo spinisque noxiam, propter hoc se capi gnari. Quamobrem exinanitâ priùs urinâ venari, ars est. Et tum præcipua dos tergori, aliàs corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiam si vivat subtractus fugâ: ob id non nisi in novissimâ spe maleficio eo perfunditur: quippe & ipsi odere suum veneficium, ita parcentes sibi, terminumque supremum opperientes, ut ferme antè captivitas occupet. Calidæ postea aquæ adspersu resolvitur pila: adprehensusque pede altero e posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter non est occidere, & tergori parcere. Ipsum animal, non ut remur plerique, vitæ hominum supervacuum est: si non sint

illi aculei, frustra vellerum mollitie in pecude mortalibus datâ: hac cute expoliuntur vestes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolio invenit, de nullâ re crebrioribus senatusconsultis, nulloque non principe adito querimoniis provincialibus.

LVII. 38. Urinæ & e duobus aliis animalibus ratio mira est. Leontophonon accipimus vocari parvum, nec aliubi nascens, quàm ubi leo gignitur: quo gustato tanta illa vis, ut ceteris quadrupedum imperitans, illico exspiret. Ergo corpus ejus adustum adspergunt aliis carnibus polentæ modo, insidiantes feræ; necantque etiam cinere. Tam contraria est pestis. Haud immeritò igitur odit leo, visumque frangit, & citra morsum exanimat. Ille contrà urinam spargit, prudens hanc quoque leoni exitialem.

Lyncum humor ita redditus, ubi gignuntur, glaciatur arescitve in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id succino a plerisque ita generari prodito. Novere hoc, sciuntque lynces, & invidentes urinam terrâ operiunt, eóque celeriùs solidatur illa.

LVIII. Alia solertia in metu melibus: sufflatæ cutis distentu ictus hominum & morsus canum arcent. Provident tempestatem & sciuri: obturatisque, quà spiratu-

rus est ventus, cavernis, ex aliâ parte aperiunt fores: de cetero ipsis villosior cauda pro tegumento est. Ergo in hiemes aliis provisum pabulum, aliis pro cibo somnus.

LIX. 39. Serpentium vipera sola terrâ dicitur condi: ceteræ arborum aut saxorum cavis. Et aliàs vel annuâ fame durant, algore modò dempto. Omnia secessûs tempore veneno orba dormiunt.

Simili modo & cochleæ. Illæ quidem iterum & æstatibus, adhærentes maximè saxis: aut etiam injuriâ resupinatæ avulsæque, non tamen exeuntes. In Balearibus verò insulis cavaticæ appellatæ, non prorepunt e cavis terræ: neque herbâ vivunt, sed uvæ modo inter se cohærent. Est & aliud genus minus vulgare, adhærente operculo ejusdem testæ se operiens: obrutæ terrâ semper hæ, & circa maritimas tantùm Alpes quondam effossæ, cœpere jam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatissimæ in Astypalæâ insulâ.

LX. Lacertæ, inimicissimum genus cochleis, negantur semestrem vitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales, in Indiæ verò Nysâ monte, XXIV. in longitudinem pedum, colore fulvi, aut punicei, aut cærulei.

LXI. 40. Ex his quoque animalibus, quæ nobiscum degunt, multa sunt cognitu di-

gna : fidelissimumque ante omnia homini canis, atque equus. Pugnasse adversùs latrones canem pro domino accepimus, confectumque plagis a corpore non recessisse, volucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conventu percussorem domini, laniatuque, & latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exsilio reduxere, prœliati contra resistentes. Propter bella Colophonii, itemque Castabalenses, cohortes canum habuere: hæ primæ dimicabant in acie numquam detrectantes: hæc erant fidelissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendêre Cimbris cæsis domus eorum plaustris impositas. Canis Iasone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediâque consumptus est. Is verò, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi rogo, injecit se flammæ: similiterque Hieronis regis. Memorat & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis, uxore ejus Consingi laceratâ, propter lasciviorem cum marito jocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Cascellium jus civile docuit, asturcone e suburbano redeuntem, cùm advesperavisset, canis a grassatore defendit. Item Cælium senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppressum: nec priùs ille vulneratus est, quàm cane interempto. Sed

ſuper omnia in noſtro ævo actis populi Romani teſtatum, Appio Junio & P. Silio coſſ. cùm animadverteretur ex causâ Neronis Germanici filii, in Titium Sabinum, & ſervitia ejus, unius ex his canem nec a carcere abigi potuiſſe, nec a corpore receſſiſſe abjecti in gradibus Gemitoriis, mæſtos edentem ululatus, magnâ populi Romani coronâ: ex quâ cùm quidam ei cibum objeciſſet, ad os defuncti tuliſſe. Innatavit idem cadaver in Tiberim abjecti ſuſtentare conatus, effusâ multitudine ad ſpectandum animalis fidem.

Soli dominum novere: & ignotum quoque, si repentè veniat, intelligunt. Soli nomina ſua, ſoli vocem domeſticam agnoſcunt. Itinera, quamvis longa, meminere. Nec ulli præter hominem memoria major. Impetus eorum & ſævitia mitigatur ab homine considente humi.

Plurima alia in his quoque vita invenit. Sed in venatu ſolertia & ſagacitas præcipua eſt. Scrutatur veſtigia atque perſequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens: quâ visâ quàm silens & occulta, quàm significans demonſtratio eſt, caudâ primum, deinde roſtro? Ergo etiam ſenectâ feſſos, cæcoſque, ac debiles sinu ferunt, ventos & odorem captantes, prodenteſque roſtro cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: & ob id

in silvis coitûs tempore alligant feminas. Primo & secundo fetu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem e lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem e canibus & ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Namque inter se exercent etiam magisteria. Certum est juxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum aviditati occasionem præbeant. Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis unum: cujus specie delectatus jussit ursos, mox apros, & deinde damas emitti, contemptu immobili jacente eo. Quâ segnitie tanti corporis offensus imperator generosi spiritûs, eum interimi jussit. Nuntiavit hoc fama regi. Itaque alterum mittens addidit mandata, ne in parvis experiri vellet, sed in leone, elephantove. Duos sibi fuisse: hoc interempto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. Postea elephantum jussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primùm latratu intonuit: moxque increvit adsultans, contraque belluam exsurgens hinc & illinc, artifici dimicatione, quâ maximè opus esset, infestans atque evitans, donec assiduâ rotatam vertigine adflixit, ad casum ejus tellure concussâ.

LXII. Canum generi bis anno partus. Justa ad pariendum annua ætas. Gerunt uterum sexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quò largiore aluntur lacte, eò tardiorem visum accipiunt: non tamen umquam ultra vicesimum primum diem, nec ante septimum. Quidam tradunt, si unus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo: Idemque in singulos adjici, totidemque esse tarditatis ad lucem dies: Et ab eâ, quæ femina sit ex primiparâ genita, faunos cerni. Optimus in fetu qui novissimus cernere incipit, aut quem primum fert in cubile feta.

LXIII. Rabies canum Sirio ardente homini pestifera, ut diximus, ita morsis letali aquæ metu. Quapropter obviàm itur per XXX. eos dies, gallinaceo maximè fimo immixto canum cibis: aut si prævenerit morbus, veratro.

41. A morsu verò unicum remedium oraculo quodam nuper repertum, radix silvestris rosæ, quæ cynorrhodos appellatur. Columella auctor est, si quadragesimo die, quàm sit natus, castretur morsu cauda, summusque ejus articulus auferatur, sequenti nervo exempto, nec caudam crescere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum, in prodigiis (quod equidem adnotaverim) accepimus: & serpentem latrasse, cùm pulsus est regno Tarquinius.

LXIV. 42. Eidem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalon eum vocarunt, sive ab aſpectu torvo, sive ab insigni taurini capitis, armo impressi. Tredecim talentis ferunt ex Philonici Pharſalii grege emptum, etiam tum puero capto ejus decore. Neminem hic alium, quàm Alexandrum, regio inſtratus ornatu, recepit in ſedem, alios passim recipiens. Idem in prœliis memoratæ cujuſdam perhibetur operæ, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium transire Alexandrum non paſſus: multa præterea ejuſdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exſequias: urbemque tumulo circumdedit nomine ejus. Nec Cæſaris dictatoris quemquam alium recepiſſe dorſo equus traditur: idemque humanis similes pedes priores habuiſſe, hac effigie locatus ante Veneris Genetricis ædem. Fecit & divus Auguſtus equo tumulum, de quo Germanici Cæſaris carmen eſt. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum a Semiramide uſque in coitum, Juba auctor eſt. Scythici quidem equitatus equorum gloriâ ſtrepunt. Occiſo regulo ex provocatione dimicante, hoſtem cùm victor ad ſpoliandum veniſſet, ab equo ejus ictibus morſuque confectum. Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiiſſe prærupta, atque exani-

matum. Equæ eadem ex causâ in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis est: atque in grege prioris anni sorore libentiùs etiam, quàm matre, equa comitatur. Docilitas tanta est, ut universus Sybaritani exercitûs equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moveri solitus inveniatur. Iidem præsagiunt pugnam, & amissos lugent dominos, lacrimasque interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege equus ejus inediâ vitam finivit. Phylarchus refert Centaretum e Galatis, in prœlio occiso Antiocho, potitum equo ejus conscendisse ovantem. At illum indignatione accensum domitis frenis, ne regi posset, præcipitem in abrupta isse, examimatumque unà. Philistus a Dionysio relictum in cœno hærentem, ut sese evellisset, secutum vestigia domini, examine apum jubæ inhærente: eoque ostento tyrannidem a Dionysio occupatam.

LXV. Ingenia eorum inenarrabilia: jaculantes obsequia experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nisuque invitantium. Jam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in Circo ad currus juncti, non dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudii Cæsaris sæcularium ludorum Circensibus, excusso in carceribus aurigâ Albato Corace, occupavere prima: tum ob-

timere, opponentes, effundentes, omniaque contra æmulos, quæ debuissent peritissimo aurigâ insistente, facientes: cùm puderet hominum artem ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad cretam stetere. Majus augurium apud priscos, plebeiis Circensibus excusso aurigâ, ita ut si staret, in Capitolium cucurrisse equos, ædemque ter lustrasse: maximum verò eodem pervenisse ab Veiis cum palmâ & coronâ, effuso Ratumenâ, qui ibi vicerat: unde postea nomen portæ est.

Sarmatæ longinqua itinera acturi, inediâ pridie præparant eos, potum exiguum impertientes: atque ita per centena millia & quinquaginta continuo cursu euntibus insident. Vivunt annis quidam quinquagenis, feminæ minore spatio: eædem quinquennio finem crescendi capiunt, mares anno addito. Forma equorum, quales maximè legi oporteat, pulcherrimè quidem Virgilio vate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de jaculatione equestri condito: & fere inter omnes constare video. Diversa autem Circo ratio quæritur. Itaque cùm bimi in alio subigantur imperio, non ante quinquennes ibi certamen accipit.

LXVI. Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus verno æquinoctio, bimo utrimque, vulgaris: sed a trimatu firmior partus. Ge-

Partûs caritas ſumma, ſed aquarum tædium majus. Per ignes ad fetus tendunt: eædem, si rivus minimus intersit, horrent ita, ut pedes omnino caveant tingere. Nec nisi aſſuetos potant fontes, quæ ſunt in pecuariis, atque ita ut sicco tramite ad potum eant: nec pontes tranſeunt, per raritatem eorum tranſlucentibus fluviis. Mirumque dictu, sitiunt: & si immutentur aquæ, ut bibant cogendæ exorandæve ſunt. Nec nisi ſpatiosâ incubitant laxitate: varia namque ſomno viſa concipiunt, ictu pedum crebro: qui nisi per inane emicuerit, repulſu durioris materiæ clauditatem illico affert. Quæſtus ex iis opima prædia exſuperant. Notum eſt, in Celtiberiâ singulas quadringentena millia nummorum enixas. Ad mularum maximè partus, aurium referre in his & palpebrarum pilos aiunt. Quamvis enim unicolor reliquo corpore, totidem tamen colores, quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epulari Mæcenas inſtituit, multùm eo tempore prælatos onagris: poſt eum interiit auctoritas ſaporis. Asino moriente viſo, celerrimè id genus deficit.

LXIX. 44. Ex asino & equâ mula gignitur menſe tertiodecimo, animal viribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neque decennibus majores legunt: arcerique utrumque genus

genus ab altero narrant, nisi in infantiâ ejus generis, quod ineat, lacte hausto. Quapropter subreptos pullos in tenebris equarum uberi, asinarumve equuleos admovent. Gignitur autem mula ex equo & asinâ, sed effrenis, & tarditatis indomitæ: lenta omnia eis, ut vetulis. Conceptum ex equo, secutus asini coitus, abortu perimit: non item ex asino equi. Feminas a partu optimè septimo die impleri, observatum est: mares fatigatos meliùs implere. Quæ non priùs, quàm dentes, quos pullinos appellant, jaciat, conceperit, sterilis intelligitur, & quæ non primo initu generare cœperit. Equo & asinâ genitos mares, hinnulos antiqui vocabant: contráque mulos, quos asini, & equæ generarent. Observatum, e duobus diversis generibus nata, tertii generis fieri, & neutri parentum esse similia: eaque ipsa, quæ sunt ita nata, non gignere, in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Est in annalibus nostris, peperisse sæpe: verùm prodigii loco habitum. Theophrastus vulgò parere in Cappadociâ tradit: sed esse id animal ibi sui generis. Mulæ calcitratus inhibetur vini crebriore potu. In plurium Græcorum est monumentis, cum equâ muli coitu natum, quem vocaverint ginnum, id est, parvum mulum. Generantur ex equâ & onagris mansuefactis mu-

læ veloces in curſu, duritiâ eximiâ pedum, verùm ſtrigoſo corpore, indomito animo. Sed generator, onagro & asinâ genitus, omnes antecellit. Onagri in Phrygiâ & Lycaoniâ præcipui. Pullis eorum, ceu præſtantibus ſapore, Africa gloriatur, quos lalisiones appellant. Mulum LXXX. annis vixiſſe, Atheniensium monumentis apparet. Et gavisi namque, cùm templum in arce facerent, quòd derelictus ſenectâ, ſcandentia jumenta comitatu, niſuque exhortaretur, decretum fecere, « ne frumen» tarii negotiatores ab incerniculis eum » arcerent ».

LXX. 45. Bubus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In noſtro orbe Epiroticis laus maxima, a Pyrrhi (ut ferunt) jam inde regis curâ. Id conſecutus eſt, non ante quadrimatum ad partus vocando. Prægrandes itaque fuere, & hodieque reliquiæ ſtirpium durant. At nunc anniculæ fecunditatem poſcuntur, tolerantiùs tamen bimæ: tauri generationem, quadrimi. Implent singuli denas eodem anno. Tradunt autem, si poſt coitum ad dextram partem abeant tauri generatos mares eſſe: si in lævam, feminas. Conceptio uno initu peragitur: quæ si forté pererravit, vigesimum poſt diem marem femina repetit. Pariunt menſe decimo: quid-

quid antè genitum, inutile est. Sunt auctores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt raro geminos. Coitus a Delphini exortu a. d. pridie Nonas Januarias, diebus triginta : aliquibus & autumno : gentibus quidem, quæ lacte vivunt, ita dispensatus, ut omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non sæpius, quàm bis die, ineunt. Boves animalium soli, & retro ambulantes pascuntur : apud Garamantas quidem haud aliter. Vita feminis, quindenis annis longissima : maribus, vicenis. Robur in quinquennatu. Lavatione calidæ aquæ traduntur pinguescere, & si quis incisâ cute spiritum arundine in viscera adigat. Non degeneres existimandi etiam minùs laudato aspectu. Plurimùm lactis Alpinis, quibus minimùm corporis, plurimùm laboris, capite, non cervice, junctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiæ fœdi visu, tubere super armos a cervicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur : ceterò nigri coloris candidive, ad laborem damnantur. Tauris minora, quàm bubus cornua, tenuioraque. Domitura boum in trimatu : postea sera, antè præmatura. Optimè cum domito juvencus imbuitur. Socium enim laboris agrique culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores cu-

ræ, ut sit inter exempla damnatus a populo Romano, die dictâ, qui concubino procaci rure omasum edisse se negante, occiderat bovem, actusque in exsilium, tamquam colono suo interempto.

Tauris in aspectu generositas, torvâ fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus. Stat irâ gliscente alternos replicans, spargensque in alvum arenam, & solus animalium eo stimulo ardescens. Vidimus ex imperio dimicantes, & ideo monstratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterumque resurgere, modò jacentes ex humo tolli, bigárumque etiam curru citato, velut aurigas, insistere. Thessalorum gentis inventum est, equo juxtà quadrupedante cornu intortâ cervice tauros necare: primus id spectaculum dedit Romæ Cæsar dictator. Hinc victimæ opimæ, & lautissima deorum placatio. Huic tantùm animali omnium, quibus procerior cauda, non statim nato consummatæ, ut ceteris, mensuræ: crescit uni, donec ad vestigia ima perveniat. Quamobrem victimarum probatio in vitulo, ut articulum suffraginis contingat: breviore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare, sicut nec claudicante, nec alienâ hostiâ deos placari, nec trahente se ab aris,

Eſt frequens in prodigiis priſcorum, bovem locutum: quo nuntiato, ſenatum ſub dio haberi ſolitum.

LXXI. 46. Bos in Ægypto etiam numinis vice colitur, Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ creſcere incipientis. Nodus ſub linguâ, quem cantharum appellant. Non eſt fas eum certos vitæ excedere annos, merſumque in ſacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium, quem ſubſtituant: & donec invenerint, mærent, deraſis etiam capitibus: nec tamen umquam diu quæritur. Inventus deducitur Memphim a ſacerdotibus. Delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum. Alterum intraſſe lætum eſt, in altero dira portendit. Reſponſa privis dat, e manu conſulentium cibum capiendo. Germanici Cæſaris manum averſatus eſt, haud multò poſtea extincti. Ceterò ſecretus, cùm ſe proripuit in cœtus, incedit ſubmotu lictorum, grexque puerorum comitatur, carmen honori ejus canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges repentè lymphati futura præcinunt. Femina bos ſemel ei anno oſtenditur, ſuis & ipſa insignibus, quamquam aliis: ſemperque eodem die & inveniri eam, & extingui tradunt. Memphi eſt locus in Nilo, quem a figurâ vocant Phialam: omnibus

annis ibi auream pateram argenteamque mergunt iis diebus quos habent natales Apis: septem hi sunt, mirumque neminem per eos a crocodilis attingi: octavo post horam diei sextam, redire belluæ feritatem.

LXXII. 47. Magna & pecori gratia, vel in placamentis deorum, vel in usu vellerum. Ut boves victum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrimque ad novenos annos: quibusdam & ad decimum. Primiparis minores fetus. Coitus omnibus ad Arcturi occasum, id est, a tertio Idus Maias, ad Aquilæ occasum in x. Kal. Aug. Gerunt partum diebus centum quinquaginta: postea concepti invalidi. Cordos vocabant antiqui post id tempus natos. Multi hibernos agnos præferunt vernis, quoniam magis intersit ante solstitium quàm ante brumam firmos esse, solumque hoc animal utiliter brumâ nasci. Arieti naturale agnas fastidire, senectam ovium consectari: & ipse senectâ melior, mutilus quoque utilior. Ferocia ejus cohibetur, cornu juxta aurem terebrato. Dextro teste præligato feminas generat, lævo mares. Tonitrua solitariis ovibus abortus inferunt. Remedium est congregare eas, ut cœtu juventur. Aquilonis flatu mares concipi dicunt, Austri feminas: atque in eo genere arietum ma-

ximè ſpectantur ora : quia cujus coloris ſub linguâ habuere venas, ejus & lanicium eſt in fetu : variumque, si plures fuere : & mutatio aquarum potuſque variat. Ovium ſumma genera duo, tectum & colonicum : illud mollius, hoc in paſcuo delicatius, quippe cùm tectum rubis veſcatur. Operimenta ei ex Arabicis præcipua.

LXXIII. 48. Lana autem laudatissima Apula, & quæ in Italiâ Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiæ oves obtinent. Apulæ breves villo, nec nisi pænulis celebres. Circa Tarentum Canusiumque ſummam nobilitatem habent. In Asiâ verò eodem genere Laodiceæ. Alba Circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc ævi excessit ulla. Oves non ubique tondentur : durat quibuſdam in locis vellendi mos : colorum plura genera : quippe cùm desint etiam nomina eis. Quas nativas appellant, aliquot modis Hiſpania : nigri velleris præcipuas habet Pollentia juxta Alpes : jam Asia rutili, quas Erythræas vocant : item Bætica : Canusium fulvi : Tarentum & ſuæ pulliginis. Succidis omnibus medicata vis. Iſtriæ Liburniæque pilo propior, quàm lanæ, pexis aliena veſtibus, & quam Salacia ſcutulato textu commendat in Lusitaniâ. Similis circa Piſcenas provinciæ Narbonensis : simi-

lis & in Ægypto, ex quâ vestis detrita usu pingitur, rursusque ævo durat. Est & hirtæ pilo crasso in tapetis antiquissima gratia: jam certè priscos iis usos, Homerus auctor est. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanæ & per se coactam vestem faciunt: & si addatur acetum, etiam ferro resistunt: immo verò etiam ignibus novissimo sui purgamento, quippe ahenis polientium extractæ, in tomenti usum veniunt, Galliarum, ut arbitror, invento: certè Gallicis hodie nominibus discernitur: nec facilè dixerim, quâ id ætate cœperit. Antiquis enim torus e stramento erat, qualiter etiam nunc in castris. Gausapa patris mei memoriâ cœpere: amphimalla, nostrâ: sicut villosa etiam ventralia: nam tunica lati clavi, in modum gausapæ texi nunc primùm incipit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu suis locis dicemus, in conchyliis marinis, aut herbarum naturâ.

LXXIV. Lanam in colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata est, in templo Sanci durasse, prodente se, auctor est M. Varro: factamque ab eâ togam regiam undulatam in æde Fortunæ, quâ Ser. Tullius fuerat usus. Inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus compta, & fusus cum stamine. Ea prima texuit rectam tunicam, quales cum togâ

purâ tirones induuntur, novæque nuptæ. Undulata veſtis prima e laudatissimis fuit: inde ſororiculata defluxit. Togas raſas Phryxianaſque, divi Auguſti noviſſimis temporibus cœpiſſe, ſcribit Feneſtella. Crebræ papaveratæ antiquiorem habent originem, jam ſub Lucilio poetâ in Torquato notatæ. Prætextæ apud Etruſcos originem invenere. Trabeis uſos accipio reges: pictas veſtes jam apud Homerum fuiſſe, unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygioniæ appellatæ ſunt. Aurum intexere in eadem Asiâ invenit Attalus rex: unde nomen Attalicis. Colores diverſos picturæ intexere Babylon maximè celebravit, & nomen impoſuit. Plurimis verò liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria inſtituit: ſcutulis dividere, Gallia. Metellus Scipio tricliniaria Babylonica ſeſtertiûm octingentis millibus veniſſe jam tunc, poſuit in Catonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies ſeſtertio nuper ſtetere. Servii Tullii prætextæ, quibus signum Fortunæ ab eo dicatæ coopertum erat, duravere ad Sejani exitum. Mirumque fuit nec defluxiſſe eas, nec teredinum injurias ſensiſſe annis DLX. Vidimus jam & viventium vellera, purpurâ, cocco, conchylio, ſeſquipedalibus libris infecta, velut illa sic naſci cogente luxuriâ.

LXXV. In ipsâ ove ſatis generositatis oſtenditur brevitate crurum, ventris veſtitu: quibus nudus eſſet, apicas vocabant, damnabantque. Syriæ cubitales ovium caudæ plurimúmque in ea parte lanicii. Caſtrari agnos, nisi quinquemeſtres, præmaturum exiſtimatur.

Eſt & in Hiſpaniâ, ſed maximè Corsicâ, non maximè absimile pecori, genus muſmonum, caprino villo, quàm pecoris velleri, propius. Quorum e genere & ovibus natos priſci Umbros vocarunt. Infirmissimum pecori caput, quamobrem averſum a Sole paſci cogendum. Quàm ſtultissima animalium lanata. Quà timuere ingredi, unum cornu raptum ſequuntur. Vita longissima anni x. in Æthiopiâ XIII. Capris eodem loco XI. in reliquo orbe plurimùm octoni. Utrumque genus intra quartum coitum impletur.

LXXVI. 50. Capræ pariunt & quaternos, ſed raro admodum. Ferunt quinque mensibus, ut oves. Capræ pinguitudine ſterileſcunt. Ante trimas minùs utiliter generant, & in ſenectâ ultra quadriennium. Incipiunt ſeptimo menſe, adhuc lactentes. Mutilum in utroque ſexu utilius. Primus in die coitus non implet: ſequens efficacior, ac deinde. Concipiunt Novembri menſe, ut Martio pariant turgeſcentibus virgultis, aliquando anniculæ, ſemper

bimæ, in trimatu inutiles. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos suffusos capra junci puncto sanguine exonerat, caper rubi. Solertiam ejus animalis, Mucianus visam sibi prodidit in ponte prætenui, duabus obviis e diverso: cùm circumactum angustiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse, atque ita alteram proculcatæ supergressam. Mares quàm maximè simos, longis auribus infractisque, armis quàm villosissimis probant. Feminarum generositatis insigne, laciniæ corporibus a cervice binæ dependentes. Non omnibus cornua: sed quibus sunt, in his & indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis major ubertas. Auribus eas spirare, non naribus, nec umquam febri carere, Archelaus auctor est: ideo fortassis anima his, quàm ovibus, ardentior, calidioresque concubitus. Tradunt & noctu non minùs cernere, quàm interdiu: ideo si caprinum jecur vescantur, restitui vespertinam aciem his, quos nyctalopas vocant. In Ciliciâ, circaque Syrtes villo tonsili vestiuntur. Capras in occasum declivi Sole, in pascuis negant contueri inter sese, sed aversas jacêre: reliquis autem horis adversas, & inter cognationes. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant: hoc si

quis adprehensam ex grege unam trahat, ceteræ stupentes spectant. Id etiam evenire, cùm quamdam herbam aliqua ex eis momorderit. Morsus earum arbori exitialis. Olivam lambendo quoque sterilem faciunt, eâque ex causâ Minervæ non immolantur.

LXXVII. 51. Suilli pecoris admissura a Favonio ad æquinoctium vernum: ætas, octavo mense: quibusdam in locis etiam quarto, usque ad octavum annum. Partus bis anno: tempus utero quatuor mensium: numerus fecunditatis ad vicenos: sed educare tam multos nequeunt. Diebus decem circa brumam statim dentatos nasci, Nigidius tradit. Implentur uno coitu, qui & geminatur propter facilitatem aboriendi. Remedium, ne primâ subatione, neque ante flaccidas aures coitus fiat. Mares non ultra trimatum generant. Feminæ senectute fessæ, cubantes coeunt. Comesse fetus his, non est prodigium. Suis fetus sacrificio die quinto purus est, pecoris die octavo, bovis tricesimo. Coruncanus ruminales hostias, donec bidentes fierent, puras negavit. Suem oculo amisso putant citò extingui: alioqui vita ad quindecim annos, quibusdam & vicenos. Verùm efferantur, & aliàs obnoxium genus morbis, anginæ maximè, & strumæ. Index suis invalidæ, cruor in radice setæ dorso evul-

ſæ, caput obliquum in inceſſu. Penuriam lactis præpingues ſentiunt, & primo fetu minùs ſunt numeroſæ. In luto volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, faciliùs litare, in dexterum quàm in lævum, detortâ. Pingueſcunt LX. diebus, ſed magis tridui inediâ ſaginatione orsâ. Animalium hoc maximè brutum, animamque ei pro ſale datam non illepidè exiſtimabatur. Compertum agnitam vocem ſuarii furto abactis, merſoque navigio inclinatione lateris unius remeaſſe. Quin & duces in urbe forum nundinarium domoſque petere diſcunt: & feri ſapiunt palude confundere urinam, fugam levare. Caſtrantur feminæ quoque, sicuti cameli, poſt bidui inediam ſuſpenſæ pernis prioribus, vulvâ recisâ: celeriùs ita pingueſcunt.

Adhibetur & ars jecori feminarum, sicut anſerum, inventum M. Apicii, fico aridâ ſaginatis ac ſatietate necatis repentè mulsi potu dato. Neque alio ex animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta propè ſapores, cùm ceteris singuli. Hinc cenſoriarum legum paginæ, interdictaque cenis abdomina, glandia, teſticuli, vulvæ, sincipita verrina, ut tamen Publii mimorum poetæ cena, poſtquam ſervitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo ſuminis ab eo impoſito.

LXXVIII. Placuere autem & feri ſues. Jam Catonis cenſoris orationes aprugnum exprobrant callum. In tres tamen partes diviſo, media ponebatur, ſumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis adpoſuit P. Servilius Rullus, pater ejus Rulli, qui Ciceronis conſulatu legem agrariam promulgavit. Tam propinqua origo nunc quotidianæ rei eſt. Et hoc Annales notarunt, horum ſcilicet ad emendationem morum: quibus non totâ quidem cenâ, ſed in principio, bini ternique pariter manduntur apri.

52. Vivaria horum, ceterorumque silveſtrium, primus togati generis invenit Fulvius Lupinus, qui in Tarquiniensi feras paſcere inſtituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, & Q. Hortensius.

Sues feræ ſemel anno gignunt. Maribus in coitu plurima aſperitas. Tunc inter ſe dimicant, indurantes attritu arborum coſtas, lutoque ſe tergorantes. Feminæ in partu aſperiores, & fere similiter in omni genere beſtiarum. Apris maribus, nonnisi anniculis generatio. In Indiâ cubitales dentium flexus gemini ex roſtro, totidem a fronte, ceu vituli cornua, exeunt. Pilus æreo similis agreſtibus, ceteris niger. At in Arabiâ ſuillum genus non vivit.

LXXIX. 53. In nullo genere æquè facilis mixtura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant, ceu semiferos: ad homines quoque, ut in C. Antonium Ciceronis in consulatu collegam, appellatione translatâ. Non in suibus autem tantùm, sed in omnibus quoque animalibus, cujuscumque generis ullum est placidum, ejusdem invenitur & ferum, ut pote cùm hominum etiam silvestrium tot genera prædicta sint. Capræ tamen in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreæ, sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis mirandæ, quamquam onerato capite vastis cornibus gladiorumque vaginis: in hæc se librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potissimum e monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recussu perniciùs, quò libuerit, exsultant. Sunt & oryges, soli quibusdam dicti contrario pilo vestiri, & ad caput verso. Sunt & damæ, & pygargi, & strepsicerotes, multaque alia haud dissimilia. Sed illa Alpes, hæc transmarini situs mittunt.

LXXX. 54. Simiarum quoque genera hominis figuræ proxima, caudis inter se distinguuntur. Mira solertia: visco inungi, laqueisque calceari imitatione venantium tradunt: Mucianus & latrunculis lusisse, fictas cerâ icones usu distinguente: Lunâ cavâ tristes esse, quibus in eo ge-

nere cauda sit, novam exſultatione adorare: nam defectum siderum & ceteræ pavent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fetum adfectio. Geſtant catulos, quæ manſuefactæ intra domos pepe-rere, omnibus demonſtrant, tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus similes. Itaque magnâ ex parte complectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, sicut ſatyris. Callitriches toto pæne aſpectu differunt: barba eſt in facie, cauda latè fuſa primori parte. Hoc animal negatur vivere in alio quàm Æthiopiæ, quo gignitur, cælo.

LXXXI. 55. Et leporum plura ſunt genera: in Alpibus candidi, quibus hibernis menſibus pro cibatu nivem credunt eſſe: certè liqueſcente eâ rutileſcunt annis omnibus: & eſt alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis ſunt & quos Hiſpania cuniculos appellat, fecunditatis innumeræ, famemque Balearibus inſulis, populatis meſſibus afferentes. Fetus ventri exſectos, vel uberibus ablatos, non repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent: laurices vocant. Certum eſt, Balearicos adversùs proventum eorum auxilium militare a divo Auguſto petiiſſe. Magna propter venatum eum viverris gratia eſt. Injiciunt eas in ſpecus, qui ſunt multifores in terrâ, unde & no-

men animali: atque ita ejectos supernè capiunt. Archelaus auctor est, quot sint corporis cavernæ ad excrementa lepori, totidem annos esse ætatis. Varius certè numerus reperitur. Idem utramque vim singulis inesse, ac sine mare æquè gignere. Benigna circa hoc natura, innocua & esculenta animalia fecunda generavit. Lepus omnium prædæ nascens, solus præter dasypodem superfetat, aliud educans, aliud in utero pilis vestitum, aliud implume, aliud inchoatum gerens pariter. Nec non & vestes leporino pilo facere tentatum est, tactu non perinde molli, ut in cute, propter brevitatem pili dilabidas.

LXXXII. 56. Hi mansuescunt rarò, cùm feri dici jure non possint: complura namque sunt nec placida, nec fera, sed mediæ inter utrumque naturæ, ut in volucribus, hirundines, apes: in mari, delphini.

57. Quo in genere multi & hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal. Adrosis Lanuvii clypeis argenteis, Marsicum portendêre bellum: Carboni imperatori apud Clusium fasciis, quibus in calceatu utebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaicâ regione: alii latâ fronte, alii acutâ, alii herinaceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus auctor est,

in Gyaro insulâ cùm incolas fugassent, ferrum quoque rosisse eos, id quod naturâ quadam & ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quidem in metallis, ob hoc alvos eorum excidi, semperque furtum id deprehendi: tantam esse dulcedinem furandi. Venisse murem cc. denariis, Casilinum obsidente Annibale: eumque qui vendiderat fame interiisse, emptorem vixisse, Annales tradunt. Cùm candidi provenere, lætum faciunt ostentum. Nam soricum occentu dirimi auspicia, Annales refertos habemus. Sorices & ipsos hieme condi, auctor est Nigidius: sicut glires, quos censoriæ leges, princepsque M. Scaurus in consulatu, non alio modo cenis ademere, quàm conchylia, aut ex alio orbe convectas aves. Semiferum & ipsum animal, cui vivaria in doliis idem, qui apris, instituit. Quâ in re notatum, non congregari, nisi populares ejusdem silvæ: & si misceantur alienigenæ, amne vel monte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senectâ alunt insigni pietate. Senium finitur hibernâ quiete. Conditi enim & hi cubant: rursus æstate juvenescunt: simili & nitelis quiete.

LXXXIII. 58. Mirum, rerum naturam non solùm alia aliis dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ quædam aliquibus locis negasse. In Mæsiâ silvâ Ita-

liæ, non nisi in parte reperiuntur hi glires. In Lyciâ dorcades non transeunt montes Syris vicinos: onagri montem, qui Cappadociam a Ciliciâ dividit. In Hellesponto in alienos fines non commeant cervi: & circa Arginusam Elaphum montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. In Poroselene insulâ viam mustelæ non transeunt: in Bœotiæ Lebadiâ illatæ solum ipsum fugiunt, quæ juxtà in Orchomeno tota arva subruunt, talpæ, quarum e pellibus cubicularia vidimus stragula: adeò ne religio quidem a portentis submovet delicias. In Ithacâ lepores illati moriuntur extremis quidem in litoribus: in Ebuso, in litoribus, cuniculi: scatent juxtà in Hispaniâ, Balearibusque. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis e continente vocalibus durat genus earum. Mutæ sunt etiam nunc in Seripho insulâ. Eædem aliò translatæ canunt: quod accidere & in lacu Thessaliæ Sicendo tradunt. In Italiâ muribus araneis venenatus est morsus: eosdem ulterior Apennino regio non habet. Iidem ubicumque sint, orbitam si transiere, moriuntur. In Olympo Macedoniæ monte non sunt lupi, nec in Cretâ insulâ. Ibi quidem non vulpes, ursive, atque omnino nullum maleficum animal, præter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus suo loco. Mirabilius, in eadem in-

ſulâ cervos, præterquam in Cydoniatarum regione, non eſſe: item apros, & attagenas, herinaceos. In Africâ autem nec apros, nec cervos, nec capreas, nec urſos.

LXXXIV. 59. Jam quædam animalia indigenis innoxia advenas interimunt: ſicut ſerpentes parvi in Tirynthe: quos terrâ naſci proditur. Item in Syriâ angues, circa Euphratis maximè ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiamsi calcati momordere, non ſentiuntur maleficia: aliis cujuſcumque gentis infeſti, avidè & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Contrà in Latmo Cariæ monte Ariſtoteles tradit a ſcorpionibus hoſpites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, & præterea terreſtrium, dicemus genera.

LIBER IX.

Aquatilium naturæ & genera.

I. 1. Animalium, quæ terreſtria appellavimus, hominum quadam conſortione degentia, indicata natura eſt. Ex reliquis minimas eſſe volucres convenit. Quamobrem priùs æquorum, amnium, ſtagnorumque dicentur.

2. Sunt autem complura in iis, majora etiam terreſtribus. Cauſa evidens, humoris luxuria. Alia ſors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam latè ſupino, mollique ac fertili nutrimento accipiente cauſas genitales e ſublimi, ſemperque pariente naturâ, pleraque etiam monſtrifica reperiuntur, perplexis, & in ſemet aliter atque aliter nunc flatu, nunc fluctu convolutis ſeminibus, atque principiis: vera ut fiat vulgi opinio quidquid naſcatur in parte naturæ ullâ, & in mari eſſe, præterque multa, quæ nuſquam alibi. Rerum quidem, non ſolùm animalium ſimulacra eſſe, licet intelligere intuentibus uvam, gladium, ſerras: cucumim verò & colore

& odore similem: quò minùs miremur equorum capita in tam parvis eminere cochleis.

II. 3. Plurima autem & maxima in Indico mari animalia, e quibus balænæ quaternûm jugerum, priſtes ducenûm cubitorum: quippe ubi locuſtæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluæ circa ſolſtitia maximè viſuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc dejectæ montium jugis procellæ ab imo vertunt maria, pulſataſque ex profundo belluas cum fluctibus volvunt: & aliàs tantâ thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri classis haud alio modo, quàm hoſtium acie obviâ contrarium agmen adversâ fronte direxerit: aliter ſparsis non erat evadere: non voce, non ſonitu, non ictu, ſed fragore terrentur, nec nisi ruinâ turbantur. Cadara appellatur Rubri maris peninſula ingens. Hujus objectu vaſtus efficitur sinus, duodecim dierum & noctium remigio enavigatus Ptolemæo regi, quando nullius auræ recipit afflatum. Hujus loci quiete præcipuâ ad immobilem magnitudinem belluæ adoleſcunt. Gedroſos, qui Arabin amnem accolunt, Alexandri Magni classium præfecti prodidere, in domibus fores maxillis belluarum facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadragenûm cubitorum longitudinis reperta.

Exeunt & pecori similes belluæ ibi in terram, paſtæque radices fruticum remeant: & quædam equorum, asinorum, taurorum capitibus, quæ depaſcuntur ſata.

III. 4. Maximum animal in Indico mari priſtis, & balæna eſt: in Gallico oceano phyſeter, ingentis columnæ modo ſe attollens, altiorque navium velis diluviem quamdam eructans. In Gaditano Oceano arbor in tantum vaſtis diſpanſa ramis, ut ex eâ causâ fretum numquam intraſſe credatur. Apparent & rotæ appellatæ a similitudine, quaternis diſtinctæ radiis, modiolos earum oculis duobus utrimque claudentibus.

IV. 5. Tiberio principi nuntiavit Olisiponensium legatio ob id miſſa, viſum, auditumque in quodam ſpecu conchâ canentem Tritonem, quâ noſcitur formâ: & Nereidum falſa non eſt, ſquamis modò hiſpido corpore, etiam quà humanam effigiem habent. Namque hæc in eodem ſpectata litore eſt, cujus morientis etiam gannitum triſtem accolæ audivere longè. Et divo Auguſto legatus Galliæ complures in litore apparere exanimes Nereidas ſcripsit. Auctores habeo in equeſtri ordine ſplendentes, viſum ab his in Gaditano oceano marinum hominem, toto corpore abſolutâ similitudine: aſcendere navigia nocturnis temporibus, ſtatimque degravari, quas in-

ſederit, partes : & si diutiùs permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunensis provinciæ litus simul trecentas ampliùs belluas reciprocans deſtituit oceanus, miræ varietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore: interque reliquas elephantos, & arietes, candore tantùm cornibus adsimulatis, Nereidas verò multas. Turranius prodidit expulſam belluam in Gaditana litora, cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita ſexdecim fuiſſent, dentes ejuſdem CXX. maximi dodrantium menſurâ, minimi ſemipedum. Belluæ, cui dicebatur exposita fuiſſe Andromeda, oſſa Romæ, apportata ex oppido Judææ Joppe, oſtendit inter reliqua miracula in ædilitate ſuâ M. Scaurus, longitudine pedum XL. altitudine coſtarum Indicos elephantos excedente, ſpinæ crassitudine ſeſquipedali.

V. 6. Balænæ & in noſtra maria penetrant. In Gaditano oceano non ante brumam conſpici eas tradunt, condi autem ſtatis temporibus in quodam sinu placido & capaci, mirè gaudentes ibi parere. Hoc ſcire orcas, infeſtam his belluam, & cujus imago nullâ repræſentatione exprimi poſſit aliâ, quàm carnis immenſæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in ſecreta, ac vitulos earum, aut fetus, vel etiamnum gravidas lancinant morſu, incurſuque, ceu

Liburnicarum

Liburnicarum rostris fodiunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere suo oneratæ, tunc quidem & utero graves, pariendive pœnis invalidæ; solum auxilium novere in altum profugere, & se toto defendere oceano. Contrà, orcæ occurrere laborant, seseque opponere & caveatas angustiis trucidare, in vada urgere, saxis illidere. Spectantur ea prœlia, ceu mari ipsi sibi irato, nullis in sinu ventis, fluctibus verò ad anhelitus ictusque, quantos nulli turbines volvant. Orca & in portu Ostiensi visa est, oppugnata a Claudio principe. Venerat tunc exædificante eo portum, invitata naufragiis tergorum advectorum e Galliâ, satiansque se per complures dies, alveum in vado sulcaverat, adtumulata fluctibus in tantum, ut circumagi nullo modo posset: & dum saginam persequitur, in litus fluctibus propulsa, emineret dorso multùm supra aquas carinæ vice inversæ. Prætendi jussit Cæsar plagas multiplices inter ora portûs: profectusque ipse cum prætorianis cohortibus populo Romano spectaculum præbuit, lanceas congerente milite e navigiis assultantibus, quorum unum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum undâ.

VI. Ora balænæ habent in frontibus: ideoque summâ aquâ natantes, in sublime nimbos efflant.

7. Spirant autem confessione omnium & paucissima alia in mari, quæ internorum viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec piscium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere existimant, quorum hæc opinio est: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in quâ sententiâ fuisse Aristotelem video, & multis persuasisse doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam & pulmonum vice aliis possunt alia spirabilia inesse viscera, ita volente naturâ: sicut & pro sanguine est multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur, qui etiam, reddi ab his eum cernat: & in terras quoque tantò spissiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quæ semper defossa vivunt, ceu talpæ? Accedunt apud me certè efficacia, ut credam etiam omnia in aquis spirare naturæ suæ sorte: primùm sæpe adnotata piscium æstivo calore quædam anhelatio, & alia tranquillo velut oscitatio: ipsorum quoque, qui sunt in adversâ opinione, de somno piscium confessio: quis enim sine respiratione somno locus? Præterea bullantium aquarum sufflatio, Lunæque effectu concharum quoque corpora augescentia. Super omnia est, quod

esse auditum & odoratum piscibus, non erit dubium: ex aeris utrumque materiâ. Odorem quidem non aliud, quàm infectum aera, intelligi possit. Quamobrem de his opinetur, ut cuique libitum erit. Branchiæ non sunt balænis, nec delphinis. Hæc duo genera fistulis spirant, quæ ad pulmonem pertinent, balænis a fronte, delphinis a dorso. Et vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terrâ. Item testudines, de quibus mox plura.

VII. 8. Velocissimum omnium animalium, non solùm marinorum, est delphinus, ocior volucre, acrior telo, ac nisi multùm infra rostrum os illi foret, medio pæne in ventre, nullus piscium celeritatem ejus evaderet. Sed adfert moram providentia naturæ, quia nisi resupini atquè conversi non corripiunt: quæ causa præcipuè velocitatem eorum ostendit. Nam cùm fame conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutiùs spiritum continuere, ut arcu emissi, ad respirandum emicant: tantâque vi exsiliunt, ut plerumque vela navium transvolent. Vagantur fere conjugia: pariunt catulos decimo mense, æstivo tempore, interim & binos: nutriunt uberibus, sicut balæna: atque etiam gestant fetus infantiâ infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magnâ erga partum caritate. Adolescunt celeriter, decem

annis putantur ad summam magnitudinem pervenire: vivunt & tricenis: quod cognitum præcisâ caudâ in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturque incognito modo: quod eò magis mirum est, si spirare in aquâ non queunt. Solent in terram erumpere incertâ de causâ; nec statim tellure tactâ moriuntur, multóque ociùs fistulâ clausâ. Lingua est his contra naturam aquatilium mobilis, brevis atque lata, haud differens suillæ. Pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrum simum. Quâ de causâ nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntque ita appellari.

VIII. Delphinus non homini tantùm amicum animal, verùm & musicæ arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono. Hominem non expavescit, ut alienum: obviàm navigiis venit, adludit exsultans, certat etiam, & quamvis plena præterit vela. Divo Augusto principe, Lucrinum lacum invectus, pauperis cujusdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cùm meridianò immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, adlexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mæcenatis, & Fabiani, & Flavii Alfii, multorumque esset literis mandata. Quocumque diei tempore

inclamatus a puero, quamvis occultus atque abditus, ex imo advolabat: pastusque e manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vaginâ condens: receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo revehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis & mærenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret) desiderio exspiravit.

Alius intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti, simili modo ex hominum manu vescens, præbensque se tractandum, & adludens natantibus, impositosque portans, unguento perunctus a Flaviano proconsule Africæ, & sopitus (ut apparuit) odoris novitate, fluctuatusque similis exanimi, caruit hominum conversatione, ut injuriâ fugatus, per aliquot menses: mox reversus in eodem miraculo fuit. Injuriæ potestatum in hospitales, ad visendum venientium, Hipponenses in necem ejus compulerunt.

Ante hæc similia de puero in Iasso urbe memorantur, cujus amore spectatus longo tempore, dum abeuntem in litus avidè sequitur, in arenam invectus exspiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuisse interpretatus. In ea-

quòd ultro, neque inclamati præsto sint, partesque e manibus accipiant, & suum quæque cymba e delphinis socium habeat, quamvis noctu, & ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto a rege Cariæ, alligatoque in portu, ingens reliquorum convenit multitudo, mæstitiâ quadam quæ posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum jussit. Quin & parvos semper aliquis grandior comitatur, ut custos. Conspectique sunt jam defunctum portantes, ne laceraretur a belluis.

XI. 9. Delphinorum similitudinem habent, qui vocantur tursiones. Distant & tristitiâ quidem aspectûs: abest enim illa lascivia, maximè tamen rostris canicularum maleficentiæ adsimulati.

XII. 10. Testudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant, atque insulas Rubri præcipuè maris his navigent cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maximè evectæ in summa pelagi antemeridiano tempore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ voluptas libere spirandi, in tantum fallit oblitas sui, ut Solis vapore siccato cortice, non queant mergi, invitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu, avidéque satura-

tas lassari : atque ut remeaverint matutinò, summâ in aquâ obdormiscere : id prodi stertentium sonitu. Tum adnatare, leviterque, singulis ternos : a duobus in dorsum verti, a tertio laqueum injici supinæ, atque ita e terrâ a pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ullâ difficultate capiuntur, ultroque veniunt stato tempore anni in amnem Eleutherum effusâ multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, supernâ parte inferiorem claudente pyxidum modo. In mari conchyliis vivunt, tantâ oris duritiâ, ut lapides comminuant : in terram egressæ, herbis. Pariunt ova, avium ovis similia, ad centena numero : eaque defossa extra aquas, & cooperta terrâ, ac pavita pectore & complanata, incubant noctibus. Educunt fetus annuo spatio. Quidam oculis, spectandoque ova foveri ab iis putant : feminas coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat aversæ. Troglodytæ cornigeras habent, ut in lyrâ, adnexis cornibus latis, sed mobilibus, quorum in natando remigio se adjuvant : Chelyon id vocatur, eximiæ testudinis, sed raræ : namque scopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos adnatant, ut sacras, adorant. Sunt & terrestres, quæ ob id in operibus Chersinæ vocantur, in Africæ desertis, quâ parte maximè sitien-

tibus arenis squalent, roscido, ut creditur, humore viventes. Neque aliud ibi animal provenit.

XIII. 11. Testudinum putamina secare in laminas, lectosque & repositoria his vestire, Carvilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii.

XIV. 12. Aquatilium tegumenta plura sunt. Alia corio & pilis integuntur, ut vituli, & hippopotami. Alia corio tantùm, ut delphini: cortice, ut testudines: silicum duritiâ, ut ostreæ & conchæ: crustis, ut locustæ: crustis & spinis, ut echini: squamis, ut pisces: asperâ cute, ut squatina, quâ lignum & ebora poliuntur: molli, ut murænæ: alia nullâ, ut polypi.

XV. 13. Quæ pilo vestiuntur animal pariunt, ut pristis, balæna, vitulus. Hic parit in terrâ: pecudum more secundas partûs reddit. Initu canum modo cohæret: parit nonnumquam geminis plures: educat mammis fetum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter nisi capite eliso. Ipsis in sono mugitus: unde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam, voceque pariter & visu populum salutant: incondito fremitu, nomine vocati, respondent. Nullum animal graviore somno premitur. Pinnis, quibus in

mari utuntur, humi quoque vice pedum ſerpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, ſenſum æquorum retinere tradunt; ſemperque æſtu maris recedente inhorreſcere: præterea dextræ pinnæ vim ſoporiferam ineſſe, ſomnoſque allicere ſubditam capiti.

14. Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera.

XVI. Piſcium ſunt ſpecies ſeptuaginta quatuor; præter cruſtis intecta, quæ ſunt triginta. De ſingulis aliàs dicemus. Nunc enim naturæ tractantur insignium.

XVII. 15. Præcipuâ magnitudine thynni: invenimus talenta quindecim pependiſſe. Ejuſdem caudæ latitudinem duo cubita & palmum. Sunt & in quibuſdam amnibus haud minores: silurus in Nilo, eſox in Rheno, attilus in Pado, inertiâ pingueſcens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boum jugis extractus. Atqui hunc minimus piſcis appellatus clupea, venam quamdam ejus in faucibus mirâ cupidine appetens, morſu exanimat. Silurus graſſatur, ubicumque eſt, omne animal appetens, equos natantes ſæpe demergens. Præcipuè in Mœno Germaniæ amne protelis boum & in Danubio marris extrahitur, porculo marino simillimus: & in Boryſthene memoratur præcipua magnitudo, nullis oſſi-

bus spinisve intersitis, carne prædulci. In Gange Indiæ platanistas vocant, rostro delphini & caudâ, magnitudine autem XV. cubitorum. In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert, vermes branchiis binis, sexaginta cubitorum, cæruleos, qui nomen a facie traxerunt. His tantas esse vires, ut elephantos ad potum venientes, mordicus comprehensâ manu eorum abstrahant.

XVIII. Thynni mares sub ventre non habent pinnam. Intrant e magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fetificant. Cordyla appellantur partus, qui fetas redeuntes in mare autumno comitantur: Limosæ verò, aut e luto pelamides incipiunt vocari: & cùm annuum excessere tempus, thynni. Hi membratim cæsi, cervice & abdomine commendantur, atque clidio, recenti dumtaxat, & tum quoque gravi ructu: ceterâ parte plenis pulpamentis sale adservantur. Melandrya vocantur, cæsis quercûs assulis simillima. Vilissima ex his, quæ caudæ proxima, quia pingui carent: probatissima, quæ faucibus: at in alio pisce circa caudam exercitatissima. Pelamides in apolectos particulatimque consectæ, in genera cybiorum dispartiuntur.

XIX. Piscium genus omne præcipuâ celeritate adolescit, maximè in Ponto. Cau-

ſa, multitudo amnium dulces inferentium aquas. Amiam vocant, cujus incrementum singulis diebus intelligitur. Cum thynnis hæc & pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum ſuis quæque ducibus, & primi omnium ſcombri, quibus eſt in aquâ ſulphureus color, extrà qui ceteris. Hiſpaniæ cetarias hi replent, thynnis non commeantibus.

XX. Sed in Pontum nulla intrat beſtia piſcibus malefica, præter vitulos & parvos delphinos. Thynni dextrâ ripâ intrant, exeunt lævâ. Id accidere exiſtimatur, quia dextro oculo plus cernant, utroque naturâ hebete. Eſt in euripo Thracii Boſpori, quo Propontis Euxino jungitur, in ipsis Europam Asiamque ſeparantis freti anguſtiis, ſaxum miri candoris, a vado ad ſumma perlucens, juxta Calchedonem in latere Asiæ. Hujus aſpectu repentè territi, ſemper adverſum Byzantii promontorium, ex eâ causâ appellatum Aurei cornus, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii eſt, magnâ Calchedonis penuriâ mille passibus medii interfluentis euripi. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, ut ſecundo fluctu exeant e Ponto, nec nisi intrantes Portum Byzantium capiuntur. Brumâ non vagantur: ubicumque deprehensi, uſque ad æquinoctium, ibi hibernant. Iidem ſæpe navigia velis euntia

comitantes, mirâ quadam dulcedine per aliquot horarum spatia & passuum millia a gubernaculis spectantur, ne tridente quidem in eos sæpius jacto territi. Quidam éos, qui hoc e thynnis faciant, pomphilos vocant. Multi in Propontide æstivant: Pontum non intrant. Item soleæ, cùm rhombi intrent: nec sepia est, cùm loligo reperiatur. Saxatilium, turdus & merula desunt: sicut conchylia, cùm ostreæ abundent. Omnia autem hibernant in Ægeo. Intrantium Pontum soli non remeant trichiæ. Græcis enim in plerisque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diversi appellavere tractus. Sed hi soli Istrum amnem subeunt: ex eo subterraneis ejus venis in Adriaticum mare defluunt: itaque & illic descendentes, nec umquam subeuntes e mari visuntur. Thynnorum captura est a Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum: reliquo tempore hiberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo evocati, aut pleniluniis. Pinguescunt & in tantum, ut dehiscant. Vita longissima his biennio.

XXI. Animal est parvum, scorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc se, & thynno, & ei qui gladius vocatur, crebrò delphini magnitudinem excedenti, sub pinnâ adfigit aculeo: tantoque infestat dolore, ut in naves sæpenumero exsiliant.

Quod & aliàs faciunt aliorum vim timentes, mugiles maximè, tam præcipuæ velocitatis, ut transversa navigia interim superjactent.

XXII. 16. Sunt & in hac parte naturæ auguria, sunt & piscibus præscita. Siculo bello ambulante in litore Augusto, piscis e mari ad pedes ejus exsiliit: quo argumento vates respondêre, Neptunum patrem adoptante tum sibi Sex. Pompeio, (tanta erat navalis rei gloria:) « sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent ».

XXIII. Piscium feminæ majores quàm mares. In quodam genere omnino non sunt mares, sicut in erythinis & chanis. Omnes enim ovis gravidæ capiuntur. Vagantur gregatim fere cujusque generis squamosi. Capiuntur ante Solis ortum: tum maximè piscium fallitur visus. Noctibus, quies: & illustribus æquè, quàm die, cernunt. Aiunt & si teratur gurges, interesse capturæ: itaque plures secundo tractu capi quàm primo. Gustu olei maximè, dein modicis imbribus gaudent, aluntur que. Quippe & arundines, quamvis in palude prognatæ, non tamen sine imbre adolescunt: & aliàs ubicumque pisces in eadem aquâ assidui, si non adfluat, exanimantur.

XXIV. Prægelidam hiemem omnes sen-

tiunt, ſed maximè qui lapidem in capite habere exiſtimantur, ut lupi, chromes, ſciænæ, pagri. Cùm aſperæ hiemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his mensibus jacent ſpeluncis conditi, sicut in terreſtrium genere retulimus. Maximè hippurus & coracinus hieme non capti, præterquam ſtatis diebus paucis, & iiſdem ſemper: muræna & orphus, conger, percæ, & ſaxatiles omnes. Terrâ quidem, hoc eſt, vado maris excavato condi per hiemes torpedinem, pſettam, ſoleamque tradunt.

XXV. Quidam rurſus æſtûs impatientiâ, mediis fervoribus ſexagenis diebus latent, ut glaucus, aſelli, auratæ. Fluviatilium silurus Caniculæ exortu sideratur, & aliàs ſemper fulgure ſopitur. Hoc & in mari accidere cyprino putant. Et alioqui totum mare ſentit exortum ejus sideris: quod maximè in Boſporo apparet. Alga enim & piſces ſuperferuntur, omniaque ab imo verſa.

XXVI. 17. Mugilum natura ridetur, in metu capite abſcondito, totos ſe occultari credentium. Iiſdem tamen tanta ſalacitas, ut in Phœnice, & Narbonensi provinciâ, coitûs tempore e vivariis marem lineâ longinquâ per os ad branchias religatâ emiſſum in mare, eademque lineâ retractum, feminæ ſequantur ad litus, rur-

suísque feminam mares partûs tempore.

XXVII. Apud antiquos piſcium nobilissimus habitus acipenſer, unus omnium ſquamis ad os versis, contrà quàm in nando meant, nullo nunc in honore eſt: quod quidem miror, cùm ſit rarus inventu. Quidam eum elopem vocant.

XXVIII. Poſtea pæcipuam auctoritatem fuiſſe lupo, & asellis, Cornelius Nepos, & Laberius poeta mimorum, tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati, a candore mollitiâque carnis. Aſellorum duo genera: callariæ, minores: & bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, ideo prælati prioribus. At in lupis, in amne capti præferuntur.

XXIX. Nunc ſcaro datur principatus; qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbiſque veſci, non aliis piſcibus, mari Carpathio maximè frequens. Promontorium Troadis Lecton ſponte numquam transit. Inde advectos Tiberio Claudio principe, Optatus Elipertius præfectus classis, inter Oſtienſem & Campaniæ oram ſparſos diſſeminavit, Quinquennio fere cura eſt adhibita, ut capti redderentur mari. Poſtea frequentes inveniuntur Italiæ in litore, non antea ibi capti. Admovitque ſibi gula ſapores piſcibus ſatis, & novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romæ parere miretur.

Proxima est mensa jecori dumtaxat mustelarum, quas (mirum dictu) inter Alpes quoque lacus Rætiæ Brigantinus æmulas marinis generat.

XXX. Ex reliquâ nobilitate, & gratia maxima est & copia mullis, sicut magnitudo modica: binasque libras ponderis rarò admodum exsuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt. Septemtrionalis tantùm hos, & proximâ occidentis parte gignit oceanus. Ceterò eorum genera plura. Nam & algâ vescuntur, & ostreis, & limo, & aliorum piscium carne: barbâ geminâ insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant. Hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, & cœnum fodiente eo, excitatum devorat pabulum. Nec litoralibus gratia. Laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella a colore mulleorum calciamentorum datum putat. Pariunt ter anno. His certè toties fetura apparet. Mullum exspirantem versicolori quadam & numerosâ varietate spectari, proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, utique si vitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxûs ingenium mirus, in sociorum garo (nam ea quoque res cognomen invenit) necari eos præcellens putavit, atque e jecore eorum alecem excogitare provocavit: id

enim eſt facilius dixiſſe, quàm quis vicerit.

XXXI. Asinius Celer e conſularibus, hoc piſce prodigus, Caio principe unum mercatus octo millibus nummûm: quæ reputatio aufert tranſverſum animum ad contemplationem eorum, qui in conqueſtione luxûs coquos emi singulos pluris quàm equos, quiritabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, & coquorum piſces. Nulluſque propè jam mortalis æſtimatur pluris, quàm qui peritissimè cenſum domini mergit.

18. Mullum LXXX. librarum in mari Rubro captum Licinius Mucianus prodidit. Quanti mercatura eum luxuria, ſuburbanis litoribus inventum?

XXXII. Eſt & hæc natura, ut alii alibi piſces principatum obtineant: coracinus in Ægypto: zeus, idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebuſum ſalpa, obſcenus alibi, & qui nuſquam percoqui possit, nisi ferulâ verberatus: in Aquitaniâ ſalmo fluviatilis marinis omnibus præfertur.

XXXIII. Piſcium alii branchias multiplices habent, alii simplices, alii duplices. His aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium ſquamarum duritia, quæ non ſunt omnibus similes. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, Larius & Verbanus appellantur, in quibus piſces omni-

bus annis Vergiliarum ortu exsistunt, squamis conspicui crebris atque præacutis, clavorum caligarium effigie: nec ampliùs, quàm circa eum mensem, visuntur.

XXXIV. 19. Miratur & Arcadia suum exocœtum, appellatum ab eo, quòd in siccum somni causâ exeat. Circa Clitorium vocalis hic traditur, & sine branchiis: idem aliquibus adonis dictus.

XXXV. Exeunt in terram: & qui marini mures vocantur, & polypi, & murænæ. Quin & in Indiæ fluminibus certum genus piscium, ac deinde resilit: nam in stagna & amnes transeundi plerisque evidens ratio est, ut tutos fetus edant, quia non sint ibi qui devorent partus, fluctusque minùs sæviant. Has intelligi ab iis causas, servarique temporum vices, magis miretur, si quis reputet quoto cuique hominum nosci, uberrimam esse capturam Sole transeunte Piscium signum.

XXXVI. 20. Marinorum alii sunt plani, ut rhombi, soleæ, ac passeres, qui a rhombis situ tantùm corporum differunt. Dexter resupinatus est illis, passeri lævus. Alii longi, ut muræna, conger.

XXXVII. Ideo pinnarum quoque fiunt discrimina, quæ pedum vice sunt datæ piscibus: nullis supra quaternas: quibusdam binæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantùm lacu piscis est, qui octonis pinnis na-

tat. Binæ omnino, longis & lubricis, ut anguillis & congris. Nullæ, ut murænis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur, ut serpentes terrâ. In sicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. Et e planis aliqua non habent pinnas, ut pastinacæ: ipsâ enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem præstant.

XXXVIII. 21. Anguillæ octonis vivunt annis. Durant & sine aquâ senis diebus Aquilone spirante: austro, paucioribus. At hiemem eædem in exiguâ aquâ non tolerant, nec in turbidâ: ideo circa Vergilias maximè capiuntur, fluminibus tum præcipuè turbidis. Pascuntur noctibus. Exanimes piscium solæ non fluitant.

22. Lacus est Italiæ Benacus in Veronensi agro Mincium amnem transmittens, ad cujus emersus annuo tempore Octobri fere mense, autumnali sidere, ut palam est, hiemato lacu, fluctibus glomeratæ volvuntur, in tantum mirabili multitudine, ut in excipulis ejus fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum millium globi reperiantur.

XXXIX, 23. Muræna quocumque mense parit, cùm ceteri pisces stato pariant. Ova ejus citissimè crescunt. In sicco litore lapsas vulgus coitu serpentium im-

pleri putat. Aristoteles smyrum vocat marem, qui generat. Discrimen esse, quòd muræna varia & infirma sit, smyrus unicolor & robustus, dentesque extra os habeat. In Galliâ septemtrionali murænis omnibus dextrâ in maxillâ septenæ maculæ, ad formam Septemtrionis, aureo colore fulgent, dumtaxat viventibus, pariterque cum animâ extinguuntur. Invenit in hoc animali documenta sævitiæ Vedius Pollio eques Romanus ex amicis divi Augusti, vivariis earum immergens damnata mancipia, non tamquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi, spectare non poterat. Ferunt aceti gustu præcipuè eas in rabiem agi. Tenuissimum his tergus: contrà anguillis crassius: eoque verberari solitos tradit Verrius prætextatos: & ob id multam his dici non institutam.

XL. 24. Planorum piscium alterum est genus, quod pro spinâ cartilaginem habet, ut raiæ, pastinacæ, squatinæ, torpedo: & quos bovis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus Græci appellant. Quo in numero sunt squali quoque, quamvis non plani. Hæc Græcè in universum σελάχη appellavit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere non possumus, nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carnivora sunt talia, & su-

pina vescuntur, ut in delphinis diximus. Et cùm ceteri pisces ova pariant, hoc genus solum, ut ea quæ cete appellant, animal parit, exceptâ quam ranam vocant.

XLI. 25. Est parvus admodum piscis adsuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhærente naves tardiùs ire creduntur, inde nomine imposito: quam ob causam amatoriis quoque veneficiis infamis est, & judiciorum ac litium morâ: quæ crimina unâ laude pensat, fluxus gravidarum utero sistens, partusque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita positâ pinnarum similitudine. Mucianus muricem esse, latiorem purpurâ, neque aspero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte rostro, sed simplice conchâ, utroque latere sese colligente: quibus inhærentibus, plenam ventis stetisse navem, portantem a Periandro, ut castrarentur nobiles pueri: conchasque quæ id præstiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, & crassitudine quinque digitorum naves morari: præterea hanc esse vim ejus adservati in sale, ut aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

XLII. 26. Mutant colorem candidum mænæ, & fiunt æstate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore candida, ve-

XLVII. Inter præcipua autem miracula est, qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in summa æquorum pervenit, ita se paulatim subrigens, ut emissâ omni per fistulam aquâ, velut exoneratus sentinâ, facilè naviget. Postea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Quâ velificante in aurâ, ceteris subremigans brachiis, mediâ caudâ, ut gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, Liburnicarum ludens imagine, &, si quid pavoris interveniat, haustâ se mergens aquâ.

XLVIII. 30. Polyporum generis est ozæna, dicta a gravi capitis odore, ob hoc maximè murænis eam consectantibus. Polypi binis mensibus conduntur. Ultra bimatum non vivunt. Pereunt autem tabe semper, feminæ celeriùs, & fere a partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger e comitibus ejus prodidit: avidissimos esse concharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum, ultroque escam ex prædante capere. Carent conchæ visu, omnique sensu alio, quàm cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi apertis: impositoque lapillo extra corpus, ne palpitatu ejiciatur: ita securi grassantur, extrahuntque carnes: illæ se contrahunt, sed frustra, discuneatæ. Tanta so-

lertia animalium hebetissimis quoque est. Præterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aquâ. Luctatur enim complexu, & sorbet acetabulis, ac numeroso suctu dum trahit, cùm in naufragos urinantesve impetum cepit. Sed si invertatur, elanguescit vis: exporrigunt enim se resupinati. Cetera, quæ idem retulit, monstro propiora possunt videri. Carteiæ in cetariis adsuetus exire e mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, (mirè omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: quâ de causâ & nassis illinuntur:) convertit in se custodum indignationem assiduitate furti. Immodicæ his sepes erant objectæ: sed has transcendebat per arborem: nec deprehendi potuit, nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumvasere noctu, concitique custodes expavere novitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat: deinde color muriâ obliti, odore diri. Quis ibi polypum exspectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Namque & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clavarum modo incussos, ægreque multis tridentibus confici potuit. Ostendêre Lucullo caput ejus, dolii magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (ut ipsius Trebii

verbis utar) « barbas, quas vix utroque » brachio complecti esset, clavarum mo» do torosas : longas pedum tricenûm : » acetabulis, sive caliculis urnalibus, » pelvium modo : dentes magnitudini res» pondentes ». Reliquiæ adservatæ miraculo pependere pondo DCC. Sepias quoque & loligines ejusdem magnitudinis expulsas in litus illud, idem auctor est. In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, sepiæ binûm. Neque his bimatu longior vita.

XLIX. Navigeram similitudinem & aliam in Propontide visam sibi prodidit Mucianus : concham esse acatii modo carinatam, in flexâ puppe, prorâ rostratâ : in hac condi nauplium, animal sepiæ simile, ludendi societate solâ. Duobus hoc fieri generibus : tranquillo enim vectorem demissis palmulis ferire, ut remis. Si verò flatus invitet, easdem in usu gubernaculi porrigi, pandique buccarum sinus auræ. Hujus voluptatem esse, ut ferat : illius, ut regat : simulque eam descendere in duo sensu carentia : nisi fortè tristi (id enim constat) omine navigantium, humana calamitas in causâ est.

L. Locustæ crustâ fragili muniuntur, in eo genere quod caret sanguine. Latent mensibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, & ambo veris prin-

cipio ſenectutem anguium more exuunt renovatione tergorum. Cetera in undis natant: locuſtæ reptantium modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu: cornibus, quæ ſunt propriâ rotunditate præpilata, ad latera porrectis: iiſdem erectis in pavore obliquè in latera procedunt. Cornibus inter ſe dimicant. Unum hoc animalium, nisi vivum ferventi aquâ incoquatur, fluidâ carne non habet callum.

31. Vivunt petrosis locis: cancri, mollibus. Hieme aprica litora ſectantur: æſtate in opaca gurgitum recedunt. Omnia ejus generis hieme læduntur, autumno & vere pinguescunt, & plenilunio magis, quia noctem sidus tepido fulgore mitificat.

LI. Cancrorum genera, carabi, aſtaci, maiæ, paguri, heracleotici, leones, & alia ignobiliora. Carabi caudâ a ceteris cancris diſtant. In Phœnice ἱππεῖς vocantur, tantæ velocitatis, ut conſequi non sit. Cancris vita longa, pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Feminæ primus pes duplex, mari simplex. Præterea bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars in primoribus his movetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus majus. Universi aliquando congregantur: os Ponti evincere non valent: quamobrem regressi circumeunt, apparetque tritum iter.

Pinnotheres autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus injuriæ. Huic solertia est inanium ostrearum testis se condere: & cùm adcreverit, migrare in capaciores.

Cancri in pavore etiam retrorsum pari velocitate redeunt. Dimicant inter se, ut arietes, adversis cornibus incursantes. Contra serpentium ictus medentur. Sole Cancri signum transeunte, & ipsorum, cùm exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur, in sicco.

Ex eodem genere sunt echini, quibus spinæ pro pedibus. Ingredi est his, in orbem volvi: itaque detritis sæpe aculeis inveniuntur. Ex his echinometræ appellantur, quorum longissimæ spinæ, calyces minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronem candidi nascuntur, spinâ parvâ. Ova omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram versa. Tradunt sævitiam maris præsagire eos, correptisque opperiri lapillis, mobilitatem pondere stabilientes. Nolunt volutatione spinas atterere: quod ubi vidêre nautici, statim pluribus ancoris navigia infrenant.

32. In eodem genere cochleæ, aquatiles, terrestresque, exserentes se domicilio, binaque ceu cornua protendentes contrahentesque oculis carent: itaque corniculis prætentant iter.

33. Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus, ac magnis æstibus: unguesque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.

LII. Firmioris jam testæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, lævibus, rugatis, denticulatis, striatis: vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato. Jam distinctione virgulatâ, crinitâ, crispâ: cuniculatim, pectinatim divisâ: imbricatim undatâ, cancellatim reticulatâ: in obliquum, in rectum expansâ: densatâ, porrectâ, sinuatâ: brevi nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinum recurvis. Navigant ex his Veneriæ, præbentesque concavam sui partem, & auræ opponentes, per summa æquorum velificant. Saliunt pectines, & extrà volitant, seque & ipsi carinant.

LIII. 34. Sed quid hæc tam parva commemoro, cùm populatio morum atque luxuria non aliunde major, quàm e concharum genere proveniat? Jam quidem ex totâ rerum naturâ damnosissimum ventri mare est, tot modis, tot mensis, tot pi-

ſcium ſaporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt.

35. Sed quota hæc portio eſt reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum ſcilicet fuerat in gulas condi maria, niſi manibus, auribus, capite, totoque corpore a feminis juxtà viriſque geſtarentur. Quid mari cum veſtibus? Quid undis fluctibuſque cum vellere? Non rectè recipit hæc nos rerum natura, niſi nudos. Eſto, ſit tanta ventri cum eo ſocietas, quid tergori? Parum eſt, niſi qui veſcimur periculis, etiam veſtiamur: adeò per totum corpus, animâ hominis quæſita maximè placent.

LIV. Principium ergo culmenque omnium rerum pretii, margaritæ tenent. Indicus maximè has mittit oceanus, inter illas belluas tales tantaſque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, e tantis Solis ardoribus: atque Indis quoque in inſulas petuntur, & admodum paucas. Fertiliſſima eſt Taprobane & Stoidis, ut diximus in circuitu mundi: item Perimula promontorium Indiæ. Præcipuè autem laudantur circa Arabiam in Perſico ſinu maris Rubri.

Origo atque genitura conchæ, eſt haud multùm oſtrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni ſtimulaverit hora, pandentes ſeſe quadam oſcitatione, impleri roſcido conceptu tradunt, gravidas poſtea

niti, partumque concharum esse margaritas, pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si verò turbidus, & fetum sordescere: eumdem pallere, cælo minante conceptum: ex eo quippe constare, cælique eis majorem societatem esse, quàm maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutinâ serenum. Si tempestivè satientur, grandescere & partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro jejunii modo minui. Si verò etiam tonuerit, pavidas ac repentè compressas, quæ vocant physemata, efficere, speciem modò inani inflatam sine corpore: hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non impropriè callum ut existimari corporis possit: itaque & purgantur a peritis. Miror ipso tantùm eas cælo gaudere, Sole rubescere, candoremque perdere, ut corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altiùs mersæ, quàm ut penetrent radii. Flavescunt tamen & illæ senectâ, rugisque torpescunt: nec nisi in juventâ constat ille, qui quæritur, vigor. Crassescunt etiam in senectâ, conchisque adhærescunt: nec his avelli queunt, nisi limâ. Quibus una tantum est facies, & ab eâ rotunditas, aversis planities, ob id tympania nominantur. Cohærentes vidimus in conchis, ac dote unguenta circumferentibus. Ce-

terò in aquâ mollis unio, exemptus protinus durescit.

LV. Concha ipsa cùm manum videt, comprimit sese, operitque opes suas, gnara propter illas se peti: manumque, si præveniat, acie suâ abscindit, nullâ justiore pœnâ: & aliis munita suppliciis: quippe inter scopulos major pars invenitur: sed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamen aures feminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine & vetustate præcipuas, esse veluti duces, miræ ad cavendum solertiæ: has urinantium curâ peti; illis captis, facilè ceteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutis sale in vasis fictilibus, erosâ carne omni, nucleos quosdam corporum, hoc est, uniones decidere in ima.

LVI. Usu atteri non dubium est, coloremque indiligentiâ mutare. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti: unde nomen unionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos non est, ne apud Barbaros quidem inventores ejus aliud, quàm margaritæ. Et in candore ipso magna differentia: clarior in Rubro mari repertis: Indicos specularium lapidum squama adsimulat, aliàs magnitu-

dine præcellentes. Summa laus coloris est exaluminatos vocari. Et procerioribus sua gratia est, elenchos appellant fastigatâ longitudine, alabastrorum figurâ in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, feminarum gloria est. Subeunt luxuriæ ejus nomina, & tædia, exquisita perdito nepotatu: siquidem cùm id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, & collisu ipso margaritarum. Cupiuntque jam & pauperes, « lictorem feminæ in publi- » co unionem esse » dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantùm obstragulis, sed totis socculis addunt. Neque enim gestare jam margaritas, nisi calcent, ac per uniones etiam ambulent, satis est.

In nostro mari reperiri solebant, crebriùs circa Bosporum Thracium, rufi ac parvi in conchis, quas myas appellant. At in Acarnaniâ quæ vocatur pinna gignit. Quo apparet non uno conchæ genere nasci. Namque & Juba tradit, Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum unionem in carne, grandini similem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnaniâ autem laudati reperiuntur, enormes, & feri, colorisque marmorei. Meliores circa Actium, sed & hi parvi: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander polyhistor &

Sudines senescere eos putant, coloremque exspirare.

LVII. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quod nullo lapsu franguntur. Non autem semper in mediâ carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimusque jam in extremis etiam marginibus velut conchâ exeuntes: & in quibusdam quaternos quinosque. Pondus ad hoc ævi semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britanniâ parvos atque decolores nasci certum est: quoniam divus Julius thoracem, quem Veneri Genetrici in templo ejus dicavit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi.

Lolliam Paulinam, quæ fuit Caii principis matrona, ne serio quidem, aut sollemni cærimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cenâ, vidi smaragdis, margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spirâ, auribus, collo, monilibus, digitisque: quæ summa quadringenties sestertium colligebat: ipsa confestim parata mancupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed avitæ opes, provinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdictâ amicitiâ a Caio Cæsare Augusti filio venenum biberet, ut ne-

ptis ejus quadringenties ſeſtertio operta ſpectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex alterâ parte, quantùm Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula, & ex alterâ parte Lolliam, unam imperii mulierculam accubantem: non illos curru detractos, quàm in hoc viciſſe malit?

Nec hæc ſumma luxuriæ exempla ſunt. Duo fuere maximi uniones per omne ævum: utrumque poſſedit Cleopatra, Ægypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cùm exquisitis quotidie Antonius ſaginaretur epulis, ſuperbo simul ac procaci faſtu, ut regina meretrix, lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid adſtrui magnificentiæ poſſet, reſpondit, « unâ » ſe cenâ centies ſeſtertium abſumpturam». Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Ergo ſponsionibus factis, poſtero die quo judicium agebatur, magnificam aliàs cenam, ne dies periret, ſed quotidianam Antonio appoſuit, irridenti, computationemque expoſtulanti. At illa corollarium id eſſe, & conſumpturam eam cenam taxationem confirmans, ſolamque ſe centies ſeſtertium cenaturam, inferri menſam ſecundam juſſit. Ex præcepto miniſtri unum tantùm vas ante eam poſuere aceti, cujus aſperitas viſque in tabem mar-

garitas resolvit. Gerebat auribus cùm maximè singulare illud, & verè unicum naturæ opus. Itaque exspectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum obsorbuit. Injecit alteri manum L. Plancus, judex sponsionis ejus, eum quoque paranti simili modo absumere, victumque Antonium pronuntiavit, omine rato. Comitatur fama unionis ejus parem, captâ illâ tantæ quæstionis victrice reginâ dissectum, ut esset in utrisque Veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cena.

LIX. Non ferent tamen hanc palmam, spoliabunturque etiam luxuriæ gloriâ. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, ne triumviratu suo nimis superbiat Antonius, pæne histrioni comparatus, & quidem nullâ sponsione ad hoc producto, quò magis regium fiat: sed ut experiretur in gloriâ palati, quid saperent margaritæ: atque ut mirè placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis quoque absorbendos dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem usum venisse, Alexandriâ in ditionem redactâ: primùm autem cœpisse circa Sullana tempora minutas & viles, Fenestella tradit manifesto errore, cùm Ælius Stilo Jugurthino bello unionum nomen im-

positum maximè grandibus margaritis prodat.

LX. Et hoc tamen æternæ propè possessionis est: sequitur heredem, in mancipatum venit, ut prædium aliquod. Conchylia & purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria pæne etiam margaritis pretia fecit.

36. Purpuræ vivunt annis plurimùm septenis. Latent, sicut murices, circa Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuoque attritu lentorem cujusdam ceræ salivant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tinguendis expetitum vestibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candidâ venâ, unde pretiosus ille bibitur nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Vivas capere contendunt, quia cum vitâ succum eum evomunt. Et majoribus quidem purpuris detractâ conchâ auferunt: minores cum testâ vivas frangunt, ita demum rorem eum exspuentes. Tyri præcipuus hic Asiæ: in Meninge, Africæ, & Gætulo litore oceani: in Laconicâ, Europæ. Huic fasces securesque Romanæ viam faciunt: idemque pro majestate pueritiæ est. Distinguit ab equite curiam: diis advocatur placandis: omnemque vestem illuminat: in triumphali, miscetur auro. Quapropter excusata & pur-

puræ sit insania. Sed unde conchyliis pretia: queis virus grave in fuco, color austerus in glauco, & irascenti similis mari?

Lingua purpuræ longitudine digitali, quâ pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. Aquæ dulcedine necantur, & sicubi flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis vivunt, salivâ suâ. Conchæ omnes celerrimè crescunt, præcipuè purpuræ: anno magnitudinem implent.

LXI. Quòd si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profectò se luxuria credat, nosque indiligentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas: ut tamquam in vitâ frugum noscitur ratio, sic omnes, qui istis gaudent, præmia vitæ suæ calleant. Concharum ad purpuras & conchylia (eadem enim est materia, sed distat temperamento) duo sunt genera. Buccinum minor concha, ad similitudinem ejus quâ buccini sonus editur: unde & causa nomini, rotunditate oris in margine incisâ. Alterum purpura vocatur, cuniculatim procurrente rostro, & cuniculi latere introrsus tubulato, quà proferatur lingua. Præterea clavatum est ad turbinem usque, aculeis in orbem septenis fere, qui non sunt buccino: sed utrisque orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum nonnisi petris adhæret, circaque scopulos legitur.

57. Purpuræ, nomine alio pelagiæ vocantur. Earum genera plura, pabulo & solo discreta. Lutense putri limo, & algense enutritum algâ, vilissimum utrumque: melius tæniense, in tæniis maris collectum: hoc quoque tamen etiamnum levius atque dilutius: calculense appellatur a calculo maris, mirè aptum conchyliis: & longè optimum purpuris dialutense, id est, vario soli genere pastum. Capiuntur autem purpuræ parvulis rarisque textu veluti nassis in alto jactis. Inest iis esca, clusiles mordacesque conchæ, ceu mitulos videmus: has semineces, sed redditas mari avido hiatu reviviscentes appetunt purpuræ, porrectisque linguis infestant: at illæ aculeo exstimulatæ claudunt sese, comprimuntque mordentia: ita pendentes aviditate suâ purpuræ tolluntur.

LXII. 38. Capi eas post Canis ortum, aut ante vernum tempus utilissimum: quoniam cùm cerificavere, fluxos habent succos. Sed id tinguentium officinæ ignorant, cùm summa vertatur in eo. Eximitur postea vena, quam diximus: cui addi salem necessarium, sextarios ferme in libras centenas: macerari triduo justum: quippe tantò major vis, quantò recentior. Fervere in plumbo singulasque amphoras centenas, ad quingentenas medicaminis libras æquari, ac modico vapore torreri, & ideo lon-

ginquæ fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas adhæsisse venis necesse est, decimo ferme die liquatâ cortinâ, vellus elutriatum mergitur in experimentum: & donec spei satis fiat, uritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursusque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiæque ejus nigritiæ dat austeritatem illam nitoremque, qui quæritur, cocci. Ita permixtis viribus alterum altero excitatur, aut adstringitur. Summa medicaminum in L. libras vellerum, buccini ducenæ: pelagii, CXI. Ita fit amethysti color eximius ille. At Tyrius pelagio primùm satiatur, immaturâ viridique cortinâ: mox permutatur in buccino. Laus ei summa, in colore sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu refulgens. Unde & Homero purpureus dicitur sanguis.

LXIII. 39. Purpuræ usum Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabeâ. Nam togâ prætextâ, & latiore clavo Tullum Hostilium e regibus primum usum, Etruscis devictis, satis constat. Nepos Cornelius, qui divi Augusti principatu obiit: « Me, inquit, juvene violacea purpura vi» gebat, cujus libra denariis centum ve-

» nibat : nec multo pòst rubra Tarentina. » Huic successit dibapha Tyria, quæ in » libras denariis mille non poterat emi. » Hac P. Lentulus Spinther ædilis curu» lis primus in prætextâ usus improbaba» tur : quâ purpurâ quis non jam, inquit, » tricliniaria facit » ? Spinther ædilis fuit Urbis conditæ anno DCXCI. Cicerone consule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pæne commodiores purpuræ tinguuntur.

LXIV. In conchyliatâ veste cetera eadem, sine buccino : præterque jus temperatur aquâ, & pro indiviso, humani potûs excremento : dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudatâ, tantóque dilutior, quantò magis vellera esuriunt.

40. Pretia medicamento sunt quidem pro fertilitate litorum viliora : non tamen usquam pelagii centenas libras quinquagenos nummos excedere, & buccini centenos, sciant qui ista mereantur immenso.

LXV. Sed alia e fine initia ; juvatque ludere impendio, & lusus geminare miscendo, iterumque & ipsa adulterare adulteria naturæ ; sicut testudines tinguere, argentum auro confundere, ut electra fiant : addere his æra, ut Corinthia.

41. Non est satis abstulisse gemmæ no-

men amethystum: rursum absolutum inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, simulque luxuria duplex: & cùm confecere conchylia, transire meliùs in Tyrium putant. Pœnitentia hoc primùm debet invenisse, artifice mutante quod damnabat: inde ratio nata, votum quoque factum e vitio portentosis ingeniis, & gemina demonstrata via luxuriæ, ut color alius operiretur alio, suavior ita fieri leniorque dictus. Quin & terrena miscere, coccoque tinctum Tyrio tinguere, ut fieret hysginum. Coccum Galatiæ rubens granum, ut dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ, in maximâ laude est. Verùm ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus: idem a quadrimo evanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti. Abundè tractata est ratio, quâ se virorum juxtà feminarumque forma credit amplissimam fieri.

LXVI. 42. Concharum generis & pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper, nec umquam sine comite, quem pinnoterem vocant, alii pinnophylacem. Is est squilla parva: alibi cancer dapis adsectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Adsultant illi protinus, & ubi licentiâ audacia crevit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu levi significat. Illa

compressu, quidquid inclusit, exanimat, partemque socio tribuit.

LXVII. Quò magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Novit torpedo vim suam, ipsa non torpens: mersaque in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere, corripiens. Hujus jecori teneritas nulla præfertur. Nec minor solertia ranæ, quæ in mari piscatrix vocatur. Eminentia sub oculis cornicula turbato limo exserit, adsultantes pisciculos pertrahens, donec tam propè accedant, ut adsiliat. Simili modo squatina, & rhombus, abditi pinnas exsertas movent specie vermiculorum: itemque quæ vocantur raiæ. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiæ hujus, quod tardissimi piscium hi, mugilem velocissimum omnium habentes in ventre reperiuntur.

43. Scolopendræ terrestribus similes, quas centipedes vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt, donec hamum egérant, deinde resorbent. At vulpes marinæ, simili in periculo glutiunt ampliùs usque ad infirma lineæ, quæ facilè prærodant. Cautiùs qui glanis vocatur: aversos mordet hamos, nec devorat, sed escâ spoliat.

44. Grassatur aries, ut latro. Et nunc

præacutos lineis adnexos habere sese: quia nisi perfossæ ita, non recedant: caliginis & pavoris, ut arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cujus nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam comperit quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, & calces, omnemque candorem corporum appetunt. Salus una in adversas eundi, ultroque terrendi. Pavet enim hominem æquè ac terret. Et sors æqua in gurgite: ut ad summa aquæ ventum est, ibi periculum anceps, ademptâ ratione contrà eundi, dum conetur emergere: & salus omnis in sociis: funem illi religatum ab humeris ejus trahunt: hunc dimicans, ut sit periculi signum, lævâ quatit: dextrâ adprehenso stilo in pugnâ est: modicus aliàs tractus. Ut prope carinam ventum est, nisi præceleri vi repentè rapiat, absumi spectant. Ac sæpe jam subducti, e manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum ipsi adjuvere. Protendunt quidem tridentes alii: sed monstro solertia est navigium subeundi, atque ita e tuto prœliandi. Omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur.

47. Certissima est securitas vidisse planos pisces: quia numquam sunt, ubi maleficæ bestiæ: quâ de causâ urinantes sacros appellant eos.

LXXI.

LXXI. Siliceâ testâ inclusis fatendum est nullum esse sensum, ut ostreis. Multis eadem natura, quæ frutici, ut holothuriis, pulmonibus, stellis. Adeoque nihil non gignitur in mari, ut cauponarum etiam æstiva animalia, pernici molesta saltu, & quæ capillus maximè celat, exsistant, & circumglobata escæ sæpe extrahantur: quæ causa somnum piscium in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdam verò ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

LXXII. 48. Nec venena cessant dira; ut in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilens, vomitum dissolutionemque stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantùm lepori similis: in Indis, & magnitudine, & pilo, duriore tantùm: nec vivus ibi capitur. Æquè pestiferum animal araneus, spinæ in dorso aculeo noxius. Sed nullum usquam exsecrabilius, quàm radius, super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat: arma, ut telum, perforat: vi ferri, & veneni malo.

LXXIII. 49. Morbos universa genera piscium, ut cetera animalia etiam fera, non accipimus sentire. Verùm ægrotare singulos, manifestum facit aliquorum ma-

cies, cùm in eodem genere præpingues alii capiantur.

LXXIV. 50. Quonam modo generent, desiderium & admiratio hominum differri non patitur. Piſces attritu ventrium coeunt, tantâ celeritate ut viſum fallant: delphini, & reliqua cete, simili modo, & paulo diutiùs. Femina piſcis coitûs tempore marem ſequitur, ventrem ejus roſtro pulſans: ſub partum mares feminas similiter, ova veſcentes earum. Nec ſatis eſt generationi per ſe coitus, nisi editis ovis, interverſando mares vitale adſperſerint virus. Non omnibus id contingit ovis in tantâ multitudine: alioqui replerentur maria & ſtagna, cùm singuli uteri innumerabilia concipiant.

51. Piſcium ova in mari creſcunt, quædam ſummâ celeritate, ut murænarum, quædam paulo tardiùs.

Plani piſcium quibus cauda non obeſt, aculeique, & teſtudines in coitu ſuperveniunt: polypi crine uno feminæ naribus adnexo: ſepiæ & loligines linguis, componentes inter ſe brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed polypi in terram verſo capite coeunt. Reliqua mollium tergis, ut canes: Item locuſtæ, & ſquillæ: cancri, ore. Ranæ ſuperveniunt, prioribus pedibus alas feminæ mare adprehendente, poſterioribus clunes.

Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantùm & caudâ insignes: mox pedes figurantur, caudâ findente se in posteriores. Mirumque, semestri vitâ resolvuntur in limum nullo cernente, & rursus vernis aquis renascuntur quæ fuere: naturæ perinde occultâ ratione, cùm omnibus annis id eveniat.

Et mituli & pectines sponte naturæ in arenosis proveniunt. Quæ durioris testæ sunt, ut murices, purpuræ, salivario lentore: sicut acescente humore culices: apuæ, spumâ maris incalescente, cùm admissus est imber. Quæ vero siliceo tegmine operiuntur, ut ostrea, putrescente limo, aut spumâ circa navigia diutiùs stantia, defixosque palos, & lignum maximè. Nuper compertum in ostreariis, humorem iis fetificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt se scopulis: ea strigmenta vivescunt: Nec alia est earum procreatio. Piscium diversa genera non coeunt, præter squatinam & raiam: ex quibus nascitur priori parte raiæ similis, & nomen ex utroque compositum apud Græcos trahit.

Quædam tempore anni gignuntur, & in humore, ut in terrâ: Vere pectines, limaces, hirundines: eadem, tempore evanescunt. Piscium lupus & trichias bis anno parit, & saxatiles omnes. Mulli ter,

ut chalcis: cyprinus ſexies, ſcorpiones bis, ac ſargi vere & autumno. Ex planis ſquatina bis: ſola autumno, occaſu Vergiliarum. Plurimi piſcium tribus mensibus, Aprili, Maio, Junio. Salpæ autumno: ſargi, torpedo, ſquali, circa æquinoctium: molles vere: ſepia omnibus mensibus. Ova ejus glutino atramenti ad ſpeciem uvæ cohærentia, maſculus proſequitur adflatu, aliàs ſterileſcunt. Polypi hieme coeunt, pariunt vere ova tortili vibrata pampino, tantâ fecunditate, ut multitudinem ovorum occisi non recipiant cavo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, e quibus multa propter numerum intercidunt. Locuſtæ & reliqua tenuioris cruſtæ, ponunt ova ſuper ova, atque ita incubant. Polypus femina modò in ovis ſedet, modò cavernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia in terreno parit inter arundines, aut sicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conſerta ova edunt, ut ſepiæ. Purpuræ, murices, ejuſdemque generis, vere pariunt. Echini ova plenilunîis habent hieme: & cochleæ hiberno tempore naſcuntur.

LXXV. Torpedo octogenos fetus habens invenitur: eaque intra ſe parit ova præmollia, in alium locum uteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo

omnia, quæ cartilaginea appellavimus. Ita fit, ut sola piscium & animal pariant & ova concipiant. Silurus mas solus omnium edita custodit ova, sæpe & quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Ceteræ feminæ in triduo excludunt, si mas attigit.

LXXVI. Acus, sive belone, unus piscium dehiscente propter multitudinem utero parit. A partu coalescit vulnus: quod & in cæcis serpentibus tradunt. Mus marinus in terrâ scrobe effosso parit ova, & rursus obruit terrâ: tricesimo die refossa aperit, fetumque in aquam ducit.

LXXVII. 52. Erythini & chanæ vulvas habere traduntur: qui trochos appellatur a Græcis, ipse se inire. Fetus omnium aquatilium inter initia visu carent.

LXXVIII. 53. Ævi piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniæ, haud procul Neapoli, in eâ in Cæsaris piscinis a Pollione Vedio conjectum piscem, sexagesimum post annum exspirasse scribit Annæus Seneca, duobus aliis æqualibus ejus ex eodem genere etiam tunc viventibus. Quæ mentio piscinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priusquam digrediamur ab aquatilibus.

LXXIX. 54. Ostrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Baiano, ætate L. Crassi oratoris, ante Marsicum

bellum: nec gulæ causâ, sed avaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui primus pensiles invenerit balineas, ita mangonizatas villas subinde vendendo. Is primus optimum saporem ostreis Lucrinis adjudicavit, quando eadem aquatilium genera aliubi atque aliubi meliora, sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Ravennæ, muræna in Siciliâ, elops Rhodi: & alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum Britannica serviebant litora, cùm Orata Lucrina nobilitabat: postea visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas: ac ne lis esset inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ advectionis a Brundisio compascere in Lucrino.

LXXX. Eadem ætate prior Licinius Muræna, reliquorum piscium vivaria invenit: cujus deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensii: Lucullus exciso etiam monte juxta Neapolim majore impendio, quàm villam exædificaverat, euripum & maria admisit: quâ de causâ Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. Quadragies H-S. piscinæ a defuncto illo veniere pisces.

LXXXI. 55. Murænarum vivarium privatim excogitavit C. Hirrius ante alios, qui cenis triumphalibus Cæsaris dictato-

ris, sex millia numero muraenarum mutua appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliâve merce. Hujus villam intra quàm modicum quadragies piscinae vendiderunt. Invasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baianâ piscinam habuit Hortensius orator, in quâ muraenam adeò dilexit, ut exanimatam flesse credatur. In eadem villâ, Antonia Drusi, muraenae, quam diligebat, inaures addidit: cujus propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

LXXXII. 56. Cochlearum vivaria instituit Fulvius Hirpinus in Tarquiniensi, paulo ante civile bellum, quod cum Pompeio Magno gestum est, distinctis quidem generibus earum, separatim ut essent albae, quae in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricae, quibus magnitudo praecipua: Africanae, quibus fecunditas: Solitanae, quibus nobilitas. Quin & saginam earum commentus est, sapâ & farre, aliisque generibus, ut cochleae quoque altiles ganeam implerent: cujus artis gloria in eam magnitudinem perducta sit, ut octoginta quadrantes caperent singularum calices. Auctor est M. Varro.

LXXXIII. 57. Piscium genera etiamnum a Theophrasto mira produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluviis, in cavernis aquas habentibus remanere.

Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudæ motu, contraque venantes refugere in suas cavernas, & in iis adversos stare: capita eorum esse ranæ marinæ similia, reliquas partes gobionum, branchias ut ceteris piscibus. Circa Heracleam, & Cromnam, & Lycum, & multifariàm in Ponto unum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cavernasque faciat sibi in terrâ, atque in his vivat, etiam reciprocis amnibus siccato litore. Effodi ergo: motu demum corporum vivere eos adprobant. Circa Heracleam eamdem, eodemque Lyco amne decedente, ovis relictis, in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quo fieri non indigos humoris: propter quod & anguillas diutiùs vivere exemptas aquis. Ova autem in sicco maturari, ut testudinum. Eadem in Ponti regione adprehendi glacie piscium maximè gobiones, non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes. Est in his quidem, tametsi mirabilis, tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagoniâ effodi pisces gratissimos cibis, terrenos, altis scrobibus, in his locis ubi nullæ restagnent aquæ, miratusque & ipse gigni sine coitu, humoris quidem vim aliquam inesse, quàm puteis, arbitratur, ceu verò in nullis reperiantur pisces. Quidquid est hoc, certè

minùs admirabilem talparum facit vitam ſubterranei animalis, nisi fortè vermium terrenorum & his piſcibus natura ineſt.

LXXXIV. 58. Verùm omnibus his fidem Nili inundatio adfert, omnia excedente miraculo: quippe detegente eo muſculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræque, jam parte corporis viventes, novissimâ effigie etiamnum terrenâ.

LXXXV. 59. Nec de anthiâ piſce sileri convenit, quæ pleroſque adverto credidiſſe. Chelidonias inſulas diximus Asiæ, ſcopulosi maris, ante promontorium sitas: ibi frequens hic piſcis & celeriter capitur uno genere. Parvo navigio, & concolori veſte, eademque horâ per aliquot dies continuos piſcator enavigat certo ſpatio, eſcamque projicit. Quidquid ex eo mittitur, ſuſpecta fraus prædæ eſt: cavenſque quod timuit cùm id ſæpe factum eſt, unus aliquando conſuetudine invitatus anthias, eſcam adpetit. Notatur hic intentione diligenti, ut auctor ſpei, conciliatorque capturæ. Neque enim eſt difficile, cùm per aliquot dies ſolus accedere audeat. Tandem & aliquos invenit, paulatimque comitatior, poſtremò greges adducit innumeros, jam vetuſtissimis quibuſque adſuetis piſcatorem agnoſcere, & e manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra di-

gitos in escâ jaculatus hamum, singulos involat veriùs quàm capit, ab umbrâ navis brevi conatu rapiens, ita ne ceteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut sonus ceteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur, fugituro in reliquum grege. Ferunt discordem socium duci insidiatum pulcre noto, cepisseque maleficâ voluntate: agnitum in macello a socio, cujus injuria erat: & damni formulam editam, condemnatumque addidit Mucianus æstimatâ lite. Iidem anthiæ, cùm unum hamo teneri viderint, spinis, quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur: eo qui tenetur, extendente, ut præcidi possit. At inter sargos, ipse qui tenetur, ad scopulos lîneam terit.

LXXXVI. 60. Præter hæc claros sapientiâ auctores video mirari stellam in mari: ea figura est: parva admodum caro intus, extrà duriore callo. Huic tam igneum fervorem esse tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facilè dixerim; multò memorabilius dixerim id, cujus experiendi quotidie occasio est.

LXXXVII. 61. Concharum e genere sunt dactyli ab humanorum unguium similitudine appellati. His natura in tene-

bris remoto lumine, alio fulgere claro, & quantò magis humorem habeant, lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac veste, decidentibus guttis: ut procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miraremur etiam in corpore.

LXXXVIII. 62. Sunt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant: conger & muræna, caudas inter se prærodentes. Polypum in tantum locusta pavet, ut si juxtà vidit, omnino moriatur. Locustam conger: rursus polypum congri lacerant. Nigidius auctor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdemque statis mensibus, concordes esse. Omnes autem vivere, quibus caudæ sic amputentur. At e contrario amicitiæ exempla sunt, (præter illos, de quorum diximus societate,) balæna & musculus: quando prægravi superciliorum pondere obrutis, ejus oculis, infestantia magnitudinem vada prænatans demonstrat, oculorumque vice fungitur. Hinc volucrum naturæ dicentur.

LIBER X.

Volucrum naturæ.

I. 1. SEQUITUR natura avium, quarum grandissimi & pæne beſtiarum generis, ſtruthiocameli Africi vel Æthiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt: ad hoc demum datis pennis, ut currentem adjuvent: ceterò non ſunt volucres, nec a terrâ tolluntur. Ungulæ iis cervinis similes, quibus dimicant, biſulcæ, & comprehendendis lapidibus utiles, quos in fugâ contra ſequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu devorata mira natura: ſed non minùs ſtoliditas, in tantâ reliqui corporis altitudine, cùm colla frutice occultaverunt, latere ſeſe exiſtimantium. Præmia ex iis ova, propter amplitudinem pro quibuſdam habita vasis, conoſque bellicos, & galeas adornantes pennæ.

II. 2. Æthiopes atque Indi, diſcolores maximè & inenarrabiles ferunt aves, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem, haud ſcio an fabulosè, unum in toto orbe, nec viſum magnopere. Aquilæ narra-

tur magnitudine, auri fulgore circa colla, ceterò purpureus, cæruleam roſeis caudam pennis diſtinguentibus, criſtis fauces, caputque plumeo apice honeſtante. Primus atque diligentissimus togatorum de eo prodidit Manilius, ſenator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminem extitiſſe qui viderit veſcentem: ſacrum in Arabiâ Soli eſſe, vivere annis quingentis ſexaginta, ſeneſcentem casiæ thuriſque ſurculis conſtruere nidum, replere odoribus, & ſuperemori. Ex ossibus deinde & medullis ejus naſci primò ceu vermiculum: inde fieri pullum: principioque juſta funera priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem, & in arâ ibi deponere. Cum hujus alitis vitâ magni conversionem anni fieri prodidit idem Manilius, iterumque significationes tempeſtatum & siderum eaſdem reverti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intraverit. Et fuiſſe ejus conversionis annum prodente ſe, P. Licinio, Cn. Cornelio coſſ. ducentesimum quintumdecimum. Cornelius Valerianus phœnicem devolaviſſe in Ægyptum tradidit, Q. Plautio, Sex. Papinio coſſ. Allatus eſt & in Urbem, Claudii principis cenſurâ, anno Urbis DCCC. & in comitio propositus, quod actis teſtatum eſt, ſed quem falſum eſſe nemo dubitaret.

III. 3. Ex his quas novimus, aquilæ maximus honos, maxima & vis. Sex earum genera: Melanaetos a Græcis dicta, eademque Valeria, minima magnitudine, viribus præcipua, colore nigricans: sola aquilarum fetus suos alit: ceteræ, ut dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Conversatur autem in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis mansitat & in campis, albicante caudâ. Tertii morphnos, quam Homerus & percnon vocat, aliqui & clangam, & anatariam, secunda magnitudine & vi: huicque vita circa lacus. Phemonoe Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ aliàs, carentique linguâ: eamdem aquilarum nigerrimam, prominentiore caudâ. Consentit & Bœus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere e sublimi jaciendo: quæ fors interemit poetam Æschylum, prædictam fatis (ut ferunt) ejus diei ruinam securâ cæli fide caventem. Quarti generis est percnopterus: eadem oripelargus, vulturinâ specie, alis minimis, reliquâ magnitudine antecellens, sed imbellis & degener, ut quam verberet corvus. Eadem jejunæ semper aviditatis, & querulæ murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: ceteræ, cùm occidêre, considunt. Hæc facit, ut quintum genus γνήσιον vocetur, velut verum, solumque incorruptæ originis, me-

diâ magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliæetos, clarissimâ oculorum acie, librans ex alto sese: visoque in mari pisce, præceps in eum ruens, & discussis pectore aquis rapiens. Illa, quam tertiam fecimus, circa stagna aquaticas aves adpetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasque rapiat. Spectanda dimicatio, ave ad perfugia litorum tendente, maximè si condensa arundo sit: aquilâ inde ictu abigente alæ, & cùm adpetit, in lacus cadente: umbramque suam nanti sub aquâ a litore ostendente: rursus ave in diverso, & ubi minimè se credat exspectari, emergente. Hæc causa gregatim avibus natandi, quia plures simul non infestantur, respersu pennarum hostem obcæcantes. Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerantes pondus adprehensum, unà merguntur. Haliæetus tantùm implumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit adversos intueri Solis radios, & si conniventem humectantemque animadvertit, præcipitat e nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cujus acies firma contrà stetit, educat. Haliæeti suum genus non habent, sed ex diverso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem, quod ex iis natum est, in ossifragis genus habet, e quibus vultures progenerantur minores: & ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adjiciunt

genus aquilæ, quam barbatam vocant: Tuſci verò ossifragam.

IV. Tribus primis, & quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis aetites, quem aliqui dixere gangitem: ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. Eſt autem lapis iſte prægnans, intus, cùm quatias, alio velut in utero ſonante. Sed vis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus: pariunt & ova terna: excludunt pullos binos: visi ſunt & tres aliquando. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibum negavit natura, proſpiciens ne omnium ferarum fetus raperentur. Ungues quoque earum invertuntur diebus his, albeſcunt inediâ pennæ, ut meritò partus ſuos oderint. Sed ejectos ab his cognatum genus ossifragi excipiunt, & educant cum ſuis. Verùm adultos quoque perſequitur parens, & longè fugat, æmulos ſcilicet rapinæ. Et alioqui unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut ſatietur, indiget. Determinant ergo ſpatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, ſed primò deponunt: expertæque pondus, tunc demum abeunt. Oppetunt non ſenio, nec ægritudine, ſed fame, in tantum ſuperiore adcreſcente roſtro, ut aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, & volant: prio-

ribus horis diei, donec impleantur hominum conventu fora, ignavæ ſedent. Aquilarum pennæ mixtas reliquarum alitum pennas devorant. Negant umquam ſolam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Jovis conſuetudo judicavit.

V. 4. Romanis eam legionibus C. Marius in ſecundo conſulatu ſuo propriè dicavit. Erat & antea prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, aprique ſingulos ordines anteibant. Paucis antè annis ſola in aciem portari cœpta erat: reliqua in caſtris relinquebantur. Marius in totum ea abdicavit. Ex eo notatum, non fere legionis umquam hiberna eſſe caſtra, ubi aquilarum non sit jugum.

Primo & ſecundo generi non minorum tantùm quadrupedum rapina, ſed etiam cum cervis prœlia. Multum pulverem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes. Nec unus hoſtis illi ſatis eſt: acrior eſt cum dracone pugna, multóque magis anceps, etiamsi in aere. Ova hic conſectatur aquilæ aviditate maleficâ: at illa ob hoc rapit ubicumque viſum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita ſe implicans, ut simul decidat.

VI. 5. Eſt percelebris apud Seſton urbem aquilæ gloria: educatam a virgine retuliſſe gratiam, aves primò, mox deinde

venatus adgerentem. Defunctâ postremò, in rogum accensum ejus injecisse sese, & simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod vocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Jovis & virginis, quoniam illi deo ales adscribitur.

VII. 6. Vulturum prævalent nigri. Nidos nemo attigit: ideo etiam fuere, qui putarent illos ex adverso orbe advolare, falsò: nidificant enim in excelsissimis rupibus. Fetus quidem sæpe cernuntur, fere bini. Umbricius aruspicum in nostro ævo peritissimus, parere tradit ova tredecim: uno ex iis reliqua ova nidumque lustrare, mox abjicere. Triduo autem antè advolare eos, ubi cadavera futura sunt.

VIII. 7. Sanqualem avem, atque immussulum, augures Romani in magnâ quæstione habent. Immussulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, & sanqualem ossifragæ. Massurius sanqualem ossifragum esse dicit, immussulum autem pullum aquilæ, priusquam albicet cauda. Quidam post Mucium augurem visos non esse Romæ confirmavere: ego (quod veri similius) in desidiâ rerum omnium non arbitror agnitos.

IX. 8. Accipitrum genera sedecim invenimus: Ex iis ægithum claudum altero pede prosperrimi augurii nuptialibus negotiis & pecuariæ rei. Triorchem a numero testium, cui principatum in auguriis

Phemonoe dedit: buteonem hunc appellant Romani, familiâ etiam ex eo cognominatâ, cùm proſpero auſpicio in ducis navi ſediſſet. Epileum Græci vocant, qui ſolus omni tempore apparet: ceteri hieme abeunt. Diſtinctio generum ex aviditate. Alii non nisi ex terrâ rapiunt avem: alii non nisi circa arbores volitantem: alii ſedentem in ſublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque & columbæ novere ex iis pericula, viſoque considunt, vel ſubvolant, contra naturam ejus auxiliantes sibi. In inſulâ Africæ Cerne in oceano accipitres totius Maſſæſyliæ humi fetificant: nec alibi naſcuntur, illis adſueti gentibus.

X. In Thraciæ parte ſuper Amphipolim homines atque accipitres ſocietate quadam aucupantur. Hi ex silvis & arundinetis excitant aves: illi ſupervolantes deprimunt. Rurſus captas aucupes dividunt cum iis. Traditum eſt, miſſas in ſublime sibi excipere eos: & cùm tempus sit capturæ, clangore ac volatûs genere invitare ad occasionem. Simile quiddam lupi ad Mæotim paludem faciunt. Nam nisi partem a piſcantibus ſuam accepere, expanſa eorum retia lacerant. Accipitres avium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis vocatur, rarus etiam in silvis, interdiu minùs cernens. Bellum internecinum gerit cum aquilâ, cohærenteſque ſæpe prehenduntur.

XI. 9. Coccyx ex accipitre videtur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, nisi perquam paucis diebus: ipse quoque modico tempore æstatis visus non cernitur postea. Est autem neque aduncis unguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, neque alio quàm colore, ac rictu columbi potiùs. Quin & sumitur ab accipitre, si quando unà apparuere: sola omnium avis a suo genere interempta. Mutat autem & vocem: procedit vere, occultatur Caniculæ ortu: semperque parit in alienis nidis, maximè palumbium, majori ex parte singula ova, quod nulla alia avis: raro bina. Causa subjiciendi pullos putatur, quòd sciat se invisam cunctis avibus, nam minutas quoque infestant: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioqui trepidum animal. Educat ergo subditum adulterato feta nido. Ille avidus ex naturâ, præripit cibos reliquis pullis, itaque pinguescit, & nitidus in se nutricem convertit: illa gaudet ejus specie, miraturque sese ipsam, quòd talem pepererit: suos comparatione ejus damnat, ut alienos, absumique etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque jam volandi potens. Nulla tunc avium suavitate carnis comparatur illi.

XII. 10. Milvi ex eodem accipitrum

genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissimam & famelicam semper alitem nihil esculenti rapere umquam ex funerum ferculis, nec Olympiæ ex arâ. Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem videntur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus: in cælo monstrante naturâ, quod opus esset in profundo. Milvi & ipsi hibernis mensibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Traduntur autem & a solstitiis adfici podagrâ.

XIII. 11. Volucrum prima distinctio pedibus maximè constat. Aut enim aduncos ungues habent, aut digitos, aut palmipedum in genere sunt, uti anseres & aquaticæ fere aves. Aduncos ungues habentia, carne tantùm vescuntur ex parte magnâ.

XIV. 12. Cornices & alio pabulo: ut quæ duritiam nucis rostro repugnantem, volantes in altum in saxa tegulasve jaciunt iterum ac sæpius, donec quassatam perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis, a quibusdam tamen laudata. Ab Arcturi sidere ad hirundinum adventum notatur eam in Minervæ lucis templisque rarò, alicubi omnino non aspici, sicut Athenis. Præterea sola hæc etiam volantes pullos aliquamdiu pascit: inauspicatissima fetûs tempore, hoc est, post solstitium.

XV. Ceteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut & corvi: qui & ipsi non carne tantùm aluntur, sed robustos quoque fetus suos fugant longiùs. Itaque parvis in vicis non plus bina conjugia sunt: circa Cranonem quidem Thessaliæ singula perpetuò: genitores soboli loco cedunt. Diversa in hac, ac supradictâ alite quædam. Corvi ante solstitium generant, iidem ægrescunt sexagenis diebus, siti maximè, antequam fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corvi pariunt cùm plurimùm quinos. Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur: ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere: atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis, quàm in Ægypto ibim: sed illam exosculationem, quæ sæpe cernitur, qualem in columbis, esse. Corvi in auspiciis soli videntur intellectum habere significationum suarum. Nam cùm Mediæ hospites occisi sunt, omnes e Peloponneso & Atticâ regione volaverunt. Pessima eorum significatio, cùm glutiunt vocem velut strangulati.

XVI. Uncos ungues & nocturnæ aves habent, ut noctuæ, bubo, ululæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maximè abominatus publicis præ-

cipuè auspiciis, deserta incolit: nec tantùm desolata, sed dira etiam & inaccessa: noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis, sed gemitu. Itaque in urbibus aut omnino in luce visus, dirum ostentum est. Privatorum domibus insidentem plurimùm scio non fuisse feralem. Volat numquam quò libuit, sed transversus aufertur. Capitolii cellam ipsam intravit Sex. Palpelio Histro, L. Pedanio coss. propter quod Nonis Martiis Urbs lustrata est eo anno.

XVII. 13. Inauspicata est & incendiaria avis, propter quam sæpenumero lustratam Urbem in Annalibus invenimus, sicut L. Cassio, C. Mario coss. quo anno & bubone viso lustrata est. Quæ sit avis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam esse quæcumque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. Alii spinturnicem eam vocant: sed hæc ipsa quæ esset inter aves, qui se scire diceret, non inveni.

14. Civiam quoque avem ab antiquis nominatam, animadverto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium subis appellatur avis, quæ aquilarum ova frangat.

15. Sunt præterea complura genera depicta in Etruscâ disciplinâ, sed ulli non visa: quæ nunc defecisse mirum est, cùm abundent etiam quæ gula humana populatur.

XVIII. 16. Externorum de auguriis peritissimè ſcripsiſſe Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cavantem, trigonem, cornicem, a caudâ de ovo exire: quoniam pondere capitum perverſa ova, poſteriorem partem corporum fovendam matri adplicent.

XIX. 17. Noctuarum contra aves ſolers dimicatio. Majore circumdatæ multitudine, reſupinæ pedibus repugnant, collectæque in arctum, roſtro & unguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturæ, bellumque partitur. Noctuas ſexagenis diebus hiemis cubare, & novem voces habere tradit Nigidius.

XX. 18. Sunt & parvæ aves uncorum unguium, ut pici: Martio cognomine inſignes, & in auſpiciis magni. Quo in genere arborum cavatores ſcandentes in ſubreptum felium modo: illi verò & ſupini, percussi corticis ſono, pabulum ſubeſſe intelligunt. Pullos in cavis educant avium ſoli. Adactos cavernis eorum a paſtore cuneos, admotâ quadam ab his herbâ, elabi creditur vulgò. Trebius auctor eſt, clavum cuneumve adactum, quantâ libeat vi, arbori in quâ nidum habeat, ſtatim exsilire, cum crepitu arboris, cùm inſederit clavo aut cuneo. Ipsi principales Latio ſunt in auguriis, a rege, qui nomen huic avi dedit. Unum eorum præſcitum

transire

transire non queo. In capite prætoris urbani Ælii Tuberonis, in foro jura pro tribunali reddentis, sedit ita placidè, ut manu prehenderetur. Respondêre vates, « exitium imperio portendi, si dimitteretur : at si exanimaretur, prætori ». Et ille avem protinus concerpsit : nec multò pòst implevit prodigium.

XXI. 19. Vescuntur & glande in hoc genere, pomisque multæ, sed quæ carne tantùm non vivunt, excepto milvo : quod ipsum in auguriis dirum est. Uncos ungues habentes omnino non congregantur, & sibi quæque prædantur. Sunt autem omnes fere altivolæ, præter nocturnas ; & magis, majores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris rarò consistunt, curvaturâ unguium prohibente.

XXII. 20. Nunc de secundo genere dicamus, quod in duas dividitur species, oscines, & alites : illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit : itaque præcedent & ordine : omnesque reliquas in his pavonum genus, cùm formâ, tum intellectu ejus & gloriâ.

Gemmantes laudatus expandit colores, adverso maximè Sole, quia sic fulgentiùs radiant. Simul umbræ quosdam repercussus ceteris, qui & in opaco clariùs micant, conchatâ quærit caudâ : omnesque

in acervum contrahit pennarum, quos ſpectari gaudet, oculos. Idem caudâ annuis vicibus amissâ cum foliis arborum, donec renaſcatur iterum cum flore, pudibundus ac mærens quærit latebram. Vivit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab auctoribus non glorioſum tantùm animal hoc traditur, ſed & malevolum, sicut anſer verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.

XXIII. Pavonem cibi gratiâ Romæ primus occidit orator Hortensius, aditiali cenâ ſacerdotii. Saginare primus inſtituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, exque eo quæſtu reditûs ſeſtertiûm ſexagena millia habuit.

XXIV. 21. Proximè gloriam ſentiunt & hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque ſomno natura genuit. Norunt sidera, & ternas diſtinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartâque caſtrensi vigiliâ ad curas laboremque revocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu, ipſum verò cantum plauſu laterum. Imperitant ſuo generi, & regnum in quacumque ſunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipſos, velut ideo tela agnata cruribus ſuis intelligen-

tes : nec finis sæpe commorientibus. Quòd si palma contingit, statim in victoriâ canunt, seque ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, ægreque servitium patitur. Et plebs tamen æquè superba, graditur arduâ cervice, cristis celsâ : cælumque sola volucrum aspicit crebrò, in sublime caudam quoque falcatam erigens : itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis. Jam ex his quidam àd bella tantùm & prœlia assidua nascuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum, ac Tanagram. Secundus est honos habitus Melicis, & Chalcidicis, ut planè dignæ aliti tantùm honoris præbeat Romana purpura. Horum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regunt, domosque ipsis suas claudunt aut reserant : hi fasces Romanos impellunt aut retinent, jubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices : hi maximè terrarum imperio imperant, extis etiam fibrisque haud aliter quàm opimæ victimæ diis grati. Habent ostenta & præposteri eorum vespertinique cantus. Namque totis noctibus canendo, Bœotiis nobilem illam adversùs Lacedæmonios præsagivere victoriam, ita conjectâ interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

XXV. Desinunt canere castrati : quod

duobus fit modis : lumbis aduſtis candente ferro, aut imis cruribus : mox ulcere oblito figlinâ cretâ : faciliùs ita pingueſcunt. Pergami omnibus annis ſpectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum. Invenitur in Annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido, Q. Catulo coſſ. in villâ Galerii locutum gallinaceum, ſemel, quod equidem ſciam.

XXVI. 22. Et anſeri vigil cura, Capitolio teſtata defenſo, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quam ob cauſam cibaria anſerum cenſores in primis locant. Quin & fama amoris, Ægii dilectâ formâ pueri Olenii, & Glauces Ptolemæo regi citharâ canentis, quam eodem tempore & aries adamaſſe proditur. Poteſt & ſapientiæ videri intellectus his eſſe. Ita comes perpetuò adhæsiſſe Lacydi Philoſopho dicitur, nuſquam ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digreſſus.

XXVII. Noſtri ſapientiores, qui eos jecoris bonitate novere. Fartilibus in magnam amplitudinem creſcit : exemptum quoque lacte mulſo augetur. Nec sine cauſâ in quæſtione eſt, quis primus tantum bonum invenerit, Scipione Metellus vir conſularis, an M. Seius eadem ætate eques Rom. Sed (quod conſtat) Meſſalinus Cotta, Meſſalæ oratoris filius, palmas pedum

ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum criſtis condire reperit. Tribuetur enim a me culinis cujuſque palma cum fide. Mirum in hac alite, a Morinis uſque Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita ceteri ſtipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in plumâ. Velluntur quibuſdam locis bis anno. Rurſus plumigeri veſtiuntur: mollior, quæ corpori proxima: & e Germaniâ laudatissima. Candidi ibi, verùm minores, gantæ vocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarii quini. Et inde crimina plerumque auxiliorum præfectis, a vigili ſtatione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eóque deliciæ proceſſere, ut sine hoc inſtrumento durare jam ne virorum quidem cervices possint.

XXVIII. Aliud reperit Syriæ pars, quæ Commagene vocatur: adipem eorum in vaſe æreo cum cinnamo nive multâ obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad uſum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Commagenum.

XXIX. Anſerini generis ſunt chenalopeces: & quibus lautiores epulas non novit Britannia, chenerotes, fere anſere minores. Decet tetraonas ſuus nitor, abſolutaque nigritia, in ſuperciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitu-

dinem excedit, quorum & colorem reddit. Nec ulla ales, excepto ſtruthiocamelo, majus corpore implens pondus, in tantum aucta, ut in terrâ quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, & ſeptemtrionalis regio. In aviariis ſaporem perdunt. Moriuntur contumaciâ ſpiritu revocato. Proximæ eis ſunt, quas Hiſpania aves tardas appellat, Græcia otidas, damnatas in cibis. Emiſſa enim oſſibus medulla, odoris tædium extemplo ſequitur.

XXX. 23. Inducias habet gens Pygmæa abſceſſu gruum (ut diximus) cum iis dimicantium. Immenſus eſt tractus, quò veniunt, si quis reputet a mari Eoo. Quando proficiſcantur conſentiunt: volant ad proſpiciendum altè: ducem, quem ſequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, diſpoſitos habent, & qui gregem voce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede ſuſtinentes, qui laxatus ſomno & decidens indiligentiam coarguat. Ceteræ dormiunt capite ſubter alam condito, alternis pedibus insiſtentes. Dux erecto providet collo, ac prædicit. Eædem manſuefactæ laſciviunt, gyroſque quoſdam indecoro curſu vel singulæ peragunt. Certum eſt, Pontum tranſvolaturas, primùm omnium anguſtias petere, inter duo promontoria Criumetopon, & Carambin: mox ſaburrâ ſta-

biliri. Cùm medium transierint, abjici lapillos e pedibus: cùm attigerint continentem, & e gutture arenam. Cornelius Nepos, qui divi Augusti principatu obiit, cùm scriberet turdos paulo antè cœptos saginari, addidit, ciconias magis placere, quàm grues: cùm hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigisse.

XXXI. Ciconiæ quonam e loco veniant, aut quò se referant, incompertum adhuc est. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo: illas hiemis, has æstatis advenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatæque sic, ut nulla sui generis relinquatur, nisi captiva & serva, ceu lege prædictâ die recedunt. Nemo vidit agmen discedentium, cùm discessurum appareat: nec venire, sed venisse cernimus: utrumque nocturnis fit temporibus. Et quamvis ultrà citràve pervolent, numquam tamen advenisse usquam, nisi noctu, existimantur. Pythonos comen vocant in Asiâ patentibus campis, ubi congregatæ inter se commurmurant, eamque quæ novissima advenit, lacerant; atque ita abeunt. Notatum, post Idus Augustas non temere visas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse linguas confirment. Honos iis serpentium exitio tantus, ut in Thessaliâ capitale fuerit occidisse, eademque legibus pœna, quæ in homicidam.

XXXII. Simili anseres quoque & olores ratione commeant: sed horum volatus cernitur: liburnicarum modo rostrato impetu feruntur, faciliùs ita findentes aera, quàm si rectâ fronte impellerent: a tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largéque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus: fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eosdem repetunt: genitricum senectam invicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus, (falsò, ut arbitror,) aliquot experimentis. Iidem mutuâ carne vescuntur inter se.

XXXIII. Verùm hæc commeantium per maria terrasque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: utcumque enim supradictas magnitudo & vires corporum invitare videri possint. Coturnices antè etiam semper adveniunt, quàm grues: parva avis, & cùm ad nos venit, terrestris potiùs, quàm sublimis. Advolant & hæ simili modo, non sine periculo navigantium, cùm adpropinquavere terris. Quippe velis sæpe incidunt, & hoc semper noctu, merguntque navigia. Iter est his per hospitia certa. Austro non volant, humido scilicet & graviore vento. Aurâ tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viresque parvas. Hinc volantium illa conquestio labore expressa,

Aquilone ergo maximè volant ortygometrâ duce. Primam earum terræ adpropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum sollicitant: abeuntque unà persuasæ glottis, & otus, & cychramus.

Glottis prælongam exserit linguam: unde ei nomen. Hanc initio blanditâ peregrinatione avidè profectam, pœnitentia in volatu, cum labore scilicet, subit: reverti incomitatam piget, & sequi: nec umquam plus uno die pergit: in proximo hospitio deserit. Verùm invenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. Cychramus perseverantior festinat etiam pervenire ad expetitas sibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonetque itineris. Otus bubone minor est, noctuis major, auribus plumeis eminentibus: unde & nomen illi: quidam Latinè asionem vocant: imitatrix aliàs avis ac parasita, & quodam genere saltatrix. Capitur haud difficulter, ut noctuæ, intenta in aliquo, circumeunte alio. Quod si ventus agmen adverso flatu cœperit inhibere, ponduscuiis lapidum adprehensis, aut gutture arenâ repleto, stabilitæ volant. Coturnicibus veneni semen gratissimus cibus: quam ob causam eas damnavere mensæ, simulque comitialem propter morbum despui suetum, quem solæ animalium sentiunt, præter hominem.

XXXIV. 24. Abeunt & hirundines hibernis mensibus, sola carne vescens avis ex iis quæ aduncos ungues non habent: sed in vicina abeunt, apricos secutæ montium recessus: inventæque jam sunt ibi nudæ atque deplumes. Thebarum tecta subire negantur, quoniam urbs illa sæpius capta sit: nec Bizyæ in Thraciâ, propter scelera Terei. Cæcina Volaterranus equestris ordinis, quadrigarum dominus, comprehensas in Urbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eumdem nidum remeantes, illito victoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in Annalibus suis, cùm obsideretur præsidium Romanum a Ligustinis, hirundinem a pullis ad se adlatam: ut lino ad pedem ejus adligato nodis significaret, quoto die adveniente auxilio eruptio fieri deberet.

XXXV. Abeunt & merulæ, turdique, & sturni simili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur, visi sæpe ibi, quò hibernum pabulum petunt: itaque in Germaniâ hieme maximè turdi cernuntur. Veriùs turtur occultatur, pennasque amittit. Abeunt & palumbes, quonam & in iis incertum. Sturnorum generi proprium catervatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi volatûs velox celeritas:

quibus ex causis neque rapinæ ceterarum alitum obnoxia eſt. Ea demum ſola avium nonnisi in volatu paſcitur.

XXXVI. 25. Temporum magna differentia avibus. Perennes, ut columbæ: ſemeſtres, ut hirundines: trimeſtres, ut turdi & turtures: & quæ, cùm fetum eduxere, abeunt, ut galguli, upupæ.

XXXVII. 26. Auctores ſunt, omnibus annis advolare Ilium ex Æthiopiâ aves, & confligere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas vocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Æthiopiâ circa regiam Memnonis, exploratum sibi Cremutius tradit.

XXXVIII. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotiâ. Africæ hoc eſt gallinarum genus, gibberum, variis ſparſum plumis: quæ novissimæ ſunt peregrinarum avium in menſas receptæ propter ingratum virus. Verùm Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

XXXIX. 27. Seleucides aves vocantur, quarum adventum ab Jove precibus impetrant Casii montis incolæ, fruges eorum locuſtis vaſtantibus. Nec unde veniant, quóve abeant, compertum, numquam conſpectis, nisi cùm præsidio earum indigetur.

XL. 28. Invocant & Ægyptii ibes ſuas contra ſerpentium adventum: & Elei Myiagron deum, muſcarum multitudine

pestilentiam adferente: quæ protinus intereunt, quàm litatum est ei deo.

XLI. 29. Sed in secessu avium & noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Cretâ insulâ non est: etiam si qua invecta sit emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia: alia aliis locis negat: tamquam genera frugum fruticumve, sic & animalium, non nasci, translatitium: invecta emori, mirum. Quid est illud unius generis saluti adversum? quæve ista naturæ invidia? aut qui terrarum dicti avibus termini? Rhodus aquilam non habet. Transpadana Italia juxta Alpes Larium lacum appellat, amœnum arbusto agro, ad quem ciconiæ non permeant: sicuti nec octavum citra lapidem ab eo, immensa, alioqui finitimo, Insubrium tractu examina graculorum monedularumque, cui soli avi furacitas argenti aurique præcipuè mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad Urbem versùs cerni cœpere picarum genera, quæ longâ insignes caudâ variæ appellantur. Proprium his calvescere omnibus annis, cùm serantur rapa. Perdices non transvolant Bœotiæ fines in Atticâ: nec ulla avis in Ponto, insulâ quâ sepultus est Achilles, sacratam ei ædem. In Fidenate agro juxta urbem ciconiæ nec pullos nec nidum fa-

ciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis e mari quotannis advolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario nec muscæ, nec canes intrant. Multa præterea similia, quæ prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cùm Theophrastus tradat invectitias esse in Asiâ etiam columbas, & pavones, & corvos, & in Cyrenaicâ vocales ranas.

XLII. Alia admiratio circa oscines: fere mutant colorem vocemque tempore anni, ac repentè fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantùm: hæ enim senectute nigrescunt. Merula ex nigrâ rufescit, canit æstate, hieme balbutit, circa solstitium muta. Rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur dumtaxat maribus. Turdis color æstate circa cervicem varius, hieme concolor.

XLIII. Lusciniis diebus ac noctibus continuis quindecim garrulus sine intermissu cantus, densante se frondium germine, non in novissimum dignâ miratu ave. Primùm tanta vox tam parvo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in unâ perfectâ musicæ scientiâ modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur revocato, infuscatur ex inopina-

to: interdum & secum ipse murmurat: plenus, gravis, acutus, creber, extentus: ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breviterque omnia tam parvulis in faucibus, quæ exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit: ut non sit dubium hanc suavitatem præmonstratam efficaci auspicio, cùm in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palamque animosa contentio est. Victa morte finit sæpe vitam, spiritu priùs deficiente, quàm cantu. Meditantur aliæ juveniores, versusque quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magnâ, & reddit, vicibusque reticens. Intelligitur emendatæ correptio, & in docente quædam reprehensio. Ergo servorum illis pretia sunt, & quidem ampliora, quàm quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertiis sex, candidam alioquin, quod est propè invisitatum, venisse, quæ Agrippinæ Claudii principis conjugi dono daretur. Visum jam sæpe, jussas canere cœpisse, & cum symphoniâ alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, additâ in transversas arundines aquâ, foramen inspirantes, linguæque parvâ aliquâ oppositâ morâ, indiscretâ redderent similitudine. Sed eæ tantæ tamque artifices argutiæ a quin-

decim diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere, aut satiatas. Mox æstu aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur & color. Postremò hieme ipsâ non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quæ ceteris avibus. Pariunt vere primo cùm plurimùm sena ova.

XLIV. Alia ratio ficedulis: nam formam simul coloremque mutant: hoc nomen autumno: non habent postea: melancoryphi vocantur. Sic & erithacus hieme, idem phœnicurus æstate. Mutat & upupa, ut tradit Æschylus poeta, obscena aliàs pastu avis, cristâ visenda plicatili, contrahens eam subrigensque per longitudinem capitis.

XLV. Oenanthe quidem etiam statos latebræ dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occasu ejusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus utrumque. Chlorion quoque, qui totus est luteus, hieme non visus, circa solstitia procedit.

30. Merulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec usquam aliubi, candidæ nascuntur. Ibis circa Pelusium tantùm nigra est, ceteris omnibus locis candida.

XLVI. 31. Oscines, præter exceptas, non temere fetus faciunt ante æquinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

XLVII. 32. Eo maximè sunt insignes halcyones. Dies earum partûs, maria, quique navigant, novere. Ipsa avis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte majore, tantùm purpureis & candidis admixtâ pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine distinguitur & cantu. Minores in arundinetis canunt. Halcyonem videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu, & circa solstitia brumamve, nave aliquando circumvolatâ statim in latebras abeuntem. Fetificant brumâ, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos & navigabili, Siculo maximè. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, & totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent pilæ figurâ, paulum eminenti, ore perquam angusto, grandium spongiarum similitudine: ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, ut spuma arida maris. Nec unde confingantur, invenitur. Putant ex spinis aculeatis: piscibus enim vivunt. Subeunt & in amnes. Pariunt ova quina.

XLVIII. Gaviæ in petris nidificant: mergi & in arboribus. Pariunt plurimùm terna: sed gaviæ æstate, mergi incipiente vere.

XLIX. 33. Halcyonum nidi figura, reliquarum quoque solertiæ admonet: neque aliâ parte ingenia avium magis admiran-

da sunt. Hirundines luto construunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, madefactæ multâ aquâ pennis pulverem spargunt. Ipsum verò nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepefaciendis ovis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fetu summâ æquitate alternant cibum. Notabili munditiâ egerunt excrementa pullorum: adultioresque circumagi docent, & foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarum & agrestium, quæ rarò in domibus, diversos figurâ, sed eadem materiâ, confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, utero capaci: mirum quâ peritiâ & occultandis habiles pullis, & substernendis molles. In Ægypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere unius spatio: quod humano opere perfici non posset. In eadem juxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus, paleâ & stramento rostrum ejus firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet. Eaque militia illis cum anno redit semper. Tertium est earum genus, quæ ripas excavant, atque ita internidificant. Harum pulli ad cinerem ambusti, mortifero faucium ma-

lo, multiſque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos, migrantque multis diebus antè, si futurum eſt ut auctus amnis attingat.

L. In genere vitiparrarum eſt, cui nidus ex muſco arido ita abſolutâ perficitur pilâ, ut inveniri non possit aditus. Acanthyllis appellatur, eâdem figurâ ex lino intexens. Picorum alicui ſuſpenditur ſurculo primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidem ipſos dependentes pedibus ſomnum capere confirmant, quia tutiores ita ſe ſperent. Jam publicum quidem omnium eſt tabulata ramorum ſuſtinendo nido providè eligere, camerare ab imbri, aut fronde protegere densâ. In Arabiâ cinnamolgus avis appellatur: cinnami ſurculis nidificat. Plumbatis eos ſagittis decutiunt indigenæ, mercis gratiâ. In Scythis avis magnitudine otidis, binos parit, in leporinâ pelle ſemper in cacuminibus ramorum ſuſpenſa. Picæ cùm diligentiùs viſum ab homine nidum ſenſere, ova tranſgerunt aliò. Hoc in his avibus, quarum digiti non ſunt accommodati complectendis transferendiſque ovis, miro traditur modo. Namque ſurculo ſuper bina ova impoſito ac ferruminato alvi glutino, ſubditâ cervice medio, æquâ utrimque librâ deportant aliò.

LI. Nec verò iis minor ſolertia, quæ cunabula in terrâ faciunt, corporis gravitate prohibitæ ſublime petere. Merops vocatur, genitores ſuos reconditos paſcens, pallido intus colore pennarum, supernè cyaneo, primori ſubrutilo. Nidificat in ſpecu ſex pedum defoſsâ altitudine.

Perdices ſpinâ & frutice sic muniunt receptaculum, ut contra feras abundè vallentur. Ovis ſtragulum molle pulvere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: neve cui frequentior converſatio sit ſuſpecta, transferunt aliò. Illæ quidem & maritos ſuos fallunt, quoniam intemperantiâ libidinis frangunt earum ova, ne incubando detineantur. Tunc inter ſe dimicant mares desiderio feminarum: victum aiunt Venerem pati. Id quidem & coturnices Trogus, & gallinaceos aliquando: perdices verò a domitis feros, & novos, aut victos, iniri promiſcuè. Capiuntur quoque pugnacitate ejuſdem libidinis, contra aucupis indicem exeunte in prœlium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac ſubinde singuli. Rurſus circa conceptum feminæ capiuntur, contra aucupum feminam exeuntes, ut rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contra mares ſteterint feminæ, aurâ ab his flante prægnantes fiunt: hiantes autem exſertâ linguâ per id tem-

pus æstuant. Concipiunt & supervolantium adflatu, sæpe voce tantùm auditâ masculi. Adeóque vincit libido etiam fetûs caritatem, ut illa furtim & in occulto incubans, cùm sensit feminam aucupis accedentem ad marem, recanat revocetque, & ultro præbeat se libidini. Rabie quidem tantâ feruntur, ut in capite aucupantium sæpe cæcæ metu sedeant. Si ad nidum is cœpit accedere, procurrit ad pedes ejus feta, prægravem aut delumbem sese simulans, subitóque in procursu aut brevi aliquo volatu cadit, fractâ aut alâ aut pedibus: procurrit iterum, jam jam prehensurum effugiens, spemque frustrans, donec in diversum abducat a nidis. Eadem pavore libera ac maternâ vacans curâ, in sulco resupina glebâ se terræ pedibus adprehensâ operit. Perdicum vita ad sedecim annos durare existimatur.

LII. 34. Ab his columbarum maximè spectantur simili ratione mores iidem: sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Conjugii fidem non violant, communemque servant domum. Nisi cælebs aut vidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt: quippe suspicio est adulterii, quamvis natura non sit. Tunc plenum querelâ guttur, sævique rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, & circa Veneris

preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utrique ſobolis æqualis: ſæpe & ex hac causâ caſtigatio, pigriùs intrante feminâ ad pullos. Parturienti ſolatia & miniſteria ex mare. Pullis primò ſalsiorem terram collectam gutture in ora inſpuunt, præparantes tempeſtivitatem cibo. Proprium generis ejus & turturum, cùm bibant, colla non reſupinare, largéque bibere jumentorum modo.

35. Vivere palumbes ad XXX. annum; aliquos ad XL. habemus auctores, uno tantùm incommodo unguium, eodem & argumento ſenectæ, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus similis atque idem, trino conficitur verſu, præterque in clauſulâ gemitu: hieme mutis, a vere vocalibus. Nigidius putat, cùm ova incubet, ſub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem poſt ſolſtitium. Columbæ & turtures octonis annis vivunt.

36. Contrà paſſeri minimùm vitæ, cui ſalacitas par. Mares negantur anno diutiùs durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in roſtro, quæ ab æſtate incipit. Feminis longiuſculum ſpatium.

Verùm columbis ineſt quidam & gloriæ intellectus. Noſſe credas ſuos colores, varietatemque diſpositam: quin etiam ex volatu quæritur plaudere in cælo, va-

riéque fulcare. Quâ in oftentatione, ut vinctæ, præbentur accipitri, implicatis ftrepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris eliditur: alioqui foluto volatu in multum velociores. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipsâ gloriâ rapit.

37. Ob id cum iis habenda eft avis, quæ tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentiâ, in tantum ut vifum vocemque ejus fugiant. Hac de causâ præcipuus columbis amor eorum. Feruntque, si in quatuor angulis defodiantur in ollis novis oblitis, non mutare fedem columbas: (quod auro infectis alarum articulis quæsiere aliqui, non aliter innoxiis vulneribus:) multivagâ alioqui ave. Eft enim ars illis inter fe blandiri & corrumpere alias, furtoque comitatiores reverti.

LIII. Quin & internuntiæ in rebus magnis fuere, epiftolas adnexas earum pedibus obsidione Mutinensi in caftra confulum Decimo Bruto mittente. Quid vallum, & vigil obsidio, atque etiam retia amne prætenta profuere Antonio, per cælum eunte nuntio? Et harum amore infaniunt multi: fuper tecta exædificant turres iis, nobilitatemque singularum & origines narrant, vetere jam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum civile

Pompeianum denariis quadringentis singula paria venditavit, ut M. Varro tradit. Quin & patriam nobilitavere, in Campaniâ grandissimæ provenire existimatæ.

LIV. Harum volatus in reputationem ceterarum quoque volucrum nos impellit.

38. Omnibus animalibus reliquis certus & uniusmodi, & in suo cuique genere incessus est: aves solæ vario meatu feruntur & in terrâ, & in aere. Ambulant aliquæ, ut cornices: saliunt aliæ, ut passeres, merulæ: currunt, ut perdices, rusticulæ: ante se pedes jaciunt, ut ciconiæ, grues: expandunt alas, pendentesque raro intervallo quatiunt, aliæ crebriùs, sed & primas dumtaxat pennas: aliæ & tota latera pandunt: quædam verò majore ex parte compressis volant, percussoque semel, aliquæ & gemino ictu aere feruntur, velut inclusum eum prementes, ejaculantur sese in sublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has, illas salire. Anates solæ, quæque sunt ejusdem generis, in sublime protinus sese tollunt, atque e vestigio cælum petunt, & hoc etiam ex aquâ. Itaque in foveas, quibus feras venamur, delapsæ solæ evadunt. Vultur, & feræ graviores, nisi ex procursu, aut altiore cumulo immissæ, non evolant: caudâ reguntur. Aliæ circumspectant, aliæ flectunt col-

la. Nonnullæ vescuntur ea quæ rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ: aut e contrario semper in volatu silent. Subrectæ, pronæ, obliquæ, in latera, in ora, quædam & resupinæ feruntur: ut si pariter cernantur plura genera, non in eadem naturâ meare videantur..

LV. 39. Plurimùm volant, quæ apodes, quia careant usu pedum: ab aliis cypselli appellantur, hirundinum specie. Nidificant in scopulis. Hæ sunt, quæ totò mari cernuntur: nec umquam tam longo naves, tamque continuo cursu recedunt a terrâ, ut non circumvolitent eas apodes. Cetera genera residunt & insistunt: his quies, nisi in nido, nulla: aut pendent, aut jacent.

LVI. Et ingenia æquè varia, ad pastum maximè.

40. Caprimulgi appellantur grandioris merulæ aspectu, fures nocturni: interdiu enim visu carent. Intrant pastorum stabula, caprarumque uberibus advolant suctum propter lactis: quâ injuriâ uber emoritur, caprisque cæcitas, quas ita mulsere, oboritur. Platea nominatur, advolans ad eas, quæ se in mari mergunt, & capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cum devoratis se implevit conchis, calore ventris coctas evomit, atque ita ex iis esculenta legit, testas excernens.

LVII.

LVII. 41. Villaribus gallinis & religio inest. Inhorrescunt edito ovo, excutiuntque sese, & circumactæ purificant, ac festucâ aliquâ sese, & ova lustrant.

42. Minimæ avium carduelis imperata faciunt, nec voce tantùm, sed pedibus & ore pro manibus. Est quæ boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus appellata, alioqui parva. Est quæ equorum quoque hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo adventu eorum pulsa imitatur, ad hunc modum se ulciscens.

LVIII. Super omnia humanas voces reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc avem mittit, sittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantùm miniato in cervice distinctam. Imperatores salutat, & quæ accipit verba, pronuntiat: in vino præcipuè lasciva. Capiti ejus duritia eadem, quæ rostro. Hoc, cùm loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. Cùm devolat, rostro se excipit, illi innititur, leviorémque se ita pedum infirmitati facit.

LIX. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, sed expressior loquacitas, generi picarum est. Adamant verba quæ loquantur. Nec discunt tantùm, sed diligunt: meditantesque intra semet, curâ atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate ver-

bi, ac nisi subinde eadem audiant, memoriâ falli: quærentesque mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum. Nec vulgaris iis forma, quamvis non spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verùm addiscere alias negant posse, quàm quæ ex genere earum sunt, quæ glande vescantur: & inter eas faciliùs, quibus quini sunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipsas, nisi primis duobus vitæ annis. Latior iis est lingua: omnibusque in suo cuique genere, quæ sermonem imitantur humanum: quamquam id pæne in omnibus contingit. Agrippina Claudii Cæsaris turdum habuit (quod numquam antè) imitantem sermones hominum. Cùm hæc proderem, habebant & Cæsares juvenes sturnum, item luscinias, Græco atque Latino sermone dociles: præterea meditantes in diem, & assiduè nova loquentes, longiore etiam contextu. Docentur secretò, & ubi nulla alia vox misceatur, adsidente qui crebrò dicat ea, quæ condita velit, ac cibis blandiente.

LX. 43. Reddatur & corvis sua gratia, indignatione quoque populi Romani testata, non solùm conscientiâ. Tiberio principe ex fetu supra Castorum ædem genito pullus, in oppositam sutrinam devolavit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is maturè sermoni adsuefa-

ctus, omnibus matutinis evolans in Rostra, in forum versus, Tiberium, dein Germanicum & Drusum Cæsares nominatim, mox transeuntem populum Rom. salutabat, postea ad tabernam remeans, plurium annorum adsiduo officio mirus. Hunc sive æmulatione vicinitatis, manceps proximæ sutrinæ, sive iracundiâ subitâ, ut voluit videri, excrementis ejus positâ calceis maculâ, exanimavit: tantâ plebei consternatione, ut primò pulsus ex eâ regione, mox & interemptus sit, funusque innumeris aliti celebratum exsequiis, constratum lectum super Æthiopum duorum humeros, præcedente tibicine, & coronis omnium generum, ad rogum usque, qui constructus dextrâ viæ Appiæ ad secundum lapidem, in campo Rediculi appellato, fuit. Adeò satis justa causa populo Romano visa est exsequiarum, ingenium avis, aut supplicii de cive Romano, in eâ urbe, in quâ multorum principum nemo duxerat funus: Scipionis verò Æmiliani post Carthaginem Numantiamque deletas ab eo, nemo vindicaverat mortem. Hoc gestum M. Servilio, C. Cestio coss. a. d. v. Kalend. April. Nunc quoque erat in urbe Româ, hæc prodente me, equitis Rom. cornix e Bæticâ, primùm colore mira admódum nigro: deinde plura contexta verba exprimens, & alia crebrò addiscens. Necnon

& recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizenâ regione Asiæ corvorum operâ venantis, eo quòd devehebat in silvas eos insidentes corniculis humerisque: illi vestigabant agebantque, eò perductâ consuetudine, ut exeuntem sic comitarentur & feri. Tradendum putavere memoriæ quidam, visum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in quâ pluvia aqua durabat, sed quæ attingi non posset: ita descendere paventem expressisse tali congerie, quantùm poturo sufficeret.

LXI. 44. Nec Diomedeas præteribo aves: Juba cataractas vocat: eis esse dentes, oculosque igneo colore, ceterò candidis, tradens. Duos semper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excavare rostro, inde crate consternere, & operire terrâ, quæ antè fuerit egesta: in his fetificare. Fores binas omnium scrobibus: orientem spectare, quibus exeant in pascua: occasum, quibus redeant. Alvum exoneraturas subvolare semper, & contrario flatu. Uno hæ in loco totius orbis visuntur, in insulâ, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliæ orám, fulicarum similes. Advenas barbaros clangore infestant, Græcis tantùm adulantur, miro discrimine, velut generi Diomedis hoc tri-

buentes : ædemque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificànt : unde origo fabulæ, Diomedis ſocios in earum effigies mutatos.

LXII. 45. Non omittendum eſt, cùm de ingeniis diſſerimus, e volucribus hirundines eſſe indociles, e terreſtribus mures : cùm elephanti juſſa faciant, leones jugum ſubeant, in mari vituli, totque piſcium genera miteſcant.

LXIII. 46. Bibunt aves ſuctu : ex his, quibus longa colla, intermittentes, & capite reſupinato velut infundentes ſibi. Porphyrio ſolus morſu bibit. Idem eſt proprio genere, omnem cibum aquâ ſubinde tinguens, deinde pede ad roſtrum, veluti manu, adferens. Laudatissimi in Commagene. Roſtra iis, & prælonga crura rubent.

LXIV. 47. Hæc quidem & hæmatopodi, multò minori, quamquam eadem crurum altitudine. Naſcitur in Ægypto. Inſiſtit ternis digitis. Præcipuè ei pabulum muſcæ. Vita in Italiâ paucis diebus.

LXV. Graviores omnes fruge veſcuntur, altivolæ carne tantùm. Inter aquaticas, mergi ſoliti ſunt devorare, quæ ceteræ reddunt.

LXVI. Olorum similitudinem onocrotali habent : nec diſtare exiſtimarentur omnino, nisi faucibus ipsis ineſſet alterius

uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut sit capacitas. Mox perfectâ rapinâ, sensim inde in os redditâ, in veram alvum ruminantis more refert. Gallia hos septemtrionali proxima oceano mittit.

LXVII. In Hercynio Germaniæ saltu invisitata genera alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus. In ceteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit.

48. Phalerides in Seleuciâ Parthorum, & in Asiâ, aquaticarum laudatissimæ: rursus Phasianæ in Colchis geminas ex plumâ aures submittunt, subriguntque. Numidicæ in parte Africæ Numidiâ, omnesque jam in Italiâ.

LXVIII. Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse, Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. Attagen maximè Ionius celebratur, vocalis aliàs, captus verò obmutescens, quondam existimatus inter raras aves. Jam & in Galliâ Hispaniâque capitur, & per Alpes etiam, ubi & phalacrocoraces, aves Balearium insularum peculiares: sicut Alpium pyrrhocorax, luteo rostro, niger: & præcipuo sapore lagopus: pedes leporino villo nomen ei hoc dedêre, ceterò candidæ, columbarum magnitudine. Non extra terram

eam vesci facile, quando nec viva mansuescit, & corpus occisæ statim marcescit. Est & alia nomine eodem, a coturnicibus magnitudine tantùm differens, croceo tinctu cibis gratissima. Visam in Alpibus ab se peculiarem Ægypti & ibim Egnatius Calvinus præfectus earum prodidit.

LXIX. 49. Venere in Italiam Bebriacensibus bellis civilibus trans Padum & novæ aves (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulæ nobiliorem etiam suprà dicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item bibiones: sic enim vocant minorem gruem.

LXX. Pegasos equino capite volucres, & gryphas auritâ aduncitate rostri fabulosos reor: illos in Scythiâ, hos in Æthiopiâ. Equidem & tragopana, de quâ plures adfirmant, majorem aquilâ, cornua in temporibus curvata habentem, ferruginei coloris, tantùm capite phœniceo. Nec Sirenes impetraverint fidem: licet adfirmet Dino, Clitarchi celebrati auctoris pater, in Indiâ esse: mulcerique earum cantu, quos gravatos somno lacerent. Qui credit ista, & Melampodi profectò aures lambendo, dedisse intellectum avium sermonis dracones non abnuet: vel quæ Democritus tradit, nominando aves, qua-

rum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, intellecturus sit alitum colloquia: quæque de unâ ave galeritâ privatim commemorat, etiam sine his immensâ vitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero scopes, avium genus: neque harum satyricos motus, cùm insidentur, plerisque memoratos facilè conceperim mente: neque ipsæ jam aves noscuntur. Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

LXXI. 50. Gallinas saginare Deliaci cœpere: unde pestis exorta, opimas aves & suopte corpore unctas devorandi. Hoc primùm antiquis cenarum interdictis exceptum invenio jam lege C. Fannii cos. XI. annis ante tertium Punicum bellum, « ne » quid volucre poneretur, præter unam » gallinam, quæ non esset altilis »: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulavit. Inventumque diverticulum est, in fraude earum, gallinaceos quoque pascendi lacte addito cibis: multò ita gratiores adprobantur. Feminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in cervice pingui cute. Postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede uno dilatatæ repositoria occupent. Dedêre & Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio quidquam totum placet: hîc clune, alibi pectore tantùm laudatis.

LXXII. Aviaria primus instituit, inclusis omnium generum avibus, M. Lænius Strabo Brundisii equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus rerum natura cælum adsignaverat.

51. Maximè tamen insignis est in hac memoriâ, Clodii Æsopi tragici histrionis patina, H-S. centum taxata: in quâ posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, H-S. senis singulas coemptas: nullâ aliâ inductus suavitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reveritus illos opimos, & voce meritos: dignus prorsus filio, a quo devoratas diximus margaritas. Non sit tamen (ut verum fatear) facile inter duos judicium turpitudinis: nisi quòd minus est summas rerum naturæ opes, quàm hominum linguas, cenasse.

LXXIII. 52. Generatio avium simplex videtur esse, cùm & ipsa sua habeat miracula, quoniam & quadrupedes ova gignunt, chamæleones, lacertæ, & quæ diximus inter serpentes. Pennatorum autem infecunda sunt, quæ aduncos habent ungues: cenchris sola ex his supra quaterna edit ova. Tribuit hoc avium generi natura, ut fecundiores essent fugaces earum, quàm fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinæ, perdices. Soli coitus avibus duobus modis: feminâ humi consi-

dente, ut in gallinis: aut stante, ut in gruibus.

LXXIV. Ovorum alia sunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis distincta, ut meleagridi: alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi. Intus autem omne ovum volucrum bicolor. Aquaticis lutei plus quàm albi, idque ipsum magis luridum quàm ceteris. Piscium unus color, in quo nil candidi. Avium ova ex calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatilium, rotunda: reliqua fere fastigio cacuminata. Exeunt a rotundissimâ sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscumque emergunt portionibus. Quæ oblonga sint ova, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Feminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Umbilicus ovis a cacumine inest, ceu gutta eminens in putamine.

53. Quædam omni tempore coeunt, ut gallinæ, & pariunt, præterquam duobus mensibus hiemis brumalibus. Ex iis juvencæ plura, quàm veteres, sed minora, & in eodem fetu prima ac novissima. Est autem tanta fecunditas, ut aliquæ & sexagena pariant, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, ut effetæ moriantur. Adrianis laus maxima. Columbæ

deciès anno pariunt, quædam & undecies: in Ægypto verò etiam brumali mense. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: ceteræ aves fere semel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes pæne contextim, in secessu generant. A coitu diebus decem ova maturescunt in utero. Vexatæ autem gallinæ & columbæ pennâ evulsâ, aliâve simili injuriâ, diutiùs. Omnibus ovis medio vitelli parva inest velut sanguinea gutta, quod esse cor avium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes: in ovo certè gutta ea salit, palpitatque. Ipsum animal ex albo liquore ovi corporatur. Cibus in luteo est. Omnibus intus caput majus toto corpore: oculi compressi capite majores. Increscente pullo, candor in medium vertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo die, si moveatur ovum, jam viventis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumescit: ita positus, ut caput supra dextrum pedem habeat, dextram verò alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. Aves omnes in pedes nascuntur, contrà quàm reliqua animalia. Quædam gallinæ omnia gemina ova pariunt, & geminos interdum excludunt, ut Cornelius Celsus auctor est, alterum majorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incu-

banda subjici vetant. Parere a brumâ incipiunt. Optima fetura ante vernum æquinoctium. Post solstitium nata non implent magnitudinem justam, tantóque minùs, quantò seriùs provenere.

LXXV. 54. Ova incubari intra decem dies edita utilissimum: vetera aut recentiora infecunda. Subjici impari numero debent. Quarto die postquam cepere incubari, si contra lumen cacumine ovorum adprehenso unâ manu, purus & uniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, proque eis alia substituendà. Et in aquâ est experimentum: inane fluitat: itaque sidentia, hoc est, plena, subjici volunt. Concuti verò experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi datur initium post novam Lunam, quia priùs inchoatâ non proveniant. Celeriùs excluduntur calidis diebus. Ideo æstate undevicesimo educunt fetum: hieme, XXV. Si incubitu tonuit, ova pereunt: & accipitris auditâ voce vitiantur. Remedium contra tonitrus, clavus ferreus sub stramine ovorum positus, aut terra ex aratro. Quædam autem & citra incubitum sponte naturæ gignunt, ut in Ægypti fimetis. Scitum de quodam reperitur, Syracusis tamdiu potare solitum, donec cooperta terrâ fetum ederent ova.

LXXVI. 55. Quin & ab homine perfi-

ciuntur. Julia Augusta, primâ suâ juventâ Tiberio Cæsare ex Nerone gravida, cùm parere virilem sexum admodum cuperet, hoc usa est puellari augurio, ovum in sinu fovendo, atque cùm deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falsò augurata proditur. Nuper inde fortasse inventum, ut ova in calido loco imposita paleis igne modico foverentur, homine versante, pariterque & stato die illinc erumperet fetus. Traditur quædam ars gallinarii cujusdam, dicentis quod ex quaque esset. Narrantur & mortuâ gallinâ mariti earum visi succedentes invicem, & reliqua fetæ more facientes, abstinentesque se a cantu. Super omnia est anatum ovis subditis atque exclusis admiratio, primò non planè agnoscentis fetum: mox incertos incubitus sollicitè convocantis: postremò lamenta circa piscinæ stagna, mergentibus se pullis naturâ duce.

LXXVII. 56. Gallinarum generositas spectatur cristâ erectâ, interdum geminâ: pennis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando & super quatuor digitos transverso uno. Ad rem divinam, luteo rostro pedibusque, puræ non videntur: ad opertanea sacra, nigræ. Est & pumilionum genus non sterile in his, quod non in alio genere alitum, sed quibus cer-

ta fecunditas rara, & incubatio ovis noxia.

LXXVIII. 57. Inimicissima autem omnium generi pituita, maximéque inter messis & vindemiæ tempus. Medicina in fame, & cubitus in fumo, utique si ex lauro, aut herbâ sabinâ fiat: penna per transversas inserta nares, & per omnes dies mota: cibus, allium cum farre, aut aquâ perfusus, in quâ maduerit noctua, aut cum semine vitis albæ coctus; & quædam alia.

LXXIX. 58. Columbæ proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt fere bina ova: ita naturâ moderante, ut aliis crebrior sit fetus, aliis numerosior. Palumbes & turtures plurimùm terna: nec plus quàm bis vere pariunt: atque ita, si prior fetus corruptus est: & quamvis tria pepererint, numquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum est, urinum vocant. Palumbis incubat femina post meridiana in matutinum, ceterò mas. Columbæ marem semper & feminam pariunt, priorem marem, postridie feminam. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu femina. Excludunt vicesimo die. Pariunt a coitu quinto. Æstate quidem interdum binis mensibus terna educunt paria: nam decimooctavo die excludunt, statimque concipiunt. Quare inter pullos sæpe ova inveniuntur, & alii provolant, alii erumpunt. Ipsi dein-

de pulli quinquemestres fetificant. Et ipsæ autem inter se (si mas non sit) feminæ æquè saliunt, pariuntque ova irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia Græci vocant.

59. Pavo a trimatu parit. Primo anno unum aut alterum ovum, sequenti quaterna quinave, ceteris duodena, non ampliùs, intermittens binos dies ternosve parit, & ter anno, si gallinis subjiciantur incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantium. Quapropter noctu & in latebris pariunt, aut in excelso cubantes: & nisi molli strato excepta, franguntur. Mares singuli quinis sufficiunt conjugibus. Cùm singulæ aut binæ fuere, corrumpitur salacitate fecunditas. Partus excluditur diebus ter novenis, aut tardiùs tricesimo.

Anseres in aquâ coeunt, pariunt vere: aut si brumâ coivere, post solstitium, quadraginta propè. Bis anno, si priorem fetum gallinæ excludant: aliàs plurima ova sedecim: paucissima, septem. Si quis surripiat, pariunt donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda subjici utilissimum novem, aut undecim. Incubant feminæ tantùm tricenis diebus: si verò tepidiores sint, vigintiquinque. Pullis eorum urtica contactu mortifera, nec minùs aviditas, nunc satietate nimiâ, nunc suamet vi: quando adprehensâ radice, morsu sæ-

pe conantes avellere, ante colla sua abrumpunt. Contra urticam remedium est, stramento ab incubitu subdita radix earum.

60. Ardeolarum tria genera: leucon, asterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minùs ægre pariunt gravidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & fere majores alites: minores vicenis, ut milvus & accipiter. Singulos fere parit, numquam plus ternos: is qui ægolios vocatur, quaternos, corvus aliquando & quinos: incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas pascit. Pica novenos: melancoryphus supra vicenos parit, semper numero impari: nec alia plures: tantò fecunditas major parvis. Hirundini cæci primò pulli, & fere omnibus quibus numerosior fetus.

LXXX. Irrita ova, quæ hypenemia diximus, aut mutuâ feminæ inter se libidinis imaginatione concipiunt, aut pulvere: nec columbæ tantùm, sed & gallinæ, perdices, pavones, anseres, chenalopeces. Sunt autem sterilia, & minora, ac minùs jucundi saporis, & magis humida. Quidam & vento putant ea generari: quâ de causâ etiam Zephyria appellantur. Hæc autem, vere tantùm fiunt, incubatione derelictâ, quæ alii cynosura dixere. Ova aceto macerata in tantum emolliuntur, ut per

annulos transeant. Servari ea in lomento, aut hieme in paleis, æstate in furfuribus, utilissimum. Sale exinaniri creduntur.

LXXXI. 61. Volucrum animal parit vespertilio tantùm, cui & membranaceæ pinnæ uni. Eadem sola volucrum lacte nutrit: ubera admovet. Parens geminos volitat amplexa infantes, secumque portat. Eidem coxendix una traditur, & in cibatu culices gratissimi.

LXXXII. 62. Rursus in terrestribus ova pariunt serpentes: de quibus nondum dictum est. Coeunt complexu, adeò circumvolutæ sibi ipsæ, ut una existimari biceps possit. Viperæ mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola intra se parit ova unius coloris & mollia, ut pisces. Tertiâ die intra uterum catulos excludit: deinde singulos singulis diebus parit, viginti fere numero. Itaque ceteræ tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisâ parente. Ceteræ serpentes contexta ova in terrâ incubant, & fetum sequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant, mas & femina. Sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

LXXXIII. 63. Bipedum solus homo animal gignit. Homini tantùm primi coitûs pœnitentia, augurium scilicet vitæ a pœnitendâ origine. Ceteris animalibus statî

per tempora anni concubitus: homini (ut dictum eſt) omnibus horis dierum noctiumque. Ceteris ſatietas in coitu, homini propè nulla. Meſſalina Claudii Cæſaris conjux, regalem exiſtimans palmam, elegit in id certamen nobilissimam e proſtitutis ancillam mercenariæ ſtipis, eamque nocte ac die ſuperavit, quinto atque vicesimo concubitu. In hominum genere maribus diverticula Veneris excogitata, omnia ſcelere naturæ: feminis verò abortus. Quantùm in hac parte multò nocentiores quàm feræ ſumus? Viros avidiores Veneris hieme, feminas æſtate, Hesiodus prodidit.

Coitus aversis elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, daſypodi, cuniculis, quibus averſa genitalia. Cameli etiam ſolitudines, aut ſecreta certè petunt: neque intervenire datur sine pernicie. Coitus totâ die: & his tantùm ex omnibus, quibus ſolida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Avertuntur & canes, phocæ, lupi, in medioque coitu, invitique etiam cohærent. Supradictorum plerifque feminæ priores ſuperveniunt, reliquis mares. Ursi autem, ut dictum eſt, humanitus ſtrati, herinacei ſtantes ambo inter ſe complexi: feles mare ſtante, feminâ ſubjacente: vulpes in latera projectæ, maremque feminâ amplexâ. Taurorum cervorumque feminæ vim

non tolerant: eâ de causâ ingrediuntur in conceptu. Cervi vicissim ad alias transeunt, & ad priores redeunt. Lacertæ, ut ea quæ sine pedibus sunt, circumplexu Venerem novere.

Omnia animalia quò majora corpore, hoc minùs fecunda sunt. Singulos gignunt elephanti, cameli, equi: acanthis duodenos, avis minima. Ocissimè pariunt, quæ plurimos gignunt. Quò majus est animal, tantò diutiùs formatur in utero. Diutiùs gestantur, quibus longiora sunt vitæ spatia. Neque crescentium tempestiva ad generandum ætas. Quæ solidas habent ungulas, singulos: quæ bisulcas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura divisa est, ea numerosiora in fetu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus, hæc inchoatos: in quo sunt genere leænæ, ursæ: & vulpes informia etiam magis, quàm supradicta, parit: rarumque est videre parientem. Postea lambendo calefaciunt fetus omnia ea, & figurant. Pariunt plurimùm quaternos.

Cæcos autem gignunt canes, lupi, pantheræ, thoes. Canum plura genera. Laconicæ octavo mense utrimque generant. Ferunt sexaginta diebus, & plurimùm tribus. Ceteræ canes & semestres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quæ ante justum tempus concepere, diutiùs ca-

cos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in urinâ attollere crus fere semestres: id est signum consummati virium roboris: feminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi: ceterò quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant, sicut omnes mares, aut omnes feminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in ceteris alternant. Ineuntur a partu sexto mense. Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus labore salacitas. Vivunt Laconici annis denis, feminæ duodenis: cetera genera quindenos annos, aliquando & vicenos: nec totâ suâ ætate generant, fere a duodecimo desinentes. Felium & ichneumonum reliqua, ut canum. Vivunt annis senis.

Dasypodes omni mense pariunt, & superfetant, sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt, quamvis ubera siccante fetu. Pariunt verò cæcos. Elephanti, ut diximus, pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: trimatu pariunt vere, iterumque post annum implentur a partu. Equas autem post tertium diem, aut post unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntque invitas. Et mulier septimo die concipere facillimè creditur. Equarum jubas tondere præcipiunt, ut asino-

rum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloriâ superbire. A coitu solæ animalium currunt ex adverso Aquilone Austrove, prout marem aut feminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicumque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere, etiam nolentes. Nec impedit partus quosdam ab opere, falluntque gravidæ. Vicisse Olympia prægnantem Echecratidis Thessali invenimus. Equos, & canes, & sues initum matutinum appetere, feminas autem post meridiem blandiri diligentiores tradunt. Equas domitas LX. diebus equire, antequam gregales: sues tantùm coitu spumam ore fundere: verrem subantis auditâ voce, nisi admittatur, cibum non capere usque in maciem: feminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent, candidâ maximè veste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso. Aviditas coitûs putatur & cibis fieri: sicut viro erucâ, pecori cæpâ. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, ut anseres: apros verò tardè, & cervos, nec nisi ab infantiâ educatos, mirum est. Quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfetant dasypus & lepus tantùm.

LXXXIV. 64. Quæcumque animal pariunt, in capita gignunt circumacto sub eni-

xum fetu: aliàs in utero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad alvum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus antè diximus, gigni putant, ubi mulier non ex mare, verùm ex semetipsâ tantùm conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricemque habere per se vitam illam, quæ satis arboribusque contingat.

65. Ex omnibus, quæ perfectos fetus, sues tantùm & numerosos edunt: item plures, contra naturam solidipedum, aut bisulcorum.

LXXXV. Super cuncta est murium fetus, haud sine cunctatione dicendus, quamquam sub auctore Aristotele & Alexandri Magni militibus. Generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur: ex unâ genitos CXX. tradiderunt: apud Persas verò, prægnantes & in ventre parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnantes opinantur. Itaque desinit mirum esse, unde vis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repentè occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque exstat qui murem hieme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proveniunt: & jam inde fugaverunt inco-

las. Proventus eorum siccitatibus: tradunt etiam obituris vermiculum in capite gigni. Ægyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu Alpini quoque. Cùm diversi generis coïvere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum ova gignentium lacertas ore parere (ut creditur vulgò) Aristoteles negat: neque incubant eædem, oblitæ quo sint in loco enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque per se catuli erumpunt.

LXXXVI. 66. Anguem ex medullâ hominis spinæ gigni, accipimus a multis. Pleraque enim occultâ & cæcâ origine proveniunt, etiam in quadrupedum genere:

67. Sicut salamandra, animal lacerti figurâ, stellatum, numquam, nisi magnis imbribus, proveniens, & serenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactu restinguat, non alio modo, quàm glacies. Ejusdem sanie, quæ lactea ore vomitur, quacumque parte corporis humani contactâ, toti defluunt pili: idque quod contactum est, colorem in vitiliginem mutat.

LXXXVII. 68. Quædam verò gignuntur ex non genitis, & sine ullâ simili origine, ut suprà dicta: & quæcumque tempus anni generat. Ex iis quædam nihil gignunt, ut salamandræ. Neque est iis genus masculinum femininumve: sicut he-

que in anguillis, omnibusque quæ nec animal, nec ovum ex sese generant. Neutrum est & ostreis genus, & ceteris adhærentibus vado vel saxo. Quæ autem per se generantur, si in mares ac feminas descripta sunt, generant quidem aliquid coitu, sed imperfectum & dissimile, & ex quo nihil ampliùs gignatur, ut vermiculos muscæ. Id magis declaravit natura eorum, quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & privatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prædictorum, & reliqua subtexetur edissertatio.

LXXXVIII. 69. Ex sensibus ante cetera homini tactus, dein gustatus: reliquis superatur a multis. Aquilæ clariùs cernunt: vultures sagaciùs odorantur: liquidiùs audiunt talpæ obrutæ terrâ, tam denso atque surdo naturæ elemento. Præterea voce omnium in sublime tendente sermonem exaudiunt: & si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primò negatus est, huic & sermonis usus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, ut non iidem sint & muti. In marinis ostreis auditum esse, non est verisimile: sed ad sonum mergere se dicuntur solenes. Ideo & silentium in mari piscantibus.

LXXXIX. 70. Pisces quidem auditûs

nec

nec foramina: audire tamen eos palam eſt: ut patet, cùm plauſu congregari feros ad cibum adſuetudine in quibuſdam vivariis ſpectetur: & in piſcinis Cæſaris genera piſcium ad nomen venire, quoſdamque singulos. Itaque produntur etiam clarissimè audire, mugil, lupus, ſalpa, chromis, & ideo in vado vivere.

XC. Olfactum iis eſſe manifeſtè patet: quippe non omnes eadem eſcâ capiuntur: & priùs, quàm adpetant, odorantur. Quoſdam & ſpeluncis latentes, ſalſamento illitis faucibus ſcopuli piſcator expellit, veluti ſui cadaveris agnitionem fugientes. Conveniuntque ex alto etiam ad quoſdam odores, ut ſepiam uſtam, & polypum: quæ ideo conjiciuntur in naſſas. Sentinæ quidem navium odorem procul fugiunt: maximè tamen piſcium ſanguinem. Non poteſt petris avelli polypus: idem cunilâ admotâ, ab odore protinus reſilit. Purpuræ quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus cervini odore ſerpentes fugantur, ſed maximè ſtyracis: origani, aut calcis, aut ſulphuris formicæ necantur. Culices acida petunt, ad dulcia non advolant.

71. Tactûs ſenſus omnibus eſt, etiam quibus nullus alius: nam & oſtreis; & terreſtrium, vermibus quoque.

XCI. Exiſtimaverim omnibus ſenſum &

gustatûs esse: cur enim alios alia sapores adpetant? in quo vel præcipua naturæ architectæ vis. Alia dentibus prædantur, alia unguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine excavant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, ut rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem scabere non cessent.

XCII. 72. Venenis capreæ, & coturnices (ut diximus) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ovis, spectandâ quidem draconum arte: aut enim solida hauriunt, si jam fauces capiunt, quæ deinde in semet convoluti frangunt intus, atque ita putamina extussiunt: aut si tenerior est catulis adhuc ætas, orbe adprehensa spiræ, ita sensim vehementerque præstringunt, ut amputatâ parte, ceu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur sorbeant. Simili modo avibus devoratis solidis, contentione plumam excitam revomunt.

XCIII. Scorpiones terrâ vivunt. Serpentes, cùm occasio est, vinum præcipuè adpetunt, cùm alioqui exiguo indigeant potu. Eædem minimo & pæne nullo cibo, cùm adservantur inclusæ: sicuti aranei quoque, alioqui suctu viventes. Ideoque nullum interit fame aut siti venenatum. Nam neque calor his, neque sanguis, neque su-

dor, quæ aviditatem naturali sale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edêre, antequam noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum & satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus expromit: & quod formicis in annum sollemne est, his in dies vel horas.

73. Unum animal digitos habentium herbâ alitur, lepus: sed & fruge solidipedes, & e bisulcis sues omni cibatu & radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum dentium carnivora sunt omnia. Ursi & fruge, fronde, vindemiâ, pomis vivunt, & apibus, cancris etiam, ac formicis. Lupi, ut diximus, & terrâ in fame. Pecus potu pinguescit: ideo sal illis aptissimus: item veterina, quamquam & fruge & herbâ: sed ut bibêre, sic edunt. Ruminant præter jam dicta, silvestrium cervi, cùm a nobis aluntur: omnia autem jacentia potiùs quàm stantia, & hieme magis quàm æstate, septenis fere mensibus. Pontici quoque mures simili modo remandunt.

XCIV. In potu autem, quibus serrati dentes, lambunt: & mures hi vulgares; quamvis ex alio genere sint. Quibus continui dentes, sorbent: ut equi, boves. Neutrum ursi, sed aquam quoque morsu vorant. In Africâ major pars ferarum æsta-

te non bibunt inopiâ imbrium: quam ob causam capti mures Libyci, si bibêre, moriuntur. Orygem perpetuò sitientia Africæ generant, & naturâ loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia sitientium. Namque Gætuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africâ pardi condensâ arbore, occultatique earum ramis, in prætereuntia desiliunt, atque e volucrum sede grassantur. Feles quidem quo silentio, quàm levibus vestigiis obrepunt avibus! quàm occultè speculatæ in musculos exsiliunt! Excrementa sua effossâ obruunt terrâ, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

XCV. 74. Ergo & alios quosdam sensus esse, quàm suprà dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, unde & affectus, præter illa quæ de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores & aquilæ: corvus & chloreus, noctu invicem ova exquirentes. Simili modo corvus & milvus, illo præripiente huic cibos: cornices atque noctua: aquilæ & trochilus, (si credimus) quoniam rex appellatur avium: noctuæ, & ceteræ minores aves. Rursus cum terrestribus, mustela & cornix: turtur & pyralis, ichneumones vespæ & phalangia aranei. Aquaticæ, & gaviæ. Harpe & trior-

ches accipiter. Sorices & ardeolæ, invicem fetibus insidiantes. Ægithus avis minima cum asino. Spinetis enim se scabendi causâ atterens, nidos ejus dissipat: quod adeò pavet, ut voce omnino rudentis auditâ, ova ejiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur advolans ulcera ejus rostro excavat. Vulpes & nisi: angues, mustelæ, & sues. Æsalon vocatur parva avis, ova corvi frangens, cujus pulli infestantur a vulpibus. Invicem hæc catulos ejus ipsamque vellit. Quod ubi viderunt corvi, contrà auxiliantur, velut adversùs communem hostem. Et acanthis in spinis vivit: idcirco asinos & ipsa odit, flores spinæ devorantes. Ægithum verò anthus in tantum, ut sanguinem eorum credant non coire, multisque ob id veneficiis infament. Dissident thoes ac leones. Et minima æquè ac maxima. Formicosam arborem erucæ cavent. Librat araneus se filo in caput serpentis porrectæ sub umbrâ arboris suæ, tantâque vi morsu cerebrum adprehendit, ut stridens subinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem desuper pendentis rumpere, adeò non fugere queat: nec finis ante mortem est.

XCVI. Rursus amici pavones & columbæ: turtures, & psittaci: merulæ, & turtures: cornix & ardeolæ, contra vulpium genus communibus inimicitiis. Har-

pe & milvus contra triorchin. Quid, nos & affectûs indicia sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere? Dicta sunt, quæ Arcadia narrat de domino a dracone servato, & agnito voce draconi. De aspide miraculum Phylarcho reddatur: is enim auctor est, cùm ad mensam cujusdam veniens in Ægypto aleretur adsiduè, enixam catulos, quorum ab uno filium hospitis interemptum: illam reversam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, & necem intulisse catulo, nec postea in tectum id reversam.

XCVII. 75. Somni quæstio non obscuram conjectationem habet. In terrestribus, omnia quæ conniveant, dormire manifestum est. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de ceteris dubitant, dormire tamen existimant: non oculorum argumento, quia non habent genas: verùm ipsâ quiete cernuntur placida, ceu soporata, neque aliud quàm caudas moventia, & ad tumultum aliquem expavescentia. De thynnis confidentiùs adfirmatur: juxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piscium in vado, ut manu sæpe tollantur. Nam delphini, balænæque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque dormire silentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur.

XCVIII. Homo genitus premitur som-

no per aliquot menſes: deinde longior in dies vigilia. Somniat ſtatim infans: nam & pavore expergiſcitur, & ſuctum imitatur. Quidam verò numquam: quibus mortiferum fuiſſe signum contra conſuetudinem ſomnium, invenimus exempla. Magnus hic invitat locus, & diversis refertus documentis, utrumne sint aliqua præſcita animi quieſcentis: quâ fiant ratione, an fortuita res sit, ut pleraque. Et si exemplis agatur, profectò paria fiant. A vino & a cibis proxima, atque in redormitatione vana eſſe viſa, propè convenit. Eſt autem ſomnus nihil aliud, quàm animi in medium ſe ſe receſſus. Præter hominem ſomniare equos, canes, boves, pecora, capras, palam eſt. Ob hoc creditur & in omnibus quæ animal pariant. De iis quæ ova gignunt, incertum eſt: ſed dormire ea, certum. Verum ad inſecta tranſeamus: hæc namque reſtant immenſæ ſubtilitatis animalia.

LIBER XI.

Insectorum animalium genera.

I. 1. RESTANT immensæ subtilitatis animalia: quando aliqui ea neque spirare, & sanguine etiam carere prodiderunt. Multa hæc & multigenera, terrestrium volucrumque vita. Alia pennata, ut apes: alia utroque modo, ut formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia; & jure omnia insecta appellata ab incisuris, quæ nunc cervicum loco, nunc pectorum atque alvi, præcincta separant membra, tenui modò fistulâ cohærentia. Aliquibus verò non tota incisura, eam ambiente rugâ: sed in alvo, aut supernè tantùm, imbricatis flexili vertebris, nusquam alibi spectatiore naturæ rerum artificio.

2. In magnis siquidem corporibus, aut certè majoribus, facilis officina sequaci materiâ fuit. In his tam parvis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? ubi tot sensus collocavit in culice? & sunt alia dictu minora. Sed ubi visum in eo prætendit? ubi gu-

ſtatum adplicavit? ubi odoratum inſeruit? ubi verò truculentam illam & portione maximam vocem ingeneravit? quâ ſubtilitate pennas adnexuit? prælongavit pedum crura? diſpoſuit jejunam caveam, uti alvum? avidam ſanguinis, & potiſſimùm humani, ſitim accendit? Telum verò perfodiendo tergori, quo ſpiculavit ingenio? Atque ut in capaci, cùm cerni non poſſit exilitas, ita reciprocâ generavit arte, ut fodiendo acuminatum pariter, ſorbendoque fiſtuloſum eſſet. Quos teredini ad perforanda robora cum ſono teſte dentes adfixit, potiſſimúmque e ligno cibatum fecit? ſed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, & truces in ſublime jactus: tigrium rapinas, leonum jubas, cùm rerum natura nuſquam magis, quàm in minimis, tota ſit. Quapropter, quæſo, ne noſtra legentes, quoniam ex his ſpernunt multa, etiam relata faſtidio damnent, cùm in contemplatione naturæ nihil poſſit videri ſupervacuum.

II. 3. Inſecta multi negarunt ſpirare idque ratione perſuadentes, quoniam in viſcera interiora nexus ſpirabilis non ineſſet. Itaque vivere ut fruges, arboreſque: ſed plurimùm intereſſe, ſpiret aliquid, an vivat. Eadem de causâ nec ſanguinem iis eſſe, qui ſit nullis carentibus corde atque jecore. Sic nec ſpirare ea, quibus pulmo

desit. Unde numerosa quæstionum series exoritur. Iidem enim & vocem esse his negant, in tanto murmure apium, cicadarum sono, & aliis quæ suis æstimabuntur locis. Nam mihi contuenti se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de eâ. Nec video, cur magis possint non trahere animam talia, & vivere, quàm spirare sine visceribus: quod etiam in marinis docuimus, quamvis arcente spiratum densitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & animatu carere in ipso spiritu viventia, habere sensum victûs, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: & quamvis non sint membra, quæ, velut carina, sensus invehant, esse tamen his auditum, olfactum, gustatum, eximia præterea naturæ dona, solertiam, animum, artem, quis facilè crediderit? Sanguinem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cunctis, verùm simile quiddam. Ut sepiæ in mari sanguinis vicem atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille succus: sic & insectis quisquis est vitalis humor, hic erit & sanguis, donec æstimatio sua cuique sit. Nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas judicare dubias.

III. 4. Insecta ut intelligi possit, non videntur nervos habere, nec ossa, nec spi-

nas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne crustam quidem fragilem, ut quædam marina, nec quæ jure dicatur cutis : sed mediæ cujusdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti simile, nervo mollius, in reliquis partibus siccius verè, quàm durius. Et hoc solum his est, nec præterea aliud. Nihil intus, nisi admodum paucis intestinum implicatum. Itaque divulsis præcipua vivacitas, & partium singularum palpitatio. Quia quæcumque est ratio vitalis, illa non certis inest membris, sed toto in corpore, minimè tamen capite, solumque non movetur, nisi cum pectore avulsum. In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutiùs vivunt divulsa, ut in scolopendris videmus. Habent autem oculos, præterque e sensibus tactum atque gustatum : aliqua & odoratum, pauca & auditum.

IV. 5. Sed inter omnia ea principatus apibus, & jure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominum causâ genitis. Mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum, ac saluberrimum. Favos confingunt & ceras, mille ad usus vitæ : laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia privatim, ac duces gregatim : & quod maximè mirum sit, mores habent. Præterea, cùm sint neque mansueti generis, neque feri; tamen

Q vj

tanta est natura rerum, ut propè ex umbrâ minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciæ industriæque tantæ comparemus nervos? quas vires? quos rationi medius fidius viros? hoc certè præstantioribus, quò nihil novere, nisi commune. Non sit de animâ quæstio: constet & de sanguine, quantulùm tamen esse in tantulis potest? Æstimemus postea ingenium.

V. 6. Hieme conduntur: unde enim ad pruinas nivesque, & Aquilonum flatus perferendos vires? Sanè & insecta omnia, sed minùs diu: quæ parietibus nostris occultata, maturè tepefiunt. Circa apes aut temporum locorumve ratio mutata est, aut erraverunt priores. Conduntur a Vergiliarum occasu, sed latent ultra exortum: adeò non ad veris initium, ut dixere, nec quisquam in Italiâ de alvis existimat. Ante fabas florentes exeunt ad opera & labores, nullusque cùm per cælum licuit, otio perit dies. Primùm favos construunt, ceram fingunt, hoc est, domos cellasque faciunt. Deinde sobolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem e lacrimis arborum, quæ glutinum pariunt, salicis, ulmi, arundinis, succo, gummi, resinâ. His primùm alveum ipsum intus totum, ut quodam tectorio, illinunt, & aliis amarioribus succis contra aliarum bestiolarum

aviditates: id se facturas consciæ, quod concupisci possit. His deinde fores quoque latiores circumstruunt.

VI. 7. Prima fundamenta commosin vocant periti, secunda pissoceron, tertia propolin, inter coria cerasque: magni ad medicamina usûs. Commosis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eam venit, picantium modo, ceu dilutior cera. E vitium, populorumque mitiore gummi propolis, crassioris jam materiæ, additis floribus, nondum tamen cera, sed favorum stabilimentum, quâ omnes frigoris aut injuriæ aditus obstruuntur, odore & ipsa etiamnum gravi, ut quâ plerique pro galbano utantur.

VII. Præter hæc convehitur erithace, quam aliqui sandaracam, alii cerinthum vocant. Hic erit apium, dum operantur, cibus, qui sæpe invenitur in favorum inanitatibus sepositus, & ipse amari saporis. Gignitur autem rore verno, & arborum succo, gummium modo, Africi minor, Austri flatu nigrior, Aquilonibus melior & rubens, plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem esse dicit, sed nemo præter eum.

VIII. 8. Ceras ex omnium arborum satorumque floribus confingunt, exceptâ rumice & echinopode. Herbarum hæc genera. Falsò excipitur & spartum, quippe

cùm in Hispaniâ multa in spartariis mella herbam eam sapiant. Falsò & oleas excipi arbitror, quippe olivæ proventu plurima examina gigni certum est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modò corporibus insidunt. Operantur intra sexaginta passus: & subinde consumptis in proximo floribus, speculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu deprehensæ in expeditione excubant supinæ, ut alas a rore protegant.

IX. 9. Ne quis miretur amore earum captos, Aristomachum Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse: Philiscum verò Thasium in desertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo scripsere de his.

X. 10. Ratio operis. Interdiu statio ad portas more castrorum, noctu quies in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc universæ provolant, si dies mitis futurus est. Prædivinant enim ventos imbresque, & se continent tectis. Itaque temperie cæli, (& hoc inter præscita habent:) cùm agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasque lanugine totius corporis. Quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt, & supradicta convehunt: seniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedi-

bus femina onerant, propter id naturâ scabra, pedes priores rostro: totæque onustæ remeant sarcinâ pandatæ. Excipiunt eas ternæ, quaternæque, & exonerant. Sunt enim intus quoque officia divisa. Aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod adlatum est. Neque enim separatim vescuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. Struunt orsæ a concameratione alvei, textumque velut a summâ telâ deducunt, limitibus binis circa singulos actus, ut aliis intrent, aliis exeant. Favi superiore parte adfixi, & paulum etiam lateribus simul hærent, & pendent unà. Alveum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poposcit alveus: aliquando & duorum generum: cùm duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis sic a solo fornicatis, ne desit aditus ad sarciendum. Primi fere tres versus inanes struuntur, ne promptum sit quod invitet furantem. Novissimi maximè implentur melle: ideoque aversâ alvo favi eximuntur. Gerulæ secundos flatus captant. Si cooriatur procella, adprehensi pondusculo lapilli se librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Juxta verò terram volant in adverso flatu vepribus evitatis. Mira observatio operis. Cessantium

inertiam notant, castigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia e medio, nullæque inter opera spurcitiæ jacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longiùs recedant, unum congesta in locum, turbidis diebus & operis otio egerunt. Cùm advesperascit, in alveo strepunt minùs ac minùs, donec una circùmvolet eodem, quo excitavit, bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc castrorum more. Tunc repentè omnes conticescunt.

11. Domos primùm plebei exædificant; deinde regibus. Si speratur largior proventus, adjiciuntur contubernia & fucis. Hæ cellarum minimæ, sed ipsi majores apibus.

XI. Sunt autem fuci, sine aculeo, velut imperfectæ apes, novissimæque, a fessis & jam emeritis inchoatæ, serotinus fetus, & quasi servitia verarum apium: quamobrem imperant iis, primosque in opera expellunt, tardantes sine clementiâ puniunt. Neque in opere tantùm, sed in fetu quoque adjuvant eas, multùm ad calorem conferente turbâ. Certè quò major eorum fuit multitudo, hoc major fiet examinum proventus. Cùm mella cœperunt maturescere, abigunt eos: multæque singulos adgressæ trucidant. Nec id genus, nisi vere, conspicitur. Fucus ademptis alis in alveum rejectus, ipse ceteris adimit.

XII. Regias imperatoribus futuris in imâ parte alvei exstruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulæ omnes cellæ, singulorum eæ pedum opere. Nihil horum stato tempore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle uno alterove ad summum die cellas replent.

12. Venit hoc ex aere, & maximè siderum exortu, præcipuéque ipso Sirio exsplendescente fit, nec omnino priùs Vergiliarum exortu, sublucanis temporibus. Itaque tum primâ aurorâ folia arborum melle roscida inveniuntur: ac si qui matutinò sub dio fuere, unctas liquore vestes, capillumque concretum sentiunt. Sive ille est cæli sudor, sive quædam siderum saliva, sive purgantis se aeris succus, utinamque esset & purus ac liquidus, & suæ naturæ, qualis defluit primò: nunc verò e tantâ cadens altitudine, multúmque dum venit, sordescens, & obvio terræ halitu infectus, præterea e fronde ac pabulis potus, & in utriculo congestus apium (ore enim eum vomunt:) ad hæc succo florum corruptus, & alveis maceratus, totiesque mutatus, magnam tamen cælestis naturæ voluptatem adfert.

XIII. 13. Ibi optimus semper, ubi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ

regionis hoc, & Siculæ, Hymetto, & Hyblâ, ab locis: mox Calydnâ insulâ. Est autem initio mel, ut aqua, dilutum, & primis diebus fervet, ut musta, seque purgat: vicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membranâ, quæ fervoris ipsius spumâ concrescit. Sorbetur optimum, & minimè fronde infectum, e quercûs, tiliæ, arundinum foliis.

XIV. 14. Summa quidem bonitatis natione constat, (ut suprà diximus) pluribus modis: alibi enim favi cerâ spectabiles gignuntur, ut in Pelignis, Siciliâ: alibi mellis copiâ, ut in Cretâ, Cypro, Africâ: alibi magnitudine, ut in septemtrionalibus, viso jam in Germaniâ octo pedum longitudinis favo, in cavâ parte nigro.

In quocumque tamen tractu terna sunt mellis genera. Vernum ex floribus constructo favo, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, ut largo alimento valida exeat soboles. Alii ex nullo minùs apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas, magnorum siderum exortu. Præterea solstitio, cùm thymum & uva florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Est autem in eximendis favis necessaria dispensatio, quoniam inopiâ cibi desperant, moriunturque, aut diffugiunt: contrà copia ignaviam adfert: ac jam melle, non erithace pascuntur. Ergo diligen-

tiores ex hac vindemiâ duodecimam partem apibus relinquunt. Dies ſtatus inchoandæ, ut quadam lege naturæ, si ſcire aut obſervare homines velint, tricesimus ab educto examine: fereque Maio menſe includitur hæc vindemia.

Alterum genus eſt mellis æſtivi, quod ideo vocatur ὡραῖον, a tempeſtivitate præcipuâ, ipſo Sirio exſplendeſcente poſt ſolſtitium diebus tricenis fere. Immenſa circa hoc ſubtilitas naturæ mortalibus patefacta eſt, nisi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Namque ab exortu sideris cujuſcumque, ſed nobilium maximè, aut cæleſtis arcûs, si non ſequantur imbres, ſed ros tepeſcat Solis radiis, medicamenta, non mella, gignuntur, oculis, ulceribus, interniſque viſceribus, dona cæleſtia. Quòd si ſervetur hoc Sirio exoriente, caſuque congruat in eumdem diem, ut ſæpe, Veneris aut Jovis, Mercuriive exortus, non alia ſuavitas, viſque mortalium malis a morte vocandis, quàm divini nectaris, fiat.

XV. 15. Mel plenilunio uberius capitur, ſerenâ die pinguius. In omni melle, quod per ſe fluxit, ut muſtum oleumque, appellatur acetum. Maximè laudabile eſt etiam omne rutilum, vel sic auribus aptissimum. In æſtimatu eſt e thymo, coloris aurei, ſaporis gratissi-

mi. Quod fit palam doliolis, pingue: marino e rore, spissum. Quod concrescit autem, minimè laudatur. Thymosum non coit, & tactu prætenuia fila mittit: quod primum gravitatis argumentum est. Abrumpi statim & resilire guttas, vilitatis indicium habetur. Sequens probatio, ut sit odoratum, & ex dulci acre, glutinosum, perlucidum. Æstivâ mellatione decimam partem Cassio Dionysio apibus relinqui placet, si plenæ fuerint alvi: si minùs, pro ratâ portione: aut si inanes, omnino non attingi. Huic vindemiæ Attici signum dedêre initium caprifici: alii diem Vulcano sacrum.

16. Tertium genus mellis, minimè probatum, silvestre, quod ericæum vocant. Convehitur post primos autumni imbres, cùm erice sola floret in silvis, ob id arenoso simile. Gignitur id maximè Arcturi exortu ex ante pridie Idus Septembris. Quidam æstivam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo supersint dies quatuordecim: & ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum diebus XLVIII. plurima sit erice. Athenienses tetralicem appellant, Eubœa sisirum; putantque apibus esse gratissimam, fortassis quia tunc nulla alia sit copia. Hæc ergo mellatio, fine vindemiæ & Vergiliarum occasu, Idibus Novembris

fere includitur. Relinqui ex eâ duas partes apibus ratio persuadet, & semper eas partes favorum, quæ habeant erithacen. A brumâ ad Arcturi exortum diebus LX. somno aluntur sine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium vernum tepidiore tractu jam vigilant: sed etiam tunc alveo se continent, servatosque in id tempus cibos repetunt. In Italiâ verò hoc idem a Vergiliarum exortu faciunt: in eum dormiunt.

Alvos quidam in eximendo melle expendunt, ita dirimentes quantùm relinquant. Æquitas siquidem etiam in eis obstringitur: feruntque societate fraudatâ alvos mori. In primis ergo præcipitur ut loti, purique eximant mella. Et furem mulierumque menses odere. Cùm eximuntur mella, apes abigi fumo utilissimum, ne irascantur, aut ipsæ avidè vorent. Fumo crebriore etiam ignavia earum excitatur ad opera. Nam nisi incubavere, favos lividos faciunt. Rursus nimio fumo inficiuntur: quarum injuriam celerrimè sentiunt mella, vel minimo contactu roris acescentia. Et ob id inter genera servatur, quod acapnon vocant.

XVI. Fetus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apium enim coitus visus est numquam. Plures existimavere oportere con-

illi tantùm negaverit. Illud conſtat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cùm procedit, unà eſt totum examen, circaque eum globatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore, cùm populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit, similis exhortanti, ſolus immunis. Circa eum ſatellites quidam lictoreſque, assidui cuſtodes auctoritatis. Procedit foràs non nisi migraturo examine. Id multò intelligitur antè, aliquot diebus murmure intus ſtrepente, apparatûs indice diem tempeſtivum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cùm proceſſere, ſe quæque proximam illi cupit eſſe, & in officio conſpici gaudet. Feſſum humeris ſublevant: validiùs fatigatum ex toto portant. Si qua laſſata deficit, aut fortè aberravit, odore perſequitur. Ubicumque ille conſedit, ibi cunctarum caſtra ſunt.

XVIII. Tunc oſtenta faciunt privata ac publica, uvâ dependente in domibus templiſve, ſæpe expiata magnis eventibus. Sedêre in ore infantis tum etiam Platonis, ſuavitatem illam prædulcis eloquii portendentes. Sedêre in caſtris Drusi imperatoris, cùm proſperrimè pugnatum apud Arbalonem eſt, haud quaquam perpetuâ aruſpicum conjecturâ, qui dirum id oſtentum exiſtimant ſemper. Duce prehenſo

totum

totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migratque ad alios. Esse utique sine rege non possunt. Invitæ autem interimunt eos, cùm plures fuere, potiúsque nascentium domos diruunt, si proventus desperatur: tunc & fucos abigunt. Quamquam de iis video dubitari, propriumque iis genus esse aliquos existimare, sicut furibus grandissimis inter illas, sed nigris, latâque alvo: ita appellatis, quia furtim devorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Utique regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascantur, in quæstione est.

Humido vere melior fetus: sicco, mel copiosius. Quòd si defecerit aliquas alvos cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contrà dirigunt aciem: & si custos adsit, alterutra pars, quæ sibi favere sentit, non appetit eum. Ex aliis quoque sæpe dimicant causis, easque acies contrarias duo imperatores instruunt, maximè rixâ in convehendis floribus exortâ, & suos quibusque evocantibus: quæ dimicatio injectu pulveris, aut fumo tota discutitur. Reconciliatur verò lacte vel aquâ mulsâ.

XIX. 18. Apes sunt & rusticæ silvestresque, horridæ aspectu, multò iracundiores, sed opere ac labore præstantes. Urbanarum duo genera: optimæ breves, variæque, & in rotunditatem compactiles:

deteriores longæ, & quibus similitudo vesparum: etiamnum deterrimæ ex iis pilosæ. In Ponto sunt quædam albæ, quæ bis in mense mella faciunt. Circa Thermodoontem autem fluvium duo genera: aliarum, quæ in arboribus mellificant: aliarum, quæ sub terrâ, triplici cerarum ordine, uberrimi proventûs.

Aculeum apibus natura dedit ventri consertum. Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui non nisi in tantum adacto, ut intestini quidpiam sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, velut castratis viribus, pariterque & nocere & prodesse desinere. Est in exemplis, equos ab iis occisos.

Odere fœdos odores, proculque fugiunt, sed & fictos. Itaque unguenta redolentes infestant, ipsæ plurimorum animalium injuriis obnoxiæ. Impugnant eas naturæ ejusdem degeneres vespæ, atque crabrones, etiam e culicum genere, qui vocantur muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aves. Insidiantur aquantibus ranæ, quæ maxima earum est operatio tum, cùm sobolem faciunt. Nec hæ tantùm, quæ stagna rivosque obsident, verùm & rubetæ veniunt ultro, adrepentesque foribus per eas sufflant: ad hoc provolant, confestimque abripiuntur. Nec sentire ictus apium ranæ traduntur. Inimicæ

& oves, difficilè se a lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, si quis juxtà coquat, exanimantur.

XX. Quin & morbos suapte naturâ sentiunt. Index eorum tristitia torpens, & cùm ante fores in teporem Solis promotis aliæ cibos ministrant, cùm defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exsequias. Rege eâ peste consumpto mæret plebs ignavo dolore, non cibos convehens, non procedens, tristi tantùm murmure glomeratur circa corpus ejus. Subtrahitur itaque diductâ multitudine: aliàs spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subveniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur, & nitore sanitas æstimatur.

19. Sunt & operis morbi: cùm favos non explent, claron vocant. Item blapsigoniam, si fetum non peragunt.

XXI. Inimica est & echo resultanti sono, qui pavidas alterno pulset ictu: inimica & nebula. Aranei quoque vel maximè hostiles, cùm prævaluere ut intexant, enecant alveos. Papilio etiam ignavus & inhonoratus, luminibus accensis advolitans, pestifer, nec uno modo. Nam & ipse ceras depascitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: fila etiam araneosa, quacumque incessit, alarum maximè lanugine obtexit. Nascun-

tur & in ipſo ligno teredines, quæ ceras præcipuè appetunt. Infeſtat & aviditas paſtûs, nimiâ florum ſatietate, verno maximè tempore: alvo citâ. Oleo quidem non apes tantùm, ſed omnia inſecta exanimantur, præcipuè si capite uncto in Sole ponantur. Aliquando & ipſæ contrahunt mortis sibi cauſas, cùm ſenſere eximi mella, avidè vorantes. Ceterò præparcæ, & quæ alioqui prodigas atque edaces, non ſecus ac pigras atque ignavas proturbent. Nocent & ſua mella ipsis, illitæque ab adversâ parte moriuntur. Tot hoſtibus, tot casibus, (& quotam portionem eorum commemoro?) tam munificum animal expositum eſt. Remedia dicemus ſuis locis: nunc enim ſermo de naturâ eſt.

XXII. 20. Gaudent plauſu atque tinnitu æris, eoque convocantur. Quo manifeſtum eſt, auditûs quoque ineſſe ſenſum. Effecto opere, educto fetu, functæ munere omni, exercitationem tum ſollemnem habent: ſpatiatæque in aperto, & in altum datæ, gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longissima, ut proſpere inimica ac fortuita cedant, ſeptenis annis univerſa. Alvos numquam ultra decem annos duraſſe proditur. Sunt qui mortuas, si intra tectum hieme ſerventur, deinde Sole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foveantur, putent reviveſcere:

XXIII. In totum verò amiſſas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius juvencorum corpore exanimato, sicut equorum veſpas atque crabrones, sicut asinorum ſcarabæos, mutante naturâ ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fetu eadem propè natura, quæ apibus.

XXIV. 21. Veſpæ in ſublimi e luto nidos faciunt, & in his ceras: crabrones in cavernis, aut ſub terrâ. Et horum omnium ſexangulæ cellæ. Cera autem corticea & araneoſa. Fetus ipſe inæqualis, & barbarus, alius evolat, alius in nymphâ eſt, alius in vermiculo. Et autumno, non verno, omnia ea. Plenilunio maximè creſcunt. Veſpæ, quæ ichneumones vocantur, (ſunt autem minores, quàm aliæ,) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, & in nidos ſuos ferunt, deinde illinunt, & ex iis incubando ſuum genus procreant. Præterea omnes carne veſcuntur, contrà quàm apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed veſpæ muſcas grandiores venantur: amputato iis capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum silveſtres in arborum cavernis degunt: hieme, ut cetera inſecta conduntur: vita bimatum non transit. Ictus eorum haud temere sine febri eſt. Auctores ſunt, ter novenis punctis interfici hominem. Aliorum, qui mi-

tiores videntur, duo genera: opifices, minores corpore, qui moriuntur hieme: matres, quæ biennio durant: ii & clementes. Nidos vere faciunt, fere quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis eductis, alios deinde nidos majores fingunt, in quibus matres futuras producant. Jam tum opifices funguntur munere, & pascunt eas. Latior matrum species: dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his sui fuci. Quidam opinantur omnibus his ad hiemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec vesparum generi reges, aut examina: sed subinde renovatur multitudo sobole.

XXV. 22. Quartum inter hæc genus est bombycum, in Assyriâ proveniens, majus quàm suprà dicta. Nidos luto fingunt, salis specie, adplicatos lapidi, tantâ duritie, ut spiculis perforari vix possint. In his ceras largiùs, quàm apes, faciunt: deinde majorem vermiculum.

XXVI. Et alia horum origo: e grandiore vermiculo, gemina protendente sui generis cornua, primùm eruca fit: deinde quod vocatur bombylis: ex eâ necydalus: & hoc in sex mensibus. Bombyces telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque feminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rursusque texere invenit in Ceo mulier Pamphila,

Latoi filia, non fraudanda gloriâ excogitatæ rationis, ut denudet feminas vestis.

XXVII. 23. Bombycas & in Co insulâ nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercûs florem imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primò papiliones parvos, nudosque: mox frigorum impatientiâ villis inhorrescere, & adversùm hiemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem vellere: Hanc ab his cogi unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Postea adprehensam corpori involvi nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibusque vasis tepore & furfurum escâ nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. Quæ verò cœpta sint lanificia, humore lentescere: mox in fila tenuari junceo fuso. Nec puduit has vestes usurpare etiam viros, levitatem propter æstivam. In tantum a loricâ gerendâ discessere mores, ut oneri sit etiam vestis. Assyriâ tamen bombyce adhuc feminis cedimus.

XXVIII. 24. Araneorum his non absurdè jungatur natura, digna vel præcipuè admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tantâ notitiâ. Phalangia ex his appellantur, quorum noxii morsus, corpus exiguum, varium, acu-

minatum, adſultim ingredientium. Altera eorum ſpecies, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum minimi, non texunt: Majores interna & cavernis exigua veſtibula præpandunt. Tertium eorumdem genus eruditâ operatione conſpicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ uterus ipsius ſufficit: sive ita corrupta alvi natura ſtato tempore, ut Democrito placet: sive eſt quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo, & tam æquali deducit ſtamina, ipſo ſe pondere uſus. Texere a medio incipit, circinato orbe ſubtegmina adnectens: maculaſque paribus ſemper intervallis, ſed ſubinde creſcentibus, ex anguſto dilatans indiſſolubili nodo implicat. Quantâ arte celat pedicas, a ſcutulato rete graſſantes? quàm non ad hoc videtur pertinere crebratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipſa per ſe tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus, ac non reſpuenda quæ veniant, sinus? Derelicta laſſo prætendi ſummâ parte arbitrere licia: at illa difficilè cernuntur, atque ut in plagis lineæ offenſæ, præcipitant in sinum. Specus ipſe quâ concameratur architecturâ? & contra frigora quantò villosior? quàm remotus a medio, aliudque agentis similis? incluſus verò sic, ut sit, nec ne, intus aliquis,

cerni non possit. Age, firmitas: quando rumpentibus ventis? quâ pulverum mole degravante? Latitudo telæ ſæpe inter duas arbores, cùm exercet artem & diſcit texere: longitudo fili a culmine, ac rurſus a terrâ per illud ipſum velox reciprocatio: ſubitque pariter ac fila deducit. Cùm verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad curſum? licet extremâ hæreat plagâ, ſemper in medium currit: quia sic maximè totum concutiendo implicat. Sciſſa protinus reficit, ad polituram ſarciens. Namque & lacertarum catulos venantur: os primùm telâ involventes, & tunc demum labra utraque morſu adprehendentes, amphitheatrali ſpectaculo, cùm contigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas ſuas altiùs tollunt. Iidem ſereno non texunt, nubilo texunt. Ideoque multa aranea imbrium signa ſunt. Feminam putant eſſe quæ texat, marem qui venetur: ita paria fieri merita conjugio.

XXIX. Aranei conveniunt clunibus: pariunt vermiculos ovis similes. Nam nec horum differri poteſt genitura, quoniam inſectorum vix ulla alia narratio eſt. Pariunt autem ova ea in telas, ſed ſparſa, quia ſaliunt, atque ita emittunt. Phalangia tantùm in ipſo ſpecu incubant magnum numerum: qui ut emersit, matrem conſumit, ſæpe & patrem: adjuvat enim

incubare. Pariunt autem & trecenos, ceteræ pauciores. Et incubant triduò. Consummantur aranei quater septenis diebus.

XXX. 25. Similiter his & scorpiones terrestres, vermiculos ovorum specie pariunt, similiterque pereunt: pestis importuna, veneni serpentium, nisi quòd graviore supplicio lentâ per triduum morte conficiunt, virginibus letali semper ictu, & feminis fere in totum: viris autem matutinò, exeuntes cavernis, priusquam aliquo fortuito ictu jejunum egerant venenum. Semper cauda in ictu est: nulloque momento meditari cessat, ne quando desit occasioni. Ferit & obliquo ictu, & inflexu. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus auctor est, in novem genera descriptis, per colores maximè: supervacuo, quoniam non est scire, quos minimè exitiales prædixerit. Geminos quibusdam aculeos esse: maresque sævissimos. Nam coitum iis tribuit. Intelligi autem gracilitate & longitudine. Venenum omnibus medio die, cùm incanduere Solis ardoribus: itemque cùm sitiunt, inexplebiles potu. Constat & septena caudæ internodia sæviora esse: pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africæ volucre etiam Austri faciunt, pandentibus brachia, ut remigia sublevantes. Apollodorus idem, planè quibusdam inesse pennas tradit. Sæ-

pe Psylli, qui reliquarum venena terrarum invehentes quæstûs sui causâ peregrinis malis implevere Italiam, hos quoque importare conati sunt: sed vivere intra Siculi cæli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italiâ, sed innocui, multisque aliis in locis, ut circa Pharum in Ægypto. In Scythiâ interimunt etiam sues, alioqui vivaciores contra venena talia: nigras quidem celeriùs, si in aquam se immerserint. Homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis potus in vino. Magnam adversitatem oleo mersis, & stellionibus putant esse, innocuis dumtaxat iis, qui & ipsi carent sanguine, lacertarum figurâ. Atque scorpiones in totum nullis nocere, quibus non sit sanguis. Quidam & ab ipsis fetum devorari arbitrantur. Unum modò relinqui solertissimum, & qui se ipsius matris clunibus imponendo, tutus & a caudâ & a morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum ultorem, qui postremò genitores supernè conficiat. Pariuntur autem undeni.

XXXI. 26. Chamæleonum stelliones quodammodo naturam habent, rore tantùm viventes, præterque araneis.

XXXII. Similis cicadis vita: quarum duo genera: minores, quæ primæ proveniunt, & novissimæ pereunt: sunt autem mutæ. Sequens est volatu rara. Quæ canunt,

vocantur achetæ: & quæ minores ex his sunt, tettigoniæ: sed illæ magis canoræ. Mares canunt in utroque genere: feminæ silent: gentes vescuntur iis ad Orientem, etiam Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares præferunt, a coitu feminas, ovis earum conceptis, quæ sunt candida. Coitus supinis. Asperitas præacuta in dorso, quâ excavant feturæ locum in terrâ. Fit primò vermiculus, dein ex eo, quæ vocatur tettigometra, cujus cortice rupto circa solstitia evolant, noctu semper: primùm nigræ atque duræ. Unum hoc ex iis quæ vivunt, & sine ore est. Pro eo quiddam aculeatarum linguis simile, & hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipsum fistulosum: hoc canunt achetæ, ut diximus. De cetero in ventre nihil est. Excitatæ cùm subvolant, humorem reddunt, quod solum argumentum est rore eas ali. Iisdem solis nullum ad excrementa corporis foramen. Oculi tam hebetes, ut si quis digitum contrahens ac remittens iis adpropinquet, transeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: surculariam, quæ sit grandior: frumentariam, quam alii avenariam vocant. Apparet enim simul cum frumentis arescentibus.

27. Cicadæ non nascuntur in raritate arborum: idcirco non sunt Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis

aut umbrosis nemoribus. Est quædam & iis locorum differentia. In Milesiâ regione paucis sunt locis. Sed in Cephaleniâ amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro silent omnes: ultra flumen in Locrensi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, sed pro corpore amplior.

XXXIII. 28. Insectorum autem quædam binas gerunt pinnas, ut muscæ: quædam quaternas, ut apes. Membranis & cicadæ volant. Quaternas habent, quæ aculeis in alvo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quàm binis advolat pennis. Illis enim ultionis causâ datum est, his aviditatis. Nullis eorum pennæ revivescunt avulsæ. Nullum, cui aculeus in alvo, bipenne est.

XXXIV. Quibusdam pennarum tutelæ crusta supervenit, ut scarabæis, quorum tenuior fragiliorque penna. His negatus aculeus: sed in quodam genere eorum grandi, cornua prælonga, bisulcis dentata forcipibus in cacumine, cùm libuit ad morsum coeuntibus, infantium etiam remediis ex cervice suspenduntur. Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rursus eorum genus, qui e fimo ingentes pilas aversi pedibus volutant, parvosque in iis contra rigorem hiemis vermiculos fetûs sui nidulantur. Volitant alii magno cum murmure

ac mugitu. Alii focos & prata crebris foraminibus excavant, nocturno stridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc verò compressu obumbratæ, non ante matura pabula, aut post desecta conspicuæ. E contrario tenebrarum alumna blattis vita, lucemque fugiunt, in balineis maximè humido vapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atque prægrandes scarabæi tellurem aridam, favosque parvæ ac fistulosæ modo spongiæ, medicato melle fingunt. In Thraciâ juxta Olynthum locus est parvus, in quo unum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus.

Pennæ insectis omnibus sine scissurâ: nulli cauda nisi scorpioni. Hic eorum solus & brachia habet, & in caudâ spiculum. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, ut asilo, sive tabanum dici placet: item culici, & quibusdam muscis. Omnibus autem his in ore & pro linguâ sunt hi aculei. Quibusdam hebetes, neque ad punctum, sed ad suctum, ut muscarum generi, in quo lingua evidens fistula est. Nec sunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignava, ut papilionibus. Quædam insecta carent pennis, ut scolopendra.

XXXV. 29. Insectorum pedes quibus

sunt, in obliquum moventur. Quorumdam extremi longiores foris curvantur, ut locustis.

29. Hæ pariunt in terram demisso spinæ caule, ova condensa, autumni tempore. Ea durant hieme sub terrâ. Subsequente anno exitu veris emittunt parvas, nigrantes & sine cruribus, pennisque reptantes. Itaque vernis aquis intereunt ova: siccoque vere major proventus. Alii duplicem earum fetum, geminum exitium tradunt: Vergiliarum exortu parere, deinde ad Canis ortum obire, & alias renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres cùm pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces enascente, qui eas strangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam frivolâ ratione morientes, serpentem, cùm libuit, necant singulæ, faucibus ejus apprehensis mordicus. Non nascuntur nisi rimosis locis. In Indiâ ternûm pedum longitudinis esse traduntur, cruribus & feminibus serrarum usum præbere, cùm inaruerint. Est & alius earum obitus. Gregatim sublatæ vento in maria aut stagna decidunt. Fortè hoc casuque evenit, non (ut prisci existimavere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt: ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuatâ plurium dierum (quod

maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. Deorum iræ pestis ea intelligitur. Namque & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum stridore, ut aliæ alites credantur: Solemque obumbrant, sollicitis suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: & tamquam parum sit maria transisse, immensos tractus permeant, dirâque messibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia verò morsu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africâ maximè coortæ infestant, sæpe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaicâ regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primò ova obterendo, deinde fetum, postremò adultas: desertoris pœna in eum, qui cessaverit. Et in Lemno insulâ certa mensura præfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant. Graculos quoque ob id colunt, adverso volatu occurrentes earum exitio. Necare & in Syriâ militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficisci ab occipitio videtur. Eo loco in commissurâ scapularum habere quasi dentes existimantur, eosque inter se terendo stridorem edere, circa duo æquinoctia maximè, sicut cicadæ circa solsti-

tium. Coitus locustarum, qui & insectorum omnium quæ coeunt, marem portante feminâ, in eum feminarum ultimo caudæ reflexo, tardoque digressu. Minores autem in omni hoc genere feminis mares.

XXXVI. 30. Plurima insectorum vermiculum gignunt. Nam & formicæ similem ovis vere: & hæ communicantes laborem: sed apes utiles faciunt cibos, hæ condunt. Ac si quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione vires esse majores. Gerunt ea morsu. Majora aversæ postremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis reipublicæ ratio, memoria, cura. Semina adrosa condunt, ne rursus in fruges exeant e terrâ. Majora ad introitum dividunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur & noctu plenâ Lunâ: Eædem interlunio cessant. Jam in opere qui labor? quæ sedulitas? Et quoniam ex diverso convehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quàm diligens cum obviis quædam collocutio atque percunctatio? Silices itinere earum adtritos videmus, & in opere semitam factam, ne quis dubitet, qualibet in re quid possit quantulacumque assiduitas. Sepeliunt inter se viventium solæ, præter hominem. Non sunt in Siciliâ pennatæ.

31. Indicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cavernis egerunt terræ, in regione septemtrionalium Indorum, qui Dardæ vocantur. Ipsis color felium, magnitudo Ægypti luporum. Erutum hoc ab iis tempore hiberno, Indi furantur æstivo fervore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis: quæ tamen odore sollicitatæ provolant, crebróque lacerant, quamvis prævelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritasque est cum amore auri.

XXXVII. 32. Multa autem insecta & aliter nascuntur, atque in primis ex rore. Insidet hic raphani folio primo vere, & spissatus Sole in magnitudinem milii cogitur. Inde porrigitur vermiculus parvus, & triduò eruca: quæ adjectis diebus adcrescit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantùm movetur, araneo adcreta, quam chrysallidem appellant: rupto deinde cortice volat papilio.

XXXVIII. 33. Sic quædam ex imbre generantur in terrâ: quædam & in ligno. Nec enim cossi tantùm in eo, sed etiam tabani ex eo nascuntur: & alia, ubicumque humor est nimius: sicut intra hominem tæniæ trecenûm pedum, aliquando & plurium longitudine.

XXXIX. Jam in carne exanimi, & viventium quoque hominum capillo: quâ fœ-

ditate & Sulla dictator, & Alcman ex clarissimis Græciæ poetis, obiere. Hoc quidem & aves infestat: phasianas verò interimit, nisi pulverantes sese. Pilos habentium asinum tantùm immunem hoc malo credunt, & oves. Gignuntur autem & vestis genere, præcipuè lanicio interemptarum a lupis ovium. Aquas quoque quasdam, quibus lavamur, fertiliores ejus generis, invenio apud auctores. Quippe cùm etiam ceræ id gignant, quod animalium minimum existimatur. Alia rursus generantur sordibus a radio Solis, posteriorum lascivià crurum petauristæ. Alia pulvere humido in cavernis, volucria.

XL. 34. Est animal ejusdem temporis, infixo semper sanguini capite vivens, atque ita intumescens, unum animalium cui cibi non sit exitus: dehiscitque nimià satietate, alimento ipso moriens. Numquam hoc in jumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ovibus & in capris hoc solum. Æquè mira sanguinis & hirudinum generi in palustri aquâ sitis. Namque & hæ toto capite conduntur. Est & volucre canibus peculiare suum malum, aures maximè lancinans, quæ defendi morsu non queunt.

XLI. 35. Idem pulvis in lanis & veste tineas creat, præcipuè si araneus unà in-

cludatur. Sitit enim, & omnem humorem absforbens, ariditatem ampliat. Hoc & in chartis nafcitur. Eſt earum genus tunicas ſuas trahentium, quo cochleæ modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatæ exſpirant. Si adcrevere, faciunt chryſallidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum & piri, & peuces, & cynacanthæ, & roſæ. Venenum hoc alæ medicantur: quibus demptis, letale eſt. Rurſus alia genera culicum aceſcens natura gignit. Quippe cùm & in nive candidi invèniantur, & vetuſtiore vermiculi: in mediâ quidem altitudine rutili, (nam & ipſa nix vetuſtate rubeſcit) hirti pilis, grandiores, torpenteſque.

XLII. 36. Gignit aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærariis fornacibus, & medio igni, majoris muſcæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, a quibuſdam pyrauſta. Quamdiu eſt in igne, vivit: cùm evasit longiore paulo volatu, emoritur.

XLIII. Hypanis fluvius in Ponto, circa ſolſtitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit volucre quadrupes ſupradicti modo, nec ultra unum diem vivit, unde hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem ſeptenarii ſunt numeri: culici & vermiculo ter

ſepteni : corpus parientibus, quater ſepteni. Mutationes, & in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis diebus. Cetera ex his pennata, autumno fere moriuntur : tabani quidem etiam cæcitate. Muſcis humore exanimatis, si cinere condantur, redit vita.

XLIV. 37. Nunc per singulas corporis partes, præter jam dicta, membratim tractetur hiſtoria.

Caput habent cuncta, quæ ſanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi volucribus, apices, diversi quidem generis: Phœnici plumarum ſerie, e medio eo exeunte alio: pavonibus, crinitis arbuſculis: ſtymphalidi, cirro : phasianæ, corniculis. Præterea parvæ avi, quæ ab illo galerita appellata quondam, poſtea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat alaudæ. Diximus & cui plicatilem criſtam dediſſet natura : per medium caput a roſtro residentem & fulicarum generi dedit : cirros Pico quoque Martio, & grui Balearicæ. Sed ſpectatissimum insigne gallinaceis, corporeum, ſerratum : nec carnem id eſſe, nec cartilaginem, nec callum jure dixerimus, verùm peculiare. Draconum enim criſtas qui viderit, non reperitur.

XLV. Cornua multis quidem & aquatilium, & marinorum, & ſerpentum, variis data ſunt modis : ſed quæ jure cor-

una intelligantur, quadrupedum generi tantùm. Actæonem enim, & Cipum etiam in Latinâ historiâ, fabulosos reor. Nec alibi major naturæ lascivia. Lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramos, ut cervorum. Aliis simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis. Aliorum finxit in palmas, digitosque emisit ex iis: unde platycerotas vocant. Dedit ramosa capreis, sed parva: nec fecit decidua. Convoluta in anfractum arietum generi, ceu cæstus daret: infesta, tauris. In hoc quidem genere, & feminis tribuit: in multis, tantùm maribus. Rupicapris in dorsum adunca, damis in adversum. Erecta autem, rugarumque ambitu contorta, & in leve fastigium exacuta, ut liras diceres, strepsiceroti, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem, ut aures, Phrygiæ armentis: Troglodytarum, in terram directa: quâ de causâ obliquâ cervice pascuntur. Aliis singula, & hæc medio capite, aut naribus, ut diximus. Jam quidem aliis ad incursum robusta, aliis ad ictum: aliis adunca, aliis redunca: aliis ad jactum, pluribus modis: supina, convexa, conversa, omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad prætentandum iter: corporea hæc, sicut cerastis: aliquando & singula. Cochleis semper bina: & ut pro-

tendantur, ac resiliant. Urorum cornibus barbari septemtrionales potant: urnâque bina capitis unius cornua implent: Alii præfixa hastilia cuspidant. Apud nos in laminas secta translucent, atque etiam lumen inclusum latiùs fundunt: multasque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quæ cestrota picturæ genere dicuntur. Omnibus autem cava, & in mucrone demum concreta sunt. Cervis autem tota solida, & omnibus annis decidua. Boum attritis ungulis, cornua unguendo arvinâ, medentur agricolæ. Adeóque sequax natura est, ut in ipsis viventium corporibus ferventi cerâ flectantur, atque incisa nascentium in diversas partes torqueantur, ut singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora feminis plerumque sunt, ut in pecore multis ovium nulla, nec cervarum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum ulli, excepto asino Indico, qui uno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit natura: nulla supernè primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua absumi, facilè coarguuntur cervarum naturâ, quæ neque dentes habent, ut neque mares, nec tamen cornua. Ceterorum ossibus adhærent, cervorum tantùm cutibus enascuntur.

XLVI. Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis ut mergantur. Ostrea-

rum generi nulla, nec ſpongiis, nec aliis fere, quibus ſolus ex ſenſibus tactus eſt. Quibuſdam indiſcretum caput eſt, ut cancris.

XLVII. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, jam quidem promiſcuè maribus ac feminis, apud intonſas utique gentes. Atque etiam nomina ex eo Capillatis Alpium incolis, *Galliæ* Comatæ: ut tamen ſit aliqua in hoc terrarum differentia: quippe Myconii carentes eo gignuntur, ſicut in Cauno lienosi. Et quædam animalium naturaliter calvent, ſicut ſtruthiocameli, & corvi aquatici, quibus apud Græcos nomen eſt inde. Defluvium eorum in muliere rarum, in ſpadonibus non viſum, nec in ullo ante Veneris uſum. Nec infra cerebrum, aut infra verticem, aut circa tempora, atque aures. Calvitium uni tantùm animalium homini, præterquam innatum. Canities homini tantùm & equis: ſed homini ſemper a priori parte capitis: tum deinde ab averſâ.

XLVIII. Vertices bini hominum tantùm aliquibus. Capitis oſſa plana, tenuia, ſine medullis, ſerratis pectinatim ſtructa compagibus. Perfracta non queunt ſolidari: ſed exempta modicè non ſunt letalia, in vicem eorum ſuccedente corporeâ cicatrice. Infirmissima eſſe urſis, duriſſima pſittacis, ſuo diximus loco.

XLIX.

XLIX. Cerebrum omnia habent animalia quæ sanguinem: etiam in mari, quæ mollia appellavimus, quamvis careant sanguine, ut polypi. Sed homo portione maximum & humidissimum, omniumque viscerum frigidissimum, duabus suprà subterque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum est. Ceterò viri, quàm feminæ, majus. Hominibus hoc sine sanguine, sine venis, & reliquis sine pingui. Aliud esse quàm medullam eruditi docent, quoniam coquendo durescat. Omnium cerebro medio insunt ossicula parva. Uni homini in infantiâ palpitat, nec corroboratur ante primum sermonis exordium. Hoc est viscerum excelsissimum, proximumque cælo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. Hanc habent sensus arcem: huc venarum omnis a corde vis tendit, hìc desinit: hìc culmen altissimum, hìc mentis est regimen. Omnium autem animalium in priora pronum, quia & sensus ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur somnus: hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Cervis in capite inesse vermiculi sub linguæ inanitate, & circa articulum, quà caput jungitur, numero viginti produntur.

L. Aures homini tantùm immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in aliâ parte feminis majus impendium, margaritis

dependentibus. In Oriente quidem & viris, aurum gestare eò loci, decus existimatur. Animalium aliis majores, aliis minores. Cervis tantùm scissæ, ac velut divisæ: sorici pilosæ. Sed auriculæ omnibus animal dumtaxat generantibus, excepto vitulo marino, atque delphino, & quæ cartilaginea appellavimus, & viperis. Hæc cavernas tantùm habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinum, quem tamen audire manifestum est. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti sono. Quanam audiant, mirum. Iidem nec olfactûs vestigia habent, cùm olfaciant sagacissimè. Pennatorum animalium buboni tantùm & oto plumæ, velut aures: ceteris cavernæ ad auditum. Simili modo squamigeris, atque serpentibus. In equis & omnium jumentorum genere indicia animi præferunt: fessis marcidæ, micantes pavidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris.

LI. Facies homini tantùm, ceteris os, aut rostra. Frons & aliis, sed homini tantùm tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, severitatis index. In animo sensus ejus. Supercilia homini, & pariter & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, an annuimus? Hæc maximè indicant factum. Superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur, huc su-

bit, hîc pendet. Nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.

LII. Subjacent oculi, pars corporis pretiosissima, & qui lucis usu vitam distinguant a morte. Non omnibus animalium hi: ostreis nulli; quibusdam concharum dubii. Pectines enim, si quis digitos adversùm hiantes eos moveat, contrahuntur, ut videntes. Et solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis visus non est: oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranam. Et inter aves ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurii, cùm ad austrum volant, septemtrionemve: solvi enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locustis nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina prætentatu implent. Nec lumbricis ulli sunt, vermiumve generi.

LIII. Oculi homini tantùm diverso colore: ceteris in suo cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci. Sed in homine numerosissimæ varietatis atque differentiæ: grandiores, modici, parvi, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clarissimè cernere: sicut in colore caprinos.

LIV. Præterea alii contuentur longinqua, alii nisi propè admota, non cernunt.

Multorum visus fulgore Solis constat, nubilo die non cernentium, nec post occasus. Alii interdiu hebetiores, noctu præter ceteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxii visus essent, satis diximus. Cæsii in tenebris clariores.

Ferunt Tiberio Cæsari, nec alii genitorum mortalium, fuisse naturam, ut expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quàm luce clarâ, contueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. Divo Augusto equorum modo glauci fuere, superque hominem albicantis magnitudinis. Quam ob causam diligentiùs spectari eos, iracundè ferebat. Claudio Cæsari ab angulis candore carnoso sanguineis venis subinde suffusi: Caio principi rigentes. Neroni, nisi cùm conniveret, ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caii principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationem aliquam non conniverent, & ob id invicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisque verò naturale, ut nictari non cessent, quos pavidiores accepimus.

Oculus unicolor nulli: cum candore omnibus medius color differens. Neque ullâ ex parte majora animi indicia cunctis animalibus: sed homini maximè, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odii, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quo-

que multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, transversi, limi, summissi, blandi. Profectò in oculis animus habitat. Ardent, intenduntur, humectant, connivent. Hinc illa misericordiæ lacrima. Hos cùm osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc flêtus & rigantes ora rivi. Quis ille humor est, in dolore tam fecundus & paratus? aut ubi reliquo tempore? Animo autem videmus: animo cernimus: oculi, ceu vasa quædam, visibilem ejus partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quos κορυβαντιᾷν Græci dicunt. Tenuibus multisque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extimo tunicis, quas subinde purificant lacrimationum salivis, lubricos propter incursantia, & mobiles.

LV. Media eorum cornua fenestravit pupilla, cujus angustiæ non sinunt vagari incertam aciem, & velut canali dirigunt, obiterque incidentia facilè declinant: aliis nigri, aliis ravi, aliis glauci coloris orbibus circumdatis: ut habili mixturâ & accipiatur circumjecto candore lux, & temperato repercussu non obstrepat. Adeóque iis absoluta vis speculi, ut tam par-

va illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pleræque alitum e manibus hominum oculos potissimùm appetant, quòd effigiem suam in iis cernentes, velut ad cognata desideria sua tendunt.

Veterina tantùm quædam, ad crementa Lunæ morbos sentiunt. Sed homo solus emisso humore cæcitate liberatur. Post vicesimum annum multis restitutus est visus. Quibusdam statim nascentibus negatus, nullo oculorum vitio: multis repentè ablatus simili modo, nullâ præcedente injuriâ. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritissimi auctores tradunt: ego & ad stomachum crediderim. Certè nulli sine redundatione ejus eruitur oculus. Morientibus operire, rursusque in rogo patefacere, Quiritium ritu sacrum est: ita more condito, ut neque ab homine supremùm eos spectari fas sit, & cælo non ostendi, nefas. Uni animalium homini depravantur: unde cognomina Strabonum & Pætorum. Ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui parvis utrisque, Ocellæ: Luscini injuriæ cognomen habuerunt.

Nocturnorum animalium, veluti felium, in tenebris fulgent radiantque oculi, ut contueri non sit: & capræ, lupoque splendent, lucemque jaculantur. Vituli marini,

& hyænæ, in mille colores transeunt subinde. Quin & in tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices vetustate putres. Non connivere diximus, quæ non obliquis oculis, sed circumacto capite cernerent. Chamæleonis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciunt. Crustâ fragili inclusis, rigentes. Locustis squillisque magnâ ex parte sub eodem munimento præduri eminent. Quorum duri sunt, minùs cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium, & testacei operimenti, oculi moventur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo translucida obtenditur.

LVI. Palpebræ in genis homini utrimque. Mulieribus verò etiam infectæ quotidianò. Tanta est decoris adfectatio, ut tinguantur oculi quoque. Aliâ de causâ hoc natura dederat, ceu vallum quoddam visûs, & prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas haud immeritò Venere abundantibus tradunt. Ex ceteris nulli sunt, nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tan-

tùm genâ, volucribus in inferiore: & quibus molle tergus, ut ſerpentibus: & quadrupedum quæ ova pariunt, ut lacertæ. Struthiocamelus alitum ſola, ut homo, utrimque palpebras habet.

LVII. Nec genæ quidem omnibus: ideo neque nictationes iis, quæ animal generant. Graviores alitum inferiore genâ connivent. Eædem nictantur, ab angulis membranâ obeunte. Columbæ & similia utrâque connivent. At quadrupedes quæ ova pariunt, ut teſtudines, crocodili, inferiore tantùm, sine ullâ nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitum genæ ſuperioris, antiqui cilium vocavere: unde & ſupercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coaleſcit, ut in paucis humani corporis membris.

LVIII. Infra oculos malæ homini tantùm, quas priſci genas vocabant, XII. tabularum interdicto radi a feminis eas vetantes. Pudoris hæc ſedes. Ibi maximè oſtenditur rubor.

LIX. Intra eas hilaritatem riſumque indicantes buccæ. Et altior homini tantùm, quem novi mores ſubdolæ irrisioni dicavere, naſus. Non alii animalium nares eminent: Avibus, ſerpentibus, piſcibus foramina tantùm ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo menſe genitis ſæpenumero foramina aurium & narium defuere.

LX. Labra, a quibus Brocchi, Labeones dicti. Et os probum duriusve, animal generantibus: pro iis cornea & acuta volucribus rostra. Eadem rapto viventibus adunca: collecto, recta: herbas eruentibus limumque, lata, ut suum generi. Jumentis vice manûs ad colligenda pabula ora: apertiora laniatu viventibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ. Maxillas crocodilus tantùm superiores movet: terrestres quadrupedes, eodem, quo cetera, more, præterque in obliquum.

LXI. Dentium tria genera: serrati, aut continui, aut exserti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occursu atterantur: ut serpentibus, piscibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exserti, ut apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum, qui digerunt cibum, lati & acuti: qui conficiunt, duplices: qui discriminant eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui, aut utraque parte oris sunt, ut equo: aut superiore primores non sunt, ut bubus, ovibus, omnibusque, quæ ruminant. Capræ superiores non sunt, præter primores geminos. Nulli exserti, quibus serrati. Raró feminæ, & tamen sine usu. Itaque cùm apri percutiant, feminæ sues mordent. Nulli, cui cornua, exserti: sed omnibus concavi, ceteris dentes solidi. Piscium omnibus serrati, præter sca-

rum: huic uni aquatilium plani. Ceterò multis eorum in linguâ & toto ore: ut turbâ vulnerum molliant, quæ attritu subigere non queunt. Multis & in palato, atque etiam in caudâ. Præterea in os vergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum.

LXII. Similes aspidi, & serpentibus: sed duo in superâ parte, dexterâ lævâque longissimi, tenui fistulâ perforati, ut scorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc esse quàm fel serpentium, & inde venis sub spinâ ad os pervenire, diligentissimi auctores scribunt. Quidam unum esse eum: & quia sit aduncus, resupinari, cùm momorderit. Aliqui, tunc decidere eum, rursusque recrescere, facilem decussu: & sine eo esse, quas tractari cernamus. Scorpionis caudæ inesse eum, & plerisque ternos. Viperæ dentes gingivis conduntur. Hæc eodem prægnans veneno, impresso dentium repulsu virus fundit in morsus. Volucrum nulli dentes, præter vespertilionem. Camelus una ex iis, quæ non sunt cornigera, in superiori maxillâ primores non habet. Cornua habentium nulli serrati. Et cochleæ dentes habent: indicio est etiam a minimis earum derosa vitis. At in marinis crustata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse, unde intelligi potuerit, mi-

ror. Dentium vice aculeus insectis. Simiæ dentes, ut homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor: præterque eos, qui prominent, masculis reflexi, feminis recti atque proni. Musculus marinus, qui balænam antecedit, nullos habet: sed pro iis, setis intus os hirtum, & linguam etiam, ac palatum. Terrestrium minutis quadrupedibus, primores bini utrimque longissimi.

LXIII. Ceteris cum ipsis nascuntur: homini, postquam natus est, septimo mense. Reliquis perpetuò manent. Mutantur homini, leoni, jumento, cani, & ruminantibus. Sed leoni & cani, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares qui sunt a caninis, nullum animal mutat. Homini novissimi, qui genuini vocantur, circiter vicesimum annum gignuntur: multis & octogesimo, feminis quoque: sed quibus in juventâ non fuere nati. Decidere in senectâ, & mox renasci certum est. Zoclen Samothracenum, cui renati essent post centum & quatuor annos, Mucianus visum a se prodidit. Ceterò maribus plures, quàm feminis, in homine, pecude, capris, sue. Timarchus Nicoclis filius Paphii duos ordines habuit maxillarum. Frater ejus non mutavit primores, ideoque prætrivit. Est exemplum dentis, homini & in palato ge-

niti. At canini amissi caſu aliquo, numquam renaſcuntur. Ceteris ſenectâ rubeſcunt, equo tantùm candidiores fiunt.

LXIV. Ætas veterinorum dentibus indicatur. Equo ſunt numero XL. Amittit tricesimo menſe primores utrimque binos: ſequenti anno totidem proximos, cùm ſubeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui ſexto anno renaſcuntur. Septimo omnes habet & renatos, & immutabiles. Equo caſtrato priùs, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo menſe similiter amittit, deinde ſenis mensibus. Quod si non priùs peperere, quàm decidant poſtremi, ſterilitas certa. Boves bimi mutant. Suibus decidunt numquam. Abſumptâ hac obſervatione, ſenectus in equis, & ceteris veterinis, intelligitur dentium brochitate, ſuperciliorum canitie, & circa ea lacunis, cùm fere ſedecim annorum exiſtimantur. Hominum dentibus quoddam ineſt virus. Namque & ſpeculi nitorem ex adverſo nudati hebetant, & columbarum fetus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta ſunt. Erumpentibus, morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia, quæ ſerratos habent, ſævissima dentibus.

LXV. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuissima ſerpentibus & triſulca, vi-

brans, atri coloris, & si extrahas, prælonga: lacertis bifida & pilosa: vitulis quoque marinis duplex: sed suprà dictis capillamenti tenuitate: ceteris ad circumlambenda ora. Piscibus paulo minùs tota adhærens, crocodilis tota. Sed in gustatu, linguæ vice carnosum aquatilibus palatum. Leonibus, pardis, omnibusque generis ejus, etiam felibus, imbricatæ asperitatis, ac limæ similis, attenuansque lambendo cutem hominis. Quæ causa etiam mansuefacta, ubi ad vicinum sanguinem pervenit saliva, invitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima absoluta a gutture, quâ vocem mittunt mares, cùm vocantur ololygones. Stato id tempore evenit, cientibus ad coitum feminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi linguâ ululatus elicitur. Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore propulsi. Quibus in posteriori parte aculei, & iis dentes & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fistulosus, iis nec lingua, nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua, ut formicis. Ceterùm lata elephanto præcipuè. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantùm ita sæpe constricta venis, ut intercidi eas necesse sit. Metel-

lum pontificem adeò inexplanatæ fuisse accepimus, ut multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicandâ æde Opis verè dicere. Ceteris ſeptimo ferme anno ſermonem exprimit. Multis verò talis ejus ars contingit, ut avium & animalium vocis indiſcretè edatur imitatio. Intellectus ſaporum eſt ceteris in primâ linguâ, homini & in palato.

LXVI. Tonsillæ in homine, in ſue glandulæ. Quod inter eas, uvæ nomine, ultimo dependet palato, homini tantùm eſt. Sub eâ minor lingua, epiglossis appellata, nulli ova generantium. Opera ejus gemina, duabus interpositæ fiſtulis. Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne ſpiritu ac voce illac meante, si potus cibuſve in alienum deerraverit tramitem, torqueat. Altera exterior appelletur ſanè gula, quâ cibus atque potus devoratur. Tendit hæc ad ſtomachum, is ad ventrem. Hanc per vices operit, cùm ſpiritus tantùm aut vox commeat, ne reſtagnatio intempeſtiva alvi obſtrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula nervo & carne conſtat.

LXVII. Cervix nulli, nisi quibus utraque hæc. Ceteris collum, quibus tantùm gula. Sed quibus cervix, e multis vertebratiſque orbiculatim ossibus flexilis, ad

circumſpectum, articulorum nodis jungitur. Leoni tantùm, & lupo, & hyænæ, ex ſingulis rectiſque oſſibus rigens. Ceterò ſpinæ adnectitur, ſpina lumbis, oſſea: ſed tereti ſtructurâ, per media foramina a cerebro medullâ deſcendente. Eamdem eſſe ei naturam, quam cerebro, colligunt: quoniam prætenui ejus membranâ modò incisâ ſtatim exſpiretur. Quibus longa crura, iis longa & colla. Item aquaticis, quamvis brevia crura habentibus: ſimili modo uncos ungues.

LXVIII. Guttur homini tantùm, & ſuibus intumeſcit, aquarum quæ potantur plerumque vitio. Summum gulæ fauces vocantur, extremum ſtomachus. Hoc nomine eſt ſub arteriâ jam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, & latitudine ac longitudine lacunæ modo fuſa. Quibus fauces non ſunt, ne ſtomachus quidem eſt, nec colla, nec guttur, ut piſcibus, & ora ventribus junguntur. Teſtudini marinæ lingua nulla, nec dentes: roſtri acie comminuit omnia. Poſtea arteria & ſtomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decreſcentibus renis: quidquid adpropinquat ventri, novissima aſperitas, ut ſcobina fabris.

LXIX. Cor animalibus ceteris in medio pectore eſt: homini tantùm infra lævam papillam, turbinato mucrone in priora

eminens. Piſcibus ſolis ad os ſpectat. Hoc primum naſcentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, sicut tardissimè oculos. Sed hos primùm emori, cor novissimè. Huic præcipuus calor. Palpitat certè, & quasi alterum movetur intra animal, præmolli firmoque opertum membranæ involucro, munitum coſtarum & pectoris muro, ut pariat præcipuam vitæ cauſam & originem. Prima domicilia intra ſe animo & ſanguini præbet, sinuoſo ſpecu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino: ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora & terga diſcurrunt, ſparsâque ramorum ſerie, per alias minores omnibus membris vitalem ſanguinem rigant. Solum hoc viſcerum vitiis non maceratur, nec ſupplicia vitæ trahit: læſumque mortem illico adfert. Ceteris corruptis, vitalitas in corde durat.

LXX. Bruta exiſtimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus parvum eſt: pavida, quibus prægrande. Maximum autem eſt portione muribus, lepori, asino, cervo, pantheræ, muſtelis, hyænis, & omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagoniâ bina perdicibus corda. In equorum corde & boum oſſa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac

binas drachmas ponderis ad quinquagesimum accedere: ab eo detrahi tantumdem, & ideo non vivere hominem ultra centesimum annum defectu cordis, Ægyptii existimant, quibus mos est cadavera adservare medicata. Hirto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortiores esse industriâ, sicut Aristomenem Messenium, qui CCC. occidit Lacedæmonios. Ipse convulneratus & captus, semel per cavernam lautumiarum evasit, angustos vulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem advolutus lora cum corpore exussit. Tertiò capto Lacedæmonii pectus dissecuere viventi, hirsutumque cor repertum est.

LXXI. In corde summo pinguitudo est quædam, lætis extis. Non semper autem in parte extorum habitum est. L. Postumio Albino, rege sacrorum, post centesimam vicesimam sextam Olympiadem, cùm rex Pyrrhus ex Italiâ discessisset, cor in extis aruspices inspicere cœperunt. Cæsari dictatori, quo die primùm veste purpureâ processit, atque in sellâ aureâ sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Unde quæstio magna de divinatione argumentantibus, potueritne sine illo viscere hostia vivere, an ad tempus amiserit. Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur & veneno interemptis.

Certè exſtat oratio Vitellii, quâ reum Piſonem ejus ſceleris coarguit, hoc uſus argumento: palamque teſtatus, non potuiſſe ob venenum cor Germanici Cæſaris cremari. Contrà genere morbi defenſus eſt Piſo.

LXXII. Sub eo pulmo eſt, ſpirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco ſpongioſus, ac fiſtulis inanibus cavus. Pauca eum (ut dictum eſt) habent aquatilia. At cetera ova parientia exiguum, ſpumoſum, nec ſanguineum: ideo non ſitiunt. Eadem eſt cauſa, quare ſub aquâ diu ranæ & phocæ urinentur. Teſtudo quoque, quamvis prægrandem & ſub toto tegumento habeat, ſine ſanguine tamen habet. Quantò minor hic corporibus, tantò velocitas major. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus.

LXXIII. Jecur in dextrâ parte eſt: in eo quod caput extorum vocant, magnæ varietatis. M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Annibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum eſt. Defuit & C. Mario, cùm immolaret Uticæ: item Caio principi Kalend. Januariis, cùm iniret conſulatum, quo anno interfectus eſt: Claudio ſucceſſori ejus, quo menſe interemptus eſt veneno. Divo Auguſto Spoleti ſacrificanti primo poteſtatis ſuæ die, ſex victimarum jecinora replica-

ta intrinſecus ab imâ fibrâ reperta ſunt: reſponſumque « duplicaturum intra annum » imperium ». Caput extorum triſtis oſtenti cæſum quoque eſt, præterquam in ſollicitudine ac metu: tunc enim perimit curas. Bina jecinora leporibus circa Briletum & Tharnen, & in Cherroneſo ad Propontidem. Mirumque tranſlatis aliò interit alterum.

LXXIV. In eodem eſt fel, non omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminumque, ut prodigii loco utrumque advenæ. Equi, muli, asini, cervi, capreæ, apri, cameli, delphini non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non eſt, quorum valetudo firmior, & vita longior. Sunt qui equo non quidem in jecore eſſe, ſed in alvo putent: & cervo in caudâ, aut inteſtinis. Ideo tantam habent amaritudinem, ut a canibus non attingantur. Eſt autem nihil aliud, quàm purgamentum peſſimumque ſanguinis, & ideo amarum eſt. Certè jecur nulli eſt, nisi ſanguinem habentibus. Accipit hoc a corde, cui jungitur: funditque in venas.

LXXV. Sed in felle nigro inſaniæ cauſa homini, morſque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeò magnum eſt in hac parte virus, cùm ſe fundit in animum. Quin & toto cor-

pore vagum, colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigrescuntque contacta eo: ne quis miretur id venenum esse serpentium. Carent eo, qui absinthium vescuntur in Ponto. Sed renibus & parte tantùm alterâ intestino jungitur, in corvis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantùm, ut columbis, accipitri, muraenis. Paucis avium in jecore. Serpentibus portione maximè copiosum, & piscibus. Est autem plerisque toto intestino, sicut accipitri, milvo. Praeterea in jecore est & cetis omnibus: vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno & humoris potentiae dicavere: geminumque fuit divo Augusto, quo die apud Actium vicit.

LXXVI. Murium jecusculis fibrae ad numerum Lunae in mense congruere dicuntur, totidemque inveniri, quotum lumen ejus sit: praeterea brumâ increscere. Cuniculorum in Baeticâ saepe geminae reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra a formicis non attingitur, propter venenum, ut arbitrantur. Jecur maximè vetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere.

LXXVII. Exta serpentibus & lacertis longa. Caecinae Volaterrano dracones emicuisse de extis laeto prodigio traditur: &

profectò nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, præcisa hostiarum capita repsisse, sanguinem suum lambentia. Exta homini ab inferiore viscerum parte separantur membranâ, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenditur, quod Græci appellaverunt φρένας. Omnia quidem principalia viscera, membranis propriis, ac velut vaginis inclusit providens natura: in hac fuit & peculiaris causa vicinitas alvi, ne cibo supprimeretur animus. Huic certè refertur accepta subtilitas mentis: ideo nulla est ei caro, sed nervosa exilitas. In eâdem præcipua hilaritatis sedes, quod titillatu maximè intelligitur alarum, ad quas subit, non alibi tenuiore cute humanâ, ideo scabendi dulcedine ibi proximâ. Ob hoc in prœliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu trajecta præcordia adtulerunt.

LXXVIII. Subest venter stomachum habentibus, ceteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus. Intestinus enim ab ore incipit, & quibusdam eodem reflectitur, ut sepiæ, polypo. In homine adnexus infimo stomacho, similis canino. His solis animalium inferiori parte angustior: itaque & sola vomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus: quod accidere non potest iis, quorum spatiosa laxitas eum in inferiora transmittit.

LXXIX. Ab hoc ventriculo lactes in homine & ove, per quas labitur cibus, in ceteris hillæ: a quibus capaciora intestina ad alvum, hominique flexuosissimis orbibus. Idcirco magis avidi ciborum, quibus ab alvo longius spatium. Iidem minùs solertes, quibus obesissimus venter. Aves quoque geminos sinus habent quædam: unum, quo merguntur recentia, ut guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata: ut gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Ceteræ fere carent eo; sed gulâ patentiore utuntur: ut graculi, corvi, cornices. Quædam neutro modo, sed ventrem proximum habent, quibus prælonga colla & angusta, ut porphyrioni. Venter solidipedum asper & durus. Terrestrium aliis denticulatæ asperitatis, aliis cancellatim mordacis. Quibus neque dentes utrimque, nec ruminatio, hîc conficiuntur cibi, hinc in alvum delabuntur. Media hæc umbilico adnexa in omnibus, in homine suillæ infimâ parte similis, a Græcis appellatur colon, ubi dolorum magna causa est. Angustissima canibus, quâ de causâ vehementi nisu, nec sine cruciatu, levant eam. Insatiabilia animalium, quibus a ventre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis cervariis, & inter aves mergis. Ventres elephanto quatuor, cetera suibus similia: pulmo qua-

druplò major bubulo. Avibus venter carnosus callosusque. In ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonii vocantur, magicis narrati artibus, reperiuntur. Et in juvencarum secundo ventre pilæ rotunditate nigricans tofus, nullo pondere: singulare, ut putant, remedium ægre parientibus, si tellurem non attigerit.

LXXX. Ventriculus atque inteſtina pingui ac tenui omento integuntur, præterquam ova gignentibus. Huic adnectitur lien in siniſtrâ parte adverſus jecori, cum quo locum aliquando permutat, ſed prodigiosè. Quidam eum putant ineſſe ova parientibus, item ſerpentibus admodum exiguum: ita certè apparet in teſtudine, & crocodilo, & lacertis, & ranis. Ægocephalo avi non eſſe conſtat, neque iis quæ careant ſanguine. Peculiare cursûs impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur curſorum laborantibus. Et per vulnus etiam exempto, vivere animalia tradunt. Sunt qui putent adimi simul riſum homini: intemperantiamque ejus conſtare lienis magnitudine. Asiæ regio Scepsis appellatur, in quâ minimos eſſe pecori tradunt, & inde ad lienem inventa remedia.

LXXXI. At in Brileto & Tharne quaterni renes cervis: contrà pennatis, ſquamosiſque nulli. Ceterò ſummis adhærent

lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis sicciorque. Utrique autem pinguitudo e medio exit, præterquam in vitulo marino. Animalia in renibus pinguissima: oves quidem letaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inveniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum, quæ animal generant: ova parientium testudo sola, quæ & alia omnia viscera: sed ut homo, bubulis similes, velut e multis renibus compositos.

LXXXII. Pectus, hoc est, ossa, præcordiis & vitalibus natura circumdedit: at ventri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium circa ventrem ossa. Pectus homini tantùm latum, reliquis carinatum, volucribus magis, & inter eas aquaticis maximè. Costæ homini tantùm octonæ, suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus triginta.

LXXXIII. Infra alvum est a priore parte vesica, quæ nulli ova gignentium, præter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti: nulli pedibus carentium. Inter eam & alvum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In vesicâ lupi lapillus, qui Syrites vocatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, & setarum capillamenta. Vesica membranâ constat, quæ vulnerata cicatrice non solidescit: neque quâ cerebrum,

cerebrum, aut cor involvitur: plura enim membranarum genera.

LXXXIV. Feminis eadem omnia: præterque vesicæ junctus utriculus, unde dictus uterus: quod alio nomine locos appellant: hoc in reliquis animalibus vulvam. Hæc viperæ & intra se parientibus, duplex: ova generantium adnexa præcordiis: & in muliere geminos sinus ab utraque parte laterum habet: funebris, quoties versa spiritum inclusit. Boves gravidas negant præterquam dextero vulvæ sinu ferre, etiam cùm geminos ferant. Vulva ejecto partu melior, quàm edito. Ejectitia vocatur illa, hæc porcaria, primiparæ suis optima: contrà effetis. A partu, præterquam eodem die suis occisæ, livida ac macra. Nec novellarum suum, præter primiparas probatur: potiúsque veterum, dum ne effetarum, nec biduo ante partum, aut post partum, aut quo ejecerint die. Proxima ejectitiæ est, occisæ uno die post partum. Hujus & sumen optimum, si modò fetus non hauserit: ejectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen vocabant: priusquam calleret, incientes occidere non adsueti.

LXXXV. Cornigera unâ parte dentata, & quæ in pedibus talos habent, sevo pinguescunt. Bisulca, scissisve in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Con-

cretus hic, & cùm refrixit, fragilis: semperque in fine carnis. Contrà pingue inter carnem cutemque, succo liquidum. Quædam non pinguescunt, ut lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus, & in feminis; senescuntque celeriùs præpinguia. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis sine sensu: quia nec arterias habet, nec venas. Plerisque animalium est pinguitudo sine sensu: quam ob causam sues spirantes a muribus tradunt adrosos. Quin & L. Apronii consularis viri filio detractos adipes, levatumque corpus immobili onere.

LXXXVI. Et medulla ex eodem videtur esse, in juventâ rubens, & senectâ albescens. Non nisi cavis hæc ossibus: nec cruribus jumentorum, aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente evenit medullâ. Est autem pinguis iis, quibus adeps: sevosa, cornigeris: nervosa, & in spinâ tantùm dorsi, ossa non habentibus, ut piscium generi: ursis nulla: leoni in feminum & brachiorum ossibus paucis exigua admodum: cetera tantâ duritiâ, ut ignis elidatur, velut e silice.

LXXXVII. His dura, quæ non pinguescunt: asinorum ad tibias canora. Delphinis ossa, non spinæ: animal enim pariunt: serpentibus spinæ. Aquatilium mollibus, nulla: sed corpus circulis carnis vinctum,

ut sepiæ, atque loligini. Et insectis negatur æquè esse ulla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in spinâ. Vituli marini cartilaginem, non ossa. Item omnium auriculæ, ac nares, quæ modò eminent, flexili mollitiâ, naturæ providentiâ, ne frangerentur. Cartilago rupta non solidescit. Nec præcisa ossa recrescunt, præterquam veterinis ab ungulâ ad suffraginem. Homo crescit in longitudinem ad annos usque ter septenos: tum deinde ad plenitudinem. Maximè autem pubescens nodum quemdam solvere, & præcipuè ægritudine, sentitur.

LXXXVIII. Nervi orsi a corde, bubuloque etiam circumvoluti, similem naturam & causam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus: nodosque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi transitu ligantes, hîc teretes, illic lati, ut in unoquoque poscit figuratio. Neque ii solidantur incisi: mirumque, vulneratis summus dolor: præsectis, nullus. Sine nervis sunt quædam animalia, ut pisces: arteriis enim constant. Sed neque his molles piscium generis. Ubi sunt nervi, interiores conducunt membra, superiores revocant. Inter hos latent arteriæ, id est, spiritûs semitæ. His innatant venæ, id est, sanguinis rivi. Arteriarum pulsus, in cacumine maximè membrorum

evidens, index fere morborum, in modulos certos, legesque metricas, per ætates, ſtabilis, aut citatus, aut tardus, deſcriptus ab Herophilo medicinæ vate, mirandâ arte, nimiam propter ſubtilitatem deſertus, obſervatione tamen crebri aut languidi ictûs, gubernacula vitæ temperat.

LXXXIX. Arteriæ carent ſenſu: nam & ſanguine. Nec omnes vitalem continent ſpiritum: præcisiſque torpeſcit tantùm pars ea corporis. Aves nec venas nec arterias habent: item ſerpentes, teſtudines, lacertæ, minimúmque ſanguinis. Venæ in prætenues poſtremò fibras ſubter totam cutem diſperſæ, adeò in anguſtam ſubtilitatem tenuantur, ut penetrare ſanguis non poſſit, aliudve quàm exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris ſudor appellatur. Venarum in umbilico nodus ac coitus.

XC. 38. Sanguis quibus multus & pinguis, iracundia: maribus, quàm feminis, nigrior: & juventæ magis quàm ſenio: & inferiore parte pinguior. Magna & in eo vitalitatis portio. Emiſſus ſpiritum ſecum trahit: tactum tamen non ſentit. Animalium fortiora, quibus ſanguis craſſior: ſapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus, aut nullus. Taurorum celerrimè coit atque dureſcit, ideo peſtifer potu maximè. Aprorum, ac cervorum, caprearumque, & bubalorum omnium non

ſpiſſatur. Pinguiſſimus aſinis, homini tenuiſſimus. His quibus plus quaterni pedes, nullus. Obeſis minùs copioſus, quoniam abſumitur pingui. Profluvium ejus uni fit in naribus homini, aliis nare alterutrâ, quibuſdam per inferna, multis per ora ſtato tempore, ut nuper Macrino Viſco viro prætorio: ſed omnibus annis Voluſio Saturnino Urbis præfecto, qui nonageſimum etiam exceſſit annum. Solum hoc in corpore temporarium ſentit incrementum: ſiquidem hoſtiæ abundantiorem fundunt, ſi priùs bibêre.

XCI. Quæ animalium latere certis temporibus diximus, non habent tunc ſanguinem, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: ſicut in homine, vim ejus ad minima momenta mutari, non modò tantùm in ore ſuffusâ materiâ, verùm ad ſingulos animi habitus, pudore, irâ, metu: palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim iræ, & alius verecundiæ. Nam & in metu refugere, & nuſquam eſſe certum eſt multiſque non transfluere transfoſſis: quod homini tantùm evenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercuſſu: homo ſolus in ſe mutat. Morbi omnes morſque ſanguinem abſumunt.

XCII. 39. Sunt qui ſubtilitatem animi conſtare non tenuitate ſanguinis putent,

ſed cute operimentiſque corporum magis aut minùs bruta eſſe, ut oſtreas & teſtudines : boum terga, ſetas ſuum obſtare tenuitati immeantis ſpiritûs, nec purum liquidumque tranſmitti : sic & in homine, cùm crassior callosiorve excludat cutis : ceu verò non crocodilis & duritia tergoris tribuatur, & ſolertia.

XCIII. Hippopotami corii crassitudo talis, ut inde tornentur haſtæ, & tamen quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cùm tamen omnium quadrupedum ſubtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipſa ſenſu caret, maximè in capite : ubicumque per ſe ac sine carne eſt, vulnerata non coit, ut in buccâ cilioque.

XCIV. Quæ animal pariunt, pilos habent : quæ ova, pennas, aut ſquamas, aut corticem, ut teſtudines : aut cutem puram, ut ſerpentes. Pennarum caules omnium cavi : præciſæ non creſcunt, evulſæ renaſcuntur. Membranis volant fragilibus inſecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta veſpertilio. Horum alæ quoque articulos habent. Pili a cute exeunt craſsâ hirti, feminis tenuiores, equis in jubâ largi, in armis leoni : daſypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ utraque Trogus & in lepore tradidit : hoc exem-

plo libidinosiores hominum quoque hirtos colligens. Villosissimus animalium lepus. Pubeſcit homo ſolus, quod nisi contigit, ſterilis in gignendo eſt, ſeu maſculus, ſeu femina. Pili in homine partim simul, partim poſtea gignuntur. Congeniti autem non desinunt, sicut nec feminis magnopere. Inventæ tamen quædam defluvio capitis invalidæ: ut & lanugines oris, cùm menſtrui curſus ſtetere. Quibuſdam pòſt geniti viris ſponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque ſubnaſci, annuum eſt. Viris creſcunt maximè in capillo, mox in barbâ. Recisi, non, ut herbæ, ab ipsâ inciſurâ augentur, ſed ab radice exeunt. Creſcunt & in quibuſdam morbis, maximè phthisi, & in ſeneɛtâ: defunɛtorum quoque corporibus. Libidinosis congeniti, maturiùs defluunt: agnati, celeriùs creſcunt. Quadrupedibus ſeneɛtute craſſeſcunt, lanæque rareſcunt. Quadrupedum dorſa piloſa, ventres glabri. Boum coriis glutinum excoquitur, taurorumque præcipuum.

XCV. Mammas homo ſolus e maribus habet: cetera animalia mammarum notas tantùm. Sed ne feminæ quidem in peɛtore, nisi quæ possunt partus ſuos attollere. Ova gignentium, nulli: nec lac, nisi animal parienti: volucrum, veſpertilioni tantùm. Fabuloſum enim arbitror de ſtrigibus

ubera eas infantium labris immulgere. Esse in maledictis jam antiquis strigem convenit: sed quæ sit avium, constare non arbitror.

40. Asinis a fetu dolent: ideo sexto mense arcent partus, cùm equæ anno propè toto præbeant. Quibus solida ungula, nec supra geminos fetus, hæc omnia binas habent mammas, nec aliubi, quàm in feminibus. Eodem loco bisulca & cornigera: boves quaternas, oves capræque binas. Quæ numeroso fecunda partu, & quibus digiti in pedibus, hæc plures habent, toto ventre duplici ordine, ut sues, generosæ duodenas, vulgares binis minùs: similiter canes. Alia ventre medio quaternas, ut pantheræ: alia binas, ut leænæ. Elephas tantùm sub armis duas: nec in pectore, sed citrà in alis occultas. Nulli in feminibus digitos habentium. Primogeniti in quoque partu suis primas premunt: eæ sunt faucibus proximæ: suam quisque novit in fetu quo genitus est ordine, eâque alitur, nec aliâ. Detracto illa alumno suo sterilescit illico, ac resilit. Uno verò ex omni turbâ relicto, sola munifex, quæ genito fuerat adtributa, descendit. Ursæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in imâ alvo papillas tantùm, nec evidentes, & paulum in obliquum porrectas. Neque aliud animal in cursu lambitur. Et ba-

læna autem vitulique mammis nutriunt fetus.

XCVI. 41. Mulieri ante ſeptimum menſem profuſum lac, inutile. Ab eò menſe, quòd vitales partus, ſalubre. Pleriſque autem totis mammis, atque etiam alarum ſinu fluit. Cameli lac habent, donec iterum graveſcant. Suaviſſimum hoc exiſtimatur ad unam menſuram tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo ſemper a partu coloſtræ fiunt: quæ, ni admiſceatur aqua, in pumicis modum coeunt duritiâ. Aſinæ prægnantes continuò lacteſcunt. Pullos earum, ubi pingue pabulum, biduò a partu maternum lac guſtaſſe, letale eſt. Genus mali vocatur coloſtratio. Caſeus non fit ex utrimque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuiſſimum camelis, mox equis: craſſiſſimum aſinæ, ut quo coaguli vice utantur. Conferre aliquid & candori in mulierum cute exiſtimatur. Poppæa certè Domitii Neronis conjux, quingentas ſecum per omnia trahens fetas, balnearum etiam ſolio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. Omne autem igne ſpiſſatur, frigore ſereſcit. Bubulum caſeo fertilius, quàm caprinum, ex eadem menſurâ pæne altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent, caſeo inutilia, & meliora quæ binas. Coa-

gulum hinnulei, leporis, hœdi laudatum. Præcipuum tamen dasypodis, quod & profluvio alvi medetur, unius utrimque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quæ lacte vivant, ignorare aut spernere tot sæculis casei dotem, densantes id alioquin in acorem jucundum, & pingue butyrum: spuma id est lactis, concretiorque, quàm quod serum vocatur. Non omittendum in eo olei vim esse, & barbaros omnes infantesque nostros ita ungi.

XCVII. 42. Laus caseo Romæ, ubi omnium gentium bona cominus judicantur, e provinciis, Nemausensi præcipua, Lesuræ Gabalicique pagi: sed brevis, ac musteo tantùm commendatio. Duobus Alpes generibus pabula sua adprobant: Dalmaticæ Docleatam mittunt, Centronicæ Vatusicum. Numerosior Apennino. Cebanum hic e Liguriâ mittit, ovium maximè lactis: Æsinatem ex Umbriâ: mistoque Etruriæ atque Liguriæ confinio, Lunensem magnitudine conspicuum: quippe & ad singula millia pondo premitur: Proximum autem Urbi Vestinum, eumque e Ceditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est, Agrigenti maximè, eam augente gratiam fumo: qualis in ipsâ Urbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum sapor medicamenti vim obtinet. Trans maria verò Bithynus fere in

gloriâ est. Inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, ita maximè intelligitur, omni in salem caseo senescente, quales redire in musteum saporem, aceto & thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem in desertis caseo vixisse annis viginti, ita temperato, ut vetustatem non sentiret.

XCVIII. 43. Terrestrium solus homo bipes. Uni juguli, humeri, ceteris armi: uni ulnæ. Quibus animalium manus sunt, intus tantùm carnosæ: extrà nervis & cute constant.

XCIX. Digiti quibusdam in manibus seni. C. Horatii ex patriciâ gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, & Volcatium Sedigitum, illustrem in poeticâ. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis adversus universis flectitur: per se verò in obliquum porrigitur, crassior ceteris. Huic minimus mensurâ par est: duo reliqui sibi, inter quos medius longissimè protenditur. Quibus ex rapinâ victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, & pauca in posterioribus quoque quinos ungues habent, uno juxta cruris articulum dependente: reliqua quæ sunt minora, & digitos quinos. Brachia non omnibus paria secum. Studioso Thraci in C. Cæsaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Ani-

malium quædam, ut manibus, utuntur priorum ministerio pedum: sedentque ad os illis admoventia cibos, ut sciuri.

C. 44. Nam simiarum genera perfectam hominis imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quas solæ quadrupedum & in inferiore habent genâ. Jam mammas in pectore, & brachia, & crura in contrarium similiter flexa: in manibus ungues, digitos, longioremque medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim ut manus, prælongi, sed vestigium palmæ simile faciunt. Pollex quoque his, & articuli, ut homini, ac præter genitale, & hoc in maribus tantùm, viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

CI. 45. Ungues clausulæ nervorum summæ existimantur. Omnibus hi, quibus & digiti. Sed simiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto crescunt, rapacibus unci: ceteris recti, ut canibus, præter eum qui a crure plerisque dependet. Omnia digitos habent, quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes, numero quidem quinque, sed indivisi, ac leviter discreti: ungulisque, haud unguibus similes: & pedes majores priores. In posterioribus articuli breves. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cetera animalia, in diversum posterioribus articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, ge-

nua ante se flectunt, & suffraginum artus in aversum.

CII. Homini genua & cubita contraria: item ursis, & simiarum generi, ob id minimè pernicibus. Ova parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, priora genua pòst curvantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquam novissima salientibus. Aves, ut quadrupedes, alas in priora curvant, suffragines in posteriora.

CIII. Hominis genibus quædam & religio inest, observatione gentium. Hæc supplices adtingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, ut aras, adorant: fortassis quia inest iis vitalitas. Namque in ipsâ genu utriusque commissurâ, dextrâ lævâque, a priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest: quâ perfossâ, ceu jugulo, spiritus fugit. Inest & aliis partibus quædam religio: sicut dextra osculis aversa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in supplicando mentum adtingere mos erat. Est in aure imâ memoriæ locus, quem tangentes attestamur. Est post aurem æquè dextram Nemesios, (quæ dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenit) quò referimus tactum ore proximum a minimo digitum, veniam sermonis a diis ibi recondentes.

CIV. Varices in cruribus viro tantùm: mulieri raró. C. Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum unum hominum, Oppius auctor est.

CV. Omnia animalia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant. Reliqua, ut libitum est, gradiuntur. Leo tantùm & camelus pedatim, hoc est, ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, feminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantùm, & crura carnosa. Reperitur apud auctores quemdam in Ægypto non habuisse suras. Vola homini tantùm, exceptis quibusdam. Namque & hinc cognómina inventa, Planci, Plauti, Pansæ, Scauri: sicut a cruribus Vari, Vaciæ, Vatinii: quæ vitia & in quadrupedibus. Solidas habent ungulas, quæ non sunt cornigera: igitur pro his telum ungula est illis. Nec talos habent eadem. At quæ bisulca sunt, habent: Iidem digitos habentibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali similes bubulis, sed minores paulo. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, vestigio carnoso, ut ursi: quâ de causâ in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

CVI. 46. Ungulæ veterino tantùm generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent ungulas. Cornigera fere bisulca. Solida ungula, & bicor-

ne nullum. Unicorne asinus tantùm Indicus: unicorne & bisulcum, oryx. Talos asinus Indicus unus solidipedum habet. Nam sues ex utroque genere existimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere, facilè convicti. Lynx tantùm digitos habentium, simile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis ventre eminens concavo, in vertebrâ ligatus.

CVII. 47. Avium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter utrumque divisis digitis adjectâ latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus a calce. Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Iynx sola utrimque binos habet. Eadem linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit in aversum. Ungues ei grandes, ceu graculis. Avium quibusdam gravioribus, in cruribus additi radii: Nulli uncos habentium ungues. Longipedes porrectis ad caudam cruribus volant: quibus breves, contractis ad medium. Qui negant volucrem ullam sine pedibus esse, confirmant & apodas habere, & oten & drepanin, in eis quæ rarissimè apparent. Visæ jam etiam serpentes anserinis pedibus.

CVIII. 48. Insectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, ut subinde pedibus eos tergeant, ceu notamus

in muſcis. Quæ ex his novissimos habent longos, ſaliunt: ut locuſtæ. Omnibus autem his ſeni pedes. Araneis quibuſdam prælongi accedunt bini. Internodia singulis terna. Octonos & marinis eſſe diximus, polypis, ſepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium movent, pedes in orbem, aut in obliquum. Iiſdem ſolis animalium rotundi. Cetera binos pedes duces habent: cancri tantùm, quaternos. Quæ hunc numerum pedum exceſſere terreſtria, ut plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua verò & centenos. Numerus pedum impar nulli eſt. Solidipedum crura ſtatim juſtâ naſcuntur menſurâ: poſtea exporrigentia ſe veriùs, quàm creſcentia. Itaque in infantiâ ſcabunt aures poſterioribus, quod additâ ætate non queunt; quia longitudo ſuperficiem corporum ſolam ampliat. Hac de causâ inter initia paſci, nisi ſubmissis genibus, non possunt: nec uſque dum cervix ad juſta incrementa perveniat.

49. Pumilionum genus in omnibus animalibus eſt, atque etiam inter volucres.

CIX. Genitalia maribus quibus eſſent retro, ſatis diximus. Oſſea ſunt lupis, vulpibus, muſtelis, viverris: unde etiam calculo humano remedia præcipua. Urſo quoque simul atque exſpiraverit, corneſcere aiunt. Camelino arcus intendere, Orientis

populis fidissimum. Nec non aliqua gentium quoque in hoc discrimina, & sacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris deûm Gallis. Contrà mulierum paucis prodigiosa assimulatio: sicut hermaphroditis utriusque sexûs: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primùm arbitror. Ostentabat certè hermaphroditas subjunctas carpento suo equas, in Treverico Galliæ agro repertas: ceu planè visenda res esset, principem terrarum insidere portentis.

CX. Testes pecori armentoque ad crura decidui, subus adnexi: delphino prælongi ultimâ conduntur alvo, & elephanto occulti. Ova parientium lumbis intus adhærent: qualia ocissimâ in Venere. Piscibus serpentibusque nulli, sed eorum vice binæ ad genitalia a renibus venæ. Buteonibus terni. Homini tantùm injuriâ, aut sponte naturæ franguntur: idque tertium ab hermaphroditis & spadonibus semiviri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquam in pantheris, & ursis.

CXI. 50. Caudæ, præter hominem, ac simias, omnibus fere animal, & ova gignentibus, pro desiderio corporum: nudæ hirtis, ut apris: parvæ villosis, ut ursis: prælongis setosæ, ut equis. Amputatæ lacertis & serpentibus renascuntur. Pis-

cium meatus gubernaculi modo regunt: atque etiam in dextram atque lævam motæ, ut remigio quodam impellunt. Lacertis inveniuntur & geminæ. Boum caudis longissimus caulis, atque in imâ parte hirtus. Idem asinis longior quàm equis, sed setosus veterinis. Leoni infimâ parte, ut bubus & sorici: pantheris non item: vulpibus & lupis villosus, ut ovibus, quibus procerior. Sues intorquent: canum degeneres sub alvum reflectunt.

CXII. 51. Vocem non habere, nisi quæ spirent, Aristoteles putat. Idcirco & insectis sonum esse, non vocem, intus meante spiritu, & incluso sonante. Alia murmur edere, ut apes. Alia cum tractu stridorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus sub pectore cavis spiritu, mobili occursante membranâ intus, attritu ejus sonare. Muscas, apes, & similia cum volatu & incipere audiri & desinere. Sonum enim attritu & interiore aurâ, non animâ reddi. Locustas pennarum & feminum attritu sonare, creditur sanè. Item aquatilium pectines stridere, cùm volant: mollia, & crustâ intecta, nec vocem nec sonum ullum habere. Sed & ceteri pisces, quamvis pulmone & arteriâ careant, non in totum sine ullo sono sunt. Stridorem eum dentibus fieri cavillantur. Et is qui caper vocatur, in Acheloo amne, grun-

nitum habet, & alii de quibus diximus. Ova parientibus sibilus, serpentibus longus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, ut dictum est, (nisi si & in his ferenda dubitatio est,) qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multùm tamen in iis refert & locorum natura. Mutæ in Macedoniâ traduntur, muti & apri. Avium loquaciores quæ minores, & circa coitus maximè. Aliis in pugnâ vox, ut coturnicibus : aliis ante pugnam, ut perdicibus : aliis cùm vicere, ut gallinaceis. Iisdem sua maribus : aliis eadem ut feminis : ut lusciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, ut in singulis dictum est. Elephas citra nares ore ipso, sternutamento similem elidit sonum : per nares autem, tubarum raucitati. Bubus tantùm feminis vox gravior : in omni alio genere exilior, quàm maribus : in homine etiam castratis. Infantis in nascendo nulla auditur, antequam totus emergat utero. Primus sermo anniculo est. Semestris locutus est Crœsi filius in crepundiis : quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celeriùs fari cœpere, tardiùs ingredi incipiunt. Vox roboratur quartodecimo anno. Eadem in senectâ exilior : neque in alio animalium sæpius mutatur. Mira præterea sunt de voce digna dictu. In theatrorum orchestris, scobe aut

arenâ ſuperjectâ devoratur, & in rudi parietum circumjectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concavo vel recto parietum ſpatio, quamvis levi ſono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam vultûs habet partem. Agnoſcimus eam priùs, quàm cernamus, non aliter quàm oculis: totidemque ſunt eæ, quot in rerum naturâ mortales: & ſua cuique, sicut facies. Hinc illa gentium, totque linguarum, toto orbe diversitas: hinc tot cantus & moduli, flexioneſque. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos diſtinxit a feris, inter ipſos quoque homines diſcrimen alterum æquè grande, quàm a belluis, fecit.

CXIII. 52. Membra animalibus adgnata inutilia ſunt, sicut ſextus homini ſemper digitus. Placuit in Ægypto nutrire portentum, binis & in aversâ capitis parte oculis hominem, ſed iis non cernentem.

CXIV. Miror quidem Ariſtotelem non modò credidiſſe præſcita vitæ eſſe aliqua in corporibus ipsis, verùm etiam prodidiſſe. Quæ quamquam vana exiſtimo, nec sine cunctatione proferenda, ne in ſe quiſque & auguria anxiè quærat: adtingam tamen, quæ tantus vir in doctrinâ non ſprevit. Igitur vitæ brevis signa ponit raros dentes,

prælongos digitos, plumbeum colorem, pluresque in manu incisuras, nec perpetuas. Contrà longæ esse vitæ incurvos humeris, & in manu unâ duas incisuras longas habentes, & plures quàm XXXII. dentes, auribus amplis. Nec universa hæc (ut arbitror) sed singula observat, frivola, (ut reor) & vulgò tamen narrata. Addidit morum quoque aspectus simili modo apud nos Trogus, & ipse auctor severissimus: quos verbis ejus subjiciam: « Frons ubi est magna, segnem animum » subesse significat: quibus parva, mobi» lem: quibus rotunda, iracundum, ve» lut hoc vestigio tumoris apparente. Su» percilia quibus porriguntur in rectum, » molles significant: quibus juxta nasum » flexa sunt, austeros: quibus juxta tem» pora inflexa, derisores: quibus in totum » demissa, malevolos & invidos. Oculi » quibuscumque sunt longi, maleficos esse » indicant. Qui carnosos a naribus angu» los habent, malitiæ notam præbent. Can» dida pars extenta, notam impudentiæ » habet: qui idemtidem operire solent, » inconstantiæ. Auricularum magnitudo, » loquacitatis & stultitiæ nota est «. Hactenus Trogus.

CXV. 53. Animæ leonis virus grave, ursi pestilens. Contacta halitu ejus nulla fera adtingit: citiúsque putrescunt afflata

reliquis. Hominis tantùm infici natura voluit pluribus modis, & ciborum ac dentium vitiis, sed maximè senio. Dolorem sentire non poterat: tactu sensuque omni carebat, sine quâ nihil sentitur. Eadem commeabat, recens assiduè, exitura supremò, & sola ex omnibus superfutura. Denique hæc trahebatur e cælo. Hujus quoque tamen reperta pœna est, ut neque id ipsum, quo viveret, in vitâ juvaret. Parthorum populis hoc præcipuè, & a juventâ, propter indiscretos cibos: namque & vino fœtent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrii mali, cujus est suavitas præcipua in esculenta addito. Elephantorum anima serpentes extrahit, cervorum urit. Diximus hominum genera, qui venena serpentium suctu corporibus exigerent. Quin & subus serpentes in pabulo sunt, & aliis venenum est. Quæ insecta appellavimus, omnia olei aspersu necantur. Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores, scarabæi rosam. Quasdam serpentes scorpio occidit. Scythæ sagittas tingunt viperinâ sanie, & humano sanguine: irremediabile id scelus, mortem illico affert levi tactu.

CXVI. Quæ animalium pascerentur veneno, diximus. Quædam innocua alioqui, venenatis pasta noxia fiunt & ipsa.

Apros in Pamphylia & Ciliciæ montuosis, ſalamandrâ ab his devoratâ, qui edêre moriuntur. Nec eſt intellectus ullus in odore, vel ſapore: & aqua vinumque interimit ſalamandrâ ibi immortuâ, vel si omnino biberit, unde potetur: item rana, quam rubetam vocant. Tantùm insidiarum eſt vitæ! Veſpæ ſerpente avidè veſcuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideoque magna differentia eſt victûs: ut in tractu piſce viventium Theophraſtus prodit, boves quoque piſce veſci, ſed non nisi vivente.

CXVII. Homini cibus utilissimus simplex. Acervatio ſaporum peſtifera, & condimento perniciosior. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, & avidè hauſta: & æſtate, quàm hieme, difficiliùs: & in ſenectâ, quàm in juventâ. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maximè, ac dentibus.

CXVIII. Somno concoquere corpulentiæ, quàm firmitati utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Pervigilio quidem præcipuè vincuntur cibi.

54. Augeſcunt corpora dulcibus, atque pinguibus, & potu: minuuntur siccis & aridis, frigidiſque, ac siti. Quædam animalia, & pecudes quoque in Africâ, quarto die bibunt: homini non utique ſeptimo

letale eſt inedias duraſſe: at ultra undecimum pleroſque certum eſt mori, eſuriendi ſemper inexplebili aviditate animalium unicuique.

CXIX. Quædam rurſus exiguo guſtu famem ac ſitim ſedant, conſervantque vires, ut butyrum, hippace, glycyrrhiza. Perniciosissimum autem in omni quidem vitâ, quod nimium, præcipuè tamen corpori: minuique, quod gravet, quolibet modo utilius. Verùm ad reliqua naturæ tranſeamus.

NOTÆ

NOTÆ
IN LIBRUM VI.

CAP. I. 1. *Triginta octo mill. D. passuum.* Numerus D. in recentioribus editionibus omissus est. Quod sæpe contigit, ut jam monui in priore volumine. Numerum hunc habent MSS. & editio princeps.

CAP. II. 1. *CC. mill. passuum aut ampliùs.* Optimè MSS. Reg. 1 & 2. & editio princeps. Perperam in recentioribus editionibus emendatum, *haud ampliùs.* Quod manifestè falsum est; cùm Amisenus sinus ab Issico distet, ut minimùm, CCL. mill. pass.

CAP. VII. 1. *Quo significant.* Bene MSS. & editio princeps. Frustra emendatum in recentioribus editionibus, *quod significat.*

CAP. IX. 1. $\overline{XIII}$. *passuum.* Non tanta est Armeniæ longitudo. Nam a Dascusâ, Euphrati adpositâ, non est multò plus quàm DC. mill. pass.

2. *Adiabeni tenent.* Ita quidem libri omnes scripti & editi. At *tenent* vel hîc redundat, vel oscitanter a Plinio scriptum.

CAP. XIII. 1. $\overline{XXV}$. *mill. passuum.* Insignis est ille numerus, quo patet mare Caspium fuisse olim ferme cognitum, ut nunc est ductu & auspiciis Petri Magni, Russorum imperatoris. Error tamdiu obtinuit, quòd non adverterent in Agrippæ mensurâ, quâ maris Caspii longitudo CCCCXC. M. passuum proditur, agi tantùm de parte cognitâ maris Caspii versùs meridiem, non verò versùs septemtrionem. Inde Plinius addit, *quà cognitum est.*

2. *Sicilis* .... *similitudine*. Siciles sunt hastarum spicula, ut videre est apud Festum.

CAP. XIV. 1. *Caspiis* XX. M. Ita scripti & editi libri. Malè eruditus Harduinus in alterâ suâ editione emendavit, XX. M. Quod absurdum est. Sed multò minor, quàm par est, numerus XX. M. Ab Ecbatanis ad Caspias portas sunt sine viarum anfractibus ut minimùm CCC. M. pass.

CAP. XVII. 1. *Seres, lanicio silvarum*. Seres regionem tenebant, quam nunc dicimus *l'Eygur*. Lanicium silvarum, & quomodo ex silvis arboribusque sericum texerent satis explicavi in Notis ad Tacitum, in Supplemento Annal. X, 35.

2. *In meridiem* XXIV LXXV. Bene MSS. & editio princeps. Perperam in recentioribus editionibus XXVI.

3. *Ad Arachosiorum oppidum* DLXV. *mill.* Ita MSS. & editio princeps. Harduinus quidem ex Strabone emendavit DXV. At non advertit vir eruditus ipsum Plinium monere diversos esse numeros in quibusdam exemplaribus. Non ergo Plinius ex Strabone erat corrigendus, sed observanda potiùs exemplarium diversitas.

4. *Ortospanum* CLXXV. Sic quoque MSS. & edit. princeps. Harduinus adhuc ex Strabone frustra emendavit CCL.

5. *Gangis* DCCXXXVII. *mill.* D. *passuum*. Ita edit. princeps. In MSS. Reg. 1. & 2. DCXXXVII. D. Harduinus, DCXXXVIII. *mill. passuum*. Editionem principem sum secutus, quòd magis accedat ad Strabonem, libr. XV. pag. 689. qui stadiorum sex millia numerat: quod efficit DCCL. millia passuum.

CAP. XX. 1. XII. CL. M. *passuum*. Ita MSS. &

editio princeps. In recentioribus editionibus, XII. *XL. M. passuum.*

2. *Ad promontorium Calingôn.* Nunc *la pointe des Palmiers*, in orâ orientali peninsulæ Indiæ. Ibi adhuc urbs *Calinga-patnam.*

3. *Gentes montanæ.* Nunc Plinius describit interiores populos peninsulæ Indiæ inter Indum, & fluvium Iomanem, nunc *Iemné*, qui in Gangem influit.

CAP. XXII. 1. *Taprobanen.* Nunc *l'Isle de Ceylan*; de quâ plura dixi ad Tacitum in Supplemento Annal. X, 31 & seqq.

2. *IncolasquePalæogonos.* Nec mirum incolas dici Palæogonos; cùm mons altissimus ibi adhuc dicitur *le Pic d'Adam.*

CAP. XXIII. 1. *Per CXXXIV. mill. pass.* Ita MS. Reg. 1. & editio princeps. In MS. Reg. 2. *per CXXXVIII. mill. pass.* In recentioribus editionibus, *per CLXXXIII. mill. pass.*

2. *Onesicriti & Nearchi navigatio.* De quâ vide Cl. d'Anville, *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXX. pag. 132.

3. *Ægyptio Tybi.* Tybi, quintus est mensis Ægyptiorum. Incipit die 27 Decembris.

4. *Mechiris Ægyptii.* Mechir, sextus est mensis Ægyptiorum. Incipit die 26 Januarii. Dies sextus Mechiris Ægyptii est dies 31 Januarii. Addit verò Plinius, quod fit intra Idus Januarias, ut significet naves in Indiâ vulgò esse reduces intra Idus Januarias. Quæ Idus Januariæ, seu dies 13 Januarii, medium quemdam terminum efficiunt inter initium mensis Tybi, & sextum diem Mechiris. Hujus loci sensum non satis adsecutus erat eruditus Harduinus.

V ij

CAP. XXIV. 1. *Scripserunt* XVII. *mill. passuum.* Optimè Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Perperam in recentioribus editionibus XXV. Accuratissima est Onesicriti & Nearchi mensura. XVII. mill. pass. sunt decies septies centena millia passuum.

2. *Promontorium ipsum.* Promontorium illud nunc dicimus *le Cap de Jask.*

CAP. XXV. 1. *ccccxii. millia passuum.* Ita Ms. Reg. 1. & editio princeps. In Ms. Reg. 2. *ccccxxi. mill. pass.* In recentioribus editionibus *ccccii. mill. pass.*

CAP. XXVI. 1. *Persepolin.* Sic scriptum urbis nomen in Mss. Persepolis, nunc *Estakar*; vulgò quoque dicta *Tchel-minar*, id est quadraginta columnæ. Ibi manent egregia maximæ antiquitatis monumenta; multa quoque incognitis literis exarata. Utinam tam pretiosas antiquisimorum temporum reliquias accuratissimè descriptas haberemus!

2. *Narmalchan.* Bene Ms. Reg. 2. Est enim Chaldaicè *Narmalcha.* Isidorus Characenus in Σταθμοῖς, pag. 186. Ναρμάλχαν quoque vocat. Malè in multis scriptis & editis libris *Armarchal*, vel *Armachal.*

3. *Orthophanitæ & Gneciocanthæ.* Ita Ms. Reg. 1. nec aliter editio princeps. Unde probatum magis, quàm quod in recentioribus editionibus, *Orthophantæ & Græciocanthæ.*

CAP. XXVII. 1. *Et Saitæ, ii qui.* Optimè editio princeps. In Ms. Reg. 2. *Hii.* in Ms. Reg. 1. *hyi*, ut sæpe scriptum in his Codicibus pro *ii.* Nec fingendus erat populus *Hyi* in recentioribus editionibus.

CAP. XXVIII. 1. *A Gazâ... DC. M. a sinu Persico CXXXV. M.* Si non fuerit duplex Petra, hîc certè turbati sunt numeri; & restituendum, *a Gazâ... CXXXV. M. a sinu Persico DC. M.* ut jam monuere Cellarius, Geograph. antiq. L. III. pag. 418. & Shaw, *Voyages*, Tom. II. pag. 45. Nihil mutavi, quòd quidam eruditi viri volunt duplicem fuisse Petram. Et in secundo numero diversi sunt libri. In Ms. Reg. 2. *CXXXV. M.* In Ms. Reg. 1. *CXXXII. M.* In editione principe, *CXXII. M.*

2. *Tylos insula.* Nunc *l'isle de Bahraïn*, margaritarum piscatu nobilis.

3. *Maribba Baramalacum.* Ita Mss. & editio princeps. Malè emendatum in recentioribus editionibus, *Mariaba :* aliud est oppidum, de quo mox infrà. *Baramalacum* autem dicitur, quòd ibi esset palatium regum.

4. *Murannimal.* Ita Mss. In editione principe *Uramnimal :* unde in recentioribus editionibus emendatum *Urannimal.*

CAP. XXIX. 1. *Altitudine XXX.* Bene Ms. Reg. 1. & editio princeps. Harduinus & Ms. Reg. 2. *altitudine XL.*

2. *Berenicen alteram, quæ Panchrysos.* Hodie quoque dicitur *le Port d'or.*

3. *Quæ Epidires.* Berenice illa Epidires diversa est ab eâ quam P. Sicard appellat *Dara.*

4. *Fauces Rubri maris.* Nunc *le détroit de Babel-Mandel.*

5. *Ptolemais.* Ptolemais illa, Epitheras cognominata, sive ad feras, mari Rubro apposita in cornu terræ, quod nunc dicitur *Ras Ahehaz.* Locus insignis, cùm ibi mensuram terræ instituerit Eratosthenes.

6. *Horâ sextâ.* Quam nunc Meridianam, *Midi*, dicimus.

7. *Memnone regnante.* Bene Mſ. Reg. 1. editio princeps aliæque omnes ante Cl. Harduinum, qui in alterâ ſuâ editione malè ex Mſ. Reg. 2. emendavit *Mennone.* Sic Plinium in hoc loco aliiſque inquinavit, ut aliquid novi induceret, contra veterum librorum ipsiuſque Mſ. Reg. 2. in reliquis locis fidem.

8. *Theôn ochema.* Id eſt deorum currus; nunc *Sierra-Liona.*

9. *Heſperion ceras.* Id eſt Heſperium cornu; nunc *le Cap des Palmes.* Quos ibi memorat Ægipanas Satyroſque, videntur eſſe simiæ.

Cap. XXXI. 1. *Contra sinum Persicum Cerne.* Inſula illa Cerne, nunc *Madagaſcar.*

2. *Parvæ inſulæ.* Quæ plurimæ ſunt in Septemtrionali parte ſupra *Madagaſcar.*

3. *Prodidit Cernen.* Altera illa inſula Cerne, eſt *l'iſle d'Arguin, près le Cap-Blanc*, in orâ Africæ.

4. *Atlantis.* Vel ea inſula hauſta eſt mari, vel in eâ eſt aliqua, ſed rudissima, novi orbis, *l'Amérique*, memoria. Gorgades autem inſulæ ſunt in orâ Africæ ad decimum latitudinis gradum.

Cap. XXXII. 1. *Fortunatas putant.* Fortunatæ inſulæ, nunc *les Iſles Canaries.*

2. *Junoniam.* Junonia illa inſula videtur eſſe *Porto Santo*, paulo ſuprà *Madere.*

3. *Pluvialia.* Nunc *l'iſle de Fer*; unde in Geographiâ primus numeratur longitudinis gradus. In eâ inſulâ arbor eſt quæ aquam inſulæ ſuppeditat. Unde non ab imbribus pluviâve ei nomen.

4. *Caprariam.* Nunc *l'iſle Gomera.*

5. *Convallem.* Nunc *l'iſle Teneriffe.*

6. *Planariam.* Nunc *l'isle Canarie.*

7. *A purpurariis.* Purpurariæ insulæ, nunc *Langarote* & *Fortaventure.*

8. *Deinde per CCCLXXV. mill. passuum.* Ita Mss. & editio princeps. In recentioribus editionibus omissi sunt numeri CCC, qui tamen necessarii sunt, ut patet ex ipso Plinio. At quomodo Juba DCXXV. mill. passuum numeravit? Certè illa DCXXV. mill. passuum non sunt ad Fortunatas insulas usque, sed potiùs usque ad Gades.

9. *Ombrion.* Nunc *l'isle de Fer.*

10. *Junoniam.* Nunc *l'isle de Gomera.*

11. *Eodem nomine minorem.* Minor illa nunc non comparet.

12. *Caprariam.* Nunc *l'isle Palma.*

13. *Nivariam.* Nunc *l'isle Teneriffe.*

14. *Canariam.* Nunc *l'isle Canarie.*

CAP. XXXIII. 1. *Chelidonias.* Chelidoniæ insulæ sunt ante promontorium Sacrum; inde adhuc dictum, *le Cap Kelidoni.*

2. *Cyprum CCXXII. mill. passuum.* Bene Mss. & editio princeps. Malè in recentioribus editionibus CCCXXII. mill. pass.

3. *In confesso est* LXIII. *LXXXV. mill. passuum.* In his Europæ Asiæque & Africæ Plinianis numeris & mensuris nulla est certa diligentia. Nos meliora certioraque docuit experientia & astronomicarum rerum peritia.

CAP. XXXIV. 1. *Respondent umbræ XVI. pedum.* Ita Mss. Reg. 1 & 2. Malè in editione principe, *XIII pedum*: in recentioribus editionibus, *XVII. pedum.*

IN LIBRUM VII.

CAP. II. 1. *Afuerant.* Bene Mſ. Reg. 1. Hæc eſt antiqua ſcribendi ratio ; non, *abfuerant.*

2. *Intereant probata* Πρόβατα, oves & lanigeræ pecudes.

3. *Perniciſsimum animal.* Optimè Mſ. Reg. 2. & editio princeps. In Mſ. Reg. 1. & recentioribus editionibus *perniciofum.*

4. *Ternos dodrantes.* Terni dodrantes ſunt XXVII. unciæ pedis Romani : Parisiensis pollices circiter 26. Quod autem singulare eſt gentes omnes Pygmæos memorant. Eorum mentio plurima in Sinensium libris, eoque situ de quo hîc Plinius.

CAP. III. 1. *Binos quater enixa.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

CAP. IV. 1. *Mutari in mares.* Illud antiquitatis prodigium evanuit, cùm magis innotuit noſtrâ ætate anatomica doctrina & experientia. Apparent tantùm, quæ priùs latuerant.

CAP. XI. 1. *Duodecim puerperia egeſta.* Idem recentioribus exemplis confirmatum : quod fusè perſecutus eſt Cl. de Francheville, *Mémoires de l'Académie des Sciences de Berlin.* an. 1774.

CAP. XII. 1. *Nobilis pycta.* Nobilis pugilis.

CAP. XV. 1. *Mulierum profluvio magis monſtrificum.* Quæ Plinius, tum in hoc loco, tum infrà Libr. XXVIII. ſect. 23. habet, fabulæ ſunt longo uſu ab antiquis receptæ, necdum in tantâ literarum claritate prorſus obliteratæ. In mulieribus ſanus eſt ſanguis, ſana ſunt menſtrua. Nec ſterileſcunt fruges, exuruntur arbo-

rum germina, acescunt musta, aliave fiunt id genus portenta.

CAP. XVI. 1. *In trimatu suo.* Vulgaris quidem regula est tum esse homini dimidiam futuræ proceritatis mensuram; quod tamen non semper evenit. Videbatur enim Dresdæ, in urbe principe Saxoniæ, anno 1764. Bernardus *Gilli*, altus pedes decem, qui tamen nono ætatis suæ anno solitam hujusce ætatis liberis mensuram non excesserat. *Gazette Littéraire de l'Europe*, an. 1764. Tom. II. pag. 1.

2. *In Cretâ terræ motu... corpus stans XLVI. cubitorum.* Sic anno 1613. vulgatum est in Galliâ reperta esse in castro *Langon*, prope *Romans* in Delphinatu, ossa Theutobochi regis Teutonorum & Cimbrorum a Mario victi, cujus corpus longum erat pedes 25 $\frac{1}{2}$. Sed mendacium fuit ignorantiæ plenum. Vide *Mercure François*, Tom. III. pag. 266. & seqq. Illud autem corpus dictum fuit pedum 25 $\frac{1}{2}$, quòd tunc in Plinii exemplaribus legeretur corpus Orionis fuisse cubitorum XVI, seu pedum 24.

CAP. XXI. 1. *In nuce inclusam Iliada Homeri.* Id fieri posse exemplo suo demonstravit Illustrissimus Huetius. Vide *Huetiana*, pag. 135.

2. *Callicrates ex ebore formicas.* Novus hac nostrâ ætate Callicrates, & dexterior fuit Cl. Ludovicus *Siries*; de quo plura vide apud Cl. Mariette, *Traité des Pierres gravées*, Tom. I. pag. 424.

CAP. XXII. 1. *Auditum Olympiæ.* Olympia distat Sybari ampliùs CCCX. millibus passuum.

CAP. XXIV. 1. *Simonide melico.* Simonide, lyrico poetâ.

CAP. XXVIII. 1. *Aterio consulibus*. Anno Urbis conditæ CCC.

2. *Fisco æris x*. Decem millia æris sunt Gallicæ monetæ libræ 5250. Nec audiendi sunt, qui explicant decies centena millia æris, quod efficeret Gallicæ monetæ libras 525,000. Id non patiuntur hujus ætatis fortunæ.

3. *T. Romilio*. Anno Urbis conditæ CCXCIX.

CAP. XXX. 1. *Viginti talentis*. Gallicæ nostræ monetæ libris 93,375.

CAP. XXXV. 1. *Ex centum præceptis*. Ex centum feminis, quæ antè fuerant electæ.

CAP. XXXVI. 1. *Acilio coss.* Anno Urbis conditæ DCIV.

CAP. XXXVII. 1. *C. talentis*. Centum talentis Syriacis, Gallicæ monetæ libris 116,718.

2. *Relato e funere homine*. Lethargo laborabat. Vide infrà Libr. XXVI. sect. 8.

3. *Chersiphon Gnossius*. Sic legendum suadent MSS. Reg. 1. & 2. demonstrat Strabo Libr. XIV. pag. 640. cui dicitur χερσίφρων.

4. *Armamentario*. Cl. Spon, *Voyage de Grece*, Tom. II. pag. 233. immeritò Plinium arguit, quòd, teste Strabone, Athenarum portus non mille, sed 400 tantùm naves caperet. At licet portus naves tantùm 400 caperet, ejus armamentarium, *l'arsenal*, mille navibus adornandis & armandis capax esse potuit. Hîc non de portu, sed de armamentario agit Plinius. Nunc verò cùm multò majores sint veteribus nostræ naves, Athenarum portus plures quàm 40. aut 50. recipere non potest.

5. *Pneumaticâ ratione*. Pneumatica illa instrumenta nunc dicimus *des Pompes*. Hydraulica quo-

que organa signandis horis, musicisque concentibus reperit Ctesibius.

CAP. XXXIX. 1. *H-S. DCC. licente.* Sestertia septingenta sunt Gallicæ monetæ libræ 136,171.

2. *H-S. D. annua.* Sestertia quingenta sunt Gallicæ monetæ libræ 97,265.

3. *H-S.* CXXX. Centies tricies centena millia sestertiûm sunt Gallicæ monetæ libræ 2,529,286.

4. *H-S.* D. Quingenties centena millia sestertiûm sunt Gallicæ nostræ monetæ 9,727,512. De hoc Plinii loco, qui in libris, tum scriptis, tum editis, valde turbatus est, plura forent dicenda: sed id non patitur adnotationum brevitas.

CAP. XLIII. 1. *Annis XXXVI.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Frustra eruditus Harduinus in alterâ suâ editione emendavit, *XXXIII.* Proscriptiones Syllana & Antoniana postulant numerum, *XXXVI.*

CAP. XLVIII. 1. *Gnossio CLIII.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Postea perperam emendatum CLVII. ex Valerio Maximo VIII, 12.

CAP. XLIX. 1. *Excedi CXVI.* Ita Mss. Reg. 1. & 2.

2. *Tetartemorion.* Quarta est pars Zodiaci, qui in duodecim signa dividitur.

3. *Experimenta recentissimi census.* Bene Mss. Reg. 2. Medic. aliique quos laudat. Cl. Rezzonicus. Frustra in aliis libris, *experimenta & exempla.*

4. *Placentiæ unus.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Malè additum in recentioribus editionibus, *Placentiæ unus CXXXI.*

5. *Veleiatium.* Hæc est Veleia, populique Veleiates, de quibus dictum suprà Libr. III. sect. 7.

6. *Unus* CL. Ita MSS. Reg. & editio princeps.

7. *Galeriâ, Felix*. M. Mucius, Marci filius, e tribu Galeriâ, Felix cognominatus.

CAP. LVI. 1. *Simonidem melicum*. Simonidem, lyricum poetam; ut jam dixi suprà cap. 24.

2. *Nomine Menon*. Ita MSS. Reg. & editio princeps.

3. DCCXX. M. *annorum*. Millesimum numerum non habent scripti & editi libri. At in Plinianis codicibus MSS. quàm sæpissime est omissus. Eum hoc in loco esse reponendum manifestum est ex Cicerone, de Divinat. Libr. I. ex Simplicio, de Cælo Libr. II. Commentar. 46. ex ipso Plinio, qui æternum literarum usum adstruere contendit. Præterea cùm *annorum* habeant Pliniani omnes libri scripti & editi, evidens est a librariis omissum esse millesimum numerum. At anni illi non sunt Solares Lunaresve, sed diales, seu unius diei. Unde DCCXX. M. annorum efficiunt tantùm annos Julianos 1971. & tres circiter menses, ut optimè explicavit Cl. *Gibert*. Vide & Cl. *Bailly*, *Histoire de l'Astronomie ancienne*, pag. 371. & seqq.

4. CCCCXC. M. Annorum millesimus quoque numerus hîc deerat in Plinianis codicibus. Fuit autem reponendus, aut supplendus, propter allatas rationes. Sunt quoque anni diales; & CCCCXC. M. annorum efficiunt Julianos annos 1341; & sex septemve menses. Berosus scripsit sub Antiocho Sotere; Epigenes, ut putat Cl. *Gibert*, sub Ptolemæo Philadelpho.

5. *Laterarias ac domum*. Ita MSS. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

6. *Argos dipsion.* Argos siticulosa: ita cognominata ob aquarum penuriam.

7. *Midacritus.* Ita quidem libri omnes Pliniani scripti & editi. Fortè tamen emendandum est, *Midas Phrygius*, ut conjiciebat eruditus Harduinus. Teste enim Hygino, Fab. 224. *Midas rex, Cybeles filius, Phryx, plumbum album & nigrum primus adtulit.*

8. *Orbem.* Rotam figuli, ut habet Seneca Epist. 30.

9. *Trapetas.* Trapetes sunt molæ oleariæ, teste Varrone de Linguâ Lat. Libr. IV.

10. *Catapultam Syrophœnicas.* Ita Mss. 1. & 2. Ambrosian. editio princeps & Cl. Rezzonicus.

11. *Aruspicam.* Ita Mss. Reg. 2. Pintian. Chiffl. & editio princeps.

12. *Gyges ludus in Ægypto.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. Fortè hìc latet aliquid antiquitatis; & sicut in Phuth, filio Cham, Troglodytarum patre vidit eruditus Italus pilæ lusoriæ inventorem: ita in Ludim, filio Mesraim, conditore Lydorum, agnoscere est picturæ repertorem. Tunc intelligitur picturæ Ægyptiaca origo.

13. *Cercuron.* Cercurus, navis fuit prægrandis, cujus usus in Asiâ.

14. *Hippagum.* Navis, quâ equi vehuntur.

Cap. LVII. 1. ΑΔΥΣΙΚΡΑΤΗΣ. Ex superstitibus Mss. Codicum literis, ita restituenda fuit Delphicæ tabulæ Inscriptio. Primam ejus partem acutè introspexerat eruditus Turnebus: in fine infelix. Hæc autem ita est: Ἀδυσικράτης ἀνέθετο τῇ Διὸς Κόρῃ τὴν δεκάτην διὰ δεξιὸν αἰῶνα. *Adusicrates vovit Jovis filia* (Minervæ) *decimam ob felix ævum.* Eru-

ditus. Harduinus compendiariò, nec ad formam numerumque literarum edidit: Ναυσικράτης Τισαμένȣ Ἀθηναῖος ἀνέθηκεν. *Nausicrates Tisameni filius Atheniensis posuit.*

CAP. LX. 1. *Inter rostra & Graecostasim.* In foro Romano. Græcostasis, locus fuit, in quo subsistebant legati, qui ad senatum erant missi; ut videre est apud Varronem, de Linguâ Lat. Libr. IV.

IN LIBRUM VIII.

CAP. VI. 1. *Aut ut quidam* CXL. Ita MSS. Reg. & editio princeps.

CAP. XV. 1. *Boum ferorum genera.* Duo genera boum ferorum recenset Plinius: jubatos bisontes, *le Bison*; & uros, *l'Aurochs.*

2. *Bubalorum nomen.* Bubalus, quem gignit Africa, minimè confundendus est cum animali, quem bubalum nunc dicimus, *le Buffle*, Græcis & Romanis ignotum. Bubalus Africanus ille est quem Arabes vocant *Bekker el Wash.* Shaw, *Voyages*, Tom. I. pag. 313.

3. *Visam in hac urbe.* MSS. Reg. & editio princeps.

4. *Trium jugerum longitudine.* Ita quidem libri omnes scripti & editi. At Aristoteles, a quo hæc mutuatus videtur Plinius, ait Hist. Animal. IX, 71. εἰς τέσσαρας ὀργυιὰς; & ipse Plinius V. sect. 9. orgyas de passibus accepit. Ergo pro *trium jugerum* hîc intelligendum *trium passuum longitudine.*

CAP. XVI. 1. Κεχηνότος Διονύσȣ. Hiantis Dionysii.

CAP. XIX. 1. *Quas vocant* κῆπȣς. Simia est

prælongis manibus, quam dicimus *le Gibbon*.

Cap. XXI. 1. *Crocottas.* Illud animal videre est in musivo Prænestino, *la Mosaïque de Palestrine*, cum suo nomine ΚΡΟΚΟΤΤΑΣ.

2. *Feram nomine axin.* Servat nomen *l'Axis*.

4. *Duodenûm non ampliùs digitorum.* Pes Romanus in sedecim digitos dividebatur.

Cap. XXV. 1. *Quatuorque menses hiemis inediâ.* B. Vansleb, *Nouvelle Relation d'Egypte*, pag. 79, duos crocodilos per unum ferme mensem clausos sine ullo cibo tenuit; & audivit ab Ægyptiis crocodilos quadraginta dies impastos vivere.

Cap. XXXIII. 1. Τραγέλαφον *vocant.* Tragelaphus creditur esse quem dicimus *le Cerf du Gange*.

2. *Magnitudo erat lacerti.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps. In recentioribus editionibus, *lacerta*. Lacertum illum dici Italis *Ramarro*, Transpadanis *Ghezzo* observat Cl. Rezzonicus.

3. *Quàm aeris alimento.* Immo Chamæleon glutinosæ linguæ ejaculatu muscas, culices, formicas, vermes captat, iisque pascitur.

Cap. XXXIV. 1. *Scytharum tarandus.* Tarandus, *le Renne*.

2. *Lycaon.* Lycaon, *l'Hyæne*.

3. *Thoes.* Thos, *le Chacal*.

Cap. XXXV. 1. *Hystrici longiores aculei... missiles.* Hystrix, *le Porc-épic*. Falsum est ei aculeos esse missiles.

Cap. XXXVI. 1. *Ursos Numidicos.* Aut potiùs leones. Videtur enim leones dictos esse Romanis ursos Numidicos, ut elephantos appel-

lavere boves lucas. Nempe incognita sibi animalia notorum animalium nominibus primùm donavere. Ursi tamen aliqui occurrunt in Libyâ aliisque calidis regionibus.

CAP. XXXVIII. 1. *Leontophonon.* Videtur esse *le Caracal.*

2. *Ut ceteris.* Bene Mss. Reg. & editio princeps. In recentioribus editionibus, *ac.*

3. *Lyncurium vocatas.* Fabulosa est hæc lyncurii & succini, *l'ambre*, origo. Lyncurium gemma est, ut dicetur infrà Libr. XXXVII. sect. 13.

4. *Lacerti Arabiæ cubitales.* Lacertus hic cubitalis expressus est in musivo Prænestino cum suo nomine CAYPOC ΠΗΧΑΙΟC.

CAP. XL. 1. *Faunos cerni.* Id est, somniis agitari. Somniosos canes non rarum est videre. De faunorum in quiete ludibriis aget infrà Plinius XXV. sect. 10.

2. *Ut diximus.* Suprà Libr. VII. sect. 13.

CAP. XLI. 1. *Silvestris rosæ.* Cynorrhodos, *l'Eglantier.* Hoc de oraculo plura habet Plinius Libr. XXV. sect. 6.

CAP. XLII. 1. *Tredecim talentis.* Si talenta sunt Attica, efficiunt Gallicæ monetæ libras 48,093. Si Thessala, ut videtur ex Aulo Gellio V, 2. sunt monetæ Gallicæ libræ 60,693. Novimus pluris adhuc nunc venire equos Anglicos. Pro *tredecim talentis*, in Mss. Reg. & editione principe, *XVI. talentis.*

2. *Usque in coitum.* Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

3. *Equa comitatur.* Passivè dictum; ut optimis quoque scriptoribus usitatum.

4. *Aurigâ albato.* In ludis factiones diversitate colorum distinguebantur. Inde Albati, *les Blancs*, albis coloribus induti; Prasini, *les Verds*, prasinis, seu viridibus, &c.

5. *Ad cretam stetere.* Stetere ad metam, cretâ notatam, victoriæque signum.

6. *Virgilio vate.* Georgic. III, 72.

7. *Hippomanes appellatum.* Non Plinius tantùm, sed alii prisci scriptores multa fabulantur de hoc veneficio, quæ recentioribus nostris experimentis non sunt comperta. Vide *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1751. At crediderim eos, qui illo veneficio utebantur, velato nomine alia miscuisse veneficia, quæ plura sunt in herbis.

8. *Partum fieri.* Fabula est ita partum fieri: sed inventa fabula, ut pernicitas illorum equorum exprimeretur. Vide Justinum, XLIV, 3.

CAP. XLIII. 1. *cccc. millibus nummûm.* Gallicæ monetæ libris 77,812.

CAP. XLIV. 1. *Hinnulos antiqui vocabant.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Jumentum illud nos dicimus *le Bardeau.* Frequens est in valle Barcilonæ, *la vallée de Barcelonette*: ibi appellatur *le Jumerre.*

2. *Mulas non parere.* Compertum est plurimis exemplis antiquis & recentioribus mulas parere, maximè in regionibus calidioribus.

3. *Africa gloriatur.* Est & alius in Africâ partus, quem non memoravit Plinius. Nempe ex coitu asini & vaccæ paritur animal, quod dicitur *Kumrah.* Vide Cl. Shaw, *Voyages*, Tom. I. pag. 309.

CAP. XLV. 1. *Maribus vicenis.* Ita Mss. Reg.

& editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *tricenis*.

2. *In quinquennatu*. Ita Mss. Reg. Nec aliter editio princeps, licet habeat, *in V. natu*. Perperam in recentioribus editionibus, *quimatu*; quæ vox ne latina quidem est.

Cap. XLVII. 1. *Mutilus quoque utilior*. Mutilus, id est mutilatis cornibus; ut videre est apud Columellam VII, 3.

2. *Operimenta ei*. Bene Mss. Reg. 1. Operimenta erant tecto ovium generi, quæ præcipuè ex Arabicis lanis conflabantur. De illis operimentis, aut velaminibus, agit Columella, VII, 3. Tectum itaque dicebatur ovium genus, cui lana mollior, crispa, & brevis. Colonicum verò, & hirsutum, cui lana longa & crassa.

Cap. XLVIII. 1. *Centenos nummos*, Gallicæ monetæ libras 19.

2. *Circa Piscenas*. Piscenæ, Galliæ Narbonensis urbs, *Pezenas*.

3. *Gallicis hodie nominibus*. Celebrata fuere apud Romanos tomenta Lingonica, Cadurca, *de Langres*, *de Cahors*; ut videre est apud Martialem XIV, 160. Juvenalem VI, 538.

4. *Villosa etiam ventralia*. Cingula erant tutandis muniendisque ventre ac renibus. Nobis *des ceintures*.

5. *In templo Sanci*. In Mss. Reg. *Sancus*. Reperta Romæ anno 1574. Inscriptio : SEMONI. SANCO. DEO. FIDIO. SACRUM. Hercules, aut Sancus, teste Festo, idem est deus. Perperam recentiores editiones, *Sangi*.

6. *Undulata vestis*. Nobis quoque, *l'ondé*.

7. *Sororiculata*. Multis & sororiis coloribus

interstincta; ut apud nos *la gorge de pigeon*.

8. *Togas rasas Phryxianasque.* Nobis manent ferme eadem nomina, *les draps ras*, *les frises*.

9. *Papaverata.* Plinius Libr. XIX. sect. 14. & XX. sect. 18. memorat lintea linaque, quæ ex quodam papaverum genere candorem præcipuum trahebant. Fortè & illo papavere præparandis lanis albis utebantur. Hîc enim de laneis vestibus agitur.

10. *Scutulis dividere.* Scutulæ illæ nobis nunc dicuntur *des mailles*, *des lozanges*. Earum usus etiamnum viget apud rusticanos: ut & in elegantioribus vestibus.

12. *Sestertiûm octingentis millibus.* Gallicæ monetæ libris 155,625.

12. *Quadragies sestertio.* Quadragies centena millia sestertiûm sunt Gallicæ monetæ libræ 778,315.

14. *Sesquipedalibus libris infecta.* In viventibus etiam animalibus, velleris semipes purpurâ, cocco semipes, semipes conchylio inficiebatur. Tres illi semipedes velleris libram pondere facilè æquabant. Inde *sesquipedalibus libris infecta* dixit Plinius; ut rectè explicat eruditus Harduinus, qui canem eo modo variatum pictumque se vidisse testatur.

Cap. XLIX. 1. *Genus musmonum.* Musmon, *le Mouflon*.

2. *Umbros vocarent.* Ex musmonibus & ovibus nati Umbri vocabantur. Nobis *des Métis*.

Cap. L. 1. *Nyctalopas.* Nyctalopes, luscioси, qui, cùm advesperascit, non vident.

2. *Quamdam herbam.* Eryngion, teste Theophrasto, in Frag.

Cap. LI. 1. *Comesse fetus.* Non prodigium est id suillo animali bruto accidere. Sed id quoque ovibus, tam mansueto pecori, aliquando contingit.

2. *Fugam levare.* Bene Mss. Reg. 1. & 2. Malè editio princeps, *fugâ levare.* Unde in recentioribus editionibus emendatum, *in fugâ levare.* Nempe feri sues, *les sangliers*, urinam palude confundunt, ne ejus odore agnoscantur, & exoneratâ vesicâ leviores alacrioresque fiunt; sic fugam levant.

3. *Ac satietate.* Ita Ms. Reg. 2. & editio princeps. In recentioribus editionibus, *ac satie*, Latinè quidem dicitur *satias*; sed *saties*, aut *satie*, nullâ nititur auctoritate.

Cap. LII. 1. *Vivaria horum.* Vivaria dicimus *des parcs.* De his vivariis plura habet Varro, de Re rusticâ III. 12.

Cap. LIII. 1. *Capreæ.* Caprea, *le Chevreuil.*

2. *Rupicapræ.* Rupicapra, *le Chamois.*

3. *Ibices.* Ibex, *le Bouquetin.*

4. *Oryges.* Oryx, teste Plinio Libr. XI. sect. 106. animal est unicorne & bisulcum. Unicorne, *la Licorne*, memorat P. Lobo, *Relation de l'Abyssinie*, pag. 69. & 230. Sed de eo animali non satis constat.

5. *Damæ.* Illi damæ sunt, de quibus Plinius Libr. XI. sect. 45. Cornua habent in adversum adunca. Dama ille est *le Nanguer*, vel *le Nangueur*, quem vidit Cl. Adanson in *Senegal.*

6. *Pygargi.* Pygargus, *l'Algazel*, vel *la Gazelle d'Egypte.*

7. *Strepsicerotes.* Strepsiceros, *l'Antilope.*

8. *Illa Alpes.* Capreas, rupicapras, ibices alunt Alpes.

9. *Transmarini situs.* Nempe Æthiopia, Libya, Africa, oryges, damas, pygargos & strepsicerotas mittunt.

Cap. LIV. 1. *Caudis inter se distinguuntur.* Simiarum aliæ non habent caudam, aliæ habent. Quæ caudam non habent, propriè dicuntur Græcis πίθηκοι, Romanis Simiæ, *les Singes*, quales sunt *l'Orang-outang*, *le Jocko*, *le Gibbon*, *le Magot.* Quæ caudam habent, Græcis Romanisque dicebantur cercopitheci, *les Babouins*, quorum plurimæ sunt species.

2. *Latrunculis lusisse.* Carolus V. Imperator lusit quoque latrunculis cum simiâ.

3. *Lunâ cavâ.* Lunâ senescente & ante coïtum.

4. *Cynocephalis.* Simiam cynocephalum, id est canino capite videre est in musivo Prænestino.

5. *Satyris.* Simia, Satyrus, *l'Orang-outang.*

6. *Callytriches.* Simia Callithrix, *le Singe verd.*

Cap. LV. 1. *Pro cibatu nivem.* Non comestâ nive, sed vi frigoris, candidi fiunt lepores. Redit color, appropinquante vere, nisi senes sint.

2. *Hispania cuniculos.* Cuniculus, *le Lapin*, quem Hispania nunc appellat *Conejo.*

3. *Viverris.* Viverra, *le Furet.*

4. *Sine mare æquè gignere.* Hac in re errabat Archelaus.

5. *Præter Dasypodem.* Dasypus, *le Lievre blanc des Alpes.* Vide Varronem de Re rusticâ, III, 12.

6. *Dilabidas.* Mss. Reg. & editio princeps habent tantùm *dilabi.* Unde non satis certa latinitatis vox, *dilabidas.*

CAP. LVII. 1. *cc. denariis.* Gallicæ monetæ libris 155.

2. *Soricum.* Sorex, *la Souris.*

3. *Glires.* Glis, *le Loir.* At ille, de quo hîc maximè agitur, eſt ſorex arvensis, qui in caſtanetis, *les Chataigneraies*, reperitur, & Romanis nunc dicitur *Ghiro.* Pinguissimus adhuc eſt delicatissimus Romæ cibus, & in laudatissimis Principum mensis apponitur. Principes *Colonna* eos ut rarissimos & exquisitissimos dono missitant.

4. *Vivaria in doliis.* Idem qui vivaria inſtituerat, in iis quoque inſtituit dolia, ubi conclusi habebantur glires. In Herculanensibus ruinis inventa ſunt illa dolia, glireriave. Fictilia ſunt alta palmos 3, lata 2 $\frac{2}{1}$. Intus in ambitu diſpoſita ſunt per gradus loculamenta ſemirotunda, quibus glirium cibus continebatur.

5. *Nitelis.* Nitela, *le Mulot.*

CAP. LVIII. 1. *Mæsia silva.* Hæc silva fuit haud procul Româ, Veios versùs. Vide Livium I, 33.

2. *Dorcades.* Dorcas, *la Gazelle*; ſed multæ ſunt dorcadum ſpecies: & Ariſtoteli dorcas quoque eſt, *le Chevreuil.* Unde certè dici non poteſt de quo genere hîc agat Plinius.

3. *Arsinuſam.* Ita Mſſ. Reg. & edit. princeps.

4. *Muſtelæ.* Muſtela, *la Belette.*

5. *In Ebuſo.* Ebuſus inſula, nunc *Iviça*, prope Baleares inſulas.

6. *Muribus araneis.* Mus araneus, *la Muſaraigne.* Nullum apud nos habet venenum. Tot tamen ſunt de ejus veneno teſtimonia Galeni, Aetii, Avicennæ, ut fortè habeat in calidissimis regionibus.

7. *Phalangium.* De quo infrà Plinius Libr. XI. sect. 28. & XXIX. sect. 27.

8. *Cydoniatarum.* Cydonia, *la Canée*, in insulâ Cretâ.

9. *Attagenas.* Avis Attagen, *l'Attagas*. Sed hìc non agitur de avibus, at de terrestribus animalibus. Nec spes est emendationis in Mss. Reg. qui habent *uttagenas*. Editio princeps, *antagenas*.

Cap. LIX. 1. *In Tyrinthe.* Tiryntha quidem olim fuisse prope Mycenas, observavit suprà Plinius Libr. IV. sect. 9. Ergo jam non erat. In Mss. Reg. & editione principe *Mirinthe*, vel *Myrinthe* : qui locus est ignotus. Conjiciebat eruditus Harduinus, *in Minthe*. Mons est Straboni, Libr. VIII. pag. 344. prope Pylum.

IN LIBRUM IX.

Cap. III. 1. *Quaternûm jugerum.* Id falsum. Balæna rarò excedit 120. pedes; & jugerum, teste Plinio Libr. XVIII. sect. 3. est CCXL. pedum.

2. *Arabin amnem.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

Cap. IV. 1. *Pristis.* Pristis, *la Scie.*

3. *Physeter.* Physeter, *la Sedenette.*

3. *Se attollens.* Non corpore, sed aquâ, quam eructat, se columnæ modo attollit. Nec ullum animal altiùs aquam eructat.

4. *In Gaditano freto arbor.* Si piscis est quem Hispani vocant *la Estrella arbolada*, non tanti sunt ejus rami, ut Gaditanum fretum intrare non valeat; teste Hieronymo *de Huerta*, ad hunc Plinii locum.

CAP. V. 1. *Simul trecentas.* Sine auctoritate recentiores editiones habent, *in insulâ simul trecentas. In insulâ*, redundat.

CAP. VI. 1. *Aut fetus.* Ita Mss. Reg. 1.

2. *Adtumulata fluctibus.* Bene Mss. Reg. 1. & 2. Malè recentiores editiones, *accumulata.*

CAP. VIII. 1. *Stagnum latera.* Ita dictum a castello Laterâ, *le Château de Latte*; duabus leucis distat a Montepessulano, *Montpellier*, Orientem versùs.

2. *Mugilum.* Mugil, *le Mulet.*

CAP. IX. 1. *Tursiones.* Tursio, *le Marsouin.*

CAP. X. 1. *Navigent Cymbis.* Ita Mss. Reg. & editio princeps.

CAP. XII. 1. *Et pilis.* Mss. Reg. & editio princeps.

2. *Squatina.* Squatina, *l'Ange.*

CAP. XIII. 1. *Vitulus.* Vitulus, *le Veau marin, le Phoque de la Méditerranée.*

2. *Initu canum modo.* Ita Mss. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus.

CAP. XIV. 1. *Septuaginta quatuor.* Majorem numerum habet Plinius infrà Libr. XXXII. sect. 53.

CAP. XV. 1. *Thynni.* Thynnus, *le Thon.*

2. *Talenta quindecim.* Talentum Atticum pendebat libras 60.

3. *Duo cubita.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Nec emendandum fuit, *quinque cubita*; ut habet Aristoteles, Hist. Animal. VIII, 34. Sed potius ex Plinio emendandi Aristotelis libri. Cl. Massarius, qui teste Cl. Rezzonico, thynnum diligenter contemplatus est, observavit nullam esse hujus thynni & caudæ proportionem.

4.

4. *Attilus in Pado.* Padi piſcatoribus attilus dicitur *Ladano.* Noſtrâ ætate non invenitur quingentarum librarum, teſte Cl. Rezzonico.

5. *Sexaginta cubitorum.* Ita Mſſ. Reg. & edit. princeps.

6. *Limoſæ verò.* Mſſ. Reg. & edit. princeps.

7. *Mille passibus.* Mſſ. Reg.

Cap. XVII. 1. *Nullo nunc in honore.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

Cap. XXIII. 1. *Ad formam Septemtrionis.* Sidera ſunt Septemtriones, *la grande & la petite Ourſe*, quæ ſeptenas habent ſtellas valde insignes.

2. *Spectare non poterat.* Mſ. Reg. 1. & edit. princeps.

Cap. XXXV. 1. *In aquâ mollis unio.* Id negat Boetius de Boot, Gemmarum Hiſtoria, II, 37.

2. *Cupiuntque jam.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

3. *Lictorem feminæ.* Unionem, *la Perle*, eſſe lictorem feminæ, & qui turbam ab eâ arceat.

4. *Quadringenties ſeſtertium.* Quadringenties centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 7,782,010.

5. *Centies ſeſtertium.* Gallicæ monetæ libræ ſunt 1,945,502.

6. *Obſorbuit.* Mſſ. Reg. 1. & 2. Hoc quoque verbo uſus eſt Plautus, Mil. glor. Act. III. ſc. 1.

7. *Omine rato.* Ratum omen, cùm paulo pòſt victus eſt Antonius bello Actiaco.

Cap. XXXVI. 1. *Aquæ dulcedine.* Mſ. Reg. 1. & editio princeps.

Cap. XXXVIII. 1. *Pelagii, cxi.* Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

Cap. XXXIX. 1. *Denariis centum*. Gallicæ noſtræ monetæ libris 77.

Cap. XL. *Quinquagenos nummos*. Gallicæ noſtræ monetæ libras ferme 10.

Cap. XLI. 1. *Cùm confecere conchylia*. Cùm confecere conchyliatum colorem, induci tum meliùs rurſum Tyrium arbitrantur; ut rectè explicat eruditus Harduinus.

Cap. XLII. 1. *Turbato limo*. Mallet eruditus Petavius, *terebrato limo*.

2. *Piſculos pertrahens*. Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

Cap. XLV. 1. *Tragos id vocatur*. Τράγος, id eſt, hircus.

2. *Manon*. Μάνον, id eſt rarum ac minùs denſum.

3. *Nec parte, nec totæ*. Verè explicat eruditus Petavius: adhærent non unâ tantùm parte, neque verò omnibus.

Cap. XLVIII. 1. *Araneus*. Ad illum piſcem, ejuſque ſpinam, veterem Inſcriptionem retulit P. Bonanni, *Muſeum Kircherianum*, pag. 132.

Cap. LI. 1. *Loligines linguis*. Petavius omiſſum vellet, *linguis*.

2. *Ex utroque compositum apud Græcos*. Quibus ῥινοϐάται dicuntur, quasi ex ſquatinâ & raiâ nati.

Cap. LII. 1. *Fœtus omnium aquatilium*. Mſſ. Reg.

Cap. LIV. 1. *Quadragies H-S*. Quadragies centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 778,315.

2. *A defuncto illo*. Defuncto Lucullo, Cato qui ejus filii tutelam acceperat, piſces vendidit; ut vi-

dere est apud Varronem de Re rusticâ III, 2.

CAP. LV. 1. *Mutua appendit.* Bene Mss. Reg. 1. & 2. Sic Varro, de Re rusticâ III, 17. *mutua dedisse in pondus.*

2. *Quadragies.* Id est quadragies H-S; de quâ summâ modò suprà dixi.

3. *Antonia Drusi.* Antonia uxor Drusi, fratris Tiberii principis; de quâ jam dictum suprà Libr. VII. sect. 18.

CAP. LVI. 1. *Solitanæ.* Ita dictæ videntur a promontorio Solis, *le Cap Cantin*, in Africâ; de quo dictum suprà Libr. V. sect. 1.

2. *Octoginta quadrantes.* Tantæ erant illæ cochleæ, ut in eas conjici possent octoginta quadrantes, id est mensurâ nostrâ Parisiensi, ut vulgò loquimur, pintæ 20.

3. *Auctor est M. Varro.* Varro de Re rusticâ III, 14.

CAP. LVII. 1. *Gobionum.* Mss. Reg. & edit. princeps.

2. *Vim aliquam.* Ita Mss. & editi libri ante Cl. Harduinum, qui frustra emendavit, *vim aliam.* Sic quoque dixit Tacitus Annal. I, 4. *Ne in iis quidem annis aliquid quàm iram & simulationem ... meditatum.*

CAP. LIX. 1. *Chelidonias insulas diximus.* Suprà Libr. V. sect. 35.

CAP. LXI. 1. *Sunt dactyli.* Dactylorum, *les Dails*, lumen expertus testatur Cl. de Réaumur.

CAP. LXII. 1. *Balæna & musculus.* Musculus ille marinus, qui balænam antecedit, adhuc memoratur infrà Libr. XI. sect. 65. Nostri nautæ, qui singulis annis balænam piscantur, negant se ullos vidisse balænarum duces.

IN LIBRUM X.

Cap. I. 1. *Struthiocameli.* Struthiocamelus, *l'Autruche.*

2. *Comprehendendis lapidibus utiles.* Non comprehendunt lapides, ut eos jaculentur: ſed cùm curſus eorum sit citissimus & vehementissimus, currendo lapides movent tantâ vi, ut in inſequentes quasi ingeſti videantur, teſte P. Lobo, *Relation Hiſtorique d'Abyssinie*, pag. 39.

Cap. II. 1. *Vivere annis quingentis ſexaginta.* Bene & totidem literis Mſ. Paris. Sic quoque editio princeps. Eruditus Harduinus in priore ſuâ editione, annis DXL. in alterâ, DIX.

2. *Cn. Cornelio coſſ.* Anno Urbis conditæ DCLVII.

3. *Ducentesimum quintumdecimum.* Urbis conditæ CCCCXLII.

4. *Sexto Papinio coſſ.* Urbis conditæ DCCLXXXIX. De his conſulibus & phœnice ſatis dixi in Notis ad Tacitum Annal. VI, 28.

Cap. III. 1. *Sex earum genera.* Multò plura nunc cognoſcimus.

2. *Aliqui & clangam.* In Mſſ. Reg. 1. *clangem.* A κλαγγῆ, clangore dicitur, *l'Aigle criard.*

3. Γνήσιον *vocetur.* Germanum illud ac verum aquilæ genus, *le grand Aigle.*

4. *Haliæeti ſuum genus non habent . . . omnino non generant.* Hæc falſa eſſe nos docuit vel in noſtris provinciis non infrequens haliæetorum viſus. Hæliæetos, *le Balbuzard.*

5. *Lapis aetites.* De lapide aetite, *la Pierre d'aigle*, plura dicentur infrà Libr. XXXVI. ſect. 39.

6. *Ossifragi excipiunt.* Mſſ. Reg. & edit. princeps. Ossifragus, *l'Orfraie*, *le grand Aigle de mer.*

Cap. IV. 1. *Legionis umquam hiberna esse castra.* Bene Mſ. Reg. 1. & 2. Non ita bene editio princeps, *legiones umquam hibernasse castris.* Malè recentiores editiones, *legionis umquam hibernasse castra.*

Cap. VI. 1. *Ova tredecim.* Errare videtur Umbricius. Vultur, *le Vautour*, unum aut alterum ovum edit; ut rectè obſervat Ariſtoteles, Hiſt. Animal. IX, 11.

2. *Triduo autem antè advolare.* Bene editio princeps.

Cap. IX. 1. *In alienis nidis, maximè palumbium.* coccyx, *le Coucou*, parit maximè in nidis currucarum, *les Fauvettes*; ut habet & Ariſtoteles Hiſt. Animal. VI, 6.

2. *Quòd ſciat ſe inviſam.* In alienis nidis parit coccyx, non quòd ſciat ſe eſſe inviſam; ſed ob formam ſtomachi, quæ non patitur ut ova incubando foveat, teſte Cl. Lottinger.

Cap. XII. 1. *Nocturnæ aves.* Noctua, *le Chat-huant*; Bubo, *le grand Duc*, *le grand Hibou cornu*; ulula, Græcis dicta nictycorax, *la Hulotte*, *le Corbeau de nuit.*

2. *L. Pedanio coſſ.* Suffecti fuere conſules. De hac luſtratione dixi ad Tacitum Annal. XIII, 24.

Cap. XIII. 1. *C. Mario coſſ.* Anno Urbis conditæ DCXLVII. Avis incendiaria, *le Crave*, *le Coracias.* E foco ligna accenſa rapit, & domos incendit.

Cap. XVI. 1. *Trigonem.* Mſ. Reg. 1. & editio princeps. Trigon pici ſpecies videtur, qui Cl. Linnæo dicitur picus pedibus tridactylis. Picus, *le Piquebois.*

CAP. XVIII. 1. *Pici : Martio cognomine insignes.* Picus Martius, *le Pic noir*, erat Marti deo sacer : inde cognomen.

2. *In auspiciis magni.* Bene editio princeps. In MSS. Reg. *in auspicatis.* Malè Rhenanus & recentiores, *auspicatu :* quæ vox ne certæ quidem est latinitatis.

3. *Admotâ quadam ab his herbâ.* Fabulas illas ridet infrà Plinius Libr. XXV. sect. 5.

4. *A rege.* A Pico, Saturni filio, Latii rege, augurum summo.

5. *Implevit prodigium.* Cannensi prælio, quo Ælius Tubero septemdecim milites familiæ suæ, eximiæ fortitudinis viros, amisit. Vide Valerium Maximum V, 6.

CAP. XX. 1. *Sestertiûm sexagena millia.* Sunt Gallicæ monetæ libræ 11,671.

CAP. XXI. 1. *Vigiles nocturni.* Vigil nocturnus, Gallus, *le Coq.*

2. *Melicis.* Id est Medicis, seu ex Mediâ, ut docet Columella, VIII, 2. Imperitum vulgus, mutatâ literâ, Melicos appellavit.

3. *Tripudia solistima.* In auspiciis observabatur quomodo puls ex ore gallorum decidens terram imumve solum feriret. Inde tripudia solistima.

4. *Q. Catulo coss.* Anno Urbis conditæ DCLXXVI.

CAP. XXII. 1. *Ganta vocantur*, Anser, *l'Oie*, a Germania adhuc dicitur *Gans.*

2. *Denarii quini.* Gallicæ nostræ monetæ libræ 3, cum assibus ferme 18.

3. *Cervices possint.* Ergo tunc cervicalia tantùm plumis farciebantur.

4. *Chenalopeces.* Dicitur quoque vulpanser, quòd anserini sit generis, & vulpinos habeat mores. Ab Anglis appellatur *Bergander.* In Tamesi fluvio videtur: anate longior & grandior.

5. *Chenerotes,* Cheneros, *la Bernicle.*

6. *Tetraonas.* Tetrao, *le Tetras, le Coq de bruyere.*

7. *Aves tardas.* Avis tarda, sive Otis, *l'Outarde.*

8. *Damnatas in cibis.* Contrà verò otis exquisitos inter cibos habita est. At quæ habet Aristoteles de oto, *le Hibou, le moyen Duc,* videtur Plinius cum otide, *l'Outarde*, confudisse.

CAP. XXIII. 1. *Ut diximus.* Suprà Libr. III. sect. 18. VII. sect. 2. Apud Tartaros Sinenses reperitur eadem fides de gente Pygmæâ, gruibus, earumque dimicationibus, ut legi in Mss. schedis illustr. Visdelou.

2. *Turdos.* Turdus, *la Grive.*

3. *Pythonos comen.* Id est, pagum serpentis. Cl. Tournefort, *Voyage du Levant*, Tom. III, pag. 362. Edit. in-8. memorat pagum *Tchoumlekecki*, quò conveniunt Ciconiæ, *les Cigognes*, ut fetificent; ibique multus earum honor.

4. *Non inesse linguas.* Ii errant. Nonnullæ aves linguam suam obsorbent, cùm intereunt; inde a quibusdam creditum est linguas iis non esse.

5. *Ortygometrâ duce.* Ortigometra, *le Râle de genêt, le Roi des Cailles.*

6. *Glottis.* Glottis, *la grande Barge grise, la Bécasse de mer.*

7. *Cychramus.* Cychramus, *le Proyer, le Traquet blanc.*

8. *Imitatrix aliàs avis.* Ob illos motus saltusque, quidam voluere otum esse, *la Demoiselle de Numidie*; quæ quidem illis imitamentis saltationibusque excellit. At in Aristotelis Pliniique descriptionibus patet otum esse, *le moyen Duc.* Asio verò nobis est, *le petit Duc.*

9. *Coturnicibus veneni semen.* Hellebori semine quandoque vescitur coturnix, *la Caille.* Inde periculosum tunc eo cibo uti. Cl. Manelphus vidit virum ejusque conjugem omnes veneni insidias passos, quòd prandio unam solummodo coturnicem comedissent. Inde in multis regionibus mos est abstinere coturnicibus.

10. *Despui suetum.* Cùm quid invisum odiosumque videbant Romani, despuebant; ut in pestilentibus locis despuitur saliva, ne peste infecta noceat.

11. *Solæ animalium.* Nunc multa animalia, maximè inter volucres, novimus, quæ comitiali morbo, *l'épilepsie*, laborant.

Cap. XXIV. 1. *Illito victoriæ colore.* Quatuor coloribus distinguebantur Circenses factiones: inde dicebantur Russati, Prasini, Albati, Veneti, *les Rouges*, *les Verds*, *les Blancs*, *les Bleus.* Illito victoriæ colore, victoriam nuntiabat.

2. *Hi plumam non mutant.* Et merula, *le Merle*, & turdus, *la Grive*, & sturnus, *l'Etourneau*, plumam amittunt; & sturni varius color fit tantùm post primam mutationem.

Cap. XXV. 1. *Galguli, upupæ.* Galgulus, *le Loriot.* Upupa, *la Hupe.*

Cap. XXVI. 1. *Ad Memnonis tumulum.* Bene Mf. Reg. 1. Perperam Cl. Harduinus e Mf. Reg. 2. *Mennonis.* Teste Æliano, V, 1. Memnonides

aves sunt nigræ, & accipitribus similes.

2. *Meleagrides.* Meleagris, *la Peintade.*

3. *Ingratum virus.* De saporibus numquam disputandum, cùm fuerint qui assâ fœtidâ aliisque id genus fœditatibus delectarentur. Nobis non ingratum meleagridum virus : immo si juniores sint & feræ, exquisiti habentur saporis.

CAP. XXVII. 1. *Seleucides aves.* Persæ eas vocant *Abmelec.* Sunt magnitudine merularum, plumis nigris, carne coloris cærulei. Valde appetere dicuntur aquam fontis, quæ est prope urbem *Cuerch.* De his avibus vide Cl. Tavernier, *Voyages*, Tom. I. libr. IV, 3. & P. Angelum de Sancto Josepho, *Gazophylacium linguæ Persicæ*, pag. 381.

2. *Casii montis.* In Syriâ.

CAP. XXIX. *Larium lacum.* Nunc *le lac de Côme.*

2. *Arbusto agro.* Quibus arboribus arbustetur ager docet Plinius XVII. sect. 35.

3. *Octavum citra lapidem.* Bene Mss. Reg. Ambrosian. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Malè in recentioribus editionibus, *circa.* Ad octavum illum lapidem ab urbe Como ad Larium lacum sitâ incipit territorium Mediolanense, seu Insubrium.

4. *Ab eo immenso.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Perperam interpungunt recentiores editiones, *ab eo. Immensa alioqui, &c.*

5. *Graculorum monedularumque.* Graculus, *le Choucas, la Corneille privée.* Monedula, *le Choucas noir.*

6. *Cùm ferantur rapa.* Rapa feruntur exeun-

te Augusto, & ineunte Septembre; ut dicetur infrà Libr. XVIII. sect. 35.

7. *Bœotiæ fines in Atticâ.* E Bœotiæ finibus in Atticam non transvolant perdices.

8. *Insulâ quâ sepultus.* In insulâ Leuce, in quâ sepultus est Achilles; ut dictum est suprà Libr. IV. sect. 27.

9. *Rufescit.* Autumno merula rufescit.

10. *Circa Solstitium.* Solstitium æstivum. Alterum enim Plinius appellat brumam.

11. *Aliæ juveniores.* Ita MSS. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Eâ quoque voce usus est Varro, teste Servio.

12. *Vicibusque reticens.* Sic editio princeps, & Cl. Rezzonicus ex Ms. Ambrosian. 2. In MSS. Regg. & recentioribus editionibus, *vicibusque reticent.* In Ms. Reg. 1. emendatum, *reticens.*

13. *Sestertiis sex.* Gallicæ monetæ libris 1167.

14. *Candidam alioquin.* Albentes luscinæ quandoque reperiuntur in altioribus Comensis territorii montibus, teste Cl. Rezzonico.

15. *Invisitatum.* Bene Ms. Reg. 1. Sic quoque Tacitus, Hist. II, 50. *Avem invisitatâ specie.* Vide quæ ibi adnotavi.

16. *Ficedulis.* Ficedula, *le Becfigue, le petit Pinçon des bois.*

17. *Melancoryphi.* Melancoryphus, *la Mésange cendrée, la Nonette.*

18. *Erithacus.* Erithacus, *le Rouge-gorge.*

19. *Phœnicurus*, Phœnicurus, *le Rouge-queue.*

20. *Oenanthe.* Oenanthe, *le Moteux, le Cublanc.*

21. *Ipsis diebus utrumque.* Ipsis diebus ortûs & occasûs Sirii.

12. *Chlorion.* Chlorion, *le Loriot*; quem multiplici nomine donavit Plinius.

CAP. XXX. 1. *Nec usquam alibi, candida.* Merulæ candidæ frequentes in Arverniâ & Sabaudiâ. Unam vidi Fixæ Andegavorum, *la Fleche*, vicinis in silvis captam.

CAP. XXXII. 1. *Candidis admixtâ pennis.* Ita Mſ. Reg. 1. & editio princeps.

2. *Gaviæ ... mergi.* Gavia, *la Mouette.* Mergus, *le Plongeon.*

CAP. XXXIII. 1. *Hirundinum est rusticarum.* Hirundo rustica, *la petite Hirondelle.*

2. *Heracleotico ostio.* Heracleoticum, seu Canopicum ostium, *la Madié.*

3. *Juxta oppidum Copton insula.* Nunc *Ballas.*

4. *Tertium est earum genus.* Ea est hirundo riparia, *le Martinet-à-cu-blanc.*

5. *Vitiparrarum.* Plures sunt parrarum species. Jam vidimus suprà Oenanthen, *le Moteux, le Cu-blanc.* Aliæ sunt, *le Moteux roussâtre; le Moteux cu-blanc-gris*, &c.

6. *Acanthyllis.* Acanthyllis, *le Tarin.*

7. *Picorum alicui.* Id est, picorum alicui nidus suspenditur. Juxta Cl. de Montbelliard, *Histoire des Oiseaux*, Tom. III. pag. 255. picus ille idem est ac Chlorion, *le Loriot.*

8. *Cinnamolgus avis.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Perperam Cl. Harduinus, *Cinnamologus.*

9. *Merops.* Merops, *le Guêpier.*

10. *Perdices.* Perdix, *la Perdrix.* Hic maximè agitur de perdice rufâ, *la Perdrix rouge.* De cinereâ, *la Perdrix grise*, agetur infrà sect. 69.

11. *Aurâ ab his flante prægnantes.* Quod fal-

ſum eſt. Ova tamen poſſunt parere, ſed quæ fœtus non edant.

Cap. XXXV. 1. *Cùm ova incubet.* Ita MſſC. Reg. 1. & 2.

Cap. XXXVI. 1. *Negantur anno diutiùs durare.* Multò diutiùs vivunt paſſeres, *les Moineaux*; & viſi ſunt etiam in caveis, *les cages*, ſextum in annum durare.

2. *Appareat nigritudo.* Incerta eſt illa vitæ nota, quam adfert Plinius. Roſtrum enim paſſeris nigreſcit æſtate, hieme palleſcit.

Cap. XXXVII. 1. *Tinnunculus.* Tinnunculus, *la Creſſerelle.*

2. *Auro inſectis.* Aureo cultro ſecantur alarum articuli: aliter non ſunt innoxia vulnera.

3. *Denariis quadringentis.* Gallicæ noſtræ monetæ libris 311.

Cap. XXXVIII. 1. *Ruſticula.* Ruſticula, *la Bécaſſe.*

2. *Impingi putes.* Impingitur perdix; ab alto cadit alauda; ſalit coturnix.

Cap. XXXIX. 1. *Cypſelli.* Cypſellus, *le Martinet.*

Cap. XL. 1. *Caprimulgi.* Caprimulgus, *le Tette-Chevre, le Crapaud volant.*

2. *Platea nominatur.* Platea, ſæpius dicta onocrotalus, *le Pélican, le grand Goſier.*

Cap. XLI. 1. *Villaribus gallinis.* Villaris gallina, *la Poule.*

Cap. XLII. 1. *Minimæ avium carduelis.* Carduelis, *le Chardonneret.* Multò minores aves novimus. Regulus non criſtatus, *le Fenouillet*, vix æquat pondere duas drachmas.

2. *In Arelatenſi agro taurus.* Avis illa taurus, *le Cormarin*, eſt magnitudine gallinæ; ejuſ-

que caro exquisiti saporis. Bovis mugitum imitatur. Nec confundenda est cum ave phalacrocorace, *le Cormoran*, *le Gabian*, quæ est magnitudine anserum.

3. *Anthus*. Anthus, *le Bruant*.

4. *Quæ glande vescantur*. Hæc est pica glandaria, *le Geay*.

5. *Agrippina Claudii Cæsaris*. Uxor.

6. *Cùm hæc proderem habebant & Cæsares juvenes*. Bene Mſ. Reg. 1. & Cl. Rezzonicus e Mſſ. Ambrosian. Cæsares juvenes sunt Titus & Domitianus, qui literarum laudem tunc adfectabant. Perperam interpungebant recentiores editiones, quasi hæc prodidisset Plinius sub principatu Claudii principis, & ad Cæsares juvenes Britannicum & Neronem essent referenda.

CAP. XLIII. 1. *In forum versus*, Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

2. *C. Cestio coss.* Anno Urbis conditæ DCCLXXXVIII.

3. *Corniculis*. Galeæ apicibus.

CAP. XLIV. 1. *Cataractas*. Ita Mſſ. Reg.

2. *In insulâ, quam diximus*. Suprà Libr. III. sect. 18.

3. *Fulicarum*. Fulica, *la Poule d'eau*.

CAP. XLVI. 1. *Porphyrio*. Porphyrio, *la Poule sultane*.

CAP. XLVII. 1. *Onocrotali*. Onocrotalus, *le Pélican*; ut jam dixi.

2. *Invisitata genera*. Mſſ. Reg. & Chiffl.

CAP. XLVIII. 1. *Phalerides*. Phalerides, *les Piettes*.

2. *Phasianæ*. Phasiana, *le Faisan*.

3. *Numidicæ*. Numidica, vel Meleagris, *la Peintade*.

4. *Phœnicopteri.* Phœnicopterus, *le Phœnicoptere, le Flammant.* Cl. Peyresc linguas phœnicopterorum amico suo Gassendi ægroto misit, quæ ei non ita placuere, sive morbi fastidientis naturâ, sive non eodem nobis, qui Romanis fuit, gustu.

5. *Attagen.* Attagen, *l'Attagas, à plumage varié.*

6. *Phalacrocoraces.* Phalacrocorax, *le Cormoran le Gabian.*

7. *Pyrrhocorax.* Pyrrhocorax, *le Choquard, le Choucas des Alpes.*

8. *Lagopus.* Lagopus, *la Perdrix blanche.*

9. *Est & alia.* Lagopus altera, *l'Attagas blanc.*

Cap. XLIX. 1. *Bebriacensibus bellis.* Sub Othone principe. Vide Tacitum Hist. II, 23.

2. *Novæ aves.* Perdix est cinerea, *la Perdrix grise.*

3. *Scopes.* Scops, *le petit Duc.*

Cap. L. 1. *C. Fannii cos.* Anno Urbis conditæ DXCIII.

2. *Lacte addito cibis.* Bene editio princeps. In Mss. Reg. 1. & 2. *lacte additis cibis.* Unde in recentioribus editionibus emendatum, *lacte madidis cibis.*

Cap. LI. 1. *H-S. centum.* Sestertiis centum, seu sestertiûm centum millibus, Gallicæ nostræ monetæ libris 19,453.

2. *H-S. senis.* Gallicæ monetæ libris 1167. Perperam recentiores editiones, *H-S. sex.*

Cap. LII. 1. *Quæ diximus inter serpentes.* Suprà Libr. VIII. sect. 37.

2. *Cenchris.* Eadem, quæ & tinnunculus, *la Cresserelle.*

Cap. LIII. 1. *Prima ac novissima.* Ova primo ac postremo partu edita, sunt minora: intermedia, majora.

2. *Sexagena pariant.* Aliquid hic vel a Plinio, vel a librariis omissum: nempe, *ante incubitum*, ut rectè vidit eruditus Petavius. Aliter quæ tanta fecunditas, si sexagena ova pariant. Id quoque postulat Aristoteles, Hist. Animal. VI, 1. περὶ ἐπωασμῦ.

Cap. LV. 1. *Julia Augusta.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Frustra Cl. Harduinus in alterâ suâ editione emendavit, *Livia Augusta.* Julia quidem Augusta est & ipsa Livia, quæ in Juliorum nomen transiit, ut videre est apud Tacitum, Annal. V, 1. At non mutanda veterum librorum scriptura.

Cap. LVI. 1. *Ad opertanea sacra.* Ad sacra Bonæ deæ, quæ in operto fiebant.

Cap. LX. 1. *Ardeolarum.* Ardeola, *le Héron.* Tria ejus genera, quæ Plinius recenset, sunt leucon, *le Héron blanc*; asterias, *le Butor*; pellos, *le Héron gris.*

2. *Is qui ægolios.* Ægolios, *la Chouette*, *la Chouette aux yeux jaunes.*

3. *Irrita ova.* Sine gallo ova quidem concipiunt gallinæ, sed irrita, & quæ fetus educere non possunt.

4. *Aut pulvere.* Gallinæ, dum se ita pulverant, ova excutiunt, quæ oviductum subeunt.

Cap. LXIII. 1. *Quinto atque vicesimo.* Mss. Reg. 1. & 2.

2. *Coitus aversis.* Coitum aversis esse camelis negat Cl. Shaw, *Voyages*, Tom. I. pag. 310. Licet camelus aversa habeat genitalia, ea convertit in coitu.

3. *Acanthis.* Acanthis, Latinis carduelis, *le Chardonneret.*

4. *Labore ſalacitas.* Perperam in recentioribus editionibus, *laboris alacritas.* In editione principe, *laboris ſalacitas.* In Mſſ. Reg. 1. & 2. *labores ſalacitas.*

5. *Vivunt annis ſenis.* Puto hîc errorem eſſe librariorum, qui *ſenis*, pro *denis* ſcripſere. Vita enim felium, *les Chats*, vulgò eſt annorum denûm, & quandoque etiam longior.

Cap. LXV. 1. *Murium agreſtium.* Mus agreſtis major, *le Mulot*; minor, *le Campagnol.* Mures omnes ſæpe in anno pariunt; & muribus agreſtibus partus ſunt denûm fetuum. Haud mirum ergo tantam eſſe eorum multitudinem, maximè cùm sicca ſunt tempora. At naturæ in homines indulgentiâ, mures ipsi ſe devorant. Inde eorum ruina, quam non novit Plinius.

Cap. LXVI. 1. *Anguem ex medullâ hominis.* Fabula eſt, vel antiquis comperta. Vide Ælianum, Hiſt. Anim. I, 51.

LXVIII. 1. *Gignuntur ex non genitis.* Id falſum eſſe nos docuit diligentiùs explorata [natura.

2. *Nihil gignunt, ut Salamandra.* At gignunt Salamandræ. In ventre Salamandræ feminæ duodecim Salamandras reperere Academici Pariſienſes. Vide, *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire des Animaux*, Tom. III. part. 3. pag. 80.

3. *Neu trum eſt & oſtreis genus.* Oſtrea, *l'Huitre.* Earum ſemen mensibus Aprili & Maio aliquandiu aquis ſupernatat, dein desidit, & obviis corporibus adhæret. Immo Sinenſes, teſte P. Martini, oſtreas aperiunt, ſemen excipiunt,

illudque guttatim, per quosdam lacus dissemi-nant, postea ostrearum fertilissimos.

4. *Vermiculos muscæ.* Antiquis omnino incomperta fuit illæ historiæ naturalis pars, quam Cll. viri Malpighi, Vallisnieri, de Réaumur, aliique notissimam fecere.

5. *Subtexetur edissertatio.* Ita Mss. Reg. Colb. Chiffl. Paris. & editio princeps. In editione principe, *subtexet.*

Cap. LXIX. 1. *Solenes.* E concharum genere solen, *le Coutelier.*

Cap. LXXII. 1. *Coturnices* (*ut diximus*). Suprà sect. 33.

2. *Si suum genus edère.* Tunc enim major est veneni copia; & pro copiâ veneni, nocent.

Cap. LXXII. 1. *Lupi, ut diximus.* Suprà Libr. VIII. sect. 34.

Cap. LXXIII. 1. *Cervi, cùm a nobis aluntur.* Aristotelis sensum fortè non satis assecutus est Plinius. Probat enim Aristoteles, Hist. Anim. IX, 80. cervos ruminare, quia idem faciunt, cùm a nobis aluntur.

2. *Quamvis ex alio genere sint.* Quamvis non sint iis dentes serrati.

Cap. LXXIV. 1. *Corvus & chloreus.* Aristoteli, Hist. Animal. IX, 2. πίπρα καὶ χλορεύς. Nobis non nota avis chloreus. Nec satis constat πίπραν esse corvum.

2. *Trochilus.* Trochilus, *le Roitelet.*

3. *Aquaticæ & gaviæ.* Aristoteli, Hist. Animal. IX, 2. βρένθος καὶ λάρος. Aquaticæ Plinii, seu βρένθος, *l'Oie sauvage*; gaviæ, seu λάρος, *la mouette.*

4. *Harpe & triorches.* Harpe, *le Milan.* Triorches accipiter, *la Buse.*

5. *Sorices & ardeolæ.* Aristoteli, loc. cit. ἵπνος καὶ ἐρώδιος. Quid sit ἵπνος Aristotelis, quid sorices Plinii, incompertum.

6. *Ægithus.* Ægithus, *la Mésange.*

7. *Et nisi.* Nisus, sive circus, *le Busard.*

8. *Æsalon.* Æsalon, *l'Emérillon.*

9. *In spinis vivit.* Maximè in carduis stellatis; *la Chaussetrappe.*

10. *Erucæ cavent.* In editione principe aliisque, *Sorices cavent.* At in Mss. Reg. *urucæ*, vel *muruca*, id est erucæ, cavent.

11. *Contra triorchin.* Mss. Reg. & editio princeps.

Cap. LXXV. 1. *Habent genas.* Genæ hîc sunt palpebræ, ut & infrà Libr. XI. sect. 57. & 58.

IN LIBRUM XI.

Cap. I. 1. *Restant.* Ita Mss. Reg. editio princeps, & Cl. Rezzonicus. In recentioribus editionibus, hæc subdita fini libri superioris.

2. *Et jure omnia.* Mss. Reg. Ambrosian. & editio princeps.

Cap. II. 1. *Generavit arte.* Bene Mss. Reg. Colb. Chiffl. Paris, & editio princeps. Frustra emendatum in recentioribus editionibus, *geminavit arte.*

Cap. III. 1. *Arcente spiratum.* In Ms. Reg. 1. & editione principe, *spiritum.*

Cap. X. 1. *Singulos actus.* Actus sunt viæ in apum alveis, ductâ metaphorâ ab actu, cùm arant boves; de quo vide infrà Plinium XVIII. sect. 3.

Cap. XI. 1. *Sunt autem fuci.* Fuci, *les Faux bourdons.*

3. *In opera expellunt.* Hæc omnia de fucorum laboribus sunt falsa. Eorum tantùm munus

& opus, ut reginæ apum inserviant, eamque fecundent, cùm mares sint.

3. *Imperatoribus futuris.* Non ibi imperatores, sed una imperatrix; ut recentioribus certioribusque compertum observationibus.

4. *Quod si exprimatur.* Si prematur tuberculum, pereatque apis regina, non gignuntur soboles, cùm ipsa vim generandi una habeat.

CAP. XII. 1. *In utriculo congestus.* Bene Mss. Reg. & editio princeps. Malè emendatum in recentioribus editionibus, *in uterculos.* Utriculum illum dicimus *l'Estomach du miel.* Ibi mel excoquitur, antequam apes illud ore evomant. Hæc est ars naturæ multò melior mirabiliorque, quàm ille cæli sudor, siderumve saliva aliaque opinionum portenta, quæ antiqui comminiscebantur.

CAP. XV. 1. *Appellatur acetum.* Acetum, id est optimum. Sic enim Hesychius, ἀκηλὸν, χράτιστον. Eruditus Petavius emendabat, ἄκηρον, id est sine cerâ. Ingeniosè quidem, sed minimè necessariò.

2. *Initium caprifici.* Initium caprifici accidit mense Junio. De caprificatione plura dicentur infrà Libr. XV. sect. 21. Vulcanalia autem celebrabantur X. Kal. Septembris, seu die 23. Augusti.

CAP. XVI. 1. *Tetralicem.* Meliùs, *tamaricem*; ut habet Columella IX, 14.

2. *Sisirum.* Ita editio princeps. In Ms. Reg. 1. *Syssyrum.* In Ms. Reg. 2. *Sysirum.* In recentioribus editionibus, *sisaram.*

3. *Putanteque.* Sic Mss. Reg. & editio princeps. In recentioribus, *quam putant.*

4. *Dirimentes.* Bene Mſſ. Reg. 1. Colb. Paris. In Mſ. Reg. 2. & editione principe, *diripientes* : unde emendatum in recentioribus editionibus, *diribentes.*

5. *Viſus eſt numquam.* Hiſce temporibus, cùm perſpicaciùs obſervatæ ſunt apes, viſus eſt earum coitus.

6. *Confici floribus.* Hoc falſum & abſurdum.

7. *Qui rex.* Non rex, ſed regina eſt, quæ fucos plures maritos habet.

8. *Apes grandiores.* Apes illæ grandiores ſunt reginæ, quæ fugantur interficiunturque, dum una in regno ſuo maneat.

9. *Oeſtrus vocatur.* Oeſtrus dicitur, quòd quaſi oeſtro aguntur, cùm fucos reginaſque, quæ ſunt ſupervacuæ, menſibus Junio, Juliove, aut Auguſto interficiunt. Id enim fit ſeriùs citiúſve, ut tardiora citiorave fuerunt examina.

10. *Pars ceræ videatur.* Hæc eſt egregia, nec umquam ſatis laudanda eruditi Petavii emendatio, cùm antea haberetur in ſcriptis editiſque libris, *paſcere videatur.*

11. *Rex ſtatim.* Quidquid hìc de rege dicitur, de reginâ intellige.

Cap. XVIII. 1. *Nullumne ſolus habeat aculeum.* Immo regina habet aculeum majorem, & eo utitur.

2. *Sine aculeo naſcantur.* Fuci ſunt ſine aculeo, nec eo indigent; nati tantùm, ut reginæ voluptatibus & fecunditati inſerviant.

Cap. XVIII. 1. *Inteſtini quidpiam ſequatur.* Apes, adacto aculeo, ſi vi pellantur, inteſtini partem aculeo hærentem rumpunt. Iis inde mors.

2. *Cùm favos non explent.* Bene editio prin-

ceps. Sic quoque legendum patet ex Columellâ. IX, 15.

CAP. XIX. 1. *Claron vocant.* Ita Mff. Reg. 1. & 2.

2. *Ab adversâ parte.* Ab anticâ parte, roftro & capite.

3. *Dicemus fuis locis.* Infrà maximè Libr. XXI. fect. 42.

CAP. XX. 1. *Ventribus bubulis.* Hæc & fequentia fabulæ funt; ut fenfit ipfe Plinius, cùm mox doceat horum omnium coitus cerni.

CAP. XXI. 1. *Et barbarus.* Bene Mff. Reg. 1. & 2.

2. *Amputato iis capite.* Sic Mff. Reg. 1. & 2.

CAP. XXII. 1. *In his ceras.* Bene Mf. Reg. 2.

2. *Vocatur bombylis.* Ita Mff. Reg. 1. & 2.

3. *Ex eâ necydalus.* Ita Mff. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Hîc autem videre eft varias metamorphofes bombycis. Primùm eruca eft, *la Chenille*; fecundùm, bombylis, *le Ver-à-foie qui file*; tertiùm, necydalus, *la Chryfalide*, vel *le Papillon qui fort de la Chryfalide.* Sed bombyx ille prorfus diverfus eft a bombyce ferico quo nunc utimur.

4. *Et hoc in fex menfibus.* Pessimè in fcriptis & editis libris, *ex hoc.* Emendandum *& hoc* optimè vidit eruditus Petavius; idque apertè docet Ariftoteles, Hift. Animal, V, 18. Γίνεται δὲ πρῶτον μὲν μεταβαλλόντος τοῦ σκώληκος, κάμπη· ἔπειτα βομβύλιος· ἐκ δὲ τούτου νεκύδαλος· ἐν ἓξ δὲ μησὶ μεταβάλλει ταύτας τὰς μορφὰς πάσας.

5. *Bombyces telas.* Bene editio princeps. Sic quoque volebat Petavius.

6. *Eas redordiri.* In Mſ. Reg. 1. & editione principe, *retorqueri.*

Cap. XXIII. 1. *Terræ halitu animante.* Fabula eſt ita animari bombyces. At de non abſimilibus bombycibus curioſa vide apud Cl. Cibot, *Mémoire ſur les Vers à ſoie ſauvages*, in Libro cui titulus, *Mémoires concernant l'Hiſtoire, les Sciences & les Arts des Chinois*, Tom. II. p. 575. & ſeqq.

Cap. XXIV. 1. *Sereno non texunt.* Ita editio princeps.

2. *Pariunt autem trecenos.* Bene Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Ariſtoteles quoque, *Hiſt. Animal.* VI, 22. habet τριακόσια.

Cap. XXV. 1. *Et inflexu.* Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Inflexus ille fit retortâ ſupernè caudâ.

2. *Ovis earum conceptis.* Malè ſcripti & editi libri. Emendandum, *conceptis*, rectè monuit eruditus Petavius.

3. *Aſperitas præacuta.* Cicadarum feminæ habent inter clunes aſperitatem illam præacutam, *une ſcie, une tariere*, quâ excavant feturæ locum, aut potiùs locos : plures enim excavant foſſas, non in terrâ, ſed in arboribus ramiſque arborum mortuis. Deceptus autem mihi videtur Plinius, quòd eoſdem in uſus foſſas in terrâ excavent locuſtæ.

Cap. XXXII. 1. *In primis ex rore.* Certiſſimis experimentis nunc compertum eſt falſas eſſe illas generationes ex imbre, rore.

2. *Raphani folio.* Raphanus ille eſt braſſica, *le Chou.* Quod diligenter attendendum, cùm ea nomina ſæpe miſcuerit Plinius.

Cap. XXXIII. 1. *Cossi tantùm.* Cossus, *le Cosson*, vermis est qui in robore nascitur. Altiles & edules fuere cossi apud Romanos; ut dicetur infrà Libr. XVII. sect. 37.

2. *Et alia ubicumque.* Ita editio princeps.

3. *Tæniæ trecenûm pedum.* In libris scriptis & editis, *tricenûm*: at emendandum, *trecenûm*, docet ipsa experientia, quæ tænias trecenûm & quadragenûm pedum ostendit. Jam erratum in simili numero probavi ex Aristotele. Tænia, *le Ver Ténia*, *le Ver Solitaire*.

Cap. XXXIV. 1. *Animal ejusdem temporis.* Ejusdem temporis æstivi. Animal illud est pediculus unguinalis, *le Morpion*.

Cap. XXXVII. 1. *Quadrupedum generi tantùm.* Visi sunt & homines cornuti. Talem vidit Parisiis superiore sæculo Cl. Casaubonus.

2. *Ut protendantur.* Ms. Paris. & editio princeps. Sensus autem est, ut pro lubitu protendantur & resiliant.

3. *Urnâque.* Bene editio princeps. Urna autem Romana capiebat pintas, ut vulgò loquimur, Parisienses 24. Cornibus antiquos bibisse demonstrant picturæ Herculanenses, musivum Prænestinum, aliaque antiquitatis monumenta.

4. *In pecore multis ovium nulla.* Bene Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Frustra eruditus Harduinus emendavit ex conjecturâ, *in pecore mutilis: ovium nulla.*

5. *Bina tribuit natura.* Librariorum sanè vitio excidit *natura*. Fuit ergo reponendum. Sic infrà Plinius, sect. 54. *natura composuit.*

6. *Nulla supernè.* Bene editio princeps.

7. *Alterutram rumpi mortiferum est.* Id non

esse mortiferum recentioribus exemplis compertum habemus.

8. *Talpis visus non est.* Talpis oculi sunt; sed minimi; ut opus est subterraneo animali.

9. *Superque hominem.* Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

10. *Palpebræ in genis.* Genæ, *les paupieres*; palpebræ, *les cils des paupieres.* Quod retinendum, ut Plinianæ descriptiones intelligantur.

11. *Cilium vocavere.* Cilium, *le sourcil.*

12. *Simorum, Silonumque.* Simis & silonibus idem est nasi vitium. Unde *simorum* glossema esse videtur. Nec in familiis Romanis ullum novimus *simorum* cognomen.

13. *Etiam in caudâ.* De dente in caudâ scorpionis agit Plinius, sect. seq.

14. *Zoclen Samothracenum.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. In recentioribus editionibus, *Zanclem.*

15. *Non decidunt dentes.* Equis quoque castratis dentes decidere nos docuit recens & diligentior observatio.

16. *Deerraverit tramitem.* Bene Mss. Reg. & editio princeps.

17. *Hæc ad stomachum, is ad ventrem.* Vulgaribus verborum acceptionibus diffide. Eo in loco stomachus, *l'orifice supérieur de l'estomac*: venter, *l'estomac.*

18. *Lacunæ modo fusa.* Lacuna illa, *le grand reservoir de l'estomac en forme de sac.*

19. *Lingua nulla, nec dentes.* In testudine terrestri linguam & duos dentium ordines repererunt Academici Parisienses. *Mémoires pour servir à l'Histoire des Animaux*, Tom. III. part. 2. pag. 182.

20. *Decrescentibus renis.* Ita MSS. Reg. & editio princeps. Sine ullâ auctoritate emendatum, *crenis.* Renæ illæ, *les plis.*

21. *Quidquid adpropinquat ventri, novissima asperitas.* Ita MSS. Reg. & editio princeps: nec aliter interpungendum. Pars illa in testudine est angustissima: hæc est denticulata asperitas, de quâ infrà sect. 79. Major quidem & arctior prout adpropinquat ventri. Venter ibi est, *l'Orifice intestinal.*

22. *Scobina fabris.* Ita MSS. Reg. & editio princeps. Scobina, *la Lime.*

23. *Vitiis non maceratur.* Nos multos cordis morbos, multa vitia docuit experientia.

24. *Bina perdicibus corda.* Id est, bini mucrones cordis.

25. *Sine illo viscere.* Bene editio princeps.

26. *Oratio Vitellii.* Vide Tacitum Annal. III, 10. & 13.

27. *Jecur.* Jecur, *le Foie.*

28. *Tristis ostenti.* Caput extorum cæsum tristis est ostenti, præterquam in rebus anxiis & tristibus. Ostentum autem erat, si caput jecinoris, *la partie supérieure du Foie*, victimarii cultro fortè cædebatur.

29. *Bina jecinora leporibus.* Leporibus ita fissum est jecur, ut duplicatum videatur.

30. *Membranâ, quæ præcordia appellant.* Præcordia, *le Diaphragme.*

31. *Subest venter.* Venter, ut jam monui, *l'Estomac*, Stomachus, *l'orifice supérieur de l'estomac.*

32. *Propter angustias.* Angustiæ illæ, *le Py-*

lore, *l'orifice inférieur de l'estomac.*

33. *Lactes in homine.* In homine & ove lactes, in ceteris animalibus hillæ, *les Intestins grêles.*

34. *Capaciora intestina.* Intestina illa, *les gros Intestins.*

35. *Ad alvum.* Alvus, *l'Anus.* Infrà sect. 83. alvus, *le Ventre.*

36. *Obesissimus venter.*. Hîc venter, *le Ventre.*

37. *Ut guttur.* Guttur, *le Jabot.*

38. *Alterum in quem.* Alter ille sinus, *le Gésier.*

39. *Porphyrioni.* De porphyrione dictum suprà Libr. X. sect. 63.

40. *Appellatur colon.* Nobis quoque inter capaciora intestina dicitur intestinum colon, *l'Intestin colon*, in quo fiunt colica tormina.

41. *Pilæ rotunditate nigricans tofus.* Pila illa dicitur *le Bezoard*; & in multis animalibus reperitur. Vulgò nigrescit, cùm diu in ventre adservatur. Constat autem pilis, quos hauriunt juvencæ, dum se lambunt: nonnumquam etiam durioribus nervis herbarum, quibus vescuntur.

42. *Tenui omento.* Omentum, *l'Epiploon.*

43. *Lien.* Lien, *la Rate.*

44. *Pectus.* Pectus, *la Poitrine.*

45. *Costæ homini tantùm octonæ.* Octonas tantùm costas homini attribuit Plinius, quòd majores solùm numerat. An nunc diligentior accuratiorque anatomia utrimque duodenas numerat. Septenas, quæ sternum, *le Sternum*, attingunt; hæ sunt *les vraies Côtes.* Quinæ, quæ sternum non attingunt; hæ sunt, *les fausses Côtes.*

46. *Infrà alvum.* Alvus, *le Ventre.*

47. *Arteriæ.* Arteriæ illæ, *les Arteres Iliaques.*

48. *Pubem.* Pubes, *le Pubis.*

49. *Quæ ilia.* Ilia, *les Iles, les Flancs.*

50. *Uterus.* Uterus, *la Matrice.*

51. *Ejecto partu.* Per abortum prodeunte partu. Inter optimos sapores Romanos erat vulva porcaria.

52. *Uno die post partum.* Id est, intra ipsum diem partûs; ut patet ex superioribus dictis: *a partu, præterquam* eodem die suis occisæ, livida ac macra.

53. *Et sumen.* Sumen, *les Tettines.*

54. *Si modò fetus non hauserit.* Si fetus nondum lac inde hauserit.

55. *Priusquam calleret.* Priusquam papillæ siccato lacte durescerent.

56. *Incientes.* Inciens dicitur sus propinqua partui.

57. *Sevo.* Sevum, *le Suif.*

58. *Senescuntque celeriùs.* Ita editio princeps. & Mss. Reg.

59. *Tradunt adrosos.* Bene Mss. Reg. 1. & 2. Malè editio princeps *rosas.* Unde emendatum in recentioribus editionibus, *arrosas.*

60. *Cetera tantâ duritiâ.* Ita Ms. Reg. 2. & editio princeps. Cl. Harduinus emendavit, *sed iis in tantâ duritiâ.*

61. *His dura.* Bene Ms. Reg. 1. & editio princeps. Perperam in recentioribus editionibus, *& iis dura.*

62. *Nervi orsi a corde.* Sic & Aristoteles, Hist. Animal. III, 5. nervos a corde orsos dixit. At Galenus postea meliùs sensit eos a cerebro oriri. Quod & virorum in anatomicis rebus

peritissimorum observationibus comprobatum.

63. *Per ætates, stabilis, aut citatus, aut tardus.* Hæc absunt a Mss. Reg. 1. & 2. Sunt autem in editione principe. Nec glossema est, ut conjecit eruditus Harduinus. Fortè tamen loco sunt dimota; & mallem ita legi: *index ferme morborum, per ætates, stabilis, aut citatus, aut tardus, in modulos certos legesque metricas descriptus ab Herophilo.*

Cap. XXXVIII. 1. *Iracundia.* Bene Mss. Reg. 1. & 2.

2. *Macrino Visco.* Ita editio princeps. In Mss. Reg. Colb. *Macrino Vico.*

3. *Non modò tantùm in ære fuffusâ materiâ.* Optimè editio princeps. Quod quidem divinaverat eruditus Harduinus, cui non nota fuit ea editio.

Cap. XXXIX. *Ut ostreas.* Mss. Reg. & editio princeps.

2. *Congeniti autem non desinunt.* Ex Aristotele, Hist. Animal. IX, 79. hîc supplendum: *congeniti autem non desinunt eunuchis, sicut nec feminis magnopère*; ut rectè monuit eruditus Harduinus.

3. *Mammas homo solus.* Non solus e maribus homo mammas habet. Immo S. Franciscus Xaverius, oculatus testis, vidit in insulâ Amboino, *l'île d'Amboine*, caprum lacte suo parvos hœdos alentem. *In hac insulâ Amboino rem vidi incredibilem, & ante hoc tempus inauditam, quam fortassis opera pretium erit cognoscere. Caprum, inquam, vidi lacte suo parvos alentem hædos: ubere enim quod propè genitalia unicum habet, tantùm lactis reddebat quotidiè, quantùm scu-

tella capere potest. Ego ipse rem perspexi his oculis, neque enim aliter ut crederem adduci potuissem. Xaverii Epist. II, 3. In Lemno quoque insulâ id contigit, teste Aristotele, Hist. Animal. II, 3. Reperti etiam homines, qui lac haberent. Vide Cl. Manelphum, *Mensa Romana*, Cap. 33.

4. *Strigem convenit.* Strix illa mihi videtur esse, *le Hibou d'Orient.* Adeò vorax est, ut sub noctem domos subeat, infantesque interficiat. Vide Cl. Hasselquist, *Voyages dans le Levant*, Tom. II. pag. 19.

Cap. XL. 1. *Sola munifex.* Sola mamma, cui suus fetus lactandus est, descendit.

Cap. XLI. 1. *Quòd vitales partus.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

2. *Colostra fiunt.* Bene Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Vocem explicat Plinius infrà Libr. XXVIII. sect. 33. *Est autem colostra, prima a partu spongiosa densitas lactis.*

3. *Pullos earum.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

4. *Crassissimum asinæ.* Idem habet Aristoteles, Hist. Animal. III, 16. Sed certè nostris in regionibus tenuissimum est asinæ lac, ut constat experientiâ. Ejus quoque tenuitatem passim prædicat Galenus. Hæc fortè librariorum incuriâ a loco suo dimota, & fœdè permutata. Tenuissimum enim est lac asinæ: contrà verò camelis crassissimum & lentissimum, ita ut si in id digitum intinxeris, adhærescit, & longa in fila protenditur.

5. *In acorem jucundum.* Acor ille jucundus, *le lait caillé.*

6. *Serum.* Serum, *le petit lait.*

Cap. XLII. 1. *Nemausensi.* Caseus ille Nemausensis, *le fromage de Baux.* Ita dictus a pago *Baux*, prope Nemausum, *Nîmes.*

2. *Lesuræ Gabalicique pagi.* Lesura mons in agro Gebalico, nunc *le mont Losere dans le Gévaudan.*

3. *Docleatam.* Ita Mss. Reg. 1. & 2. & edititio princeps. Docleatas, Dalmatiæ populum, memoravit Plinius Libr. III. sect. 26.

4. *Centronicæ.* Centrones, *la Tarentaise.*

5. *Cebanum.* Caseus ille ita dictus a Cebâ, *le Marquisat de Ceve dans le Piémont.*

6. *Æsinatem.* Æsinates, *Iesi dans la Marche d'Ancone.*

7. *Lunensem.* Ager Lunensis, nunc *il Lunegiano* : adjacet portui Lunæ, *le port della Spezia.*

8. *Ceditio campo.* Cediæ, vicus erat sex millibus passuum a Sinuessâ, *Torre di Monte Dragone*, distans.

9. *Augente gratiam fumo.* Romæ in Velabro infumabantur casei. Inde Martialis, Epigramm. XIII, 52.

Non quemcumque focum, nec fumum caseus omnem,
Sed Velabrensem qui bibit, ille sapit.

10. *Etiam ubi non detur.* Etiam ubi caseo sal non additur.

Cap. XLIII. *In C. Cæsaris ludo.* Caii Caligulæ.

Cap. XLV. 1. *Novissima salientibus.* Novissima, seu postrema crura multipedibus salientibus sunt minùs obliqua.

2. *Atteſtamur.* Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

3. *Nemesios.* Nemesios hic locus, ita dictus eſt a deâ Nemesi, quæ nomen Latinum non invenerat in Capitolio.

4. *Tactum ore proximum a minimo digitum.* Uſum geſtumque Romanum Plinius exprimit, quo si cui verbum imprudens excidiſſet, ori admovebat proximum a minimo digitum, eumque referebat ad Nemesios locum, ut veniam ſermonis tacitus expoſceret.

5. *Suræ homini.* Sura, *le Tibia.*

6. *Vola homini.* Vola, teſte Feſto, eſt *veſtigium medii pedis concavum.*

7. *Ungula eſt illis.* Ita Mſſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps.

Cap. XLVI. 1. *Ex utroque genere.* Ex genere ſolidipedum & biſulcorum.

2. *Facilè convicti.* Talum, quem Ariſtoteles Pliniuſque negant eſſe homini, mox Plinius explicat.

3. *Talus autem.* Talus ille biſulcorum quadrupedum, os eſt in articulo, ubi oſſi pedis os coxæ committitur. Duas præcipuas habet facies, ut rectè explicat eruditus Harduinus, unam ventroſam, ſeu eminentem, alteram concavam, sive ſubsidentem ex illius adverſo. Hic talus eſt diverſus a calcaneo hominis, ut patet.

Cap. XLVII. 1. *Iynx ſola.* Iynx, sive torquilla, *le Torcou*, *le Torticou*; quòd collum torqueat & circumagat.

2. *Additi radii.* Radius ille, *un Ergot.*

3. *Apodas habere.* Hirundo, quam apoda vocamus, *le Martinet noir.*

4. *Et oten.* Otis est minor, *la petite Outarde, la Canepetière.* Bene autem editio Parmensis, *& oten.* In Mſ. Reg. 2. *& ocem.*

Cap. XLIX. 1. *Assimulatio.* Optimè Mſſ. Reg. 1. & 2. Malè editio princeps aliæque, *assimilatio.*

Cap. LIII. 1. *Cervorum urit.* Bene Mſſ. Reg. 1. Alii libri, *cervorum item urit.*

2. *Suctu corporibus exigerent.* Ita Mſ. Reg. 1. & 2. & editio princeps. Frustra emendatum in recentioribus editionibus, *eximerent.*

Cap. LIV. 1. *Hippace.* Canadenses populi norunt herbam, quâ sedant famem, in pulverem redactâ & potâ. Eorum linguâ vocatur. *Tsioteresſo-gôa*, id est, *la grande longue racine.* Plura vide infrà Libr. XXV. sect. 44.

2. *Glycyrrhiza.* Ita Mſſ. Reg. 1 & 2. & editio princeps. Glycyrrhiza, *la Réglisse.*

FINIS.